

ISSN: 2458-8385
E-ISSN: 2536-5045

ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yılda iki defa yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

ARTVIN CORUH UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE

A peer reviewed international journal published two issue per year.

Yıl/Year: 2022 Cilt/Volume: 8 Sayı/Issue: 1

ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
ARTVIN ÇORUH UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Owner / Sahibi

On behalf of Artvin Çoruh University / Artvin Çoruh Üniversitesi adına
Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN (Rector/Rektör)

Issue Editor / Sayı Editörü

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Fatih Mehmet PARLAR

Assistant Editor / Editör Yardımcısı

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZDEMİR

Issue Field Editors / Sayı Alan Editörleri

Assoc. Prof. Armağan ÖZTÜRK / Doç. Dr. Armağan ÖZTÜRK

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Elif IŞIK

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Osman AYTEKİN

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Nedim TEKİN

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Saffet KARAYAMAN

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Sonnur AKTAŞ GÜZEL

Lecturer Dr. / Öğr. Gör. Dr. Mustafa ÖZDEMİR

Res. Asst. Dr. / Arş. Gör. Dr. Şule NAMLI

Statistical Editor / İstatistik Editörü

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÖZTÜRK

Secretary / Sekreter

Şennur YILDIRIM

Turkish Language Editor / Türkçe Dil Editörü

Lecturer / Öğr. Gör. Hasret TUTUŞ

English Language Editor / İngilizce Dil Editörü

Lecturer / Öğr. Gör. Caner GÜREL

Editorial Secretaries / Yayın Sekreteryası

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Fatih Mehmet PARLAR

Advisory Board / Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ercan EREN	Yıldız Teknik University (Turkey)
Prof. Dr. Çetin BEKTAŞ	Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Turkey)
Prof. Dr. İsmail BAKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam University (Turkey)
Prof. Dr. İzzet DARENDELİ	Temple University (USA)
Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR	Atatürk University (Turkey)
Prof. Dr. Recep GÜNEŞ	Artvin Çoruh University (Turkey)

Editorial Board / Editör Kurulu

Prof. Dr. Al BAVON	University of Arkansas (USA)
Prof. Dr. Borislav V. TOSHEV	University of Sofia (Bulgaria)
Prof. Dr. Gerda Van DIJK	University of Pretoria (South Africa)
Prof. Dr. Jesus Garcia LABORDA	Polytechnic University of Valencia (Spain)
Prof. Dr. Vladimer GLONTI	Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Hamit ŞAFAKÇI	Artvin Çoruh University (Turkey)
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Sibel AÇIŞLI ÇELİK	Artvin Çoruh University (Turkey)
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Murat BERBEROĞLU	Artvin Çoruh University (Turkey)
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Aydın HALİSOĞLU	Tarsus University (Turkey)

CONTACT / İLETİŞİM

Mail Address / Posta Adresi

Artvin Çoruh Üniversitesi, Arhavi Meslek Yüksekokulu, Oda No: 201
Yemişlik Mah. Ortacalar Cad. No:20 Arhavi/ARTVİN

Phone / Telefon

+90 (466) 215 10 92 (Dâhili/Internal: 3401-3405)

Fax / Faks

+90 (466) 215 10 84

E-mail / E-posta

acusbd@artvin.edu.tr

Web

dergipark.gov.tr/acusbd

Instagram

@acusbd

Twitter

@acusbd

Referees of This Issue / Bu Sayının Hakemleri

Prof. Dr. Fethi GEDİKLİ	İstanbul University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA	Bitlis Eren University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Begüm SATICI	Artvin Çoruh University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Efe BAŞTÜRK	Rize Recep Tayyip Erdoğan University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Elife Hatun ONAL-KILICBEYLI	Çukurova University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Ender BAYKUT	Afyon Kocatepe University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Hasan BUĞRUL	Van Yüzüncü Yıl University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Hatice KARAKUŞ ÖZTÜRK	Artvin Çoruh University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Murat SERÇEMELİ	Giresun University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Özlem BALABAN	Sakarya University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Özlem DENLİ	Beykoz University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM	Düzce University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Amine TERZİ	Artvin Çoruh University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TOP	Van Yüzüncü Yıl University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Muhsin İNCESU	Muş Alparslan University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Orkun DEMİRBAĞ	Gümüşhane University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Özge CANOĞULLARI	Artvin Çoruh University
Dr. Mustafa Salim EREK	Bitlis Eren University
Dr. Tuğba Yulet YILMAZ	Ministry of National Education

Legal Responsibility / Yasal Sorumluluk

The authors and translators are the responsible for the content of their papers.
Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına ve çevirmenlerine aittir.

Indexing / Dizinleme

Artvin Coruh University International Journal of Social Sciences uses *DergiPark* journal hosting system and is indexed in *CiteFactor*, *EBSCO* (Central & Eastern European Academic Source), *DRJI*, *Google Scholar*, *Scientific Index Service* and *SOBIAD* indexes.

Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi *DergiPark* dergi barındırma sistemini kullanmakta olup *CiteFactor*, *EBSCO* (Orta ve Doğu Avrupa Akademik Dizini), *DRJI*, *Google Scholar*, *Scientific Index Service* (SIS) ve *SOBIAD* indekslerinde taranmaktadır.

CONTENTS / İÇİNDEKİLER**PAGE / SAYFA**

1. *A Review On Teachers' Communication Skills / Öğretmenlerin İletişim Becerileri Üzerine Bir İnceleme*
Doç. Dr. Derya Yıldız & Bilim Uzmanı Şerife Bakırcı & Bilim Uzmanı Şura Karaca1-17
2. *Şavşat-Tepeköy Traditional Life Museum And Works Exhibited in The Museum / Şavşat-Tepeköy Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi ve Müzede Sergilenen Eserler*
Dr. Öğr. Üyesi Ebru Subaşı 18-34
3. *Accounting of Crypto Coins Under TAS / TFRS & TMS /TFRS Kapsamında Kripto Paraların Muhasebeleştirilmesi*
Doç. Dr. Alırza Ağ & Doç. Dr. Ünal Gülhan..... 35-47
4. *Contributions to Turkish Nationalism of the Russian Turk Sadri Maksudi Arsal / Rusya Türklerinden Sadri Maksudi Arsal'ın Türk Milliyetçiliğine Katkısı*
Öğr. Gör. Dr. Mustafa Demirci 48-58
5. *The Role of KOSGEB in Financial Support Provided to SMEs Operating in Artvin Province / Artvin İlinde Faaliyet Gösteren KOBİ'lere Sağlanan Finansal Desteklerde KOSGEB'in Rolü*
Öğr. Gör. Dr. Salih Aydın 59-73
6. *Analysis of The Studies to Determine The Whistleblowing Tendencies of Healthcare Professionals By Systematic Review Method / Sağlık Çalışanların İhbarcılık Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Yapılan Çalışmaların Sistematik Derleme Yöntemi ile Analizi*
Öğr. Gör. Mustafa Filiz..... 74-86
7. *Opinions of Primary School Mathematics Teachers On The Teaching of Geometry Lesson / İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Geometri Dersinin İşlenişi ile İlgili Görüşleri*
Doç. Dr. Esra Altıntaş & Doç. Dr. Şükrü İlgün & Meltem Angay..... 87-106
8. *Factors Affecting Purchase Intention of Organic Food among Young Adults: The Role of the Extended Model of the Theory of Planned Behavior / Genç Yetişkinlerde Organik Gıda Satın Alma Niyetini Etkileyen Faktörler: Planlı Davranış Teorisi Genişletilmiş Modelinin İşlevi*
Doç. Dr. İsmail Tamer Toklu & Doç. Dr. Erol Ustaahmetoğlu 107-120
9. *Using Foucault's Concepts in Higher Education Studies / Foucault'un Kavramlarını Yükseköğretim Araştırmalarında Kullanmak*
Arş. Gör. Bulut Doğan121-141
10. *Psychological Symptoms and Help-seeking Behaviors in Emerging Adulthood / Beliren Yetişkinlikte Psikolojik Belirtiler ve Yardım Alma Davranışları*
Dr. Öğr. Üyesi Aslı Tunca & Psikolog Menekşe Baloğlu142-153

Makale türü / Article type: Araştırma / Research

A Review On Teachers' Communication Skills

Öğretmenlerin İletişim Becerileri Üzerine Bir İnceleme

Doç. Dr. Derya Yıldız

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, deryacintasyildiz@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5419-8986

Bilim Uzmanı Şerife Bakırcı

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, serifebakirci77@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5257-5090

Bilim Uzmanı Şura Karaca

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, surakaraca@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-8135-5692

Abstract

Communication, which takes place in all areas of life, has a great place in education. In particular, the strength of communication between teachers and students is effective in the efficient realization of education and training. Teachers' good communication skills strengthen their relationship with students; it facilitates the transfer of information, culture and social values to them. In this study, teachers' communication skills; It has been tried to determine the relationship with their gender, branch, seniority, the type of school they graduated from, their graduation status and the class level of the students. 120 8th grade students participated in the research. While determining the sample group, easily accessible case sampling, which is a purposive sampling approach, was used. "Teacher Communication Skills Scale" as a data collection tool in the research; In the qualitative part, interview forms were used. As a result of the analysis, it was found that gender, branch, the type of school they graduated from, their graduation status and the grade level of their students did not have an effect on the communication skills of the teachers; It has been determined that the communication skills of the teachers with less seniority are better than the teachers with more seniority. When the qualitative findings obtained to support the quantitative findings are examined, under the main theme of "effective communication"; Three sub-themes have been reached, namely "seeing value", "understanding" and "accompanying development".

Extended Abstract

Introduction: Communication skills are effective in teachers' transfer of knowledge to students. For this reason, teachers' communication skills should be developed. Yüksel (2001) emphasizes that the most important characteristics of qualified teachers are effective communication skills. Jones and Jones (1998) classified communication skills as sending and receiving skills, and associated sending skills with speaking skills and receiving skills with listening skills. Based on this, the teacher should use speaking and listening skills well in order to have good communication skills.

In this context, with this study, teacher communication skills were evaluated through the eyes of secondary school students and it was aimed to determine how they wanted to communicate with their teachers.

For this purpose, answers to the following questions are sought:

1. *What are the communication skills of the teachers?*
2. *Teachers' communication skills; Does it show a significant difference in terms of gender, seniority, branch, type of school, educational status?*
3. *How do students want their teachers to communicate with them?*

Method: As a research model, "mixed methods research", in which quantitative and qualitative methods are used together, was preferred. The study group of the research consists of 120 teachers from different branches, evaluated by 120 eighth grade students studying in the central districts of Konya, Selçuklu, Meram and Karatay in the fall semester of the 2020-2021 academic year. While determining the research group, the easily accessible case sampling method, which is one of the purposeful sampling methods, was preferred. The 8th grade students were asked to evaluate the communication skills of their teachers from whom they took the last course.

In this study, Yıldız, Kılıç, and Yavuz's (2018) scale called "Teachers' Communication Skills" was used; teachers were evaluated by their students in terms of their communication skills. The sub-headings of the teacher's communication skills in this scale are as follows: Empathic, active listener, helpful, democratic, giving feedback, constructive speaking, providing classroom management, improving students' expressive power, loving students, open to criticism, increasing the student's interest in the lesson, making the student feel comfortable. Teacher who makes you feel. A total of 20 questions, 12 positive and 8 negative, were asked to 120 students by sending a scale over the internet. The Cronbach α value (internal consistency coefficient) was calculated as .90 for the total of the scale. A maximum of 100 and a minimum of 20 points can be obtained from an item.

In order to support the quantitative data collected in order to determine how the students want their teachers to communicate with them, semi-structured interview forms created by the researchers, which provide the opportunity to obtain more detailed information about the subject, were used.

One-Way ANOVA and Independent Samples t-Test statistical analysis techniques were used to determine whether there was a difference between the mean scores of the groups regarding teachers' communication skills. While analyzing the quantitative data, first of all, Kolmogorov-Smirnov test was applied to determine whether the data showed a normal distribution and when the p values obtained from this test were examined, it was seen that the distribution was normal. According to the test result, parametric statistical methods were used. At the end of the one-way analysis of variance, Tukey tests, which are post-hoc tests, were applied to determine the source of the difference. Content analysis method was used in the analysis of the qualitative data obtained from the research. During the analysis, first of all, the interview records were converted into text. As a result of the analyzes, the codes were reached and these codes were categorized under themes. However, a table was created by ordering the collected data according to their frequencies.

Findings: The communication skills levels of the teachers were evaluated by applying the T-Test according to the gender variable. Although the total score of communication skills of male teachers is higher than that of female teachers, as a result of the findings, it was determined that the gender difference was not effective on the communication skills of the teachers.

The communication skills of the teachers were evaluated by applying the ANOVA test according to the seniority variable. Based on the results obtained, Communication skills of teachers with a seniority of 21-25 years differ from other years. Accordingly, it can be said that the communication skills of teachers with a seniority of 21-25 years are less developed.

Teacher communication skill levels were evaluated by applying the ANOVA test according to the branch variable. As a result of the evaluation, according to the total communication skills scores, the branch with the highest score is Mathematics, while the branch with the lowest score is Music. As a result of the test, the different branches of the teachers are not effective on their communication skills.

The communication skills levels of the teachers were evaluated by applying the t-test according to the type of school the teachers graduated from. As a result of the evaluation, although the total communication skills scores of those who graduated from the faculty of education were higher than those who graduated from other schools, it was determined that the types of schools from which the teachers graduated were not effective in the development of their communication skills.

Conclusion and recommendations: Under the themes, it was determined that the students wanted to communicate effectively with their teachers. Participants stated that they wanted to feel respected and loved, and that they expected to see their opinions taken into account. They also stated that they want their teachers to make an effort to understand them, to maintain communication by respecting differences and to use different communication channels. The students expressed that they want to be guided according to their abilities, their areas of interest to be

known, and to share educational experiences with their teachers. Since communication is of great importance in the realization of education and training, it is recommended that teachers with more seniority strengthen their communication with their students.

It can be stated that teachers should take this into account, as students express that they want to be guided according to their abilities, their interests to be known, and to share educational experiences with their teachers.

Keywords: Communication, Communication skill, Teacher.

Özet

Hayatın her alanında yer alan iletişim becerisinin eğitimde yeri oldukça büyüktür. Özellikle öğretmen ve öğrenciler arasındaki iletişimin güçlülüğü, eğitim ve öğretimin verimli bir şekilde gerçekleştirilmesinde etkili olmaktadır. Öğretmenlerin iletişim becerilerinin iyi olması, öğrencilerle ilişkisini kuvvetlendirmekte; onlara bilgilerin, kültürün, toplumsal değerlerin aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Öğretmenlerin iletişim becerisini etkileyen birçok faktör vardır. Bu çalışmada öğretmenlerin iletişim becerilerinin; cinsiyetleriyle, branşlarıyla, kıdemleriyle, mezun oldukları okul türleriyle, mezuniyet durumlarıyla ve öğrencilerin sınıf düzeyleriyle ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla nicel ve nitel verilerin toplandığı karma araştırma modeli kullanılmıştır. Örneklem grubunu sekizinci sınıfta okuyan 120 öğrencinin değerlendirdiği farklı branşlardan 120 öğretmen oluşturmaktadır. Örneklem grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yaklaşımı olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Öğretmen İletişim Becerileri Ölçeği”; nitel bölümde ise görüşme formları kullanılmıştır. Analizler sonucunda öğretmenlerin iletişim becerileri üzerinde cinsiyetin, branşın, mezun oldukları okul türünün, mezuniyet durumlarının ve öğrencilerinin sınıf düzeylerinin bir etkisi olmadığı; kıdemi az olan öğretmenlerin kıdemi fazla olan öğretmenlere göre iletişim becerilerinin daha iyi olduğu tespit edilmiştir. Nicel bulguları desteklemesi için elde edilen nitel bulgular incelendiğinde, “etkili iletişim” ana teması altında; “değer görme”, “anlaşılabilme” ve “gelişime eşlik etme” olmak üzere üç alt temaya ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, İletişim becerisi, Öğretmen.

GİRİŞ

İletişim; kişiler arasında gerçekleştirilen duygu, düşünce, bilgi ve fikir alışverişidir. Bireylerin birbirini anlayabilmesi için bireyler arasındaki iletişimin iyi kurulmuş olması gerekmektedir. Hayatın her alanında yer alan iletişimin eğitim ve öğretimde de yeri oldukça büyüktür. Öğretmenlerin öğrencilere bilgilerini aktarmasında iletişim becerileri etkilidir. Bu sebeple öğretmenlerin iletişim becerilerinin gelişmiş olması gerekmektedir.

TDK'ye (WEB1, 2021) göre iletişim; “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, iletişim.”dur. Morgan, iletişimi; bir birimce oluşturulan ve diğer bir birim için anlamlı olup onu etkileyen sinyal ve mesajlar grubu biçiminde tanımlamıştır (1993: 44). Özdemir (2011), genel bir tanım yaparak iletişimi canlı ve cansız bütün varlıklar arasındaki alışveriş olarak kabul etmiştir. Kaya (2014), iletişimi; duygu, düşünce ve yaşantılarını belirli yollarla paylaşıldığı psiko-sosyal bir süreç şeklinde görmektedir.

İletişimin Eğitimdeki Yeri

Altıntaş ve Çamur'a (2013: 12) göre iletişimin hedefi başkalarında davranış ve tutum geliştirmektir. Bu amacı gerçekleştirme için bireylerin etkili iletişim becerisine sahip olması gerekir. İnsan yaşamının kaçınılmaz boyutunu oluşturan iletişim becerileri (Cüceloğlu, 1987); kişilerin duygularını, düşüncelerini, tutumlarını ve inançlarını ifade etmedeki yeteneğidir (Alper, 2007). Korkut etkili iletişim becerisinin göstergesinin sözel olan ve olmayan mesajlara duyarlılık, etkili olarak dinleme ve tepki verme olduğunu ifade eder (2005:45). Uygun ve Arıkan (2019), Korkut'u destekler nitelikte iletişim becerisinin sözlü ve sözsüz iletişimi, iletişime istekli olmayı, etkili dinlemeyi, doğru geri ileti vermeyi, dili etkin kullanmayı, empati gibi bir dizi sosyal beceriyi içerisinde barındırdığını ifade etmiştir.

Bilgilerin, kültürün, ahlakın, toplum kurallarının kuşaktan kuşağa aktarılmasında ve bireylerin topluma kazandırılmasında öğretmenin rolü büyüktür. Gordon'a göre öğrenme ve öğretme sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi, öğretene ve öğrenen arasında kurulan özel bir ilişkiyle mümkündür (1998: 32). Öğretmenin duygu, düşünce, fikir ve bilgilerini öğrencilerine aktarabilmesi için öğrencilerle ilişki kurabilmesini sağlayan iletişim becerisinin gelişmiş olması gerekmektedir.

Yüksel, nitelikli öğretmenlerin en önemli özelliklerinin etkili iletişim becerisi olduğunu vurgular (2001: 5). Jones ve Jones, iletişim becerilerini gönderme ve alma becerileri olarak sınıflandırmış, gönderme becerilerini konuşma becerisiyle, alma becerilerini dinleme becerileriyle ilişkilendirmiştir (1998: 10). Bundan yola çıkarak öğretmenin iletişim becerisinin iyi olması için konuşma ve dinleme becerilerini iyi kullanıyor olması gerekmektedir.

Şahin, Şahin ve Bulut Serin, etkili iletişim kuran öğretmenin verimli bir öğrenme-öğretme ortamı oluşturacağını belirtir (2019: 11). Bu sebeple öğretmenlerin iletişim becerilerini geliştirerek öğrencilerle iyi bir iletişim kurması gerekmektedir.

Öğretmenlerin iletişim becerileriyle ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şu şekildedir:

Alan yazın incelendiğinde; öğretmenlerin iletişim becerileri üzerine yapılmış çalışmalar (Alakoç, 2005; Bozkurt Bulut, 2003; Ceylan, 2007; Ceylan ve Mocan; 2017; Durukan ve Maden, 2010; Frymier ve Houser, 2000; Yaşar Ekici, Günhan ve Anılan, 2017; Keçeci ve Taşocak, 2009; Levent, 2011; Malaimakuni, 2016; Patrick, Anderman, Ryan, Edelin ve Midgley, 2001; Rubin ve Feezel, 1986; Şara ve Güney, 2015; Uğurlu, 2013), öğretmen adaylarının iletişim becerileri üzerinde yapılmış çalışmalar (Aydın, 2016; Çuhadar, Özgür, Akgün ve Gündüz, 2014; Elkatmış ve Ünal, 2014; Gülbahar ve Sıvacı; 2018; Halimah ve Sukmayadi, 2019; Hamann, Lineburgh ve Paul, 1998; Maden, 2010; Merle, 2016; Milli ve Yağcı, 2016; Tutkun, 2017; Yılmaz ve Altunbaş, 2012; Yüksel Şahin, 2008), ve iletişim becerileriyle ilgili ölçek geliştirme üzerine çalışmalar (Hazneci, 2012; Karagöz ve Kösterelioğlu, 2008; Yıldız, Kılıç ve Yavuz, 2018 yapıldığı saptanmıştır.

Bu çalışmalar incelendiğinde doğrudan öğrenciler tarafından farklı branşlardaki öğretmenlerin iletişim becerilerinin değerlendirildiği araştırmaların yapılması gerektiği söylenilebilir. Bu bağlamda bu çalışma ile ortaokul öğrencilerinin gözüyle öğretmen iletişim becerileri değerlendirilmiş ve öğretmenleriyle nasıl bir iletişim kurmak istediklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki soruların cevabı aranmaktadır:

- Öğretmenlerin iletişim becerileri ne düzeydedir?
- Öğretmenlerin iletişim becerileri; cinsiyet, kıdem, branş, mezun olduğu okul türü, eğitim durumu değişkenleri açısından anlamlı bir fark göstermekte midir?
- Öğrenciler, öğretmenlerinin kendileriyle nasıl bir iletişim kurmasını istemektedir?

1. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, araştırma grubuna, verilerin toplanmasına ve verilerin analizine yer verilmiştir. Araştırmanın etik kurul onayı Necmettin Erbakan Üniversitesi Etik Kurulundan 03.07.2020 tarih ve 111 toplantı sayısı ile alınmıştır.

1.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma modeli olarak nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı "karma yöntem araştırması" tercih edilmiştir. Karma yöntem araştırmalarında farklı yöntemlerle toplanan verilerin birbirlerini teyit amacıyla kullanılır ve bu şekilde sonuçların güvenilirliği artar (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırma

deseni olarak “yakınsayan paralel desen” kullanılmıştır. Yakınsayan paralel desen, nitel ve nicel verilerin eş zamanlı toplanıp, analiz edilip ve benzerlik ve farklılıklarının belirlenip yorumlanmasına dayanır (Creswell ve Clark, 2014). Borg, Gall ve Gall’a göre betimsel çalışmalar, çalışılan olgunun özelliklerini betimlemeye dayalı olarak yürütülmektedir (1993: 56). Yapılan çalışmada da öğretmenlerin iletişim becerilerini etkili bir şekilde kullanıp kullanmadığı tarama tekniğiyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim-öğretim yılı güz yarısında Konya ili Selçuklu, Meram ve Karatay merkez ilçelerinde öğrenim gören 120 sekizinci sınıf öğrencisinin değerlendirdiği farklı branşlardan seçilen 120 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma grubu belirlenirken, amaçlı örneklem yöntemlerinden biri olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Olası olmayan bir örnekleme yaklaşımı olan amaçlı örnekleme yöntemi çalışmanın amacına bağlı biçimde zengin durumların belirlenerek derinlemesine incelenmesi (Büyüköztürk vd., 2018) iken kolay ulaşılabilir durum örnekleme yönteminde, araştırmacı pratiklik açısından erişilmesi kolay olan bir örnekleme grubunu seçer (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Çalışmayla 8. sınıf öğrencilerinden en son ders aldıkları öğretmenlerinin iletişim becerilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Öğretmenlerin özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin özellikleri

Değişkenler	Kategori	F	%
İlçe	Selçuklu	40	33.3
	Meram	40	33.3
	Karatay	40	33.3
Cinsiyet	Kadın	62	51.6
	Erkek	58	48.3
Kıdem	1-5	8	6.6
	6-10	17	14.2
	11-15	23	19.2
	16-20	47	39.2
	20-25	25	20.8
Branş	Türkçe	17	14.2
	Sosyal Bilgiler	17	14.2
	Matematik	10	8.3
	İngilizce	18	15
	Fen Bilimleri	12	10
	Görsel Sanatlar	23	19.2
	Müzik	10	8.3
	Beden Eğitimi	7	5.8
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	6	5
Mezun Olunan Okul Türü	Eğitim Fakültesi	116	96.6
	Diğer	4	3.3
Mezuniyet Durumu	Lisans	107	89.1
	Yüksek Lisans	12	10
	Doktora	1	0.8

Demografik özelliklere ilişkin tablo 1 incelendiğinde, 62 erkek (%51.6) ve 58 kadın (%48.3) olmak üzere toplam 120 kişinin katılım sağladığı görülmektedir. Öğretmenlerin 8'i (%6.6) 1-5 yıl arası, 17'si (%14.1) 6-10 yıl arası, 23'ü (%19.1) 11-15 yıl arası, 47'si (%39.1) 16-20 yıl arası ve 25'i (%20.8) 20-25 yıl arası kıdeme sahiptir. Öğretmenlerin 17'sinin (%14.2) branşı Türkçe, 17'sinin (%14.2) Sosyal Bilgiler, 10'unun (%8.3) Matematik, 18'inin (%15) İngilizce, 12'sinin (%10) Fen Bilimleri, 23'ünün (%19.2) Görsel Sanatlar, 10'unun (%8.3) Müzik, 7'sinin (%5.8) Beden Eğitimi ve 6'sının (%5) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi'dir.

1.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Öğretmenlerin İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert tipinde 12 tanesi olumlu 8 tanesi olumsuz yargı içeren 20 maddeden oluşmaktadır.

Bu çalışmada Yıldız, Kılıç ve Yavuz'un (2018), “Öğretmenlerin İletişim Becerileri” adlı ölçeği kullanılmış; öğretmenler, öğrencileri tarafından iletişim becerileri açısından değerlendirilmiştir. Bu ölçekte öğretmenin iletişim becerilerine dair alt başlıklar şu şekildedir: Empati sahibi, etkin dinleyici, yardımsever, demokratik, dönüt veren, yapıcı konuşan, sınıf yönetimini sağlayan, öğrencilerin ifade gücünü geliştiren, öğrencileri seven, eleştiriye açık, öğrencinin derse ilgisini artıran, öğrencinin kendisini rahat hissetmesini sağlayan öğretmen. 120 öğrenciye bu başlıklarla ilgili 12 olumlu, 8 olumsuz olmak üzere toplamda 20 soru internet üzerinden ölçek gönderilerek sorulmuştur. Cronbach α değeri (iç tutarlık katsayısı) ise ölçeğin toplamı için .90 olarak hesaplanmıştır. Bir maddeden en fazla 100, en az 20 puan alınabilir.

Öğrencilerin, öğretmenlerinin kendileriyle nasıl bir iletişim kurmasını istediklerini belirleyebilmek için toplanan nicel verileri desteklemesi adına, konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi elde etme fırsatı sunan ve araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış olarak düzenlenen formlar hazırlandıktan sonra uzman görüşüne başvurulmuştur. Gerekli görülen düzenlemeler yapıldıktan sonra forma son hali verilmiştir.

1.4. Veri Analizi

Öğretmenlerin iletişim becerilerine ilişkin grupların ortalama puanları arasında farklılık olup olmadığının belirlenmesi amacıyla One-Way ANOVA ve Independent Samples t Test istatistiksel analiz teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada SPSS Stacistics 22 istatistik paket programı kullanılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$ 'tir. Nicel veriler analiz edilirken öncelikle, verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmış ve bu testten elde edilen p değerleri incelendiğinde dağılımın normal olduğu görülmüştür. Test sonucuna göre parametrik istatistiki yöntemlerden yararlanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonunda farkın kaynağını tespit etmek amacıyla post-hoc testlerinden Tukey testi uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen nitel verilerin analizinde ise içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizinde ulaşılan verileri anlamlandıracak kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amaçlanır. Bunun için verilerin kavramsallaştırılması, ortaya çıkan kavramlara göre düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların belirlenmesi gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Analiz yapılırken öncelikle mülakat kayıtları metin haline dönüştürülmüştür. Yapılan analizler neticesinde kodlara ulaşılmış bu kodlar kategorize edildikten sonra temalar altında toplanmıştır. Bununla birlikte, toplanan veriler frekanslarına göre sıralanarak tablo oluşturulmuştur.

1.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmak için önceden geliştirilmiş ve geçerliliği ispatlanmış “Öğretmenlerin İletişim Becerileri” ölçeği kullanılmıştır. Ölçekten elde edilen veriler SPSS Stacistics 22

istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiş, üç uzman görüşü alınmıştır. Bu araştırmada ölçeğin araştırma grubu için Cronbach Alpha ile hesaplanan güvenilirlik katsayısı .90 olarak tespit edilmiştir. Nitel kısmın geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak adına, araştırmacıların ve alan uzmanı üç öğretim görevlisinin ayrı ayrı elde ettikleri sonuçlar karşılaştırılmıştır. Miles ve Huberman'ın (1994) görüş birliği ve görüş ayrılığı formülü kullanılmıştır [Güvenilirlik = Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) X 100]. Bu formül sonucuna göre çalışmanın ortalama güvenilirliği .85 olarak belirlenmiştir. Miles ve Huberman'a (1994) göre % 70'in üzerindeki güvenilirlik hesaplamalarının sonuçları güvenilir olarak kabul edildiğinden dolayı veri analizinin güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

2. BULGULAR

Bu bölümde nicel ve nitel verilerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

2.1. Nicel Bulgular

Araştırma kapsamında, beden eğitimi öğretmen adaylarının e-öğrenme tutumlarını belirleyebilmek adına tercih edilen tutum ölçeği; katılımcıların cinsiyet, yaş, e-öğrenme bilgi seviyesi, okul dışında çalışma, günlük internet kullanımı ve internet kullanım amacı durumlarına göre incelenmiş olup toplanan nicel verilere ait tablolar ve açıklamalara bu bölümde yer verilmiştir.

Ölçeğin analizinde öğretmenin cinsiyeti, kıdemi, branşı, mezun olduğu okul türü, eğitim durumu, çalıştığı ilçe belirlenmiş; öğrencilerin sınıfları tespit edilmiştir. Tespit edilen değişkenlerle öğretmenlerin iletişim becerileri karşılaştırılmış ve anlamlı farklılık olup olmadığına dair bir sonuca ulaşılmıştır.

Tablo 2. Öğretmen iletişim becerilerinin cinsiyet değişkenine göre incelenmesi

Cinsiyet	n	\bar{x}	ss	T	p
Kadın	62	4.19	.65	-1.60	.11
Erkek	58	4.36	.49		

Öğretmenlerin iletişim becerileri düzeyleri cinsiyet değişkenine göre t testi uygulanarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda kadın öğretmenlerin \bar{x} = 4.19, erkek öğretmenlerin \bar{x} = 4.36 oranında iletişim becerisine sahip olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda kadın ve erkek öğretmenlerin iletişim becerileri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Öğretmen iletişim becerilerinin kıdem değişkenine göre incelenmesi

Kıdem	n	\bar{x}	ss	F	p
0-5 Yıl	8	4.58	.45	7.42	.00
6-10 Yıl	17	4.40	.44		
11-15 Yıl	23	4.38	.49		
16-20 Yıl	47	4.39	.41		
21-25 Yıl	25	3.76	.77		

(p < 0,05)

Öğretmenlerin iletişim becerileri düzeyleri kıdem değişkenine göre ANOVA Testi uygulanarak değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda 0-5 yıl çalışanların \bar{x} = 4.58, 6-10 yıl çalışanların \bar{x} = 4.40, 11-15 yıl çalışanların \bar{x} = 4.38, 16-20 yıl çalışanların \bar{x} = 4.39, 21- 25 yıl çalışanların \bar{x} = 3.76 oranında iletişim becerisine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Kıdem değişkeninin post-hoc tukey hsd analizi

Kıdem (I)	Kıdem (J)	\bar{X} Farkı (I – J)	p
0-5 yıl	6-10 yıl	.17	.93
	11-15 yıl	.19	.89
	16-20 yıl	.19	.88
	21-25 yıl	.81*	.00
6-10 yıl	0-5 yıl	-.17	.93
	11-15 yıl	.02	1.00
	16-20 yıl	.01	1.00
	21-25 yıl	.63*	.00
11-15 yıl	0-5 yıl	-.19	.89
	6-10 yıl	-.02	1.00
	16-20 yıl	-.00	1.00
	21-25 yıl	.61*	.00
16-20 yıl	0-5 yıl	-.19	.88
	6-10 yıl	-.01	1.00
	11-15 yıl	.00	1.00
	21-25 yıl	.62*	.00
21-25 yıl	0-5 yıl	-.81*	.00
	6-10 yıl	-.63*	.00
	11-15 yıl	-.61*	.00
	16-20 yıl	-.62*	.00

(p< 0,05)

Öğretmen iletişim beceri düzeyleri kıdem değişkenine göre yola çıkılarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Tukey testi yapılarak farklılığın kaynağı belirlenmeye çalışılmıştır. 21-25 yıl arası kıdeme sahip öğretmenlerin iletişim becerileri diğer yıllara göre farklılaşmaktadır. Buna göre 21-25 yıl kıdeme sahip öğretmenlerin iletişim becerilerinin daha az geliştiği söylenebilir.

Tablo 5. Öğretmen iletişim becerilerinin branş değişkenine göre değerlendirilmesi

Branş	n	\bar{x}	Ss	f	p
Türkçe	17	4.27	.57	.76	.63
Sosyal Bilgiler	17	4.31	.59		
Matematik	10	4.50	.40		
İngilizce	18	4.25	.52		
Fen Bilimleri	12	4.19	.73		
Görsel Sanatlar	23	4.38	.39		
Müzik	10	3.94	.72		
Beden Eğitimi	7	4.24	.77		
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	6	4.39	.41		

(p< 0,05)

Öğretmen iletişim beceri düzeyleri branş değişkenine göre ANOVA Testi uygulanarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda Türkçe öğretmenlerinin \bar{x} = 4.27, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin \bar{x} = 4.31, Matematik öğretmenlerinin \bar{x} = 4.50, İngilizce öğretmenlerinin \bar{x} = 4.25, Fen Bilimleri öğretmenlerinin \bar{x} = 4.19, Görsel Sanatlar öğretmenlerinin \bar{x} = 4.38, Müzik öğretmenlerinin \bar{x} = 3.94, Beden Eğitimi öğretmenlerinin \bar{x} = 4.24, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin ise \bar{x} = 4.39

oranında iletişim becerisine sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan test sonucunda öğretmenlerin iletişim becerilerinde branşlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu bulunmuştur.

Tablo 6. Öğretmen iletişim becerilerinin mezun olduğu okul türü değişkenine göre değerlendirilmesi

Mezun Olduğu Okul Türü	n	\bar{x}	Ss	t	p
Eğitim Fakültesi	116	4.28	.58	.69	.49
Diğer	4	4.07	.69		

(p<0,05)

Öğretmenlerin iletişim becerileri düzeyleri öğretmenlerin mezun olduğu okul türü değişkenine göre t testi uygulanarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda eğitim fakültesinden mezun olanların \bar{x} = 4.28; diğer okullardan mezun olanların \bar{x} = 4.07 oranında iletişim becerisine sahip olduğu tespit edilmiştir. Ulaşılan bulgular sonucunda öğretmenlerin mezun olduğu okul türü ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 7. Öğretmenlerin iletişim becerilerinin eğitim durumu değişkenine göre değerlendirilmesi

Eğitim Durumu	n	\bar{x}	Ss	f	p
Lisans	107	4.27	.59	.74	.47
Yüksek Lisans	12	4.20	.51		
Doktora	1	4.95	.		

(p<0,05)

Öğretmen iletişim beceri düzeyleri eğitim durumu değişkenine göre ANOVA Testi uygulanarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda lisans mezunu öğretmenlerin \bar{x} =4.27, yüksek lisans mezunu öğretmenlerin \bar{x} = 4.20, doktora mezunu öğretmenlerin \bar{x} =4.95, oranında iletişim becerisine sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan test sonucunda öğretmenlerin iletişim becerilerinde eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8. Öğretmenlerin iletişim becerilerinin ilçe değişkenine göre değerlendirilmesi

İlçe	n	\bar{x}	Ss	f	p
Selçuklu	40	4.25	.68	.48	.61
Meram	40	4.21	.56		
Karatay	40	4.34	.49		

(p<0,05)

Öğretmen iletişim beceri düzeyleri ilçelere göre ANOVA Testi uygulanarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme Selçuklu'daki öğretmenlerin \bar{x} = 4.25, Meram'daki öğretmenlerin \bar{x} = 4.21, Karatay'daki öğretmenlerin \bar{x} = 4.34, oranında iletişim becerisine sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan test sonucunda öğretmenlerin iletişim becerilerinde ilçe değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 9. Öğretmenlerin iletişim becerilerinin öğrencilerin sınıf düzeyine göre değerlendirilmesi

Sınıf Düzeyi	n	\bar{x}	Ss	f	p
5	33	4.31	.62	1.90	.13
6	26	4.38	.47		
7	37	4.09	.66		
8	24	4.38	.45		

(p<0,05)

Öğretmenlerin iletişim becerilerini değerlendiren öğrenciler, 5, 6, 7 ve 8. sınıftadırlar. Değerlendirme, ANOVA testi uygulanarak yapılmıştır. 5. sınıftaki öğrencilerin öğretmenlerinin $\bar{x}= 4.31$, 6. sınıftaki öğrencilerin $\bar{x}= 4.38$, 7. sınıftaki öğrencilerin 4.09 ve 8. sınıf öğrencilerinin $\bar{x}= 4.38$ oranında iletişim becerisine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan test sonucunda öğretmenlerin iletişim becerilerinde anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

2.2. Nitel Bulgular

Öğrencilerin, öğretmenlerinin kendileriyle nasıl bir iletişim kurmasını istediklerini belirleyebilmek için toplanan nicel verileri desteklemesi adına, araştırmacılar tarafından oluşturulan ölçme aracının katılımcılara uygulanması sonucunda elde edilen verilerin içerik analizinin yapılmasıyla “etkili iletişim” ana teması altında; “değer görme”, “anlaşılabilme”, “gelişime eşlik etme” olmak üzere üç alt tema ortaya çıkmıştır. Tema ve alt temalar ile kod ve frekans bilgisi aşağıda yer alan Tablo 10’da verilmiştir. Ek olarak örnek katılımcı görüşlerine de açıklamalarda yer verilmiştir. Görüşlere yer verilirken, katılımcılar “Ö” koduyla kodlanmış ve yanlarında cinsiyet (erkek için ‘E’, kadın için ‘K’) ile yaş bilgisi verilmiştir. Görüşlerinin sonunda ise parantez içinde en yoğun olarak belirttikleri koda yer verilmiştir.

Tablo 10. Katılımcı e-öğrenme durumlarına ilişkin tema, alt temalar ve kodlar

Tema	Alt Temalar	Kodlar	f	
Etkili İletişim	Değer Görme	Saygı duyulduğunu hissetme	46	
		Sevildiğini hissetme	44	
		Görüşlerini dikkate alma	42	
	Anlaşılabilme	Anlamak için çaba sarf etme		50
		Farklılığa saygı duyma		38
		İletişimi sürdürme		37
		Farklı iletişim kanallarını kullanma		29
	Gelişime Eşlik Etme	Yeteneklere göre yönlendirilme		28
		İlgi alanlarını bilme		21
		Eğitimsel paylaşımlarda bulunma		16

Etkili iletişim teması altında, ilk alt tema olan değer görme teması incelendiğinde, öğrencilerin saygı duyulmayı ve sevilmeyi hissetmeyi ve görüşlerinin dikkate alınmasını beklediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Konuyla ilgili katılımcı görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

Ö2 (E, 19): “...aslında bence önemli olan bana da saygı duyduğunu bi şekilde göstermesi ya da hissettirmesi. Evet, asıl önemli bu bence.” (Saygı duyulduğunu hissetme)

Ö5 (K,18): “...Bazen ne bileyim bazen durduk yere sizi seviyorum diyebilir. Demese de olur da gösterse keşke. Biz bilsek sevdiğimizi.” (Sevildiğini hissetme)

Ö7 (E,20): “En çok öğretmenlere söylediklerimi değerlendirmelerini istiyorum. Yani bir konu üzerine konuşuluyorsa ve ben de düşüncelerimi söylediysem öğretmenimden bunu önemsemesini isterim. Bunu görmesi benim için önemli. Benim görüşümü dikkate alması demek bu.” (Görüşlerini dikkate alma)

Öğrenciler öğretmenleri tarafından anlaşılabilmeyi istediklerini dile getirmişlerdir. Bu görüşlerini öğretmenlerinin kendilerini anlamak için çaba sarf etmeleri, farklılığa saygı duymaları, iletişimi her

zaman sürdürmeleri ve farklı iletişim kanallarını kullanma şeklinde ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili öğrencilerin belirttikleri görüşlerin bazıları aşağıda sunulmuştur:

- Ö8 (E,21): “Hiç iletişim kurmadığım hocalarım var. Beni anladıklarını düşünmüyorum. Anlamaya çalıştıklarını da düşünmedim hiç...” (Anlamak için çaba sarf etme)
- Ö4 (K,19): “Ben genelde öğretmenlere çok yakın değilim. Sevmiyorum bunu. Farklıyım biraz. Beni böyle kabul etseler iyi olur. Güzel olur.” (Farklılığa saygı duyma)
- Ö8 (E,21): “...sorun da yaşayabiliyoruz bazen. Ama bence bu sorunları aşmaya çalışmak gerekli. Biz öğrenciler de öğretmenler de bu sorunları aşmaya çalışmalı. Bazı öğretmenler çok kızıp tamamen uzaklaşıyorlar.” (İletişimi sürdürme)
- Ö9 (K,20): “Pek çok öğretmenimle aram çok iyi. Onlarla aramın böyle iyi olması beni çok mutlu ediyor. Ama bu sadece derslerde değil. Sadece derslerde aramız iyi değil demek istedim. Okul koridorunda da karşılaşırız, markette de. Korona olduğu için mesajla da iletişim kurduk. Telefonda da konuştuk.” (Farklı iletişim kanallarını kullanma)

Öğrenciler ayrıca öğretmenlerinden gelişimlerine eşlik etmelerini isteyerek yeteneklerine göre yönlendirilme, ilgi alanlarını bilme ve eğitimsel paylaşımlarda bulunmalarını beklemektedirler. Konuyla ilgili katılımcı görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

- Ö3 (E,20): “...iletişim kurmada en önemli olan tanımak. Tanımaya çalışmak. Yeteneklerimi bilmesi. Yeteneklerimi tanınması ve aslında beni uygun durumlara yönlendirmesi. Ben kendimi nasıl geliştireceğimi öğretmenlerimden öğrenebilirim.” (Yeteneklere göre yönlendirilme)
- Ö5 (K,18): “...bazı öğretmenlerimle hiçbir iletişim kurmadan dersleri bitiriyoruz. Dönem bitiyor. Ders anlatıp geçiyorlar. Mesela benim sevdiğim alanları bilse iletişimimiz devam eder. Ben bunu bekliyorum.” (İlgi alanlarını bilme)
- Ö5 (K,18): “güzel bir iletişim için bizim görüşlerimizi de almalılar. Öbür türlü tek taraflı oluyor. Derslerde tabi ki görüşlerimizi söylüyoruz. Ama sanki sadece ders için gibi oluyor. Kendi eğitimimiz için öğretmenlerimizin görüşü çok önemli ama bizim de önemli. Eğitimle ilgili birlikte düşüncelerimizi paylaşırsak ne iyi olur. Böylece derslere ilgimiz de artar. Sadece dersler için değil bizim için olur.” (Eğitimsel paylaşımlarda bulunma)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, öğretmenlerin iletişim becerileri çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarla birlikte yorumlanarak aşağıda tartışılmıştır.

Öğretmenlerin iletişim becerileri düzeyleri cinsiyet değişkenine göre T Test uygulanarak değerlendirilmiştir. Erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre iletişim becerileri toplam puanı yüksek olsa da elde edilen bulgular sonucunda öğretmenlerin iletişim becerileri üzerinde cinsiyet farklılığının etkili olmadığı tespit edilmiştir. Günay (2003) ve Öztaş'ın (2001) çalışmaları; öğretmenlerin cinsiyetinin iletişim becerileri üzerinde etkisinin olmadığı sonucuyla araştırmayı desteklemektedir. Yine Elkatmış ve Ünal'ın (2014) çalışmasında sınıf öğretmen adaylarının iletişim becerilerinde cinsiyetin önemli olmadığı bulunmuştur. Bozkurt Bulut (2004), empati saydamlık, eşitlik alt boyutunda; Şahin vd. (2019), saydamlık, eşitlik, etkililik ve yeterlilik alt boyutunda; Nacar ve Tümkaya (2011), saydamlık alt boyutunda kadın ve erkek öğretmenler arasında farklılığa rastlamamıştır. Yapılan çalışmadan yola çıkılarak kadın ve erkek öğretmenin iletişim becerilerinin farklılık göstermemesi toplumsal rollerin homojenleşmeye başlamasıyla, kadın ve erkek öğretmenlerin benzer eğitim formatını benimsemiş okullarda okumasıyla açıklanabilir.

Yapılan çalışma sonucunun aksine bazı çalışmalarda kadın öğretmenlerin iletişim becerilerinin erkek öğretmenlere göre daha iyi olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalar şu şekilde örneklendirilebilir: Durukan ve Maden'in (2010), Türkçe öğretmenlerinin iletişim becerilerini incelediği çalışmada kadın Türkçe öğretmenlerinin erkek Türkçe öğretmenlere göre iletişim becerilerinin daha iyi olduğu bulunmuştur. Bozkurt Bulut (2004), yaptığı çalışmada kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre iletişim becerisinin alt boyutlarından olan Etkililik ve Yeterlilik'de; Şahin vd. (2019), Empati alt boyutunda; Nacar ve Tümkaya (2011) Empati, Eşitlik, Etkililik ve Yeterlilik alt boyutlarında daha çok gelişmiş olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmalara ek olarak Aspegren (1999), Şeker (2000), Bozkurt, Serin ve Emran'ın (2003) yaptıkları çalışma örnek olabilir. Bu durum, Johnston, McKeown ve McEwen'in (1999) kadınların başkalarının sorunlarına daha duyarlı olması, iyi ilişki kurması ve çocuklarla çalışmaya daha istekli olması görüşüyle açıklanabilir.

Öğretmenlerin iletişim becerileri düzeyleri kıdem değişkenine göre ANOVA testi ve Tukey testi uygulanarak değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre 21-25 yıl ile diğer yıllar arasında farklılaşma olduğu göstermektedir. Bu çalışmayla benzer bir çalışma yapan Durukan ve Maden (2010) de yaptığı çalışmada 1-5 yılları arasındaki kıdeme sahip öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre iletişim becerilerinin daha iyi olduğunu söylemiş, bunu mesleğe yakın zamanda başlayan Türkçe öğretmenlerinin iletişim becerilerinin daha üst düzeyde olmasına bağlamıştır. Hazneci (2012), yaptığı çalışmada 0-5 yıl kıdeme, 6-10 yıl kıdeme, 11-15 yıl kıdeme, 21 yıl üstü kıdeme sahip öğretmenleri 16-20 yıl kıdeme sahip öğretmenlere göre iletişim becerilerinin daha iyi olduğunu tespit etmiştir. Kıdemi az olan öğretmenlerin kıdemi fazla olan öğretmenlere göre iletişim becerilerinin daha iyi olmasının sebepleri öğretmenlerin daha genç olması, yeni müfredata ve yaklaşımlara göre yetiştirilmesi ya da 21-25 yıl kıdeme sahip öğretmenlerin kendinden önceki yetişen kuşağa göre iletişim becerilerinin daha az gelişmesi olabilir. Eğitim ve öğretimin gerçekleştirilmesinde iletişimin önemi büyük olduğundan kıdemi fazla olan öğretmenlerin öğrencileriyle iletişimini güçlendirmesi önerilmektedir.

Yapılan çalışmada bulunan sonuçlardan farklı olarak Şara ve Güney (2015), 6-10 yıllık mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin diğer kıdemdeki öğretmenlerin iletişim becerilerine göre daha iyi olduğunu tespit etmiş, bu durumu öğretmenlerin ilk 5 yılda tecrübesiz olmasıyla ve 10. yılından sonra iletişim kurma heyecanını kaybetmesiyle açıklamıştır. Nacar ve Tümkaya (2011) ise öğretmenlerin iletişim becerilerinin kıdemlerinin arttıkça daha iyi olduğunu, 21 yıl ve üstü öğretmenlerin iletişim becerilerinin alt kıdemlere göre daha çok geliştiğini tespit etmiş, bu durumu tecrübe ve sınıfta daha iyi iletişim ortamı kurulmasına bağlamıştır. Kıdemin öğretmen iletişim becerileri üzerinde etkisinin olmadığıyla ilgili bulunan sonuçlar da vardır. Alakoç (2005) ve Kuru (2000) yaptıkları araştırmada okul öncesi öğretmenlerin kıdemlerinin; Öztaş (2001) sınıf öğretmenlerinin kıdemlerinin iletişim becerileri üzerinde bir etkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Öğretmen iletişim beceri düzeyleri branş değişkenine göre ANOVA testi uygulanarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda toplam iletişim becerileri puanlarına göre, puanı en yüksek olan branş Matematik iken en düşük olan branş Müziktir. Yapılan test sonucunda öğretmenlerin branşlarının farklı olması iletişim becerilerinde etkili değildir. Şara ve Güney'in (2015) yaptığı çalışma, bulunan sonucu destekler niteliktedir. Branşlar arasında iletişim becerilerinin farklı olmaması alınan eğitimin benzer olmasıyla açıklanabilir.

Öğretmenlerin iletişim becerilerinde branşın etkili olduğunu tespit eden çalışmalar da vardır. Dilekmen, Başçı ve Bektaş'ın (2008) yaptığı çalışmada eğitim fakültesi öğrencilerinin branşlar arasında iletişim becerileri farklılığı olduğunu tespit etmiş, İlköğretim Matematik Anabilim Dalında iletişim becerileri sorunlarının daha yoğun yaşandığını bulmuştur. Kıldan (2011) yaptığı çalışmada sınıf öğretmenlerinin, okul öncesi öğretmenlerinin ve Türkçe öğretmenlerinin diğer branşlara göre öğretmen-çocuk ilişkisinde etkili olduğunu tespit etmiştir.

Öğretmenlerin iletişim becerileri düzeyleri öğretmenlerin mezun olduğu okul türü değişkenine göre t testi uygulanarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda eğitim fakültesinden mezun olanların iletişim becerileri toplam puanları diğer okullardan mezun olanlarınkine göre daha yüksek olsa da öğretmenlerin mezun olduğu okul türleri, iletişim becerilerinin gelişiminde etkili olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmayla benzerlik gösteren Öztaş'ın (2001) çalışmasında da öğretmenlerin iletişim becerilerinde mezun oldukları okul türünün etkisinin olmadığı bulunmuştur. Alakoç (2005), çalışmasında Okulöncesi öğretmenlerinin mezun olduğu okul türünün, iletişim becerilerinin farklılaşmasında etkili olmadığını savunmuştur. Bu çalışmalardan hareketle mezun olunan okul türünün öğretmenlerin iletişim becerilerinde etkisinin olmaması verilen eğitimin iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik olduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin mezun olduğu okul türünün iletişim becerilerini etkilediğini tespit eden çalışmalar da vardır. Ceylan (2007), öğretmenlerin iletişim becerilerinde mezun oldukları okul türünün etkili olduğu sonucunu bulmuş, Eğitim Enstitüsü mezunu öğretmenlerin iletişim becerilerinin diğer okullardan mezun olan öğretmenlere göre daha iyi olduğunu savunmuştur. Durukan ve Maden (2010), Türkçe öğretmenlerinin mezun olduğu okul türüyle ilgili yaptığı analizde Türkçe Öğretmenliği bölümünden mezun olanların iletişim becerilerinin diğer okul türlerine göre daha iyi olduğunu tespit etmiş bu durumun Türkçe Öğretmenliği bölümü öğrencilerinin aldığı Etkili İletişim gibi derslerin kısmen faydalı olduğunu savunmuştur.

Yapılan araştırmada öğretmen iletişim beceri düzeyleri eğitim durumu değişkenine göre ANOVA testi uygulanarak değerlendirilmiştir. Yapılan test sonucunda öğretmenlerin iletişim becerilerinde eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Hazneci'nin (2012) yaptığı araştırmada iletişim becerilerinde eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Hodges, Turnbull, Cohen ve diğerlerinin (1996), çalışmasında ise eğitim düzeyinin iletişim becerilerini etkilediğini savunmaktadır. Bu görüşü destekleyen çalışmalar da şu şekildedir: Yaşar vd. (2017) yaptığı çalışmada, okul öncesi öğretmenlerinin iletişim becerileri duygusal ve davranışsal beceriler alt boyutunda eğitim durumuna göre farklılaşmazken, zihinsel beceriler alt boyutunda eğitim durumuna göre farklılaştığı saptanmıştır. Baydar-Posluoğlu (2014), Çalışgan (2006), Şimşek (2003) ve Nacar ve Tümkaya'nın (2011) çalışmalarındaki bulgular da öğretmenlerin iletişim becerilerinin eğitim durumuna göre farklılaştığını göstermektedir.

Öğretmen iletişim beceri düzeyleri ilçelere göre ANOVA Testi uygulanarak değerlendirilmiştir. Test sonucunda öğretmenlerin iletişim becerileri toplam puanlarının en yüksek olduğu ilçenin Karatay, en düşük olduğu ilçenin ise Meram olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin iletişim becerilerinde ilçe değişkeninin etkili olmadığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmayla benzerlik gösteren Büyükkaragöz ve Kesici'nin (1996) çalışmasında, il ve ilçede öğretmenlik yapanların kasaba ve köyde öğretmenlik yapanlara göre hoşgörü ve demokratik tutumlarının daha çok gelişmiş olduğunu bulmuştur. Ceylan'ın (2007) yaptığı çalışmada, öğretmenlerin görev yaptıkları okullar açısından, iletişim becerilerinin farklılaşmadığı saptanmıştır. Görev yapılan bölgeler ile iletişim becerisi arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

Yapılan araştırmada, öğretmenlerin iletişim becerileri ile okuttukları sınıf düzeyi anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ceylan'ın çalışmasında da öğretmenlerin iletişim becerisinin sınıf düzeyine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir (2007: 15). Aynı zamanda Şeker (2000), Günay (2003) ve Nacar ve Tümkaya'nın (2011) yaptıkları çalışmalarda da öğretmenlerin iletişim becerilerinin okuttukları sınıflara göre farklılaşmadığını tespit etmişlerdir. Frymier ve Houser yaptıkları araştırmada öğretmenler ve öğrenciler arasındaki iletişimin hem içerik hem de ilişkisel olduğunu, öğrencilerin öğrenme ve motivasyonun anlamlı yordayıcıları olan iki becerinin referans beceri ve ego desteği olduğunu ortaya koymuşlardır (2000: 8). Ihmeideh, Al-Omari ve Al-Dababneh'in (2010) çalışmalarında, sınıf öğretmenleri ile çocukluk öğretmenleri arasında iletişim becerilerine yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarında anlamlı

bir farklılık olmadığını ortaya koymaktadır. Ölçeği dolduran ortaokul öğrencilerinin yanıtlarında öğretmenlerin iletişim becerisine yönelik bir fark görülmemiştir. Bu doğrultuda öğretmenlerin, öğrencilerin sınıf düzeyine bakmaksızın onlarla iletişim kurdukları söylenebilir.

Temalar altında öğrencilerin öğretmenleriyle etkili iletişim kurmak istedikleri belirlenmiştir. Katılımcılar kendilerine saygı duyulduğunu ve sevildiklerini hissetmek istediklerini, görüşlerinin dikkate alındığını görmeyi beklediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerinin kendilerini anlamak için çaba sarf etmesini istediklerini, farklılıklara saygı duyarak iletişimi sürdürmelerini ve farklı iletişim kanallarını kullanmalarını istediklerini ifade etmişlerdir. Öğrenciler yeteneklerine göre yönlendirilmeyi, ilgi alanlarının bilinmesini ve öğretmenleriyle eğitimsel paylaşımlarda bulunmayı istediklerini dile getirmişlerdir.

Öğretmen öğrenci iletişimi; hem öğrencinin iletişim becerisinin gelişmesi, duyuşsal açıdan kendini geliştirebilmesi hem de bunu hayatının her alanında bilinçli bir şekilde uygulayabilmesi için önem arz etmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda kıdemi fazla olan öğretmenlerin öğrencilerle olan iletişimlerini gözden geçirmeleri ve güçlendirmeleri gereği önerilebilir.

Etik Kurul Onayı: Araştırmanın etik kurul onayı Necmettin Erbakan Üniversitesi Etik Kurulundan 03.07.2020 tarih ve 111 toplantı sayısı ile alınmıştır.

Çatışma Beyanı: Yazarların aralarında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- Alakoç, D. (2005). *Okulöncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin iletişim ve problem çözme becerilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Alper, D. (2007). *Psikolojik danışmanlar ve sınıf öğretmenlerinin duygusal zekâ düzeyleri-iletişim ve empati becerilerinin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Altıntaş, E. & Çamur, D. (2013). *Sözsüz İletişim: Beden Dili*. Mentis Yayıncılık.
- Aspegren, K. (1999). Teaching and learning communication skills in medicine-a review with quality grading of articles. *Medical Teacher*, 21(6) 565-570. <https://doi.org/34.6524/sbp54008.36.9.1581>
- Aydın, G. (2016). Impacts of inquiry-based laboratory experiments on prospective teachers' communication skills. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(2), 49-61.
- Baydar Posluoğlu, F. D. (2014). *İlkokul öğretmenlerinin iletişim yeterlilikleri ile empati kurma becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Sancaktepe İlçesi Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Borg. W.R. Gall, J.P. & M.D. (1993). *Applying Educational Research: A Practical Guide*. White Plains. Longman.
- Bozkurt Bulut, N. (2004). İlköğretim sınıf öğretmenlerinin iletişim becerilerine ilişkin algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 443-452. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tebd/issue/26126/275206>
- Bozkurt, N., Serin, O. & Emran, B. (2003). İlköğretim birinci kademe öğretmenlerinin problem çözme, iletişim becerileri ve denetim odağı düzeylerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, *Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri*. 1373-1392, Antalya.
- Büyükkaragöz, S. & Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 2(3), 353-365. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kuey/issue/10388/127091>

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Ceylan, E. A. & Mocan, D. K. (2017). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin iletişim beceri düzeylerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(215), 111-127. <https://doi.org/50.2274/sbp.2058.36.9.4532>
- Ceylan, G. (2007). *Öğretmen-öğrenci etkileşiminin sınıf atmosferine etkisi (Aksaray ili örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Creswell, J. W. & Clark, V. L. P. (2014). *Understanding research: A Consumer's Guide*. Boston: MA: Pearson Education Inc.
- Cüceloğlu, D. (1987). *İnsan İnsana*. Sistem Yayıncılık.
- Çalışgan, H. (2006). *Okul yöneticilerinin iletişim becerilerinin öğretmenlerin kişisel özellikleri açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çuhadar, C., Özgür, H., Akgün, F. & Gündüz, Ş. (2014). Öğretmen adaylarının iletişim becerileri ve iletişimci biçimleri. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 15(1), 295-311. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefad/issue/59467/854536>
- Dilekmen, M., Başçı, Z. & Bektaş, F. (2008). Eğitim fakültesi öğrencilerinin iletişim becerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 223-231. <https://doi.org/54.2824/sbp.6508.36.9.1233>
- Durukan, E. & Maden, S. (2010). Türkçe öğretmenlerinin iletişim becerileri üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (1), 59-74. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gopsbad/issue/48556/616514>
- Elkatmış, M., & Ünal, E. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının iletişim beceri düzeylerine yönelik bir çalışma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 107-122. <https://dergipark.org.tr/en/pub/trakyasobed/issue/30214/326152>
- Frymier, A.B., & Houser, M.L. (2000). The teacher' student relationship as an interpersonal relationship. *Communication Education*, 49(3), 207-219. <https://doi.org/10.1080/03634520009379209>
- Gordon, T. (1998). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi* (Dördüncü Baskı). Emel Aksay (Çev.). Sistem Yayıncılık.
- Gülbahar, B. & Sıvacı, S. Y. (2018). Öğretmen adaylarının iletişim becerileri ile sınıf yönetimi yeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 268-301. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yyuefd/issue/40566/493047>
- Günay, K. (2003). *Sınıf yönetiminde iletişim becerilerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Halimah, L. & Sukmayadi, V. (2019). The role of " jigsaw" method in enhancing indonesian prospective teachers' pedagogical knowledge and communication skill. *International Journal of Instruction*, 12(2), 289-304. <https://doi.org/10.29333/iji.2019.12219a>
- Hamann, D. L., Lineburgh, N., & Paul, S. (1998). Teaching effectiveness and social skill development. *Journal of Research in Music Education*, 46(1), 87-101. <https://doi.org/10.2307/3345762>
- Hazneci, Y. (2012). *"Oluşturmacı Öğretmen İletişim Becerileri Ölçeği"nin geliştirilmesi ve ilköğretim öğretmenlerinin sınıf içi iletişim becerilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hodges, B., Turnbull, J., Cohen, R. Bienenstock, A. & Norman, G. (1996). Evaluating communication skills in the objective structured clinical examination format: Reliability and generalizability. *Medical Education*, 30(1), 38-43. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2923.1996.tb00715.x>
- Ihmeideh, F. M., Al-Omari, A. A. & Al-Dababneh, K. A. (2010). Attitudes toward Communication Skills among Students'-Teachers' in Jordanian Public Universities. *Australian Journal of Teacher Education*, 35(4), 76-85. <https://doi.org/10.14221/ajte.2010v35n4.1>

- Johnston, J., McKeown, E., & McEwen, A. (1999). Choosing primary teaching as a career: The perspectives of males and females in training. *Journal of Education for Teaching*, 25(1), 55-64.
<https://doi.org/10.24/sbp.2608.36.9.1265>
- Jones, V. F., & Jones, L. S. (1998). *Comprehensive Classroom Management*. Allyn and Bacon.
- Karagöz, Y. & Kösterelioğlu, İ. (2015). İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeğinin Faktör Analizi Metodu İle Geliştirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 81-98.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/55462>
- Kaya, A. (2014). *İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler*. Alim Kaya (Ed.), Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim içinde (s. 2-28). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Keçeci, A. & Taşocak, G. (2009). Öğretim Elemanlarının İletişim Becerileri: Bir Sağlık Yüksekokulu Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 2(4), 131-136.
<http://hdl.handle.net/20.500.12397/4533>
- Kıldan, A. O. (2011). Öğretmen-Çocuk İlişkilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 103-120. <https://dergipark.org.tr/en/pub/deubefd/issue/25121/265260>
- Korkut, F. (2005). Yetişkinlere yönelik iletişim becerileri eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (28), 143-149. http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/shw_artcl-782.html
- Kuru, N. (2000). *Nitelikli Bir Okulöncesi Eğitim Öğretmeninden Beklenen Kişisel Yeterliliklerin Eğitimde Kalite Kapsamında İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. <https://www.proquest.com/openview/18ccb32eb80b5e2d02ae62ee9c1c0a94/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>
- Levent, B. (2011). *Sınıf Öğretmenlerinin Kişilik Özelliklerinin İletişim Becerilerine Etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Maden, S. (2010). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Sözlü İletişim Becerileri Üzerine Bir Araştırma. *EKEV Akademi Dergisi*, (44), 145-154.
https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/182912/makaleler/14/44/arastirmx_182912_14_pp_145-154.pdf
- Malaimakuni, N.M. (2016). Students' Perception Towards English Teacher's Interpersonal Communication Skill at SMP Negeri 3 Kupang. *Journal of Education and Learning*, 10(4), 382-389.
<https://media.neliti.com/media/publications/73161-EN-students-perception-towards-english-teac.pdf>
- Merle, L. J. (2016). Reflective Learning and Prospective Teachers' Conceptual Understanding, Critical Thinking, Problem Solving, And Mathematical Communication Skills. *Research in Pedagog*, (2), 43-58.
<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=472980>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Milli, M. S. & Yağcı, U. (2016). Öğretmen Adaylarının İletişim Becerilerinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 286-298. <https://doi.org/40.2264/sbp.2008.37.9.3338>
- Morgan, C. T. (1993). *Psikolojiye Giriş*. Hüsni Arıcı ve Işık Savaşır (Çev.). Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Nacar, F. S. & Tümkaya, S. (2011). Sınıf Öğretmenlerinin İletişim ve Kişilerarası Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 493-511. <https://doi.org/66.2224/sbp.2008.36.7.8354>
- Özdemir, M.Ç. (Ed.) (2011). *Sınıf Yönetimi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztaş, R. (2001). *Sınıf Öğretmenlerinin İletişim Yeterlilikleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Patrick, H., Anderman, L. H., Ryan, A. M., Edelin, K. C. & Midgley, C. (2001). Teachers' Communication of Goal Orientations in Four Fifth-Grade Classrooms. *The Elementary School Journal*, 102(1), 35-58. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/499692>
- Rubin, R.B. & Feezel, J.D. (1986). Elements of Teacher Communication Competence. *Communication Education*, 35(3), 254-268. <https://doi.org/10.1080/03634528609388348>
- Şahin, S., Şahin, Z. & Bulut Serin, N. (2019). Ortaokulda Görev Yapan Öğretmenlerin İletişim Becerileri ve Problem Çözme Becerilerine İlişkin Algılamaları (Kuzey Kıbrıs-Gazimağusa Örnekleme). *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counseling*, 8(1), 16-27. <https://tijseg.org/index.php/tijseg/article/view/33>
- Şara, P. & Güney, Ü. (2015). Sınıf ve Branş Öğretmenlerinin İletişim Becerileri Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi: Eşme İlçesi Örneği. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (özel sayı)*, 195-205. <https://doi.org/10.2254/sbp.2008.36.9.1288>
- Şeker, A. (2000). *Sınıf Öğretmenlerinin İletişim Becerileri ile Sınıf Atmosferi Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şimşek, Y. (2003). *Okul Müdürlerinin İletişim Becerileri ile Okul Kültürü Arasındaki İlişki*. (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Tutkun, Ö. F. (2017). Prospective Teacher's Communication Skills Level: Intellectual, Emotional and Behavioral Competencies. *The Anthropologist*, 19(3), 665-672. <https://doi.org/34.2224/sbp.2008.37.9.12>
- Uğurlu, C. T. (2013). Öğretmenlerin İletişim Becerisi ve Empatik Eğilim Davranışlarının Çocuk Sevme Düzeyleri Üzerine Etkisi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3(2), 51-61. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/209648>
- Uygun, K. & Arıkan, A. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İletişim Becerilerinin İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(4), 2256-2281. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/908425>
- WEB1 (2021). İletişim. Erişim Tarihi: 18.04.2021, <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Yaşar Ekici, F., Günhan, G., & Anılan, Ş. (2017). Okul Öncesi Öğretmenlerinin İletişim Becerileri. *Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, (11), 1-27. <https://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/1398>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, D., Kılıç, M, Y. & Yavuz, M. (2018). “Öğretmenlerin İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği” Geliştirme Çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(1), 48-67. <http://www.anadiliegitimi.com/en/download/article-file/414361>
- Yılmaz, N. & Altunbaş, S. (2012). Öğretmen Adaylarının İletişim Becerileri ile Sınıf Yönetimi Becerilerinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 183-196. <https://dergipark.org.tr/en/pub/erziefd/issue/6009/80246>
- Yüksel, G. (2001). Öğretmenlerin Sahip Olmaları Gereken Davranış Olarak Sosyal Beceri. *Milli Eğitim Dergisi*, (150), 34-45. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/150/yuksel.htm
- Yüksel Şahin, F. (2008). Communication Skill Levels in Turkish Prospective Teachers. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 36(9), 1283-1294. <https://doi.org/10.2224/sbp.2008.36.9.1283>

Makale türü / Article type: Araştırma / Research

Şavşat-Tepeköy Traditional Life Museum And Works Exhibited in The Museum

Şavşat-Tepeköy Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi ve Müzede Sergilenen Eserler

Dr. Öğr. Üyesi Ebru Subaşı

Ardahan Üniversitesi, İBEF, ebrusubasi@ardahan.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2254-0871

Abstract

Preserving the tangible and intangible heritage of societies that share the same landscapes, unite around common interests and values of their ingenious history, to pass it on to future generations has led to the origin of the museum concept. By providing information and raising awareness of the individual, these institutions will develop a more constructive and protective understanding, as well as support of social memory. In addition to the national museums, rural museums are also widely spread that store and exhibit the cultural values of Anatolia. These places are aimed at protecting and promoting as the same time passing on rapidly disappearing cultural values to future generation as a result of which migration from the village to the city has accelerated and along with the development of the technologies, there have changed methods of production and traditional lives in the villages. Based on similar concerns, with the support of the Artvin Life Education and Culture Association (Ayek-Der), Department for Associations of the Interior Ministry, Şavşat (Shavshat) District Governorate, Headman office of Tepeköy, Tepeköy Associations located outside of Artvin and Tepeköy residents there was found the 'Traditional Museum the living culture of Tepeköy' in 2015. Among the works donated by the villagers, most of the items exhibited in the museum were made by local craftsmen who used traditional methods in their works. There products made of wood, metal, wicker and clay including pile and flat woven carpets, socks and samples of traditional clothing are exhibited in the museum. The subject of this article is to get acquainted with the artifacts of the museum, many of which have lost their usage today, but once have been necessary at any stage of everyday life.

Extended Abstract

Introduction: Anatolia has hosted different civilizations over the centuries due to its geography, thus it has a rich cultural accumulation and diversity. The cultural accumulation, which is the source of the creation of unique handicrafts from the village to the city, has enabled the production of works with high artistic and aesthetic value as well as their functionality. This situation can be easily noticed when we look at the handicrafts of Artvin and its surroundings, located in the Eastern Black Sea Region. Today, however, the gradual alienation from the traditional lifestyle has led to the neglect of handicrafts, which we consider among material cultural assets.

As the level of education and awareness of societies increased, artifacts arising from the forms of production once identified by the traditional culture of life began to be protected in rural museums created within the geographical boundaries to which they belong, instead of being left to perish.

One of the best examples of this, the Şavşat-Tepeköy Museum of Traditional Household Culture, in addition to being a building that stores and exhibits objects related to the disappearing culture of rural life, has taken on the important task of ensuring the continuity of culture due to its geographical location, village residents and communication with museum visitors from different places. As the goals of creating and operating these and similar rural museums are clarified, awareness of the importance and necessity of preserving and transmitting material cultural values to new generations will increase.

Method: The Şavşat-Tepeköy Museum of Traditional Life and Culture, which we visited many times between 2018 and 2021, is located in the small and charming village after which it is named. In the museum, created by the efforts of the nobility and the villagers, all the exhibits were created at the expense of the villagers. These artifacts, which serve the daily needs of traditional life and many of which are not used today, were the origin of such a museum.

During the first visit to the village museum, the fact that about 500 works registered in the inventory were exhibited showed how important the work was. During a visit to the museum, accompanied by Mustafa Yuksel, one of the founders of the museum, the village imam Cemil Altun, the village headman Murat Altun and the old gentlemen of the village, photographs of artifacts were taken one by one, and information was collected on areas and purposes of use, building materials and methods of their manufacturing. As part of the article, which allows you to promote a limited number of works, these works were tried to be presented.

Conclusions: The museum, created to pass on to future generations the material cultural products of the traditional life of the region, fulfills the task entrusted to it both by its purpose of creation and by the number and variety of works contained in it. Wood, metal, weaving, knitting, terracotta, etc. are exhibited in the museum. The works provide information about the traditional village life of the region, which is forgotten day by day, and about production methods.

From this point of view, the Tepeköy Museum of Traditional Living Culture is a good example of new projects, both in terms of the purpose of its creation, as well as its duties and activities.

Recommendations: Within the scope of the project, after the necessary financial support and official permissions were obtained from the Department of Associations of the Ministry of Interior, the building, which was used as a school in previous years, but closed due to the lack of students in the previous years, was organized as a “Traditional Living Culture Museum” with the cooperation of the Tepeköy Mukhtarlığı (Tepeköy Local Authority) and Şavşat District Governorship has been refurbished. Since the reinforced concrete, the single-floor structure is not protected against the Black Sea climate, it constantly takes in water from its foundation and walls. Unfortunately, a permanent solution has not been found, although the problem of mold that cannot be prevented, has been struggled.

While the Artvin Life Education and Culture Association and Tepeköy Mukhtar's office are trying to protect and support the museum within limited financial means, it is not enough. If the museum is affiliated with the Directorate General of Cultural Heritage and Museums, staff and facilities must be provided. This option, on the other hand, is not considered reasonable by the association, since its status as a private museum does not provide a solution to such problems as personnel and allowances.

Expenses such as museum renovations, water and electricity can only be covered by donations. Both the difficulty in providing the necessary allowance for expenses and the lack of staff seem to be the biggest problem for rural museums in terms of sustainability. Despite these difficulties, Tepeköy residents, association officials and all members are trying to carry out joint research and projects to save the museum.

For this reason, ways should be found for the museum to support itself. To do this, you can arrange a very large and flat front garden of the museum so that visitors can sit and relax. Local treats are prepared for guests, from the sale of which you can earn income. Again, small examples of handicrafts displayed in the museum can be turned into souvenirs and put up for sale. In addition, with the permission of the villagers, some houses with cultural value and features may be opened to visitors, allowing outsiders to experience the local culture and lifestyle. Advocacy for the region and the museum, through increased use of written and visual media, will also promote the sustainability of the museum.

Keywords: Şavşat-Tepeköy, Culture, Tradition, Village Museum, Handcraft

Özet

Aynı coğrafyayı paylaşan, ortak kaygı ve değerler etrafında birleşen toplumların kendi tarihleri içinde sahip oldukları soyut ve somut değerlerini koruyarak gelecek nesillere aktarma çabası müze kavramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu kurumlar, ferdin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesini sağlayarak daha yapıcı ve korumacı bir anlayışın gelişmesinin yanı sıra toplumsal hafızayı da canlı tutacaktır. Bugün, Anadolu coğrafyasında ait kültür varlıklarının korunduğu ve sergilendiği ulusal müzelerin dışında, köy müzeleri de yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu mekânlar, köyden kente göçün hızlanması, gelişen teknoloji ile birlikte köylerdeki gelenekli yaşam ile üretim şekillerinin değişmesi neticesinde hızla yok olan kültür ürünlerinin korunmasını, tanıtılmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını amaçlamaktadır. Benzer kaygılardan yola çıkılarak, Artvin Yaşam Eğitim ve Kültür Derneği (Ayek-Der), İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Şavşat Kaymakamlığı, Tepeköy Muhtarlığı, Artvin dışında bulunan Tepeköy Dernekleri ve Tepeköy halkının desteği ile yürütülen çalışmalar neticesinde 2015 yılında

“Tepeköy Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi”nin açılışı yapılmıştır. Müzede, köy halkı tarafından bağışlanan eserler arasında, çoğunluğu yerel ustalar tarafından gelenekli usuller ile üretilmiş, hammaddesi ahşap, maden, hasır ve pişmiş toprak eşyanın yanı sıra, düz dokuma yaygı, çorap ile gelenekli giyim-kuşam örnekleri sergilenmektedir. Günümüzde birçoğunun kullanım alanını yitirdiği ancak bir zamanlar günlük yaşantının her aşamasında ihtiyaç duyulan bu eserler ve müzenin tanıtımı makalenin konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şavşat-Tepeköy, Kültür, Gelenek, Köy Müzesi, El Sanatı

GİRİŞ

Anadolu’da, yüzyıllar içinde gelenekli yaşam kültürünün ortaya çıkardığı üretim biçimlerinden doğan eserler, işlevselliklerinin yanı sıra ustasının maharetli ellerinde estetik değeri yüksek birer sanat eserine dönüşmüştür.

Gelişen teknolojinin de etkisiyle, gelenekli yaşam tarzından uzaklaşılması, maddi kültür varlıkları arasında değerlendirdiğimiz el sanatlarının ihmal edilmesine sebep olmuş, günlük yaşam içinde kullanım alanını yitiren bu eserler ne yazık ki ya bir tarafta unutulmuş ya da elden çıkarılmıştır.

Ancak, toplumların eğitim ve bilinç düzeyi arttıkça, bir zamanlar gelenekli yaşamın kullanımını zorunlu kıldığı bu eserler, yok olmaya terk edilmek yerine, “Şavşat-Tepeköy Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi” örneğinde olduğu gibi ait oldukları coğrafi sınırlar içinde kurulan köy müzelerinde koruma altına alınmaya başlanmıştır. Bu çabalar ferdin bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi yoluyla, yapıcı ve korumacı bir anlayışın geliştirilmesinin yanı sıra toplumsal hafızanın da canlı tutulmasına katkı sağlayacaktır.

2018 ila 2021 yılları arasında, birçok kez ziyaret ettiğimiz Şavşat-Tepeköy Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi, ismini aldığı köyde bulunmaktadır. Köyün ileri gelenlerinin ve halkının çabalarıyla kurulan müze envanterinde yaklaşık 500 eser bulunmaktadır ve her geçen gün bu sayı artmaktadır. Halkın bağışlarıyla toparlanan eserler kullanım amaçlarına göre sınıflandırılarak müzedeki salonlarda sergilenmektedir.

Müzenin kurucu üyelerinden Mustafa Yüksel ile köyün ileri gelenlerinin refakatinde gezilen müzede, eserlerin kullanım alanları ile kullanım amaçları, yapım malzemeleri ve nasıl yapıldıkları gibi konularda bilgi toplanmıştır. Genel ve detay fotoğraf çekimleri yapılan eserlerden gerekli görülenlerin ölçüleri alınmıştır. Müze envanterini oluşturan etnoğrafik eserlerin tamamının bu çalışmada anlatılması mümkün olmadığından, yöre kültürünü tanımlamakta faydalı olacağı düşünülen eserler makaleye dahil edilerek tanıtılmaya gayret edilmiştir.

Bulunduğu yörenin gelenekli yaşamına ait maddi kültür ürünlerini gelecek nesillere aktarma görevini yerine getirmeye çalışan bu müzenin kuruluş amacı doğrultusunda sahip olduğu eser sayısı ve çeşitliliği ile üstlenmiş olduğu görevi yerine getirdiği rahatlıkla söylenebilir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde “Şavşat-Tepeköy Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi” ve sahip olduğu eserlerin anlatılması, yöre kültürünün tanıtılmasının yanı sıra başka yörelerde yeni köy müzelerinin kurulması aşamasında da fikir verebilir.

1. ARTVİN VE ŞAVŞAT’A GENEL BAKIŞ

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde bulunan Artvin’in doğusunda Ardahan, batısında Rize, güneyinde Erzurum, kuzeyinde Gürcistan ve kuzeybatısında Karadeniz yer almaktadır (Yıldırım, 2007: 19). 7436 km² yüzölçümüne sahip ilin, Ardanuç, Arhavi, Borçka, Göktaş (Murgul), Hopa, Şavşat, Yusufeli olmak üzere yedi ilçesi, yirmi bir bucağı ve 303 köyü bulunmaktadır (Turan, 2012: 2).

Çoruh nehri ile irili ufaklı birçok derenin Karadeniz’e karıştığı coğrafyada yer alan Artvin’e, Çoruh Irmağı kolları boyunca takip eden dar ve uçurumlu yollardan geçilerek varılır. Aynı zamanda bu yollar, Ardahan-Sahara-Şavşat; Ardahan-Yalnızçam (Bilbilan)-Ardanuç; Göle-Karınca-Kosor-Oltu; Kars-Bardız-Oltu; Pasinler-Narman-Oltu; Erzurum-Tortum ve Bayburt-İspir’i birbirine bağlamaktadır.

Çok engebeli olan Artvin, kuzeyde ve güneyde dağlarla çevrilidir. Kuzeydeki Doğu Karadeniz sıradağları üzerinde 3000 metreyi aşan tepeler vardır. Bunlar arasında 3932 m. yüksekliği ile Kaçkar dağı önemlidir. Doğu uçta Çoruh nehrinin derin vadileriyle başlayan dağlar, Türkiye sınırları ötesinde Acaristan dağlarıyla devam etmektedir (Turan, 2012: 3).

Artvin'in nispeten düzlük kıyı kesiminde çay, fındık, tütün, mısır, iç kesimlerinde ise buğday ve arpa üretilir. İç kesimlerdeki geniş otlaklarda sığır ve koyun besiciliği yapılır. Doğu Karadeniz'in zengin maden yataklarına sahip olmasının yanında, özellikle Artvin'in Murgul ilçesinden çıkarılan bakır, Türkiye bakır üretiminin yarısını teşkil eder.

Artvin ve çevresinin tarihi çağlarını aydınlatacak arkeolojik kazılar yapılmadığı gibi yüzey araştırmaları da oldukça yenidir. Yörenin yakınındaki Kafkasya ve Kars çevresinde saptanan M.Ö. 8000 ila 5500'lü yıllara (Neolitik dönem) tarihlendirilen yerleşim yerlerinin tespit edilmiş olması, Artvin ve çevresinde de bu dönemde yerleşmelerin olduğunu gösterebilir (Aytekin, 1999: 9). 1930 yılında Şavşat'ın Meşeli köyünde, 1995 yılında ise Yusufeli'nin Demirköy köyünde, köylüler tarafından tesadüfen bulunan bakır baltaların M.Ö. 4000-3000 yıllarına ait olabileceği kabul edilmiştir. Söz konusu baltalar, M.Ö. 3000'li yıllara tarihlenerek Anadolu'nun bilinen ilk uygarlığı olan Hattilerin ve daha sonra aynı toprakları paylaşan Hurrilerin, Artvin ve çevresine de yerleşmiş olabilecekleri, buradaki zengin maden yataklarını işletmiş olabilecekleri düşünülmektedir (Yardımcı, 2015: 10).

M.Ö. XV ila VIX. Yüzyıllardan, M.Ö. VIII. yüzyılın ilk yarısına kadar Volga Nehri'nden Karadeniz'in kuzeyine doğru yayılan bölgede, çeşitli göçebe boylardan oluşan Kimmerler yaşamıştır. M.Ö. VIII. yüzyılın ortalarında Orta Asya'dan bölgeye gelen İskitler, Kimmerler'i yerinden ederek güneye doğru hareketlenip Transkafkasya üzerinden Doğu Anadolu'ya yönelmelerine sebep olmuştur. M.Ö. VIII. yüzyılın sonlarında ise bölgeye hâkim olan Urartu devletinin sınırlarına dayanmışlardır (Sevin, 2003: 204). M.Ö. IX. yüzyıldan itibaren Urartu Devleti'nin hakimiyetine girdiği düşünülen bölgede Klasik Çağ'da Kolkhis adıyla bilinen yöreye; Ksenophon, Kolkhlar (M.Ö. IV. yüzyıl), Makaronlar ve Taokhlar gibi farklı kavimler yerleşmiştir. M.Ö. I. yüzyılda Pontus Krallığı'na katılan Artvin'in çevresinde V. yüzyıldan itibaren Bizans'ın egemenliği başlamıştır. Halife Hz. Osman döneminde, 646'da İslam topraklarına katılan Artvin'in çevresi, Bizans ve İslam orduları arasında birkaç defa el değiştirmiştir (Güzel & Kara, 2019: 38-40).

Artvin, İslam Devleti'nin eline geçtikten sonra farklı dönemlerde Romalılar, Persler, Emevi ve Abbasilerin hakimiyetine girmiştir. 1071 Malazgirt savaşından sonra Artvin ve çevresi Selçuklu Türklerinin eline geçmiştir. Selçuklulardan sonra yöreye Moğollar, İlhanlılar, Celayirliler, Karakoyunlular, Timurlular, Akkoyunlular ve Safeviler hâkim olmuştur (Turan, 2012: 9).

Dönem dönem farklı boy ve medeniyetlerin hakimiyetine girmiş olsa da bölgenin kültürü ve sanatı üzerinde en etkili olanı Ahıska Türkleridir. Günümüzde Gürcistan toprakları içerisinde kalan Ahıska, Kafkasya Bölgesi'nin güneybatısında yer almaktadır. 1578'de Osmanlı ordusu ile Safevi kuvvetleri arasında gerçekleşen Çıldır savaşı sonucunda Ahıska bölgesi Osmanlı idaresine geçmiştir. Daha sonra 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı sonucunda (Demirtaş, 2012: 4) imzalanan Edirne antlaşması ile Çıldır eyaletinin bir kısmı kaybedilmiştir. Kalan yerleri içine alan bölgede ise Çıldır sancağı kurulmuştur. Artvin ve çevresini de içine alan Livane Sancağı Erzurum eyaletine bağlanmış, bu tarihten 1878 yılına kadar 300 yıl Osmanlı devletine bağlı kalmıştır. Artvin ve çevresinin kaderi yöre halkının 93 Harbi dediği 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda değişmiştir. Osmanlı Devleti yenilince 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos ve 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması ile Elviye-i Selase "Üç Liva" (sancak) denilen Kars-Ardahan-Batum ile birlikte Artvin de savaş ödeneği olarak Rusya'ya terk edilmiştir. Ruslar Artvin ve çevresini savaşız işgal etmişler bu işgalden sonra zor günler yaşayan halk, Anadolu'da çeşitli yerleşim birimlerine göç etmiştir. Bu göç akımına Büyük Vayna (kaçakaçlık) denmektedir (Ural, 1998: 2-4).

1917 yılında Rusya, Bolşevik ihtilali sonucunda düzenlenen Brest-Litovsk antlaşması ile Artvin'den çekilmiştir. Daha sonra Mondros Mütarekesinin 11. maddesindeki hükme göre yöreyi İngilizler işgal etmiştir. 1920 yılında İngilizlerin terk ettiği yöreyi Gürcüler işgal etmiştir. 27 Şubat 1921 tarihinde Gürcülerin yöreden çekilmesiyle, Artvin 43 yıl aradan sonra vatan topraklarına katılmıştır (Ural, 1998: 2-4).

Artvin'in kuzeydoğusunda bulunan Şavşat, M.Ö. 900 ila 600 yılları arasında Urartu ve Kimmerler, daha sonra sırasıyla Saka Türkleri, Romalılar ve Sasaniler'in egemenliği altına girmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Rize'yi Osmanlı topraklarına katmasının ardından Artvin, Ardanoç ve Borçka ile birlikte Osmanlı topraklarına katılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'dan ayrılması üzerine Şavşat, Ardanoç, Oltu, Tortum ve Artvin tekrar Osmanlı Devletinden ayrılmıştır. 1829 yılında Ardanoç Sancağına bağlanan, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında da 13 Mart 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Batum, Kars ve Ardahan ile birlikte Çarlık Rusya'ya bırakılan ilçe, 1879 yılında resmi olarak kesinleşen Osmanlı-Rus sınırı ile de Artvin, Ardanoç ve Borçka ile birlikte Anavatandan koparılmıştır. Daha sonra 1921 yılında imzalanan Gümrü Antlaşması ile Doğu sınırlarımız çizilmiş, 27 Şubat 1921 tarihinde Ardahan Sancağına bağlanarak ilçe haline getirilmiştir. Şavşat, 7 Temmuz 1921 tarihinde ise Artvin iline bağlanmıştır (Turan, 2012: 10).

1317 km² yüzölçümü ile Artvin'in Yusufeli'nden sonra ikinci büyük ilçesi olan Şavşat'ın, 3 mahallesi ve 64 köyü bulunmaktadır. Engebeli arazisi, denizden uzak iç kesimlerde oluşu ve arada iki dağ sırasının bulunması Karadeniz iklimi etkilerinin burada daha az hissedilmesine sebep olur. İlkbahar ve sonbaharda bol yağmur düşen ilçenin, yaz ayları sıcak ve kurak geçerken, kışları soğuk ve kar yağışlıdır.

Coğrafi konum yörenin sosyal ve ekonomik yaşantısında belirleyici olmuştur. Yörenin yaklaşık %49'u ormanlarla kaplı olduğundan, geçmişten günümüze ilçede ormancılık önemli bir iş koludur. İşlenebilir toprakların azlığı sınırlı miktarda tahıl, patates, meyve ve sebze yetiştirilebilmesine imkân sağlamaktadır. Bu sebeple arıcılık ve hayvancılık faaliyetleri daha yoğun şekilde yapılmaktadır. Et, peynir, tereyağı gibi ürünlerin dışında hayvanlardan elde edilen yün ile keçecilik, düz dokuma yaygı ve çarpana dokumacılığının yanı sıra çorap örücülüğünden hem folklorik hem de ekonomik açıdan fayda sağlanmaktadır. Ayrıca yörede çinko, bakır, kurşun, feldspat ve manganez madenleri çıkarılmaktadır (Ural, 1998: 2-4).

Araştırma konumuzu teşkil eden "Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi", Şavşat'a bağlı Tepeköy köyündedir. İlçenin kuzey batısında bulunan köyün yerleşik hayata ne zaman geçtiği bilinmemektedir, ancak Kafkasya'dan gelen dört avcının köyün bulunduğu düzlüğü beğenerek buraya yerleştiği söylenmektedir. Köye yerleşen avcılarının Gürcü olmaları sebebiyle yer ve mahalle adları Gürcücedir ve köyün ismine de çamur, düz, yeni yer anlamında "Ahalitiba" denildiği ve zamanla "Ahaldaba" ya dönüştüğü bilinmektedir. Cumhuriyetle birlikte köy, Tepeköy adını almıştır (Öztürk, 2020: 44).

Köy günümüzde yirmi mahalleden oluşmaktadır. Başlıca geçim kaynakları arasında hayvancılık ve tarım gelmektedir.

2. MÜZECİLİK KAVRAMI

Eski çağlardan bu tarafa insanoğlu kutsal gördüğü, nadir bulunduğu ya da estetik bir değer yüklediği için doğal veya insan yapımı pek çok nesneyi inceleme ve araştırma yapmak amacıyla toplamıştır. Kendinden sonraki kuşaklara bilgi aktarmak amacı da taşıyan bu toplama eylemi sonucunda, ilk kez antik çağda müzecilik kavramı ortaya çıkmıştır (Uçar, 2019: 28).

Dilimize Grekçe "Mouseion"dan dönüşerek giren "Müze" sözcüğü, kültürel değeri olan buluntulardan oluşmuş bir bütünü, çeşitli vasıtalarla korumak, incelemek, değerlendirmek ve özellikle halkın estetik

zevkinin yükselmesi ve eğitimi için teşhir etmek amacıyla, kamu çıkarları için idare edilen kuruluşlar (Keleş, 2003: 1-2) şeklinde tanımlanabilir.

Tarihsel süreçte ilk kez Paleolitik Çağ mezarlarında doğa nesnelere ile sanat yapıtlarının bir arada gömüldüğü görülse de sanatsal ağırlıklı nesnelere bilinçli olarak toplanması Greklerle başlar (Keleş, 2003: 3).

Helenistik dönemde, gymnasiumlarda fiziksel eğitimin yanı sıra zihinsel eğitime de ağırlık verilir ve zamanla mouseionlar, entelektüel kişilerin buluşma yeri haline gelir ve bu yapılar içinde pek çok sanat eseri sergilenmeye başlanır (Yaraş, 1994: 19).

Romalılar döneminde ise savaşlarda ele geçirilen ganimetler halkın görebileceği genel yerlerde sergilenerek devletin yüceliği vurgulanır. Ayrıca zengin ailelerin evlerinde kütüphane ve çeşitli koleksiyonlardan oluşan küçük bir müze benzeri yapılar oluşur (Uçar, 2019: 33).

Orta Çağ Avrupası'nda bugünkü anlamda bir müze kurma ve sergileme düşüncesi bulunmamakla birlikte manastır ve kiliselerde dinsel eşyalardan derlenen ve her geçen gün artan koleksiyonlar oluşmaya başlar. Böylece Orta Çağ kiliseleri, bir anlamda antik dönemde tapınakların gördüğü "eserlerin korunması ve saklanması" görevini üstlenmişlerdir (Keleş, 2003: 3).

Türkiye'de ise eski eser ve müzecilik alanında ilk ciddi adımlar ancak Tanzimat sürecinde atılabilir. 1846 yılında Tophane-i Amire Müşiri Ahmet Fethi Paşa tarafından Aya İrini Kilisesi'nde iki bölüm halinde bir müze düzenlemesi gerçekleştirilir (Şahin, 2019: 20).

1881 yılına gelindiğinde Osman Hamdi Bey ile birlikte Türk müzeciliğinde yeni bir dönem başlar. Bu tarihten itibaren müze kurma çalışmalarını başlatan Osman Hamdi Bey, bir taraftan Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Fakültesi) müdürlüğünü yürütürken diğer taraftan da Çinili Köşk'ün onarımını yaptırarak, bugün "Eski Şark Eserleri Müzesi" adıyla bilinen "Güzel Sanatlar Okulunu" inşa ettirir. Ayrıca gün geçtikçe çoğalan eserlerin korunması ve depolanması için günümüzde "İstanbul Arkeoloji Müzesi" olarak bilinen binayı yaptırır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle ilk müze binası olan Ankara Etnoğrafya Müzesi halka açılır ve 1950 yılında temel amacı müzeler ile müzeciler arasındaki iş birliğini güçlendirmek, müzecilik konusundaki standartları oluşturmak, uluslararası kuruluşlarla iş birliği yaparak bilgi alışverişini sağlamak ve halk eğitimini güçlendirmek şeklinde özetlenebilecek olan, Uluslararası Müzeler Konseyi "ICOM"un Türkiye Milli Komitesi kurulur (Keleş, 2003: 5).

ICOM'un 7 Temmuz 1995'te Norveç'te düzenlenen 18. Genel Kurulunda, müze tanımlarının müzelerin bağlı olduğu idari birime göre, bölgesel özelliğine göre, işlevsel yapısına göre, hitap ettikleri kitleye göre veya koleksiyon çeşidine göre değişebileceğine vurgu yapılır (Uçar, 2019: 50-55).

Kurulda yapılan bu sınıflandırmanın her bir başlığı ayrıca kendi içinde de gruplandırılmıştır. Örneğin, bağlı bulunduğu idari birimlere göre müzeler; Devlet Müzeleri, Yerel Yönetim Müzeleri, Üniversite Müzeleri, Askeri Müzeler, Bağımsız veya Özel Müzeler, Ticari Kuruluş Müzeleri şeklinde sınıflandırılır (Madran, 1999: 7).

Konunun sınırlılığı nedeniyle müze türlerinin tamamına değinmek mümkün olmasa da "Tepeköy Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi", bağlı bulunduğu idari birime göre "Bağımsız ve Özel Müzeler" kategorisinde değerlendirilebilir. Ancak Tepeköy Müzesi, Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı olmayıp, dernek (Ayek-Der) yönetimi ile Tepeköy muhtarlığı tarafından yaşatılmaya çalışılmaktadır. Özel müze statüsüne alınması durumunda da personel ve ödenek gibi sorunlara yine çözüm sağlanamadığından, bu seçenek de dernek tarafından makul karşılanmamaktadır.

Müze koleksiyonu; düz dokuma yaygılar, örtüler, dokuma ile ilgili araç ve gereçler, giyim-kuşam eşyası, hasır, tarım aletleri, marangoz aletleri, ahşap, bakır ve demirden üretilmiş etnoğrafik eserlerden oluşmaktadır.

3. TEPEKÖY GELENEKSEL YAŞAM KÜLTÜRÜ MÜZESİ'NİN KURULUŞU

Artvin Yaşam Eğitim ve Kültür Derneği (Ayek-Der); Yaşam, çevre, kültür, turizm, eğitim, demokrasi ve insan hakları ile hayat boyu öğrenme faaliyetlerini etkinleştirmek ve geliştirmek, ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yaparak çeşitli faaliyetlerde bulunmak amacıyla 2013 yılında kurulmuştur. Tepeköy Geleneksel Yaşam Müzesi Projesi, Artvin Yaşam Eğitim ve Kültür Derneği tarafından İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığının, 2014 yılı birinci dönem çağrısına, 2014-M-095 proje numarası ile sunulmuş ve kabul edilmiştir. Proje metninde müzenin kuruluş amacı, “Aile ve kültürel değerlerin korunmasına ve gelişmesine katkı sağlamak üzere; köyden kente göç ve teknolojik gelişmeler nedeniyle kullanım alanını kaybetmiş, kaybolmaya yüz tutmuş olan kültürel yaşam değerlerinin bir geleneksel yaşam kültürü müzesi oluşturmak yoluyla sergilenmesi, yaşatılması, genç nesillere ve gelecek kuşaklara aktarılmasıdır” şeklinde belirtmiştir (Öztürk, 2020: 45).

Proje kapsamında; Şavşat Kaymakamlığı, Tepeköy Muhtarlığı, Tepeköy Halkı ile Bursa ve İstanbul'daki Tepeköy Derneklerinin verdiği manevi destek ile; İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı'ndan gerekli maddi destek sağlanarak, Tepeköy Muhtarlığı ve Şavşat Kaymakamlığının iş birliği ile 1918 yılında açılan ancak sonraki yıllarda öğrenci azlığı sebebiyle kapanarak atıl durumda bekleyen okul binasının “Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi” şeklinde düzenlenmesine karar verilmiştir. Tadilatı yapılan bina, 2015 yılında ziyarete açılmıştır (WEB 1, 2021), (Bknz. Foto: 1,2).

Müze binası 264 m² lik bir alandan oluşmakla birlikte, 183 m² lik bölümü teşhir için düzenlenmiştir (Bknz. Foto: 3,4,5,6). Bina dışında ise kağnı, saban, küfe, tınaz makinesi gibi büyük boyutlu eserler sergilenmektedir. Müze şu anda Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı olmayıp, Ayek-Der, Tepeköy muhtarlığı ile Tepeköy halkının desteğiyle işlevini sürdürmektedir (Proje Koordinatörü Mustafa Yüksel'in 16.06.2021 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre).

4. TEPEKÖY GELENEKSEL YAŞAM KÜLTÜRÜ MÜZESİ'NDE SERGİLENEN ESERLER

Köyde, geçmiş yıllarda faal şekilde hizmet veren demirci ve kaynakçı, marangoz, bakırcı ve kalaycı, sobacı, sepetçi, nalbant, değirmenci, debbağ, köşker, terzi gibi zanaatkârların üretimlerinin yanı sıra, evlerde günlük ihtiyaçları karşılamaya yönelik hasır örgüler, düz dokuma yaygılar, çoraplar yapılmıştır (Yüksel, 2020: 321-331). Müzenin kuruluş aşamasında yöre halkından destek beklendiğinde, herkes evinde sakladığı ve geçmiş yaşantılarının izlerini taşıyan birçok eşyasını hiçbir karşılık beklemeden müzeye bağışlamıştır. İlk zamanlar yaklaşık 460 farklı eserin kaydının yapıldığı müzenin gün geçtikçe yeni bağışlarla eser sayısı ve çeşidi artmaktadır. Bu eserler malzeme ve kullanım alanlarına göre sınıflandırılmıştır;

Ahşap Eserler: Şavşat ve çevresinin ormanlarla kaplı olması ve yerleşim alanlarının da orman sınırına kadar uzanması, yörede hammaddesi ağaç olan el sanatlarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Karadeniz bölgesinin ahşaba dayalı mimarisinin dışında halk günlük kullanıma yönelik pek çok araç gerecini yörede yetişen çam, ıhlamur, dut, kiraz, armut, hayıt, köknar gibi ağaçlardan üretmiştir.

Makale kapsamına alınan örnekler arasında bulunan yayık, silindir şekillidir ve iki ucundaki halkalardan geçirilen ipler yardımıyla yüksekçe bir yere asılır. Üzerinde bulunan açıklıktan içine süt doldurulan yayık ileri geri sallanarak yağ elde edilir (Bknz. Foto: 7).

Anadolu'nun her yerinde görebildiğimiz beşikler ve kundaklar, bebeğin güvenli şekilde yatırılması veya uyutulması maksadıyla kullanılmıştır (Bknz. Foto: 9,10).

Müzede örneğini gördüğümüz, ağacın işlenmesiyle üretilmiş sofra adı verilen mutfak eşyası, yer sofrası olarak kullanılmıştır. Üzerinde yiyecek servisi yapılan sofranın çevresine insanlar oturarak yemek yer (Bknz. Foto: 11). Sini altlığı ise sininin yerden yükseltilmesi için altına konulur (Bknz. Foto: 12).

Mako adı verilen ve bir nevi kirkit gibi kullanılan dokumacılık aleti, kolan veya çarpana dokuma yapılırken çözgü iplerinin arasından geçirilen atkı ipliğinin sıkıştırılmasında kullanılır (Bknz. Foto: 13).

Çorap kalıbı, örülen yün çoraplar, sabunlu su ile yıkanarak hâlâ nemliyken kalıba geçirilerek kurumaya bırakılır. Çorap kurduğunda kalıba göre şekil almış olur (Bknz. Foto: 14).

Anadolu'nun her yerinde görebildiğimiz yün tarağı, dokumaya hazırlık aşamasında ipliğe dönüştürülecek yünlerin taranmasında kullanılır. Yıkayıp, didiklendikten sonra demetler halinde iki elin arasına alınan yün, tarağın dişlerine geçirilerek yanlara doğru çekilir. Tekrarlanan bu işlem sırasında liflerine ayrılan yün daha sonra eğrilerek ipliğe dönüştürülür (Bknz. Foto: 15).

Kız çeyizlerinin en önemli eşyaları arasında sayılan sandıklar, günümüz mobilyalarının bulunmadığı dönemlerde her evde muhakkak bulunurdu ve önemli görülen eşyaların korunmasında kullanılırdı (Bknz. Foto: 16).

Müzede gördüğümüz ahşap eşyalardan bir diğeri de kersan adı verilen hamur tekneleridir. Çoğunlukla armut, kestane ve gürgen ağacından yapılan kersanlar, hamur yoğrulmuş büyük boyutlu kaplardır (Bknz. Foto: 18).

El değirmeninde buğday (bulgur) ve mısır benzeri yiyecekler öğütülürken (Bknz. Foto: 19), dibekler içinde sarımsak, fındık, ceviz gibi yiyecekler dövülür (Bknz. Foto: 17).

Yörede “Soç” adı verilen köknar ağacından üretilen, kova benzeri mutfak eşyası kullanım yerine göre külek, kod (18 kg.), kolapa (5 kg.), kandra gibi isimler alır (Yüksel, 2020: 321-331). (Bknz. Foto: 21).

Elek ve kalbur adı verilen mutfak araçları, un, tahıl ve mısır benzeri yiyeceklerin elenmesinde kullanılmaktadır. Köyün yerli ustaları tarafından üretilmeyen bu araçlar, her yıl bahar ayından itibaren köyün çevresine gelen göçerler tarafından yapılmaktaydı (Bknz. Foto: 23).

Müzede bulunan ancak makalenin sınırlılığı nedeniyle makalenin kapsamına alamadığımız eşyalar arasında voçivara (çocuk yürütecisi), pöhrenk (su borusu), dokuma tezgâhı, kuş (gücü ayırma makarası), çıkırık, küştara (ağaç kenarına oluk açma rendesi), un küreği, gibi birçok araç-gereç de yörede üretilen ahşap eserler arasındadır.

Ayrıca hayvan sırtında kullanılan semer ile tarım işlerinde kullanılan saban, yaba, kürek, çift, çubuk, boyunduruk gibi araçlar da yörenin ustaları tarafından imal edilmiştir (Proje Koordinatörü Mustafa Yüksel'in 16.06.2021 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre).

Madeni Eserler: Artvin'in Murgul ilçesinde bakır madeni yataklarının bulunması (Kömürlü, 2018: 21) bölge ekonomisine katkı sağlamasının yanı sıra hammaddesi maden olan el sanatlarının gelişmesinde de etkili olmuştur. Artvin ve çevresinde bakırcılık ve kalaycılık mesleklerinin sadece şehir merkezinde değil kasaba ve köylerde bile hâlâ yapılıyor olması bu sayededir. Araştırma sahamız olan Şavşat-Tepeköy'de de 1980'li yıllara kadar üretim devam etmiştir.

Müzede bulunan bakır eserler yörenin yerel ustaları tarafından dövme tekniği ile yapılmıştır ve süsleme açısından sade tutulmuştur.

Makale kapsamında değerlendirdiğimiz kazan ve bakraçlar, içinde süt ve yemek pişirilen, yoğurt mayalanan kaplardır (Bknz. Foto: 25,30).

Bakır sahanlarda, sulu ve katı yemekler servis edilir (Bknz. Foto: 26,28). Farklı boyutlarda imal edilen güğümler ise su, süt benzeri yiyeceklerin taşınmasının yanı sıra soba ve ocak üzerinde su ısıtmakta kullanılır (Bknz. Foto: 27).

Müzedede farklı boyutlarda örneklerini gördüğümüz bakır güveçler sebze ve et yemeklerinin pişirilmesinde kullanılır (Bknz. Foto: 29).

Köyün yerli demirci ve kaynakçı ustaları orak, tırmık, kazma, balta, çekiç, çapa, bıçak, dehre (et doğrama bıçağı), zirza (kapı iç kilidi), kutan, kullep (kapı menteşesi), pöhrenk burgusu, karga burnu (kapı dış kilidi), nacak (küçük balta), el hızarı (tahta biçme), sacayak (üç ayak), maşa, ocak veya hayvan zinciri, kerpeten (kıskaç), kantar, el burgusu, biz (bizi), rende, el planyesi, yabani hayvan kapanı (tuzak), örs gibi araç-gereçler üretmişlerdir.

Tepeköy’de Şavşat sobası, dikine soba gibi farklı sobalar ile soba borusu ve diğer soba aksesuarlarını imal eden yerli ustalar, ihtiyaç duyuldukça nalbantlık da yapmışlardır (Proje Koordinatörü Mustafa Yüksel’in 16.06.2021 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre).

Sepet ve Hasır Eserler: Farklı ağaç türlerinin yetiştiği yörede findık, kızılıcak, akçaağaç, hayıt gibi ağaçların kabuklarından veya taze, ince ve esnek dallarından örülen sepetler günlük yaşam içinde odun, meyve, alet-edevat gibi farklı eşyaları taşımakta kullanılır (Bknz. Foto: 22). Ayrıca herkalat adı verilen küçük boyutlu sepetleri, yöre kadınları örgü çantası gibi kullanır. Koluna taktığı bu sepetin içine ipliğini koyan kadın, gezinirken bir taraftan da örgüsünü yapabilir.

Yoğun kar yağışı alan yörede, ayağın kara batmasını engellemek ve yürümeyi kolaylaştırmak için ayakkabının tabanına takılan “hedik”, yine yerli ustalar tarafından yaz aylarında esnek ağaç dallarından örülerek yapılmıştır.

Karadeniz Bölgesi’nde mısır yetiştiriciliği yapıldığından hasır örücülüğü yaygındır. Tepeköy’de de sonbaharda hasat sonunda toplanan mısır kabukları ziyan edilmez, biriktirilir. Kadınlar hasır örmek istediklerinde bu kabukları sıcak suda bekleterek yumuşamasını sağlar, ardından lif lif ayırdıkları kabukları bükerek ipliğe dönüştürür ve hasır örer. Hasır yaygı evlerde, bahçelerde sergi şeklinde kullanılmasının yanı sıra üzerinde mısır ve tahıl kurutulur (Bknz. Foto: 35). (Proje Koordinatörü Mustafa Yüksel’in 16.06.2021 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre).

Dokuma Eserler: Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yapıldığı Artvin’in ilçe ve köylerinde son yıllara kadar dokumacılık yapılmıştır. Bahar aylarının gelmesiyle kırkılan koyun yünleri yıkanır, eğrilir ve geleneksel usullerde boyanırdı. Hemen her evde bir tezgâhın bulunduğu yıllarda kadınlar hazırladıkları bu ipliklerle halı ve düz dokuma yaygılar üretmişlerdir. İnce eğrimli ve çift bükümlü hazırlanan iplikten şal adı verilen elbiselik kumaşlar dokunurdu. Ayrıca keçi kılı ve yünün bir arada eğrilmesiyle hazırlanan iplikten de çul-çuval dokumaların yanı sıra urgan yapılırdı.

Müzedede örneklerini görebildiğimiz düz dokuma yaygılar, büyük boyutludur ve ilikli kilim tekniği ile dokunmuşlardır. Atkı ve çözgüleri tamamen yün olan kilimlerde, yünün doğal siyah ve bej renkleri dışında kırmızı, turuncu, sarı, yeşil ve mavi renkler kullanılmıştır (Bknz. Foto: 31,32,33). (Proje Koordinatörü Mustafa Yüksel’in 16.06.2021 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre).

Pişmiş Toprak Eserler: Müzedede örneklerini görebildiğimiz çok sayıdaki pişmiş toprak eser arasında, farklı boyutlarda üretilen ve kuza (Bknz. Foto: 40) denilen su testilerinin yanı sıra büyük boyutlu turşu küpleri (Bknz. Foto: 37) ile sade yağ saklanan yağ küpleri bulunmaktadır (Bknz. Foto: 38). Özellikle Şavşat’ın Küplüce köyünden satın alınan çömlekler dışında, pileki adı verilen toprak tepsileri köyde yaşayan hemen her kadın üretebilmekteydi. “Tıka-tıha” adı verilen kırmızı renkli özel bir topraktan imal edilen bu tepsilerde buğday veya mısır unundan yapılan ekmelekle yöreyle özgü “pileki kebabı” pişirilirdi.

Adını öğrenebildiğimiz tek pileki ustası yörede yaşayan Zekiye Güler (Yüksel) dir (Bknz. Foto: 39). (Proje Koordinatörü Mustafa Yüksel'in 16.06.2021 tarihinde şifahen verdiği bilgilere göre).

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Son yıllarda Anadolu'nun kırsal bölgelerinde ortaya çıkan ve kültürel değerleri merkez alan gelişim düşüncesi, gelenekli yaşamın maddi kültür ürünlerini korumaya alarak gelecek nesillere aktarma çabasını doğurmuştur.

Böylece köylerin tarihi, kültürel dokusu ve kırsal yaşamın ortaya çıkardığı üretim biçimlerinin, var olduğu coğrafyada bir mekânda toplanarak sergilenmesi müzeciliğe de farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.

Bu müzeler arasında “Şavşat-Tepeköy Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi” hem kuruluş amacı hem de bünyesinde bulundurduğu eser sayısı ve çeşitliliği ile üstlendiği görevi yerine getirmektedir. Müzede sergilenen etnoğrafik eserler arasında ahşap, maden, dokuma, hasır, örgü ve pişmiş toprak eşyalar yörenin gün geçtikçe unutulmuş gelenekli köy yaşamı ile üretim şekilleri hakkında bilgi vermektedir.

Köy yaşantısından doğan ihtiyaçları karşılamak ve işleri kolaylaştırmak maksadıyla üretilmiş özgün eserlerin tamamı yörenin yerel ustaları tarafından imal edilmiştir. Ne yazık ki, büyük kentlere göçün başladığı 1980'li yıllarda gelenekli yaşam tarzından uzaklaşılmasıyla birlikte birçok zanaatkar da mesleği bırakmıştır. Bugün Tepeköy'de mesleğini güçlkle devam ettiren birkaç demirci ve marangoz esnafı kalmıştır.

Makale kapsamında araştırmaya dahil ettiğimiz Şavşat ve köyleri arasında özellikle Tepeköy'ün ileri gelenleri, geçmişte köyün gündelik yaşamında evde, tarlada, bağda, bahçede veya farklı imalatlarda kullandığı araç-gereçleri, kurduğu müze çatısı altında toplamıştır. Unutulma tehlikesi ile karşı karşıya olan bu kültürel değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılması, geçmiş ve gelecek arasındaki kültürel akışın ve bağın kopmaması bakımından önem taşımaktadır.

Müze, Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı olmadığı için, sadece kurulan dernek (Ayek-Der), Tepeköy muhtarlığı ve köy halkının destekleriyle yaşatılmaya çalışılmaktadır. Ekonomik imkânsızlıklar sebebiyle, sahip olduğu eserleri uygun koruma, depolama ve sergileme olanağı bulmakta zorlanan müzenin ve bu benzeri müzelerin desteklenmesi önem taşımaktadır.

Ancak, “Tepeköy Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi” kuruluş amacı, üstlendiği görev ve yürüttüğü faaliyetler ile yeni projeler için iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Etik Kurul Beyanı: Bu araştırmada; anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney ya da görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmadığı için Etik Kurul Onayı alınmamıştır.

KAYNAKLAR

Aytekin, O. (1999). *Orta Çağdan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler*, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Demirtaş, N. (2012). *Şavşat (Artvin) Kilimleri* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı, El Dokumaları ve Örgüleri Eğitimi Bilim Dalı.

Güzel, F. & Kara, K. (2019). Artvin İli, Şavşat İlçesi, Yukarı Koyunlu (Süles) Köyünden Derleme Sözlüğüne Katkılar, *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1).

Keleş, V. (2003). Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(-2).

- Kömürlü, E. (2018). Murgul'un Madencilik Tarihçesine Toplu Bir Bakış, 2. *Türkiye Tarihi Madenler Konferansı, Trabzon*.
- Madran, B. (1999). "Müze Türleri" *Yeniden Müzeciliği Düşünmek*, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi Yayınları.
- Sevin, V. (2003). *Eski Anadolu ve Trakya*, İletişim Yayınları.
- Şahin, M. (2019). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Müzecilik*, (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı.
- Turan, A. (2012). *Artvin Yöresinde El Dokumacılığı*, (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı.
- Özder, A. (1971). *Artvin ve Çevresi*, Ankara: *Artvin Turizm ve Tanıtma Derneği*.
- Öztürk, F. (2020). Şavşat-Tepeköy Geleneksel Yaşam Kültürü Müzesi Sürdürülebilirlik Sorunu, *Eurasion Academy of Sciences Social Sciences Journal*, (28).
- Ural, U. (1998). *Artvin-Şavşat İlçesi Kadın Giysilerinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Oyunları Ana Sanat Dalı.
- Uçar, M. (2019). *Türkiye'de Müzeciliğin Tarihsel Gelişiminin Kurumsalcı Bakış Açısıyla Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı.
- Yaraş, A. (1994). Anadolu'da İlk Koleksiyonculuk ve Müzecilik Faaliyetleri, *II. Müzecilik Semineri, Bildiriler*, (19).
- Yardımcı, M. (2015). *Şavşat Kalesi Kazısı Sırlı ve Sırsız Seramik Buluntuların Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- Yüksel, M. (2020). Seksenlerde Dükkânlar, *Yaşanmış Hikayelerle Şavşat Tepeköy Geleneksel Köy Hayatı*, Bahar Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2007). Artvin ili Şavşat ve Ardauç İlçelerinde Yer Alan Bazı Önemli Kaleler, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 1(2).
- WEB 1 (2021). Artvin Yaşam Eğitim ve Kültür Derneği. Erişim Tarihi: 30.09.2021, <http://www.ayekder.com/> adresinden alındı.

KAYNAK KİŞİ

Yüksel, M. (1968), Öğretmen, Emekli.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Şavşat-Tepeköy genel görünüşü

Yaşam Kültürü Müzesi

Fotoğraf 2: Şavşat-Tepeköy Geleneksel

Yaşam Kültürü Müzesi

Fotoğraf 3: Müze Sergi Salonu

Fotoğraf 4: Müze Sergi Salonu

Fotoğraf 5: Müze Sergi Salonu

Fotoğraf 6: Müze Sergi Salonu

Fotoğraf 7: Yağ Yayığı

Fotoğraf 8: Marangoz Tokmağı

Fotoğraf 9: Beşik, Uz: 92, En: 40, Yük: 58 cm.

Fotoğraf 10: Kundak, Uz: 55, En: 30 cm.

Fotoğraf 11: Sofra, Çap: 60, Yüksek: 12 cm.

Fotoğraf 12: Sini Altlığı, Uz: 38, Yüksek: 16 cm.

Fotoğraf 13: Mako (Dokuma Bıçağı)

Fotoğraf 14: Çorap Kalıbı

Fotoğraf 15: Yün Tarağı, Uz: 48, Yüksek: 29 cm.
Yük: 56 cm.

Fotoğraf 16: Çeyiz Sandığı, Uz: 90, En: 54,

Fotoğraf 17: Dibek, A.çap: 23, Yüksek: 26 cm.
Yük: 13 cm.

Fotoğraf 18: Kersan (Hamur Teknesi), A.çap: 42,

Fotoğraf 19: El Değirmeni

Fotoğraf 20: Saban

Fotoğraf 21: Külek Örnekleri

Fotoğraf 22: Sepet Örnekleri

Fotoğraf 23: Kalbur, A.çap: 36, Yüksek: 12 cm.

Fotoğraf 24: Tahta Kaşık

Fotoğraf 25: Bakır Kazan; A.çap: 32, T.çap: 35,
Yük: 2 Yüksek: 24 cm

Fotoğraf 26: Bakır Sahan, A.çap: 17, T.çap: 8,
Yük: 4,5 cm.

Fotoğraf 27: Bakır Gügüm, A.çap: 9, T.çap: 24,
Yük: 36 cm.

Bakır Gügüm, A.çap: 9, T.çap: 23, Yük: 34 cm.

Bakır Gügüm: A.çap: 7, T.çap: 27, Yük: 29 cm.

Fotoğraf 28: Bakır Sahan, A.çap: 19, T.çap: 11,
Yük: 3 cm.

Fotoğraf 29: Bakır Güveç: A.çap: 13, T.çap: 12,
Yük: 16 cm.

Bakır Güveç: Yük: 17, A.çap: 13, T.çap: 12 cm.

Fotoğraf 30: Bakır Bakraç: A.çap: 18, T.çap: 19,
Yük: 17 cm.

Fotoğraf 31: Taban Kilimi, Boy: 330, En: 160cm.

Fotoğraf 32: Taban Kilimi, Boy: 310, En: 106 cm.

Fotoğraf 33: At Heybesi, Boy: 144, En: 55 cm.

En: 102 cm.

Fotoğraf 34: Sedir (Makat) Örtüsü, Boy: 310,

Fotoğraf 35: Hasır Yer Yayı, Boy: 255, En: 110 cm.

Fotoğraf 36: El Örgüsü Yün Çorap.

Fotoğraf 37: Turşu Küpü, A.çap: 23, T.çap: 26 cm.

Yük: 70 cm.

Fotoğraf 38: Yağ Küpü, A.çap: 32, T.çap: 15,

Yük: 28 cm. Turşu Küpü: A.çap: 27, T.çap: 27, Yük: 67 cm.

Fotoğraf 39: Pileki (Tepsi), A.çap: 42, Yüksek: 8 cm.

Kuza, A.çap: 6, T.çap: 14, Yüksek: 40 cm.

Yağ Küpü, A.çap: 17, T.çap: 9, Yüksek: 13 cm.

Fotoğraf 40: Kuza (Testi), A.çap: 8, T.çap: 17, Yüksek: 85 cm.

Accounting of Crypto Coins Under TAS / TFRS

TMS /TFRS Kapsamında Kripto Paraların Muhasebeleştirilmesi ¹

Doç. Dr. Alirıza Ağ

Bayburt Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, alirizaag@bayburt.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5345-6245

Doç. Dr. Ünal Gülhan

Bayburt Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, unalgulhan@bayburt.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8964-4018

Abstract

With the effect of globalization, significant changes and developments have occurred in technology. Especially in recent years, as a result of the developments in internet technology, both economic life and social life have been significantly affected. Changing human needs and the possibilities provided by internet technologies have caused the classical means of exchange and transfer methods to change. One of the developments in this direction is the "Blockchain" technology, which we translate as Blockchain. With the Blockchain technology method, people can perform their assets and asset transfers in a fast, reliable and transparent manner without the need for a central authority. With the use of this technology, one of the alternative means of exchange that has entered our lives is crypto currency. The most important advantage in the use of cryptocurrencies is that the transaction costs are minimal due to the fact that the transfers take place electronically, and the transactions are carried out quickly and reliably. For these reasons, the interest in crypto money in today's world is increasing day by day, and the use of crypto money has also become widespread. With the widespread use of cryptocurrencies, the issue of how to account for cryptocurrencies has also come to the fore. In terms of accounting standards, there are no regulations for cryptocurrencies. However, studies have focused on what kind of asset cryptocurrencies should be classified as. In this study, firstly, cryptocurrencies and the blockchain system that led to the emergence of these coins were mentioned. Then, what kind of an asset and accounting for cryptocurrencies within the scope of TMS / TFRS are examined with case studies. As a result of the study, it is considered that it would be appropriate to monitor cryptocurrencies in 108 Other Liquid Assets Account for speculative purchases and sales, and cryptocurrencies obtained as a result of mining in 157 Other Stocks Accounts for businesses operating in cryptocurrencies.

Extended Abstract

Introduction: With the effect of globalization, significant changes and developments have occurred in technology. Especially in recent years, as a result of the developments in internet technology, both economic life and social life have been significantly affected. Changing human needs and the possibilities provided by internet technologies have caused the classical means of exchange and transfer methods to change. One of the developments in this direction is the "Blockchain" technology, which we translate as Blockchain. With the Blockchain technology method, people can perform their assets and asset transfers in a fast, reliable and transparent way without the need for a central authority. With the use of this technology, one of the alternative means of exchange that has entered our lives is crypto currency. Cryptocurrencies, whose popularity has increased with the developments in technology, can be briefly expressed as the currency in which its own encryption system is used. In other words, cryptocurrencies are digital data that do not have any physical assets but have financial features (Günay and Kargı, 2018: 62; Temelli, 2019:108). The most important advantage in the use of cryptocurrencies is that the transaction costs are minimal due to the fact that the transfers take place electronically, and the transactions are carried out quickly and reliably. For

¹ Bu çalışma 22-25 Aralık 2021 tarihinde "International Congress on Scientific Advances" Kongresinde özet bildiri olarak sunulmuştur.

these reasons, the interest in crypto money in today's world is increasing day by day, and the use of crypto money has also become widespread. However, there is no legal regulation regarding cryptocurrencies, which are becoming more and more widespread in line with the developments in technology, and there is no standard on how to account for cryptocurrencies.

Method: In this study, firstly, brief information about blockchain technology and cryptocurrency mining is given. Subsequently, the accounting of Bitcoin transactions in Turkey was emphasized and a literature review was made. In addition, crypto money transactions are discussed in terms of accounting standards, and it is emphasized what kind of asset crypto money should be classified. Then, what kind of an asset and accounting for cryptocurrencies within the scope of TMS / TFRS were examined with case studies.

Findings: In many countries, as in our country, there are no regulations on how to account for cryptocurrencies. In addition, accounting transactions can be carried out in accordance with international accounting and financial reporting standards, basic concepts of accounting and generally accepted accounting principles for the registration, valuation and reporting of cryptocurrencies. Although there is no regulation about cryptocurrencies, it does not change the fact that cryptocurrencies exist. Cryptocurrencies are subject to trading or mining transactions by businesses. Therefore, it is necessary to make accounting records of these transactions.

Conclusion and recommendations: Despite the widespread use of cryptocurrencies in the world, there are no legal regulations in many countries yet, as in our country. In addition, the concept of electronic money was added to the law with the "Law on Payment and Securities Settlement Systems, Payment Services and Electronic Money Institutions" numbered 6493 published by the Banking Regulation and Supervision Agency (BDDK) on 27.06.2013. However, cryptocurrencies are not considered as electronic money within the scope of the law, so it is stated that surveillance and control is not possible within the framework of the relevant law (BDDK, Law No. 6493). In many countries, as in our country, there are no regulations on how to account for cryptocurrencies. In addition, accounting transactions can be carried out in accordance with international accounting and financial reporting standards, basic concepts of accounting and generally accepted accounting principles for the registration, valuation and reporting of cryptocurrencies. Although there is no regulation about cryptocurrencies, it does not change the fact that cryptocurrencies exist. Cryptocurrencies are subject to trading or mining transactions by businesses. Therefore, it is necessary to make accounting records of these transactions. Although it is not known whether a regulation on cryptocurrencies will be made in national and international accounting standards, it is a necessity to make accounting records. We believe that it would be appropriate to show cryptocurrencies in cash values for businesses that make purchases and sales for speculative purposes. Although it is not a legal regulation, cryptocurrencies should be monitored in 108 Other Liquid Values account due to the concept of Primacy of Essence. Cryptocurrencies, which are not formally seen as electronic money, are essentially seen as a medium of exchange for investment purposes by businesses. In addition, after cryptocurrencies are produced by crypto-mining businesses, they should be tracked in 157 Other Stocks account. For example, the supply of Bitcoin is limited to 21 million units, and approximately 18.5 million units have been mined to date. In the event of a regulation for cryptocurrencies in our country, one of the types of businesses that can be encountered will be businesses that buy and sell cryptocurrencies, just like exchange offices. In this case, it would be appropriate for these businesses to track cryptocurrencies in 153 Commercial Goods accounts.

Keywords: Cryptocurrency, Blockchain, Accounting Standards, Accounting

JEL Classification: M40, M41, M48

Özet

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte teknolojide önemli değişim ve gelişimler meydana gelmiştir. Özellikle son yıllarda internet teknolojisinde meydana gelen gelişmeler sonucu gerek ekonomik hayat gerekse de sosyal hayat önemli ölçüde etkilenmiştir. Değişen insan ihtiyaçları ve internet teknolojilerinin sağladığı imkanlar klasik değişim araçları ve transfer yöntemlerinin değişmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda ortaya çıkan gelişmelerden bir tanesi Blokzincir olarak tercüme ettiğimiz «Blockchain» teknolojisidir. Blockchain teknolojisi yöntemiyle insanlar merkezi bir otoriteye gerek duymaksızın varlıklarını ve varlık transferlerini hızlı, güvenilir ve şeffaf bir biçimde gerçekleştirebilmektedir. Bu teknolojinin kullanılmasıyla birlikte hayatımıza giren alternatif değişim araçlarından biride kripto para birimidir. Kripto paraların kullanımındaki en önemli avantaj transferlerin elektronik ortamda gerçekleşmesi nedeniyle işlem maliyetlerinin minimum düzeyde olması, işlemlerin hızlı ve güvenilir bir biçimde

gerçekleşmesidir. Bu nedenlerden dolayı günümüz dünyasında kripto paraya olan ilgi gün geçtikçe artmakla beraber kripto paranın kullanımı da yaygınlaşmıştır. Kripto para kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte kripto paraların nasıl muhasebeleştirileceği konusu da gündeme gelmiştir. Muhasebe standartları açısından da kripto paralar için herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda kripto paraların ne tür bir varlık olarak sınıflandırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yapılan bu çalışmada ilk olarak kripto paralar ile bu paraların ortaya çıkmasına neden olan blokcahin sistemine değinilmiş. Akabinde TMS/TFRS kapsamında kripto paraların ne tür bir varlık olduğu ve muhasebeleştirilmesi örnek olaylarla irdelenmiştir. Çalışma sonucunda spekülasyon amaçlı alım-satım yapan işletmeler için kripto paraların “108 Diğer Hazır Değerler” Hesabında, kripto para işletmeciliği yapan işletmeler içinse kazım sonucunda elde edilen kripto paraların “157 Diğer Stoklar” Hesabında izlenmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kripto Para, Blok Zincir, Muhasebe Standartları, Muhasebeleştirme

JEL Sınıflandırması: M40, M41, M48

GİRİŞ

İnternetin hayatımıza girmesiyle teknolojiadaki gelişmeler oldukça hız kazanmıştır. Bu gelişmelerden bir tanesi Blokzincir olarak tercüme ettiğimiz «Blockchain» teknolojisidir. Blockchain’in ortaya çıkması aslında öyle yazıldığı gibi Satoshi Nakamoto isimli şahıs(lar)ın 2008 yılında bir makale yayınlaması ile olmamıştır. 70’lerden beri süren 1980 yılında Ralph Merkle’in meşhur makalesi ile başlayan çözülmesi çok zor kripto para ve şifreli ağlar ile başlamıştır (Sert, 2019: 15).

Bu sistemleri kripto (şifreleme) sistemleri ile güvenilir kılan en önemli iki özellik:

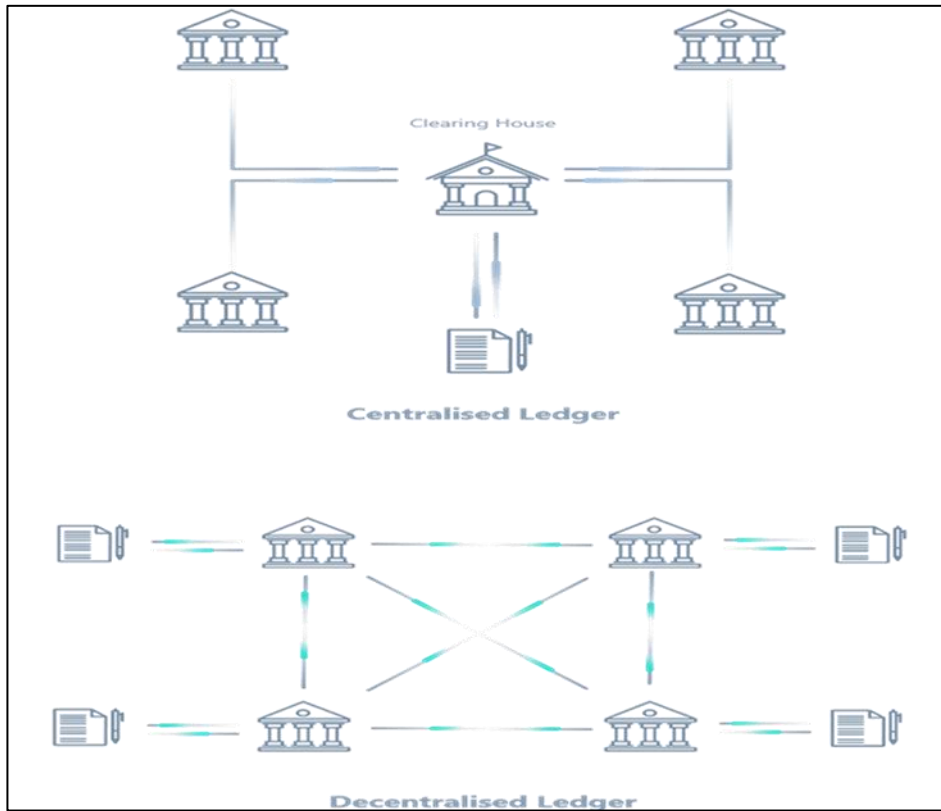
- Sistemin bilgilerinin sistemdeki (ağdaki) tüm üyeler (makinelere) tarafından şeffaf bir şekilde tutulması,
- Yapılan bir işlemin geriye dönük olarak değiştirilememesi ve zaman geçtikçe böyle bir çabanın daha da imkânsız hale gelmesidir.

Blockchain’in merkeziyetsiz bir yapıya sahip olması, 256 haneli kriptografik güvenlik önleminin bulunması ve işlem maliyetlerini minimize etme avantajlarına sahip olması nedeniyle Satoshi Nakamoto tarafından Blockchain teknolojisinin para transferlerinde de kullanılabilirliğini tespit etmesiyle kripto paralar günlük hayatımıza girmiştir. Bilindiği üzere ilk üretilen kripto para Bitcoin olmuştur. Bitcoin’in arkasından Ethereum ve Tether gibi kripto paralar piyasa sürülmüştür. 2021 yılı Kasım ayı itibariyle piyasalarda yaklaşık 14 bin Coin ve Token olduğu tahmin edilmektedir. Kripto paraların Dünya’da her kesim tarafından kabul gördüğü dikkate alındığında uzun bir süre hayatımızda yer edeceğini söylemek mümkündür.

Teknolojide meydana gelen gelişmelerle birlikte popüleritesi artan kripto paralar kısaca kendine özgü şifreleme sisteminin kullanıldığı para birimi olarak ifade edilebilir. Bir başka ifade ile kripto paralar herhangi bir fiziksel varlığı olmayan ancak mali özelliklere sahip dijital nitelikteki verilerdir (Günay ve Kargı, 2018: 62; Temelli, 2019:108). Bununla birlikte teknolojide meydana gelen gelişmeler doğrultusunda kullanımı giderek yaygınlaşan kripto paralar ile ilgili herhangi bir yasal düzenleme olmamakla birlikte kripto paraların nasıl muhasebeleştirileceği konusunda herhangi bir standart bulunmamaktadır. Yapılan bu çalışmada ilk önce blockchain teknolojisi ve kripto para madenciliği hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bununla birlikte kripto para işlemleri muhasebe standartları açısından ele alınmış, kripto paraların ne tür bir varlık olarak sınıflandırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Akabinde TMS/TFRS kapsamında kripto paraların ne tür bir varlık olduğu ve muhasebeleştirilmesi örnek olaylarla irdelenmiştir.

1. BLOCKCHAIN NEDİR?

Blockchain bir iş ağındaki işlemlerin kaydedilmesi ve varlıkların takip edilmesi sürecini kolaylaştıran, paylaşılan ve üzerinde değişiklik yapılamayan bir büyük defterdir. Varlıklar somut (ev, araba, nakit, toprak) veya soyut (fikri mülkiyet, patent, telif hakları, marka) olabilir. Değerli olan hemen hemen her şey bir blockchain ağında izlenebilir ve üzerinde işlem yapılabilir, bu da riski azaltır ve işe dahil olan tüm maliyetlerin düşürülmesini sağlar (<https://www.ibm.com/tr-tr/topics/what-is-blockchain> alıntı tarihi 18.11.2021). Blockchain'in teknolojisi merkeziyetsiz bir yapıya sahiptir. Bu durumu merkezi bir yapıyla karşılaştırmak gerekirse karşımıza şu iki şu iki şema çıkmaktadır. Literatürde kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar daha çok finansal gelişme ve ekonomik büyüme kapsamında ele alınmaktadır. Finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi mi yoksa ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi mi sağladığı sorusunun cevabının tespiti için yapılan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır.

Şekil 1. Merkezi ve Dağıtık Defter (WEB1, 2021)

2. KRİPTO PARA MADENCİLİĞİ (MİNİNG) NEDİR?

Kripto paralardan gelir elde etmede temel olarak iki yöntem bulunmaktadır. Birincisi spekülasyon amaçlı ticaretini yapmak, ikincisi ise veri madenciliği yapmaktır. Kripto para madenciliği, en temel tanımıyla, özel yazılım ve donanımlara sahip cihazların (bilgisayar) karmaşık problemleri çözerek kripto para transfer işlemlerini onaylaması ve bunun sonucunda yeni üretilen kripto para ile ödüllendirilmesidir. Teoride, bir bilgisayara ve internete sahip olan herkes madencilik yapabilmektedir. Cüzdanlar arasında yapılan transferler, çoğu blockchainde onaylanmadan önce bir işlem havuzuna (mempool) aktarılır. Ardından bu işlemler bir araya getirilerek bir blok oluşturulur. Bu bloklar, ağa bağlı cihazlar tarafından doğrulanarak onaylandıktan sonra blockchaine yazılır. Kripto para madencileri, transfer işlemlerini doğrular, onaylar ve blockchain bir kopyasını saklamak suretiyle sistem tarafından kripto para ile ödüllendirilmektedirler.

3. TÜRKİYEDE BITCOİN'İN MUHASEBE AÇISINDAN

Dünyada kripto para kullanımının yaygınlaşmasına rağmen ülkemizde olduğu gibi henüz birçok ülkede herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) 27.06.2013 tarihinde yayınladığı 6493 sayılı “Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun” ile elektronik para kavramı kanuna eklenmiştir. Bu doğrultuda karşılığı için güvence verilmeyen Bitcoin'in herhangi bir özel ya da resmi kurum tarafından ihraç edilmemesi ile mevcut yapısı ve işleyişi itibarıyla kanun kapsamında elektronik para olarak değerlendirilmediği, dolayısıyla da ilgili kanun çerçevesinde gözetim ve denetimi mümkün görülmediği belirtilmiştir (BDDK, 2019; Temelli, 2019: 111). Ülkemizde olduğu gibi birçok ülkede Bitcoin'in ne şekilde muhasebeleştirileceği konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır (Aslantaş Ateş, 2016: 362). Bununla birlikte kripto paraların kayda alınması, değerlemesi ve raporlanması hususunda uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartları, muhasebenin temel kavramları ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda muhasebeleştirme işlemleri gerçekleştirilebilmektedir (Dizkırıcı ve Gökgöz, 2018: 100).

Bitcoin Magazine Dergisi'nde (2015) Bitcoin'in ödeme aracı, temel para birimi ve yabancı para birimi olarak üç şekilde muhasebeleştirilebileceği ortaya konulmuştur. Bitcoinin bir ödeme aracı olarak ele alınması durumunda hazır değerler grubu içerisinde yeni bir hesap açılarak muhasebeleştirilmesi gerekir. Bitcoin'in kullanımının yaygın olmaması ve geçerli bir para birimi olamaması nedeniyle temel para birimi olarak muhasebeleştirilmesi şu an için olanaksızdır. Bununla birlikte bitcoinle ilgili durumların yasal bir zemine oturtulması bitcoin'in ülkeler tarafından tanınması durumunda ulusal para birimi dışında farklı bir para birimi olarak muhasebeleştirilmesi uygun bir yöntem olarak görülmektedir (Temelli, 2019: 111). Ülkemiz açısından değerlendirme yapacak olursak yabancı para üzerinden yapılan işlemler muhasebenin temel kavramlarından “Parayla Ölçülme Kavramı” gereği Türk Lirası'na çevrilerek kayıt altına alınmaktadır. Bu doğrultuda yapılan değerlendirmede kripto paraların muhasebenin temel kavramlarından “Özün Önceliği Kavramı” gereği, bir yabancı para olarak değerlendirilip işlemin gerçekleştiği tarihteki kuru üzerinden Türk Lirası'na çevrilerek kayıt altına alınması uygun görülmektedir (Dizkırıcı ve Gökgöz, 2018: 100).

4. LİTERATÜR

Literatür incelendiği kripto para işlemleri ve muhasebeleştirilmesi ile ilgili gerek ulusal gerekse de uluslararası birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bazıları aşağıdaki gibidir.

Raiborn ve Marcos'da (2015), yapmış oldukları çalışmada Bitcoin sisteminin nasıl çalıştığını ele almış, finansal muhasebe açısından bitcoin işlemlerinin muhasebeleştirilmesini varlık sınıflandırması, madencilik, yatırım holdingleri, borsalar, birleşme ve devralma işlemleri gibi konularda irdelemişlerdir.

Serçemeli (2018), yapmış olduğu çalışmada kripto paraların muhasebeleştirilmesi ve vergilendirilmesi konularını irdelemiştir. Akabinde kripto para ihtiyacını ortaya çıkaran nedenler ile blok zincirleri teknolojileriyle hakkında bilgi vermiştir. Kripto para işlemlerinin muhasebeleştirilmesi ve vergilendirilmesi konularını sayısal örneklerle incelemiş ve sonuçta uluslararası kripto para birimleri standartları oluşturulması önerisinde bulunmuştur.

Gröblacher (2018), yapmış olduğu çalışmada kripto paraların finansal raporlama ve UFRS kapsamında ne tür bir varlık sınıfı içerisinde gösterileceği konularına değinmiştir. Çalışma sonucunda kripto paraların nakit, nakit benzeri, finansal araçlar ve stoklar sınıfında değerlendirilemeyeceği, buna karşılık kripto paraların maddi olmayan duran varlık olarak değerlendirilmesinin uygun olduğu görüşüne varmıştır.

Prochazka (2018), yapmış olduğu çalışmada kripto paraların UFRS kapsamında muhasebeleştirilmesi konusunda çeşitli muhasebe modelleri ortaya koymuş. Bununla birlikte yatırım amacıyla elde edilen

kripto paraların gerçeğe uygun değer ile muhasebeleştirilmesinin finansal tablo kullanıcıları için doğru ve güvenilir bilgiyi sağlayacağı sonucuna varmıştır.

Temelli (2019), yapmış olduğu çalışmada kripto para birimlerinden olan bitcoinin işleyişi ve özellikleri hakkında bilgi vermiş. Akabinde Türkiye’de bitcoin işlemlerinin muhasebeleştirilmesi konusunu sayısal örneklerle incelemiştir.

Six ve Himmer (2019), yapmış oldukları çalışmada UFRS, Avrupa Ticaret Kanunları ve vergi kuralları açısından kripto para işlemlerinin nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğini incelemiştir.

Kızıl (2019), yapmış olduğu çalışmada kripto para ve blockchain teknolojisi hakkında teorik bilgiler vermiş, akabinde kripto paranın vergilendirilmesi ve muhasebeleştirilmesini inceleyerek çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Güdelci (2020), yapmış olduğu çalışmada UFRS kapsamında kripto paraların ne tür bir varlık olduğu ve nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğini incelemiştir. Çalışma sonucunda kripto paraların maddi olmayan duran varlıklar içerisinde muhasebeleştirilmesinin uygun olacağı kanaatine varmış.

5. KRİPTO PARALARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Günümüz dünyasında kripto paraların yaygın bir biçimde kullanılmaya başlamasıyla birlikte kripto paraların muhasebeleştirilmesi önem arz etmektedir (Raiborn ve Sivitanides, 2015: 33). Lakin tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kripto paraların nasıl muhasebeleştirileceği konusunda herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır (Aslantaş Ateş, 2016:362). Muhasebe standartları açısından da kripto paralar için herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda kripto paraların ne tür bir varlık olarak sınıflandırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Literatürde kahir ekseriyetle kripto paralar işletmeler için varlık olarak kabul edilmektedir. Ancak kripto paraların ne tür bir varlık olduğu konusunda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır (Raiborn and Sivitanides 2015: 27).

Literatür çalışmalarında kripto paraların

- Nakit ve nakit benzerleri,
- Nakit olmayan finansal varlıklar,
- Maddi olmayan duran varlıklar,
- Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller
- Stoklar şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir (Güdelci, 2020:243).

5.1. Nakit ve Nakit Benzeri Varlık Sınıflandırması

Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) 7 ‘de nakit, işletmedeki nakit ile vadesiz mevduatı ifade ederken; nakit benzerleri, nakde kolayca çevrilebilen ve değerindeki değişim riski önemsiz olan yüksek likiditeye sahip kısa vadeli yatırımlar olarak ifade edilmektedir. Kripto paralar günümüzde değişim aracı olarak kullanılmakla birlikte temel olarak transfer maliyetlerini minimize etmek amacıyla ortaya çıkmıştır.

Kripto paraların piyasadaki değeri herhangi bir düzenleyici kuruluş veya devletin etkisi olmadan piyasadaki arz ve talebe göre belirlenmektedir. Ayrıca günümüzde kripto paralar Vakıfbank ve Ziraat Bankası aracılığıyla Binance borsasına transfer edilebilmekte ve TL’ye kolayca çevrilebilmektedir. Bu yönüyle kripto paraların TMS 7 kapsamında muhasebeleştirilmesi mümkün gözükmektedir. Bir başka ifadeyle kripto paralar TMS 7’ye göre nakit benzeri varlıklar sınıfına girmektedir.

5.2. Nakit Olmayan Finansal Varlıklar Sınıflandırması

TMS 32’de finansal varlık, nakit, başka bir işletmenin öz kaynağına dayalı finansal araç veya İşletmenin özkaynağına dayalı finansal aracıyla ödenecek ya da ödenebilecek olan araçlar olarak ifade edilmektedir (TMS 32, 11. paragraf s: 2). Ayrıca TMS 32’de bir varlığın finansal varlık olarak kabul edilebilmesi için taraflar arasında sözleşmeye dayanan bir ilişkinin olması gerektiği belirtilmektedir (TMS 32, 17. paragraf s: 6) Dolayısıyla kripto para alım-satımında taraflar arasında herhangi bir sözleşme söz konusu olmamakta, kripto para sahipleri bu parayı piyasada istedikleri zaman satabilmektedirler (Ramrakhiani, 2018: 30).

Bu nedenlerden dolayı kripto para, TMS 32 ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) 9 kapsamında nakit olmayan finansal varlık olarak değerlendirilemez (Eren vd., 2020:1358, Güdelci, 2020:245).

5.3. Maddi Olmayan Duran Varlıklar Sınıflandırması

TMS 38’de fiziksel bir yapısı olmayan bununla birlikte tanımlanabilir parasal olmayan varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar olarak ifade edilmektedir. TMS 38’de bir maddi olmayan duran varlığın sahip olması gereken özellikler belirlenebilirlik, kontrol ve gelecekte ekonomik yarar sağlama olarak belirtilmiştir (TMS 38, 9-17. paragraf s: 5-6).

TMS 38’e göre İşletmeler sıklıkla kaynak tüketir veya bilimsel ya da teknik bilgi, yeni süreç veya sistemlerin tasarım ve uygulanması, lisans, fikri mülkiyet hakları, piyasa bilgisi ve markalar (marka isimleri ve yayın hakları dahil) gibi maddi olmayan kaynakların elde etme, geliştirme, bakım veya iyileştirilmesi sırasında çeşitli borçlar yüklenirler. Bu geniş kapsamlı başlıklar altındaki kalemlerin yaygın örnekleri; bilgisayar yazılımı, patentler, telif hakları, sinema filmleri, müşteri listeleri, ipotek hizmeti sunma hakları, balıkçılık lisansları, ithalat kotaları, isim hakları, müşteri ve tedarikçi ilişkileri, müşteri sadakati, pazar payı ve pazarlama haklarıdır (TMS 38, 9. paragraf s: 5).

Kripto Paralar TMS 38 paragraf 9’da belirtilen hiçbir tanıma uymamaktadır. Dolayısıyla kripto paraların maddi olmayan duran varlık kapsamında değerlendirilmesinin doğru olmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca maddi olmayan duran varlıklara yapılan yatırımlar gelecekte ekonomik yarar sağladıkları süre zarfında amortisman yoluyla yok edilirler. İşletmeler tarafından kripto paraları satın almak için ödenilen bedellerin amortisman yoluyla yok edilmesi mümkün değildir. Kripto paraların maddi olmayan duran varlıklar sınıfında değerlendirilemeyeceği görüşümüz Sixt ve Himmer’in 2019 yılında yaptıkları çalışma ile örtüşmektedir.

5.4. Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller Sınıflandırması

TMS 40’a göre yatırım amaçlı gayrimenkul, mal veya hizmet üretiminde ya da tedarikinde veya idari amaçla kullanılmak veya normal iş akışı çerçevesinde satılmak gayeleri dışında; kira geliri veya değer artış kazancı ya da her ikisini birden elde etmek amacıyla elde tutulan gayrimenkullerdir (arsa veya bina ya da binanın bir kısmı veya her ikisi) (TMS 40, 5. paragraf s: 2).

Kripto paralar bu tanımda yer alan unsurları taşımadığı aşıkardır. Dolayısıyla kripto paraların yatırım amaçlı gayrimenkul sınıflandırması içinde yer alması uygun olmayacaktır.

5.5. Stoklar Sınıflandırması

TMS 2’ye göre stoklar, olağan iş akışı içinde satılmak üzere elde tutulan, olağan iş akışı içinde satılmak üzere üretilmekte olan veya üretim sürecinde veya hizmet sunumunda kullanılacak hammadde ve malzeme şeklinde bulunan varlıklar olarak ifade edilmektedir (TMS 2, 6. paragraf s: 1).

Her ne kadar literatürde kripto paraların stoklar sınıfında yer almasının doğru olmadığı kanaati hakim olsa da (Gröblacher 2018, 90), bu konuya iki açıdan bakıldığında kripto paraların stoklar sınıfında yer almasının mümkün olduğu kanaatindeyiz.

Birincisi, döviz alım satımı yapan bir işletme için alım satım sözleşmesi konusu döviz nasıl bir stok sınıfına giriyorsa, kripto para alım satımı yapan bir işletme için de kripto paralar stoktur. Henüz birçok ülkede bu konuda bir regülasyon yapılmadığı için şu an itibarıyla bu kayıtları yapmak mümkün değildir. Ancak ileride yapılacak bir regülasyon ihtimaline karşı bunlara dair örnekler muhasebeleştirme örnekleri içerisinde sunulmuştur.

İkinci olarak veri madenciliği yapan işletmeler için sözleşmesi olup bu işletmelerin madencilikten elde ettikleri kripto paraların yine stoklar sınıfında gösterilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

6. KRIPTO PARA İŞLEMLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖRNEKLER

Kripto paraların ne şekilde muhasebeleştirileceğine yönelik örnekler aşağıda detaylandırılmıştır.

A: Kripto Paranın Hazır Değer Olarak Muhasebeleştirilmesi

Örnek: ABC İşletmesi 20.04.2020 tarihinde İş Bankası aracılığıyla 8 Bitcoin (BTC) satın almıştır. İşletme 25.05.2020 tarihinde 3 BTC'yi Türk Lirası'na çevirmiştir. 31.12.2020 tarihi itibarıyla elinde kalan 5 BTC'yi değerlemeye tabi tutmuştur. Bu durumda yapılması gereken muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır (2020 yılı için döviz kurları ve Bitcoin (BTC) fiyatı ve TL karşılıkları aşağıdaki gibi olup rakamlarda ortalamalar kullanılmıştır).

20.04.2020 tarihinde 1\$ = 7,60 TL 1 BTC = 7.150\$

25.05.2020 tarihinde 1\$ = 7,57 TL 1 BTC = 9.250\$

31.12.2020 tarihinde 1\$ = 9,30 TL 1 BTC = 29.000\$

20.04.2020 Tarihinde yapılması gereken kayıt

108 DİĞER HAZIR DEĞERLER HS.	434.720	
108.10 Kripto Paralar Hs.		
108.10.01 Bitcoin		
102 BANKALAR HS.		434.720
102.01 İş Bankası		
8 BTC x 54.340 =434.720		
Bitcoin Satın Alma Kaydı		

25.05.2020 Tarihinde yapılması gereken kayıt

102 BANKALAR HS.	210.067,5	
102.01 İş Bankası		
108 DİĞER HAZIR DEĞERLER HS.		163.020
108.10 Kripto Paralar Hs.		

108.10.01 Bitcoin		
646 KAMBİYO KÂRLARI HS.		47.047,5
3 BTC x 54.340 =163.20		
Kur Farkı = 3 x (70.022,5- 54.340) =47.047,5		
Bitcoin TL'ye çevrilmesi ve kâr elde edilmesi		

31.12.2020 Tarihinde yapılması gereken kayıt

108 DİĞER HAZIR DEĞERLER HS.	1.076.800	
108.10 Kripto Paralar Hs.		
108.10.01 Bitcoin		
646 KAMBİYO KÂRLARI HS.		1.076.800
5 BTC x 54.340 =271.700		
Kur Farkı = 5 x (269.700- 54.340) = 1.076.800		

B: Kripto Paranın Değerli Maden Olarak Muhasebeleştirilmesi

Örnek: ABC İşletmesi 15.07.2020 tarihinde 1 Bitcoin (BTC) peşin olarak satın almıştır. İşletme 20.10.2020 tarihinde almış olduğu 1 BTC'yi satmıştır. Bu durumda yapılması gereken muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır (2020 yılı için döviz kurları ve Bitcoin (BTC) fiyatı ve TL karşılıkları aşağıdaki gibi olup rakamlarda ortalamalar kullanılmıştır).

15.07.2020 tarihinde 1\$ = 7,90 TL 1 BTC = 9.500\$

20.10.2020 tarihinde 1\$ = 9,15 TL 1 BTC = 11.800\$

15.07.2020 Tarihinde yapılması gereken kayıt

108 DİĞER HAZIR DEĞERLER HS.	75.050	
108.10 Kripto Paralar Hs.		
108.10.01 Bitcoin		
100 KASA HS		75.050
100.10 TL Kasası		
1 BTC x 75.050 =75.050		

Bitcoin Satın Alma Kaydı		
--------------------------	--	--

20.10.2020 Tarihinde yapılması gereken kayıt

100 KASA HS.	107.970	
100.10 TL Kasası		
108 DİĞER HAZIR DEĞERLER HS.		75.050
108.10 Kripto Paralar Hs.		
108.10.01 Bitcoin		32.920
646 KAMBİYO KÂRLARI HS.		
1 BTC x 75.050 =75.050		
Kur Farkı = 1 BTC x (107.970 – 75.050) =32.920		
Bitcoin satılması ve kâr elde edilmesi		

C: Kripto Paranın Ticari Mal Olarak Muhasebeleştirilmesi

Örnek: Kripto para ticareti ile uğraşan ABC işletmesi 20.09.2020 tarihinde 93.810 TL'ye aldığı 1 Bitcoinini 15.11.2020 tarihinde 153.450 TL'ye satmıştır. Bu durumda yapılması gereken muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

15.11.2020 Tarihinde yapılması gereken kayıt

100 KASA HS.	153.450	
100.20 Bitcoin Kasası		
600 YURTİÇİ SATIŞLAR HS.		153.450
Bitcoin karşılığ mal satışı		

Maliyet Kaydı

621 SATILAN TİC. MAL. MAL.HS	93.810	
153 TİCARİ MALLAR HS.		93.810

Maliyet kaydı		
---------------	--	--

D: Kripto Para Madenciliğinde Muhasebe İşlemleri

Örnek: ABC İşletmesi bitcoin madenciliği yapmak gerekli olan teknik ekipmanları 30.000 TL'ye satın alıyor. İşletmenin aylık personel gideri 10.000 TL olup, işletme bir aylık üretim esnasında 8.000 TL'lik elektrik giderine katlanıyor ve 1 Bitcoin elde ediyor. Daha sonra elde edilen bu bitcoini yurtdışına 80.000 TL'ye satıyor. Bu durumda yapılması gereken muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır.

710 DİREKT İLK MAD. VE MALZ. HS	30.000	
710.10 Teknik Ekipman		
720 DİREKT İŞÇİLİK GİDERİ HS.	10.000	
730 GENEL ÜRETİM GİDERİ HS.	8.000	
730.10 Elektrik Gideri		
100 KASA HS.		48.000
Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesi		

157 DİĞER STOKLAR HS.	48.000	
711 DİR. İLK MAD.VE MALZ. YAN. HS		30.000
721 DİR. İŞ. GİD. YAN. HS.		10.000
731 GENEL ÜR. GİD. YAN HS.		8.000
Maliyetlerin ilgili stok hesabına aktarımı		

100 KASA	80.000	
601 YURTDIŞI SATIŞLAR		80.000
Bitcoin yurtdışı satış kaydı		
623 DİĞER SATIŞLARIN MALİYETİ HS.	48.000	

Maliyet kaydı	157 DİĞER STOKLAR HS.	48.000
---------------	-----------------------	--------

SONUÇ

Dünyada kripto para kullanımının yaygınlaşmasına rağmen ülkemizde olduğu gibi henüz birçok ülkede herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) 27.06.2013 tarihinde yayınladığı 6493 sayılı “Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun” ile elektronik para kavramı kanuna eklenmiştir. Ancak kripto paralar kanun kapsamında elektronik para olarak değerlendirilmemekte, dolayısıyla da ilgili kanun çerçevesinde gözetim ve denetimi mümkün görülmediği belirtilmiştir (BDDK, 6493 sayılı Kanun).

Ülkemizde olduğu gibi birçok ülkede kripto paraların ne şekilde muhasebeleştirileceği konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte kripto paraların kayda alınması, değerlemesi ve raporlanması hususunda uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartları, muhasebenin temel kavramları ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda muhasebeleştirme işlemleri gerçekleştirilebilmektedir.

Her ne kadar kripto paralar hakkında bir regülasyon olmasa da kripto paraların var olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. İşletmeler tarafından kripto paralar alım-satım veya madencilik işlemlerine konu edilmektedir. Dolayısıyla bu işlemlerin muhasebe kayıtlarının yapılması zorunluluğu doğmaktadır.

Ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarında kripto paralar ile ilgili bir düzenlemenin yapıp yapılmayacağı bilinmese de muhasebe kayıtlarının yapılması bir zorunluluktur.

Spekülatif amaçlı alım-satım yapan işletmeler için kripto paraların hazır değerler içerisinde gösterilmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz. Her ne kadar yasal bir düzenleme olmasa da “Özün Önceliği” kavramı gereği kripto paraların “108 Diğer Hazır Değerler” hesabında izlenmesi gerekir. Biçimsel olarak elektronik para olarak görülmeyen kripto paralar, özünde işletmeler tarafından yatırım amaçlı bir değişim aracı olarak görülmektedir.

Ayrıca kripto para madenciliği yapan işletmeler tarafından kripto paralar üretildikten sonra “157 Diğer Stoklar” hesabında izlenmelidir. Örneğin Bitcoin arzı 21 milyon adet ile sınırlanmış olup günümüze kadar yaklaşık 18,5 milyon adeti madencilik ile çıkartılmıştır.

Ülkemizde kripto paralar için bir regülasyon yapılması durumunda karşılaşılabilecek işletme türlerinden biri de aynen döviz büroları gibi kripto para alım-satımı yapan işletmeler olacaktır. Bu durumda bu işletmeler için kripto paraların “153 Ticari Mallar” hesabında izlenmesi uygun olacaktır.

Araştırmanın Etik Yönü: Çalışmamızın, etik kurul izni için belirtilen yöntemlerin bir ya da birden fazlasını içermediğini; bu sebeple de herhangi bir etik kurul izni gerektirmediğini; çalışmanın hazırlanmasında ve yayın sürecinde hiçbir etik kural ihlali yapılmadığını kabul ve beyan ederiz.

Çatışma Beyanı: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKLAR

- Aslantaş Ateş, B. (2016). Kripto Para Birimleri, Bitcoin ve Muhasebesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 349-366
- Dizkırıncı, A.S. ve Gökgöz, A. (2018). Kripto Para Birimleri ve Türkiye’de Bitcoin Muhasebesi. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 4(2), 92-105
- Eren, B. S., Erek, M. S. & Buyruk Akbaba, A. N. (2020). Kripto Para Kavramı ve Muhasebeleştirilmesi. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 9(2). 1340-1367
- Gröblacher, M. (2018). Cryptocurrencies (Bitcoins) in Financial Reporting-New Challenge for Accountants. Singidunum University International Scientific Conference: The Role of Financial and Non-Financial Reporting in Responsible Business Operation, 88-93
- Güdelci, E. (2020). Ufrs Kapsamında Kripto Para İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi: Kripto Paralar Gerçekten Para Mı?. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22(2), 237-257.
- Günay, H. F. & Kargı, V. (2018). Kripto Paranın Vergilendirilmesi Fikrinin Mali Yönden Değerlendirilmesi. *Journal of Life Economics*, 5(3), 61-76
- Kızıllı, E. (2019). Türkiye’de Kripto Paranın Vergilendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi. *Mali Cozum Dergisi/Financial Analysis*, 29(155). 179-196
- Prochazka, D. (2018). Accounting for Bitcoin and Other Cryptocurrencies Under IFRS: A Comparison and Assessment of Competing Models, *The International Journal of Digital Accounting Research*, 18, 161-188.
- Raiborn, C. & Sivitanides, M. (2015). Accounting issues related to Bitcoins. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 26(2), 25-34.
- Ramrakhiani, N. V. (2018). An Introductory Outlook: What are the Prospective and Current Issues with Regard to Accounting for Cryptocurrency?, Dublin Business School, International Accounting and Finance Department, Master Thesis
- Serçemeli, M. (2018). Kripto Para Birimlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Vergilendirilmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, (639), 33-66.
- Temelli, F. (2019). Kripto Para Birimlerinden Bitcoin ve Muhasebe Açısından Değerlendirilmesi. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 6(2), 107-119.
- IBM (2021). İnternet. Erişim Tarihi: 18.11.2021. <https://www.ibm.com/tr-tr/topics/what-is-blockchain>. adresinden alındı.
- TFRS (2020). İnternet. Erişim Tarihi: 19.11.2021. <https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/10239/TFRS-2020-Seti>. adresinden alındı.
- TMS (2020). İnternet. Erişim Tarihi: 19.11.2021. <https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/10239/TFRS-2020-Seti>. adresinden alındı.
- WEB1 (2021). İnternet. Erişim Tarihi: 19.11.2021. <https://www.marcopolonetwork.com/articles/distributed-ledger-technology/?technology/?redirect=true>. adresinden alındı.
- BDDK (2019). İnternet. Erişim Tarihi: 20.11.2021, <http://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru/051201.pdf>. adresinden alındı
- Sixt, E. & Himmer, K. (2019). İnternet. Erişim Tarihi: 20.11.2021. Accounting and Taxation of Cryptoassets. Çevrimiçi: <https://ssrn.com/abstract=3419691>. adresinden alındı.
- Sert, T. (2019). Sorularla Blockchain. Erişim Tarihi: 21.11.2021. <https://bctr.org/dokumanlar/SorularlaBlockchain>. adresinden alındı.

Contributions to Turkish Nationalism of the Russian Turk Sadri Maksudi Arsal

Rusya Türklerinden Sadri Maksudi Arsal'ın Türk Milliyetçiliğine Katkısı

Öğr. Gör. Dr. Mustafa DEMİRCİ

Artvin Çoruh Üniversitesi, Yusufeli Meslek Yüksekokulu, mustafademirci@artvin.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7341-3696

Abstract

Sadri Maksudi Arsal is a member of the Muslim-Turkish minority who was born in Kazan, which is under Russian rule. During Arsal's lifetime, the Russian government was implementing a policy of Pan-Slavism and the Russification of minorities. Under these circumstances, the Muslim-Turkish minority entered the struggle to protect their national identity. Arsal participated in the national struggle of the Muslim-Turkish minority as well. Arsal, who was elected to the Duma, defended the rights of his nation here. One of the most important activities carried out by Arsal in Russia was the establishment of the Idil-Ural autonomous administration. Arsal's interest in his nation continued when he went to Paris. He gave lectures on the history of the Turks at the Sorbonne University. In this period, Arsal followed the developments in the newly established Turkish State where the republican regime was passed. The aim of this study is to reveal the contribution of Sadri Maksudi Arsal to Turkish nationalism. The method of the study was determined as qualitative content analysis and hermeneutic approach. In this context, Arsal's works and speeches, and researches on Arsal were examined. As a result of the research, it is seen that Arsal made important contributions to Turkish nationalism. It is understood that he was one of the leading figures of the period in Turkish legal history, history of Turks, Turkish language and nationalism.

Extended Abstract

Introduction: Sadri Maksudi Arsal was born in Kazan when it was under Russian rule. Arsal's birthplace was a location where the Muslim-Turkish minority was concentrated. The Pan-Slavism and Russification policies in Russia had motivated the Muslim-Turkish minority to preserve their national identity. People like Reşit Kadı, İsmail Gaspıralı and Yusuf Akçura struggled to create unity among the Muslim-Turkish minority. However, Russia did not have adequate intellectual level for Muslims. For this reason, efforts were made for the development of Muslim-Turks led by İsmail Gaspıralı. In line with this aim, the Jadidism Movement was founded by Muslim Turks. Jadid Turks, with activities led by Gaspıralı, aimed to develop Turks in all areas. Arsal's older brother Hadi Efendi was one of the leading names among the Jadids. The relationship between Hadi Efendi and İsmail Gaspıralı allowed Arsal to meet Gaspıralı. Gaspıralı, whom Arsal would call his spiritual father, had an important effect on the formation of Arsal's ideas. Arsal adopted Gaspıralı's idea of 'unity in language, idea and labor'.

Arsal was a member of an educated family. His older brother Hadi Efendi was a pedagogy expert, and his father Nizamettin Molla was the village 'imam'. Arsal's family provided significant contributions to his educational life. Arsal had the opportunity to pay attention to national problems during his educational life. While studying at the Allamiye Madrasa, he learned Arabic and religious sciences. In the Russian Teachers School, they studied literary works from French to Ottoman. Arsal, attaching importance to national literature and national language, wrote a novel called *Maişet/Sustenance*. This novel was the first work of literature written in the Kazan dialect. The novel included nationalist, pedagogic and educational elements. Arsal's first contribution to Turkishness can be said to be his novel *Maişet*.

After Arsal graduated from the Russian Teachers School, he continued his education in France. Attending the faculty of law in the Sorbonne, Arsal also enrolled in the school called the "School of Higher Social Studies" here. He was lectured by names like Gabriel Tarde, Durkheim and Levy Brühl here. At the same time, he had the opportunity to meet Ottoman intellectuals such as Ahmet Rıza, Yahya Kemal, and Ahmet Ferit. He also took lessons from lecturers that work on sociology and nationalism topics in Paris. Arsal dealt with national problems during his

years in France. With the opportunity to meet Yusuf Akçura in Paris, Arsal prepared a jubilee for Gaspıralı, the owner of the Tercüman/Interpreter newspaper, with Akçura. This jubilee had the quality of being the first national congress for Russian Turks. The congress focused on national problems of Muslim Turks.

After graduating from Sorbonne University, Arsal returned to Russia and participated in national activities of Muslim-Turks. In this period, Muslim-Turks organized a variety of congresses. These congresses defended the idea of unity in addition to many national problems. Muslim Turks attempted to enter the Duma parliament in Russia, after transition from the constitutional monarchy. When Turks could not form their own parties, they attempted to enter the parliament by joining the Constitutionalist Democrat (KADET) Party. Arsal was a member of the KADET party and acted as the representative in the Duma. During his time in the Duma, he defended the rights of Muslim Turks and their global kin. During the years when Arsal worked in the Duma, he had the opportunity to meet the famous Turcologist Radloff. Frequently meeting with Radloff, Arsal acquired important information about Turkish dialects, Turkish phonetics and Turkish grammar from him. Arsal's interest in national problems always remained the same. He struggled for the unity of Turks along with other Muslim Turkish intellectuals. These efforts led to the foundation of the İdil-Ural autonomous government. Arsal provided important contributions to the creation of this government. He prepared the constitution for the autonomous administration. Additionally, he was the president of the Parliament of the autonomous administration and of the State. However, the autonomous administration did not last long. After the break-up of the İdil-Ural autonomous government, Arsal lost the opportunity to live in Russia.

After a certain time seeking refuge in Finland, Arsal settled in France. Here, he gave Central Asian history lessons with Turkish-Tatar tribes as free lessons in the Slav Tribal Research Institute linked to the Sorbonne. Important developments were experienced in Turkey during these years. Turkey won its struggle for independence and declared a republican regime. In other words, a nation-state was constructed. Arsal followed the political developments experienced in Turkey. He arrived in Turkey upon the invitation of the 'Türk Ocakları' in 1924 and had the opportunity to meet Atatürk. Atatürk invited Arsal to Turkey to contribute to the newly-founded state. Accepting Atatürk's invitation, Arsal settled in Turkey, and he undertook both academic and political duties in Turkey. He played pioneering roles in the foundation of the Turkish Historical Society and Turkish Language Society. At the same time, he founded the discipline of Turkish legal history. He wrote academic articles in the fields of Turkish history, Turkish law and Turkish language.

One of his most important works was the book called "Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları" (Sociological Principles of the Feeling of Nationality). This book explained the notions of nation and nationalism. His understanding of the idea of 'nation' showed significant resemblance to the policies of the period. However, Arsal had his own specific perspective in his approach to nationalism. For this reason, Arsal acquired an alternative opinion of Turkish nationalism. Adopting an individual-based understanding of nations, Arsal represented liberal nationalist thought within Turkish nationalism. Liberal nationalism was an approach which was developed especially in the 1990s. People like Neil MacCormick, David Miller and Yael Tamir are among the leading names in liberal nationalism. Arsal's approach to nationalism has similarities to the approaches of Neil MacCormick and David Miller. Arsal transferred the individual characteristics of liberalism into the nation like Neil MacCormick. Arsal and David Miller were not in favor of every society founding a state. The two names stated that founding a state could be productive under certain conditions. Additionally, Arsal, Neil MacCormick and David Miller assigned responsibilities and tasks to the individuals due to being a member of the society in which they live. Arsal and Neil MacCormick considered the freedom of both the individual and nations. However, this situation is not an obstacle to the responsibilities and moral duties of the individual.

Method: The method of the study was determined as qualitative content analysis and hermeneutic approach. In this context, Arsal's works, his speeches and researches about Arsal were examined.

Conclusion and recommendations: As a result of the research, it is seen that Arsal made important contributions to Turkish nationalism. It is understood that he was one of the leading figures of the period in Turkish legal history, history of Turks, Turkish language and nationalism.

Key Words: Sadri Maksudi Arsal, Turkish Nationalism, Nationalism, Russian Turks

Jel Classification: Z00

Özet

Sadri Maksudi Aرسال, Rusya'nın egemenliği altındaki Kazan'da dünyaya gelmiş Müslüman-Türk azınlığın bir üyesidir. Aرسال'ın yaşadığı dönemde Rus hükümeti azınlıkları Ruslaştırma politikası uyguluyordu. Bu durum karşısında Müslüman-Türk azınlık, kendi milli benliklerini koruma mücadelesine girmiştir. Aرسال da Müslüman-Türk azınlığın milli mücadelesine katılmıştır. Duma'ya seçilen Aرسال, burada soydaşlarının haklarını savunmuştur. İdil-Ural Milli Medeni Muhtariyeti'nin oluşumunda da önemli rol almıştır. Aرسال, anayasasını hazırladığı muhtariyetin meclis başkanı ve devlet başkanı olmuştur. Ancak bu muhtariyet yönetiminin ömrü uzun olmamıştır. Politik gelişmelerin ardından Aرسال'ın Rusya'da yaşama imkânı kalmamıştır. Aرسال'ın soydaşlarına ve Türklüğe olan ilgisi gittiği Paris'te de devam etmiştir. Sorbon Üniversitesi'nde Türklerin tarihi konusunda ders vermiştir. Bu dönemde Aرسال yeni kurulan Türkiye Devleti'nde yaşanan gelişmeleri takip etmiştir. Türkiye'de cumhuriyet rejimine geçilmiştir. Aرسال, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletine gelmenin hayalini kurmaktadır. Aرسال, Türk Ocaklarının davetinden sonra yaşamına Türkiye'de devam etmiştir. Aرسال, yeni kurulan devlette önemli görevlerde bulunmuştur. Bu çalışmanın amacı Sadri Maksudi Aرسال'ın Türk milliyetçiliğine yapmış olduğu katkıyı ortaya koymaktır. Araştırmanın yöntemi niteliksel içerik analizi ve hermeneutik yaklaşım olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Aرسال'ın eserleri, konuşmaları ve Aرسال hakkında yapılmış araştırmalar incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda Aرسال'ın Türk milliyetçiliğine önemli katkılar sunduğu görülmüştür. Aرسال, Türk hukuk tarihi, Türklerin tarihi, Türk dili ve milliyetçilik konularında dönemin önde gelen isimlerinden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sadri Maksudi Aرسال, Türk Milliyetçiliği, Milliyetçilik, Rusya Türkleri

Jel Sınıflandırması: Z00

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecinden Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar olan dönemde Türk siyasal yaşamında milliyetçilik merkezi bir konu olmuştur. Milliyetçilik akımının gelişiminde ise Rusya Türklerinin etkisi büyüktür. Fransa'da başlayan milliyetçilik akımı içinde birçok azınlık barındıran Osmanlı ve Rus İmparatorluğu'nu da etkiledi. İmparatorlukların parçalanma riskiyle karşılaştıkları bu dönemde çeşitli kimlik politikalarıyla çözüm arayışına gidildi. Bütünleştirmeyi amaçlayan bu politikalar çözüm üretmekte yetersiz kaldı. Yeni çözüm ise imparatorlukların asli unsurlarına dönmek oldu. Ulus-devletin inşası süreci olarak değerlendirilen bu süreçte belirli kesimler dışlanmış ya da asimile edilmiştir. Rusya Türkleri de Panslavizm politikası ile yeni bir kimlik inşasına başlayan Rus imparatorluğu içerisinde kendi kimliklerini koruma yoluna gitti. Bu noktada Panslavizm Rusya Türklerinin birçoğu için kendi milliyetçiliklerine uygulayacağı bir model oldu. Böylece Rusya Türkleri arasında Türk milliyetçiliğine ilgi arttı. Bu Türkler arasında Sadri Maksudi Aرسال da vardı. Aرسال, Rusya'da yaşadığı dönemde Panslavizm politikasına tanık oldu. Milli kimliklerini unutmamış olan bir çevre içerisinde dünyaya gelmiş olan Aرسال, İsmail Gaspiralı gibi Türk milliyetçiliğinin önde gelen isimleri ile tanışma imkânı buldu. Eğitim hayatında milliyetçilik ve Türkoloji konuları üzerinde çalışmış kişilerden ders aldı. Aرسال'ın milliyetçilik konularındaki deneyimleri Türk siyasal hayatının politik ortamının şekillenmesinde kimi destekleyici kimi çeşitlendirici katkı sağladı.

Aرسال'ın Türk milliyetçiliğine olan katkısının anlaşılması dönemin siyasal koşullarının analizinde önemli yer tutmaktadır. Günümüze dek etkisi süren dönemin politik koşullarını Aرسال'ın düşüncelerinden bulmak mümkündür. Bu düşünce ile Aرسال'ın Türk milliyetçiliğine katkısı ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmada hermeneutik (yorumsamacı yaklaşım) yöntem kullanılmıştır. Hermeneutik yöntem yorumlama, açıklama, çeviri metodu olarak sosyal bilimlerde kullanılmaktadır (Fıncıoğulları, 2016: 42).

1. ARSAL'IN HAYATI VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNE KATKISI

Sadri Maksudi Aرسال (1879-1957), Rusya'da, Kazan'a bağlı Taşsu köyünde dünyaya gelmiştir (Ayda, 1991: 9). Aرسال'ın eğitim hayatı kendi kültüründe eğitim veren okullarda başladı. Doğduğu Taşsu köyünde ilk okula başlayan Aرسال, daha sonra Kazan'da Allamiye Medresesi'ne gitti (Pultar, 2017: 45).

Arsal burada Arapça ve Farsça öğrendi (Akpınar, 1991: 396). Arsal eğitilmiş bir ailenin üyesiydi. Babası Molla Nizameddin Maksudi köyün imamıydı. Bu dönemde molla olmak öğretmen olmak anlamına gelmektedir. Kendisi gibi Allemiye Medresesi'nde okuyan ve burada öğretmen olarak çalışan abisi Ahmet Hadi Efendi ise pedagoji alanında ün yapmış bir eğitimciydi. Ahmet Hadi efendinin Arsal üzerinde önemli etkisi olacaktı. Kazan'ın önemli Ceditçilerinden olan Hadi Efendi, Kırım'da bulunan Bahçesaray'daki Zincirli Medresesi'nde ders vermeye giderken yanında Arsal'ı da götürdü. Arsal aynı okulda çalışan İsmail Gaspıralı ile tanışma fırsatı buldu. Burada Gaspıralı düşünceleri ile Arsal'ı etkileyecekti (Pultar, 2017: 45). Gaspıralı, Arsal'ın manevi babası olmuştur. Gaspıralı, "Türk Birliği" fikrini Arsal'a aşılayan kişi olmuştur (Ayda, 1991: 19-20). Arsal, Gaspıralı'nın öğretmen olarak çalıştığı Kırım'daki bu okuldan bir süre sonra Kazan'a geri dönerek Rus öğretmen okuluna yazıldı. Arsal'ın Rus okuluna yazılması Müslüman-Türk azınlık için normal karşılanabilir bir şey değildi (Pultar, 2017: 45). Rus öğretmen okulu, Çar hükümetinin Kazan Türklerini Ruslaştırmak için kurmuş olduğu bir kuruluştur. Arsal ve arkadaşı Ayaz İshaki bu okula ilk kaydolan Türk çocuklarındandı. Ancak onların bu okula gitme sebebi daha çok Rus düşmanlığındandı. Ruslarla mücadele için Rus kültürünü bilmek istemişti (Raevuori, 1968: 26-27). Arsal, Gaspıralı gibi Müslümanların geri kalmışlığını görmüştü. Okuma yazma bilen, dünyadaki gelişmeleri takip edebilecek kadar yabancı dil bilen bireylere ihtiyaç vardı (Bayramlı, 2007: 109). Arsal da Fransızca gibi yabancı dillere ilgi duyuyordu. Ayrıca Rusya'da yaşayan bir azınlığın üyesi olarak Rusçanın öğrenilmesi gerektiği gerçeğini kabul etmişti. Arsal, Rus okulunda başta Lev Tolstoy olmak üzere romanlara ilgi duymuştu. Arsal, tarihi ve ilmi eserleri de takip ediyordu. İlgiyle okuduğu eserlerden birisi de Jean J. Rousseau'nun eserleriydi. Aynı zamanda tabii ilimler alanına da ilgi duyan Arsal, Darwin'in kitabını da okumuştur (Ayda, 1991: 20-21). Arsal'ın romanlara olan ilgisi 1898 yılında ilk edebi eserini yazmasını sağlamıştı. Maişet ismini taşıyan eser "yaşayış" anlamına gelmektedir. Eserin en önemli özellikleri terbiyevi, pedagojik ve milliyetçi bir içeriğe sahip olmasıdır (Ayda, 1991: 22). Arsal, Maişet romanı ile Kazan şivesini Türk dilleri arasında edebi bir dil haline getirmeye çalışmıştı. Böylece milli gelişimde ve ilerlemede önemli bir unsur olan milli edebiyatın gelişimi yolunda bir adım atılmış olacaktı. Arsal'ın ideali Tatarca'yı edebi bir dil haline getirmektir. Tatar milli kimliğinin oluşumu için Tatarcanın edebi bir dil olması gerektiğine inanıyordu (Bayramlı, 2007: 105). Arsal'ın on dokuz yaşında yazdığı Maişet romanı milli meseleler konusundaki ilk katkısı olduğu söylenebilir.

Arsal, okuduğu Rus öğretmen okulundan mezun olur. Ancak kendisi ilkokul öğretmeni olmak istemez. Arsal'ın hayali okumaya devam etmek ve yeni şeyler öğrenmekti. Hadi Efendi kardeşi Arsal'a eğitimine İstanbul'da devam etmesini önerdi. Arsal, severek okuduğu Osmanlı yazarları ile tanışma fırsatı bulacağından ve Rusya'dan bir süre uzak kalacağından mutluluk duymuştu. Arsal, İstanbul'a gelmeden Gaspıralı ve Tolstoy ile görüşmüştür. Gaspıralı görüşme esnasında Arsal'a okuması için Paris'e gitmesini önermiştir. Arsal, İstanbul'a geldiğinde Ahmet Midhat Efendi'den de aynı nasihatini almıştır. Bu iki önemli insanın tavsiyesine uyan Arsal okumak için Paris'e gitmiştir (Ayda, 1991: 25-29). Böylece Arsal'ın Paris yılları başlamış olur (Poray, 1967: 299). Arsal, Paris'te Sorbon Üniversitesi'nde Hukuk Fakültesi'ne kaydolar. Ancak Arsal hukuk dışında Yüksek İhtimai İlimler Okulu'nun derslerine de girer. Sorbon Üniversitesi'nde Gabriel Tarde, Levy-Brühl ve Durkheim gibi ünlü hocalardan dersler alır. Paris, Arsal için bir ilim okyanusu gibidir. Önemli yabancı hocalarla tanışmanın yanında, Yahya Kemal, Ahmet Ferit, Ahmet Rıza gibi Osmanlı aydınları ile de tanışma imkânı bulur (Ayda, 1991: 29). Paris aynı zamanda Arsal ve Yusuf Akçura gibi iki Kazanlı Tatarın karşılaştığı bir yerdir. Bu iki arkadaşın kaderi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de buluşacaktır (Pultar, 2017: 46). Arsal'ın Türk milliyetçiliğine ikinci önemli katkısı Paris'te Yusuf Akçura ile karşılaşmasının neticesinde gelişir. İki isim *Tercüman* gazetesinin çıkarılışının 20'nci yılı dolayısıyla Gaspıralı adına jübile planlarlar. İki ismin katılmadığı jübile töreni Bahçesaray'da gerçekleştirilir. Bu jübile etkinliği Rusya'daki Müslüman Türklerin ilk milli kongresi niteliğine sahip olur. Türklerin milli meseleleri hakkında konuşmaların yapıldığı toplantıda milli kültürün yaşatılması, Ruslaştırma politikasına karşı tedbirler konusu görüşülür. Bu kongrenin ardından

Yeni kongreler birbirini takip etmeye başlar (Ayda, 1991: 30-32). Uzun bir süre Türk egemenliği altında yaşamış ve Alman tehdidi ile karşı karşıya kalan Slav halkları kendi egemenliklerini elde etmek istiyordu (Guins, 1949: 128). Ruslar, güçlerini artırma konusunda Türkleri bir tehdit olarak görüyordu (Petrovich, 1956: 262, 271). Panslavizm kültürel karşıtlığa dayanıyordu. Bu kültürel karşıtlıkta Slav halkların üstün özelliklerine vurgu yapılıyordu (Petrovich, 1956: 67-68). Bu nedenle Panslavizm dışlayıcı bir içeriğe sahipti. Rusya Türklerinin bu politikadan etkilenmesi kaçınılmazdı. I. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’de başlayan Kurtuluş mücadelesine dek durum böyleydi. Kurtuluş Savaşı döneminde Türkiye, Bolşeviklerle ilişkilerini artırmaya başladı. Bolşevizmin Kazan ve Kırım gibi bölgelerde yaşayan Müslüman nüfus için bir tehdit olması düşünülmemiş ve kurtuluş mücadelesinde Bolşeviklerin desteği alınmak istenmişti. Bu düşünceye göre Bolşevizm kültürel anlamda Müslüman Türklere bir tehdit olarak görülmemiştir (Jäschke, 1961: 204). Ancak I. Dünya Savaşı ile öldüğü düşünülen Panslavizm, II. Dünya Savaşı ile Sovyet liderliği adına yeniden bir silah olarak kullanılmaya başlanacaktı. 1826 yılında gelişen ve Herder’in milliyet fikrine dayanan Panslavizm kültürel bir topluluğun geliştirilmesine dayanan ve yabancı güçlerden kurtuluşu savunan bir romantizme dayanmaktaydı (Rauch, 2009: 115-116). Bu nedenle Rus egemenliği altında yaşayan Müslüman Türkler değişen siyasal konjonktüre göre kültürel ve siyasal baskıya açık hale geliyordu.

Arsal 1906 yılında Paris’te yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra Rusya’ya dönmüş ve Rusya Türklerinin milli hareketi içerisinde çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur (Tanyeri, 1995: 28). Çarlık Rusya’da 1905 yılında ıslahat hareketleri başlamış, meşrutiyet ilan edilmiş ve millet meclisi olan Duma açılmıştır. Bu süreçte çeşitli hakların kabul edilmiş olması Kazan Hanlığı topraklarında bir tür rönesans yaşanmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin içerisinde Sadri Maksudi Arsal’ın da önemli yeri vardır. Arsal, daha Paris’ten gelmeden Rusya’da Müslüman azınlık içerisinde önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Ceditçilik faaliyetleri de bunlardan birisidir (Pultar, 2017: 46). Ceditçilik hareketi milli birlik, milliyetçilik ve İslam birliği düşüncesini dile getiren bir yapıdır. Bu hareket Doğu toplumlarının Batı toplumları karşısındaki geri kalmışlığına ve esaretine karşı gelişmiştir. Hareketin ortaya çıktığı zamanlarda Osmanlı’nın hem Kırım’da hem Orta Asya’da hakimiyetini Rusya’ya kaptırmıştır. Osmanlı, hakimiyetini kaybettiği bu topraklar üzerindeki ilişkisini sivil olarak Ceditçilik Hareketi aracılığıyla sosyal ve kültürel alanda devam ettirmiştir (Koncak, 2013: 106). Rusya’da meşrutiyetin ilanı ile oluşan nispi özgürlük ortamında Müslümanlar da bu tür hareketleri daha kolay gerçekleştirebilir hale gelmiştir. Ardı ardına Müslüman kongreleri toplanmaya başladı. İsmail Gaspıralı, Abdürreşit İbrahim (Reşit Kadı) ve Yusuf Akçura gibi öncü isimler Rusya Müslümanlarının birlik oluşturması için girişimlerde bulunmuştu. Reşit Kadı’nın yazmış olduğu “Çoban Yıldızı” risalesi, Rusya Müslümanlarının kaleme aldığı ilk siyasi belgedir (Uzun, 1988: 296). Reşit Kadı’nın eseri, Rusya’daki soydaşlarının haklarını kararlı bir şekilde hukuki ve siyasi zeminde arayacağına bir belgesi niteliğindedir. Bu risalede Rusların Tatarları Hıristiyanlaştırma çabalarına karşı direniş çağrısında bulunulur. Bu çağrı milli uyanışın bir uzantısıydı (Devlet, 2020: 112-113). İsmail Gaspıralı’nın “Dilde, fikirde, işte birlik” prensibiyle yayınladığı *Tercüman* gazetesi bütün Türk halklarını birleştirmeyi ve eğitim, kültür reformu, modernleşme gibi ihtiyaçlara çözümler sunmayı amaçlamış bir yayın organıdır. Gaspıralı açmış olduğu “Usul-ü Cedit” okulu ile milli birlik ve milliyetçilik ekseninde politikalar geliştirmiştir. Ceditçilik, Osmanlı ile Türk halkları arasındaki bağların kültürel ve sosyal alanda sürmesine katkı sağlamıştır (Ölçekçi, 2018: 228). “Kazan Muhbiri” adlı gazetenin yazarı olan Yusuf Akçura ise Reşit Kadı ve İsmail Gaspıralı gibi isimlerle Müslümanların bir araya gelmesi için çeşitli kongre faaliyetlerine katılmıştır. Nitekim Ufa’da toplanan Dini Kongre’de en faal rolü Yusuf Akçura oynamıştır. Dini ve milli isteklerin Rusya hükümetine bildirilmesinin kararlaştırıldığı bu kongrenin ardından Reşit Kadı’nın girişimleri ile Birinci Milli Kongre (17 Ağustos 1905) oluşturulur. Türk birliği ülküsünü benimsemiş katılımcıların olduğu bu kongrede “Müslümanlar İttifakı” adlı kuruluşun oluşturulması kararlaştırılır. Böylece Rusya Türkleri birleşmiş olacaktır. Müslümanlar İttifakı’nın bir parti haline gelmesi için Yusuf Akçura

önderliğinde İkinci Milli Kongre (15 Ocak 1906) toplanacaktı. Ancak partinin resmileşmesi için gerekli zaman bulunamayınca Müslümanlar çeşitli Rus partilerine üye olarak Duma'ya girmeyi kararlaştırdılar. Akçura gibi Müslümanların büyük bir çoğunluğu KADET partisine (Konstitüsyoncu Demokratlar) üye oldu. Kadetler Müslümanlardan oy almak için partilerine Müslümanları kabul etmişti. Yusuf Akçura'nın Duma'ya girmesi Rus hükümeti tarafından engellenmiş olmasına rağmen birçok Müslüman I. Duma'ya girmeyi başarmıştı. Ancak I. Duma'nın ömrü uzun olmadı. Bu gelişmeler yaşanırken Arsal bulunduğu Paris'ten Rusya'ya gelecektir. Arsal, III. Milli Kongre'nin (16 Ağustos 1906) ikinci gününde Merkez Komitesi üyesi olarak katılım göstermiştir. Kongreye katılan delegelerin hepsi Müslümanlar İttifakı'nın siyasi bir parti haline gelmesini talep etmiştir. Ancak bu talep yetkili makamlarca onaylanmamıştır. Bütün delegelerin isteği ve amacı Türk neslini yetiştirmektir. Yetiştirdikleri nesil Rus aydınlarından daha aşağı olmayacaktı ve hatta onlara kafa tutabilecekti. Kendi hakkını arayan bir nesil yetiştirmek için eğitim en önemli araçtı. Ayrıca bu kongrede Arsal'ı da sevindirecek olan dil birliği konusunda karar alındı. Buna göre Rusya'daki bütün Türk okullarında yerli lehçelerin yanında müşterek edebi dil olarak Osmanlı Türkçesi de okutulacaktı (Ayda, 1991: 43-50). Aynı zamanda Kadetlere üye olan Müslümanlar Duma'ya girerek kendi haklarını savunmaya çalışıyordu.

Arsal, katıldığı Üçüncü Milli Kongre'den sonra birçok Müslüman gibi liberal görüşü temsil eden KADET partisine üye oldu. Duma'nın ardından tekrar açılan II. Duma seçimlerine katılan Arsal, 20 Şubat 1907'de Duma üyeliğine hak kazandı. Ancak II. Duma'nın da ömrü uzun olmadı. Arsal, III. Duma seçimlerinde de meclise girmeyi başardı. Beş yıla yakın bir süre devam edecek olan III. Duma'nın Başkanlık Divanı üyeliğine seçilir. Bu görevinin yanında Duma'daki Müslümanlar grubunun sekreteri olur. Arsal, 1909 yılında Duma'dan İngiltere'ye yapılacak resmi ziyarette Müslümanların temsilcisi olarak görev alır. Arsal İngiltere yolculuğunda Anglia'ya Seyahat (1912) adlı kitabını yazdı. Arsal, III. Duma'da çoğunluğu Türk olan Müslümanları temsil etmiş ve onların haklarını dile getirmiştir (Pultar, 2017: 47). Rusların Türkleri kendi dillerinden uzaklaştırma ve Ruslaştırma çabalarına karşı kendini yetiştirmiş bir aydın olarak Arsal, kendisi gibi mücadele eden aydınlarla birlikte Türkçenin ve milli kültürün korunması mücadelesini verdi. Rus hükümet Türk halklarının gelenek, örf ve adetlerini kaldırmak istedikçe Türk ve Müslüman halk aksi bir tesirle direnme mücadelesine girişmekteydi. Rusya'nın bu Ruslaştırma çabalarına karşı Arsal, Türk halklarının mücadelesini Duma sahnesine getirmiş ve milli mücadelenin savunusunu bütün milletlere duyurmak istemiştir. Arsal, Duma'da bulunduğu süre içerisinde yalnızca Rusya Türkleri ve Müslümanları ile ilgilenmemiştir. Rusya dışındaki Türklerle de aynı şekilde alakadar olmuştur (Caferoğlu, 1967: 309-311). Nitekim Rusların Finlandiya'nın otonomisini yok etme ve idare biçimini değiştirme çabası karşısında Arsal, Duma'da kürsüye çıkarak Finlandiya'nın haklarını savunmuştu (Raevuori, 1968: 27). Arsal'ın Duma yıllarında en önemli kazançlarından birisi de ünlü Türkolog Radloff ile tanışması olmuştur. Uzun bir süre Radloff ile vakit geçirme imkânı bulan Arsal, Rus bilim insanından Türk dilinin lehçeleri, Türk grameri, Türk fonetiği alanında bilgi sahibi oldu (Ayda, 1991: 53).

Arsal, II. Duma'da Rus hükümetinden Türk okullarının da Rus okulları gibi bütçeden eşit pay alması gerektiğini savunmuştu. II. Duma döneminde Duma'ya temsilci göndermesi engellenen Türkistanlıların, Kırgız ve Kazakların haklarını savunmuştu. Ayrıca Rusların Müslümanları dejenere etme çabaları doğrultusunda Türk şehir ve köylerinde votka satışını yapmasını protesto ederek bu satışları durdurmuştu. Arsal'ın bir diğer savunusu cuma günü dükkanlarını kapatıp tatil yapan Müslümanların pazar günü dükkanlarını açmasının engellenmesi konusu oldu. Arsal, Müslümanların cuma günü yerine pazar günü dükkân açmalarını dini hürriyetlerin bir gerekliliği olarak savundu. Arsal'ın milli meselesi yalnızca Rusya Müslümanları değildi. O, aynı zamanda Osmanlı için de mücadele etmiştir. Osmanlı 1908'de Meşrutî monarşiye geçince Arsal'ın teklifi üzerine Duma, Osmanlı meclisine tebrik mesajı göndermiştir (Ayda, 1991: 54-58). Arsal'ın Finlandiya'dan Osmanlı'ya kadar kendi milletinden olan tüm halklarla ilgilenmesi onun Panislamizm ile suçlanmasına neden olmuştur. Arsal bu suçlamayı reddetmiştir. Arsal, Müslümanların birlik halinde oluşunun Panislamizm düşüncesine dayanmadığını ifade etmektedir. Onları

bir araya getiren güdü yaşama içgüdüsüdür. Arsal, ortak dinin hususiyetlerine ve milli özelliklerine sıkıca bağlı olduğunu belirtmiştir (Devlet, 2020: 190). Bu duygularla her defasında Osmanlı'nın menfaatlerini gözetmiştir. Nitekim Bulgaristan ile Osmanlı arasında yaşanan sorunlar neticesinde Rusya'nın nasıl tavır alacağına ilişkin Duma'da yapılan görüşmede Arsal, Müslüman Türklerin Rusya'ya sadakati için belirli şartlar ileri sürmüştür. İlk olarak Rus ordusunda görev alan Müslüman Türk askerler Osmanlı ordusuyla savaştırılmayacaktır. İkinci olarak Rus Çarlığı, İstanbul ve Boğazlar üzerinde emperyalist iddialarından vaz geçecektir (Ayda, 1991: 62-63). Arsal, dil konusunda da önemli katkılar sağladı. Örneğin Arsal, Oğuz kelimesinin etnik bir ad olmayıp, sosyal örgütle ilgili bir kelime olduğunu bulmuştur. Oğuz demek “ok”lar, “kabileler” veya “oymaklar” anlamına gelmekteydi (Ayda, 1991: 144).

Arsal, Müslüman Türklerin kendi benliklerini yaşayabilmesi için İdil-Ural bölgesi adına “milli medeni muhtariyet” tasarısı hazırladı. Bu tasarı Müslüman Türklerin oluşturmuş olduğu kongrede kabul edildi. Ardından geçici muhtariyet idaresi kuruldu. Bunun başına da Arsal seçildi. İlerleyen süreçte Arsal Muhtariyet meclisinin de başkanlığına seçildi (Tanyeri, 1995: 28). Böylece Arsal kurulan Milli Medeni Muhtariyeti'nin hem başbakanı hem cumhurbaşkanı oldu (Ayda, 1991: 106). Ancak Rusya'da yaşanan 1917 Ekim ihtilali sonrasında Arsal'ın Rusya'da kalma imkânı kalmadı ve Arsal 1918 yılında Rusya'dan ayrıldı (Ercilasun, 2017: 170). Arsal, Milli Medeni Muhtariyeti'nin anayasasını hazırlarken Otto Bauer ve P. Springer'in milliyet anlayışını inceledi. Bu incelemelerin ardından “İç Rusya ve Sibirya Türk-Tatarları” için milli medeni muhtariyet tasarısını oluşturdu (Taymas, 1959: 32-33). Böylece milliyet meseleleri hakkındaki deneyimini artırmış oldu.

Arsal'ın Rusya'daki serüveni sona erdikten sonra onu Fransa'da akademik bir süreç beliyordu. Paris'teki öğrencilik yıllarında Joseph Halévy'den ve Rusya yıllarında da Friedrich Wilhelm Radloff'tan etkilenmişti. Arsal, Prof. Mösyö Émile Haumant'ın konferans daveti üzerine Sorbon Üniversitesi Slav Araştırmaları Enstitüsü'ne gitti. Böylece Arsal'ın Paris'te akademik hayatı başladı (Yörük, 2017: 127-128). Arsal burada profesör olarak Türk-Tatar Kavimleri Tarihi üzerine derslere girdi. Nitekim Arsal, Finlandiya ve Berlin'de bulunduğu süre içerisinde Türk Tarihi ve lisanı üzerine çalışmıştı (Birinci, 2017: 81). Paris'e geldiğinde Türk tarihi alanında kendini geliştirmiş durumdaydı. Arsal'ın akademik hayatı Paris'te devam ederken Türkiye'de ise cumhuriyet rejimine geçilmiş ve ulus-devletin inşası sürecine başlanmıştı. Yeni ulus nasıl tanımlanacaktı? Hangi unsurlar ulusun özellikleri arasında yer alacaktı? Ulus devletin belki de en önemli meselesi ulus-millet kavramıydı. Millet, milliyet, Türk milleti, Türk dili gibi alanlarda çalışmış olan Arsal, Türkiye Cumhuriyeti'ne katkı sunacaktı.

Mustafa Kemal liderliğinde başlayan milli mücadele başarıya ulaşmıştı. Mustafa Kemal, Ankara'yı Türk devletinin yeni başkenti ilan etti ve Türklük için çalışanları etrafında topladı. Bu dönemde Sorbon Üniversitesi'nde Türk tarihi okutan Arsal, davet üzerine 1924 yılında Türkiye'ye geldi (İnalçık, 2017: 17). Ankara ve İstanbul'da verdiği konferanslarla kendini geniş bir kitleye tanıttı. “Türk Tarihinin Telkinatı” adlı konuşmasında Türk ırkının meziyetlerini ve eksikliklerini anlattı. Arsal'ın ilk konferansını diğerleri takip etti. “Türk Tarihinde Halk, Kahramanlar ve Hanedanlar”, “Türk Tarihine Umumi Bir Nazar”, “Türk Birliği”, “Lisanların İnkişaf ve Tekamülünde Akademilerin Rolü” gibi konularda konferanslar verdi. Daha sonra dil ve tarih çalışmalarına katılan Arsal, Ankara Hukuk Mektebi'nin profesörleri arasında davet edildi (Yörük, 2017: 129-131). O, böylece Ankara Hukuk Mektebi'nin kurucu üyeleri arasında yerini aldı. Bu mektep Atatürk tarafından yeni devletin inkılapçıları yetiştirmek için açılmıştı. Arsal'ın Türk milliyetçiliğine ve devletine önemli bir katkısı da hukuk fakültesinde gerçekleşmiştir. Arsal burada Türk Hukuk Tarihi kürsüsünü kurmuştur. Ayrıca Umumi Hukuk Tarihi dersine de girerek Avrupa üniversitelerindeki seviyede dersi yürütmüştür. Bu derslere İstanbul Üniversitesi'nde de devam eden Arsal, ayrıca hukuk felsefesi dersine de girmiştir (İnalçık, 2017: 17). Arsal, Türk Hukuk Tarihi dersini İslam Hukuku dönemiyle sınırlı tutmamış ve İslam'dan önceki köklerinin araştırılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Arsal, Türkiye'de hukukun genel teorisinden

bahseden ilk kişi olarak nitelendirilmiştir (Gedikli, 2017: 280-282). O, yazdığı akademik kitaplarla ve hukuk disiplinine verdiği katkılarla Türk Hukuku alanında önemli bir isim olmuştur. Ayrıca Türklerin tarihi süreç içerisindeki hukuk yönünü ele alması bakımından Türk milletinin kendisini tanımasına katkı sağlamıştır. Türklerin devlet kurma ve düzen içerisinde yaşama kabiliyetine vurgu yapmıştır (Arsal, 1937: 1063). Arsal'a göre hukuk bir devlet içerisinde doğar. Çokça devlet kurmuş olan Türkler de hukuk kanun seven ve hukuk yaratan bir millettir. Orhun Abideleri, Kutadgu Bilig, Siyasetname örnekleri bunu göstermektedir (Arsal, 1937: 1081-1091).

Arsal'ın Türk milliyetçiliğine katkılarında biri de tarih alanı olmuştur. Arsal, 1931'de kurulan Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'nin üyesi olmuştur. Bu kurumun ismi sonradan Türk Tarih Kurumu olarak değişecektir. Kurumun üyeleri Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi tarih görüşünü oluşturan kişilerden oluşmuştur (Pultar, 2017: 59). Ayda'ya göre cemiyetin kurulmasını ilk teklif eden kişi Arsal'dır. Arsal, Türk Ocakları'nın 6. Kurultayında Türklerin eski tarihini inceleyecek bir tarih heyetinin oluşturulmasını teklif etmiştir. Kurultayda bulunan Afet İnan, Arsal'ın teklifini Atatürk'e bildirmiştir. Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş süreci böylece başlamıştır. Arsal, tarih ve kültür meselelerine önem veren bir kişiydi. Türkiye'ye gelir gelmez Türk Ocaklarına üye olmuştu. Daha sonra kurumun "Hars Heyeti" (İlim ve Sanat Heyeti) üyesi seçilmişti. Arsal, Türk Ocağını Türklük ateşini ve alevini barındıran bir tapınak olarak nitelendiriyordu. Ocak, Türk meselelerine eğilen bir yüce meclisti ve bütün dış Türklerin yönlendikleri bir Kâbe gibiydi (Ayda, 1991: 164-169). Arsal, Türk Ocaklarında ve yazılarının yayımlandığı *Türk Yurdu* dergisinde kendi düşüncelerini anlatma imkânı buluyordu. Bu konulardan birisi de Türklerin köklü tarihidir. Türk Tarih Kurumu fikrinin doğduğu yer de yine Türk Ocakları Kurultayı oldu.

Türk Tarih Kurumu ulus devletinin inşasında önemli röle sahipti. "Türk Tarih Tezi"ni formüle eden kuruluş "Türk Tarihinin Ana Hatları" başlığıyla yayımlar yaptı. "Resmi tarih yazma" eyleminin bir neticesi olarak nitelendirilen kitap liselerde ders kitabı olarak okutuluyordu. Arsal da "Orta Asya Türk Devletleri" adlı dizinin yazarıydı. O, Türk Tarih Tezi'ni oluşturan heyetin bir üyesi olmakla birlikte heyetle tam bir fikir birliği içerisinde değildi. Arsal, kimi tarih tezlerine karşı çıkmakla birlikte bunların yayımlanmasına karşı çıkmamıştır. I. Tarih Kongresi'nde, "Tarihin Amilleri" adlı bildiri sunmuştur. Bu bildiri Arsal'ın tarih bilimine ilişkin görüşlerini ifade etmektedir (Pultar, 2017: 59-60). Arsal, kendi fikirlerini ve görüşünü açıkça ifade etmekten çekinmemiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ü çok sevmesine rağmen ona karşı kendi fikirlerini açıkça söylemekten çekinmemiştir. Arsal, Sümer ve Eti medeniyetlerinin Türklerin yarattığı medeniyetlerden olmadığını düşünmektedir. Ayrıca "Denizbank" meselesinde kendi görüşünü açıkça dile getirmiştir (Gedikli, 2017: 282-283).

Arsal'ın Türk milliyetçiliğine katkısı büyüktür. Hukuk ve tarih alanının dışında dil konusunda da yeni kurulan devlete katkı sunmuştur. 1930 yılında yazdığı "Türk Dili İçin" adlı eser dil devriminin önemli kaynaklarından birisi olmuştur (Pultar, 2017: 60). Ayrıca Türk Tarih Kurumu'nda olduğu gibi Türk Dil Kurumu'nun oluşumunda da önemli rol oynamıştır (İnalçık, 1963: 51). Arsal'ın dil, tarih gibi konulara verdiği önem onun milliyetçilik anlayışında da görülmektedir. Arsal'a göre millet, kültür birliği, dil birliği, örf ve âdet birliği, milli seciye ve maşeri psikoloji gibi amillerin karışımıdır (Koşay, 1967: 63). Bu anlamda dil bir milletin temel unsurlarından birisidir. Ayrıca Arsal, manevi babam dediği İsmail Gaspıralı'nın "dilde birlik" şiarını zihnine kazınmıştı. Arsal'ın Rusya'daki yıllarında yazdığı *Maişet* adlı romanı Kazan Türkçesinde yazılmış ilk romandı. Radloff gibi bir Türkologtan Türkçe konusunda çok şey öğrenen Arsal, Türkçenin millileşmesini ve ileride ortak bir edebi Türk dili yaratılmasını istiyordu. Dil reformu da bu doğrultuda hareket etmeliydi (Ercilasun, 2017: 169-173). Çünkü milletlerin oluşumunun şartlarından ve aynı zamanda sonuçlarından birisi de dil birliğidir. Bir kavmi oluşturan bütün kabileler aynı dili konuşmaya başladığı zaman millete dönüşür. Milli dilin yaşatılması millet olarak yaşamının vasıtasıdır (Arsal, 2018: 83-84). Bu nedenle Arsal bir dil akademisinin kurulması gerektiğini söylemiştir.

(Aرسال, 1930: 443-450). Aرسال ayrıca halk dili ile ilim dili ayrımı yaparak ilim dilinin gerekliliğine işaret etmiştir (Aرسال, 1948: 2).

Sadri Maksudi Aرسال'ın temel savunusu milletlerin hürriyeti ve gelişimi olmuştur. Özelde ise Türk milletlerinin hürriyeti ve gelişimi olmuştur. Finlandiya, Türkistan, Kırgızistan ve Kazakistan'ın milli haklarını Duma'da savunmuştur. Ayrıca KADET partisinin bazı üyelerinin Türkiye'nin payitahtını ve boğazlarını alma teklifine karşı çıkmıştır. Aرسال, Müslümanların KADET'e desteğinin bir şartı olarak kendi milletinden olan Osmanlı'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyulmasını istemiştir. Aرسال, bütün milletler için adalet ve hürriyet prensibini savunmuştur (Türk Yurdu, 1967: 328). Aرسال'ın milliyetçiliği Türk milliyetçiliği içerisinde farklı bir bakış açısı getirmiştir. Onun millet anlayışı birey esastır. Nasıl ki bireyler hür olmalıdır, milletler de hür olmalıdır. Aرسال'ın bu görüşleri federal devlet anlayışında açıkça gözükmemektedir. Federal devlete mensup tüm devletler eşittir. Nitekim Aرسال'a göre ırklar arasında üstünlük ya da hiyerarşi farkı yoktur. Federal devlet eşitlik ilkesi ile bir araya gelen ve asıl yetkili olan devletlerin birleşimi ile oluşmuştur. Federal devlet ile kendisini oluşturan milletler arasındaki ilişki liberal görüşün birey ile devlet arasındaki ilişki ile paralellik gösterir. Nasıl ki devletin asli görevi kendisini oluşturan bireylerin güvenliği, hürriyeti ve istiklali ise Federal devletin görevi de kendisini oluşturan milli devletlerin güvenliği, hürriyeti ve istiklalidir (Aرسال, 2018: 198-199). Aرسال'ın bu düşünceleri milliyetçilik yaklaşımlarına yeni bir katkı sağlamıştır. Aرسال'ın millet anlayışı Türk milliyetçiliğini destekleyici ve ona katkı sağlayıcıdır. Aرسال'ın Türkçülüğü şovenist değildir. Kendi milleti kadar diğer milletlerin de gelişimini arzu eder. Bu medeniyetin barışçıl şekilde gelişimi ve ilerlemesi için gereklidir. Bundan dolayı Aرسال Türk milletinin de gelişimi için uğraşmış ve Türk milletinin kendisini tanıması ve bilmesi için uğraşmıştır. Bu nedenle, Pultar'ın (2017: 55) da ifade ettiği gibi Aرسال, Türklere Türklüğü öğreten “dış Türkler”den birisi olarak nitelendirilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sadri Maksudi Aرسال cumhuriyetin ilk yıllarında siyasal yaşamın önemli aktörlerinden birisi olmuştur. Aرسال'ın en önemli özelliklerinden birisi Türkçülüğü olmuştur. Milli hislerinin gelişiminde Rusya'da Müslüman -Türk azınlığın üyesi olmasının etkisi vardır. Panslavizm ve Ruslaştırma politikası, Rusya'daki Türklerin milli kimliklerine daha sıkı sarılmasına neden olmuştur. Muhtemelen bu durum Aرسال'ın milletlerin hürriyeti ve eşitliği prensibini ilke edinmesine neden olmuştur. Aرسال, bireyin güvenliğini ve hürriyetini üyesi olduğu toplulukta görmektedir. Onun millet anlayışı bu nedenle hem bireyci hem kolektivist nitelikler barındırmaktadır. Aرسال'ın bu özelliği Atatürk'ün millet anlayışı ile de örtüşmektedir. Aرسال'ın anlayışında birey ile üyesi olduğu millet arasında sıkı bir ilişki ve köklü bir bağ bulunmaktadır. Bu ilişkide bireyin üyesi olduğu topluma karşı sorumlulukları olmakla birlikte bireyin hürriyeti esastır. Aرسال'ın bireye verdiği hürriyet aynı zamanda milletler için de geçerlidir. Bu anlamda Aرسال'ın millet anlayışında birey temelli bir yaklaşım söz konusudur. Bu nedenle Aرسال cumhuriyet döneminde liberal milliyetçiliğin sözcüsü olmuştur. Aرسال'ın bu bakışı Türk milliyetçiliğine farklı bir bakış kazandırmıştır. Aرسال'ın Türk milliyetçiliğine katkısı farklı bir milliyetçilik söyleminden daha fazlasıdır. Aرسال, Türk Dil Kurumu'nun ve Türk Tarih Kurumu'nun oluşumunda önemli rol almıştır. Aرسال, Türk Tarih Tezi'ni hazırlayan heyetin bir üyesidir. Türk tarihi ve Türklüğün geçmişi üzerinde yaptığı araştırma ve yazılar ile akademik anlamda katkı sağlamıştır. Aرسال, Türk Hukuk Tarihi disiplininin oluşumunda da doğrudan katkı sağlamıştır. Bir akademisyen ve milletvekili olarak uzun yıllar hizmet etmiş olan Aرسال, Rusya'da yaşadığı dönemde Osmanlı'nın, diğer soydaşlarının ve Rusya Türklerinin haklarını savunmuştur. Aرسال yaşamı boyunca millettaşları için mücadele etmiştir. Türk milliyetçiliğine çeşitli alanlarda hizmet etmiş olan Aرسال, Türk siyasal hayatının önemli aktörlerinden birisi olmuştur.

Etik Kurul Beyanı: Bu çalışma doküman analizi yöntemi doğrultusunda yürütüldüğünden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, T. (1991). Arsal, Sadri Maksûdi. TDV İslam Ansiklopedisi, 3(0), 396-397.
- Arsal, S. M. (1930). *Türk Dili İçin*. Türk Ocakları Yayınları.
- Arsal, S. M. (1937). Beşeriyet Tarihinde Devlet ve Hukuk Mefhumu ve Müesseselerinin İnkişafında Türk Irkının Rolü. II. Türk Tarih Kongresi. *Türk Tarih Kurumu Yayınları*. 1062-1093.
- Arsal, S. M. (1948, 5 Ekim). *Medeni Milletlerde İlim Dili Yaratma Tarihine Bakış*. Cumhuriyet Gazetesi, 2.
- Arsal, S. M. (2018). *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*. Ötüken.
- Ayda, A. (1991). *Sadri Maksûdi Arsal*, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayramlı, A. U. (2007). Sadri Maksudi'nin ölümünün 50. yılı anısına: Sadri Maksudi'nin hayatı ve Maksudi'nin az bilinen "Maişet" romanı hakkında. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 101-109. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/baunsobed/issue/50333/651782>
- Birinci, A. (2017). Türk Hukuk Tarihçisi Sadri Maksudi'nin Hayat Hikayesi ve Eserleri. Fethi Gedikli, Ali Adem Yörük ve Mahmud Esad Kalıpçı (Ed.), *Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayı* (s. 75-122). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.
- Caferoğlu, A. (1967). Sadri Maksudi Arsal'ın Aziz Hatırasına. *Türk Kültürü Aylık Dergisi*, (5)3, 309-312.
- Devlet, N. (2020). *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*. Türk Tarih Kurumu.
- Ercilasun, A. B. (2017). Sadri Maksudi Arsal ve Türk Dili. Fethi Gedikli, Ali Adem Yörük ve Mahmud Esad Kalıpçı (Ed), *Ord. Prf. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayı* (s.167-180). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.
- Fıncıoğulları, S. (2016). Sosyal bilimler ve hermeneutik üzerine kısa bir değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi*, 33, 37-4. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sosder/issue/41007/495541> 8.
- Gedikli, F. (2017). *Türk Hukuk Tarihçisi Sadri Maksudi Arsal*. Fethi Gedikli, Ali Adem Yörük ve Mahmud Esad Kalıpçı (Ed), *Ord. Prf. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayı*. LXXV, 273-288. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.
- Guins, G. C. (1949). The Politics of 'Pan-Slavism'. *The American Journal of Economics and Sociology*, 8(2), 125-132. <https://www.jstor.org/stable/3484023>
- İnalcık, H. (2017). *Sadri Maksudi Arsal İçin*. Fethi Gedikli, Ali Adem Yörük ve Mahmud Esad Kalıpçı (Ed.), *Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayı*: LXXV, (s. 15-18). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.
- İnalcık, H. (1963). Sadri Maksudi Arsal (1880-1958). *Türk Kültürü*, (5), 49-52.
- Jäschke, G. (1961). Neues zur russisch-Türkischen Freundschaft von 1919-1939. *Die Welt des Islams New Series*, Published by Brill, 6(3/4), 203-222.
- Koncak, İ. (2013). Ceditçilik hareketi ve Türkistan-Osmanlı Devleti ilişkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(1), 105-114.
- Koşay, H. Z. (1967). Sadri Maksudi Arsal'ın hizmetleri ve Milliyet anlayışı. *Türk Kültürü Aylık Dergisi*, (53), 313-320.
- Ölçekçi, H. (2018). Gaspıralı İsmail'in Tercüman Gazetesi'ndeki iletişim modeli ve Türk Dünyasında işbirliğinin geliştirilmesinde medyanın rolü. *Researcher: Soscial Science Studies*, 6(1), 224-235.
- Petrovich, M. B. (1956). *Emergence of Russian Pan Slavism 1856-1870*. Columbia University Press, New York.
- Poray, R. (1967). Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal. *Türk Kültürü Aylık Dergisi*, 53, 299-300.
- Pultar, Gönül (2017). Dedem Sadri Maksudi Arsal (1878-1957). *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı*, S. LXXV, 43-74
- Raeuori, Y. (1968). *Sadri Maksudi ve Türk Fin Münasebetleri*. Aydın Yeğen (Çev.). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 8.

- Rauch, G. V. (2009). Eine taktische Waffe: Der sowjetische Panslawismus. *Osteuropa*, 59,12,115–123.
<https://www.jstor.org/stable/44935037>
- Tanyeri, C. (1995). Mehmet Emin Resulzade'nin Sadri Maksudi Arsal'a hitaben yazdığı iki mektup. *Kardeş Edebiyatlar Üç Aylık Edebi Dergi*, (30), 28-31.
- Taymas, B. A. (1959). *Kazanlı Türk Meşhurlarından İki Maksudiler*, İstanbul.
- Türk Yurdu (1967). Bir Rus parti kongresinde boğazları müdafaa. *Türk Kültürü Aylık Dergisi*, (53), 328.
- Uzun, M. İ. (1988). Abdürreşit İbrahim (1857-1944). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1, 295-297.
- Yörük, A. A. (2017). Sadri Maksudi Arsal için bir bibliyografya denemesi. F. Gedikli, A. A. Yörük & M. E. Kalıpçı (Ed.), *Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı* (s. 123-163). İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası.

The Role of KOSGEB in Financial Support Provided to SMEs Operating in Artvin Province

Artvin İlinde Faaliyet Gösteren KOBİ'lere Sağlanan Finansal Desteklerde KOSGEB'in Rolü

Öğr. Gör. Dr. Salih AYDIN

Artvin Çoruh Üniversitesi, Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu, salihaydin@artvin.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3817-1169

Abstract

SMEs, known as Small and Medium-Sized Enterprises, are economic units that contribute to the economic development of the country. SMEs have an important mission in terms of meeting the intermediate goods needs of large enterprises as well as producing and selling products that reach the final consumer. SMEs may encounter some problems in reaching the resources they need in financing their daily needs. Many institutions and organizations in our country take an active role in meeting the financing needs of SMEs. One of these institutions is the Small and Medium Enterprises Development and Support Administration, which is known as KOSGEB among the people. KOSGEB is a public institution operating to find solutions to the financial problems of SMEs. In this study, the role of KOSGEB in the support provided to SMEs operating in Artvin province was examined. In this context, financial supports provided by KOSGEB to SMEs in Artvin in 2021 were examined. At the same time, the ranking of Artvin in Turkey was mentioned within the scope of each support program. In the study, it has been determined that SMEs operating in Artvin benefit from a limited number of support. However, Artvin ranked second in terms of the share of women's entrepreneurship in total entrepreneurship. Half of the entrepreneurs supported in Artvin are women entrepreneurs. At the end of the study, a number of suggestions were presented for SMEs operating in Artvin to benefit more from financial supports.

Extended Abstract

Introduction: SMEs, which have an important place in Turkey's economic structure, can also be called the backbone of the economy. SMEs of different sizes and structures affect almost all of the economic dynamics within the country. The concept of SME is economic enterprises that operate in mostly labor-intensive business types, have the ability to make quick decisions and implement these decisions, and bear low production expenses due to low managerial expenses. SMEs can quickly adapt to changing of market conditions and renewed technological developments with the advantage of flexible structure in their working methods. SMEs with a non-bureaucratic and simple management style have the advantage of making quick decisions.

Method: In this study, the role of KOSGEB in financial support given to SMEs operating in Artvin province was examined. To this end, the amount of support offered by KOSGEB to SMEs in Artvin province in 2021 and the Turkey ranking of Artvin province are presented. In the process of gathering the data, Artvin KOSGEB provincial directorate and KOSGEB headquarters were contacted and the data were requested from the institutions.

Findings: According to the data set of 2021, the total number of enterprises operating in Artvin province is 8332. 8332 of these enterprises are in the SME class and continue their activities as SMEs. Among 8332 SMEs, only 4120 enterprises are registered in the KOSGEB database. The fact that more than half of SMEs are not registered in the KOSGEB database can be seen as a problem. In this direction, the amount of support can be increased by investigating the level of knowledge of enterprises on the existence of KOSGEB and by registering more SMEs to this database. At the same time, businesses will be able to benefit from KOSGEB supports during periods when they encounter financial difficulties. The number of entrepreneurs supported by KOSGEB is given in Table 4. The number of entrepreneurs supported by KOSGEB in 2021 is 120. This number was realized as 32,366 throughout Turkey. Thanks to of 120 entrepreneurs in Artvin by KOSGEB, Artvin has found its place in the 66th place

throughout Turkey. In 2021, 373 of the SMEs operating in Artvin were supported by KOSGEB. 168 of these enterprises are SMEs supported within the scope of SME financing supports. 44 enterprises were supported under the rapid support program for micro and small enterprises. Artvin, where a total of 373 SMEs are supported by KOSGEB, has found itself in the 55th place across Turkey. Approximately 50% of the entrepreneurs supported by KOSGEB in Artvin are women entrepreneurs. Considering the number of women entrepreneurs supported in Turkey, Artvin ranks 53rd. However, while the share of entrepreneurship supports provided to women in Turkey in total entrepreneurship supports was 27.4%, this rate was 47.74% in Artvin. Artvin ranked second in Turkey with this rate. KOSGEB provided support to a total of 1351 enterprises across the country, within the scope of the Emergency Support Program, due to extraordinary situations that occurred on different dates. The amount of these supports is approximately 56 million TL. Within the scope of Emergency Support Programme, Samsun Province Terme and Salıpazarı Districts Emergency Support Loan for 1 enterprise 476.400 TL, Elazığ and Malatya Provinces Emergency Support Credit 526.489 TL to 37 enterprises, Rize Province Çayeli District and Giresun Province Emergency Support Credit 2,720,630 TL for 142 enterprises, As İzmir Province Emergency Support Loan, 5,129,994 TL to 184 enterprises, 82.071 TL to 3 enterprises as Trabzon Province Yomra District Emergency Support Loan, 791,350 TL to 28 enterprises as Edirne Emergency Support Loan, 7,925 to 152 enterprises as Artvin, Düzce and Rize Emergency Support Loan. 661 TL, 37,477,873 TL for 785 enterprises as the Western and Central Black Sea Region Provinces and the Districts with Flood Disasters in Van Province, 37,477,873 TL for 785 enterprises as the 2021 Forest Fires Emergency Support Credit Program, and 281.333 TL for 7 enterprises, and İstanbul İkitelli OIZ Emergency Support Credit Program KOSGEB provided 665,538 TL credit support to 12 enterprises.

Conclusion and recommendations: Artvin province, where only 373 SMEs were supported in 2021, ranked 55th among 81 provinces with this number. In this direction, the following suggestions can be made for SMEs operating in Artvin to benefit more from the support provided by KOSGEB. As of 2021, the total number of SMEs operating in Artvin province is 8332. However, the number of businesses registered in the KOSGEB database is only 4120. In this context, business managers should search for ways to get benefit from KOSGEB supports by registering in the KOSGEB database. As of 2021, only 6 of the support items offered to SMEs by KOSGEB have been utilized. No support was given to SMEs in Artvin regarding the other 12 items. In this direction, studies should be carried out so that SMEs can benefit from the support related to their fields of activity. With the increase in the number of trainings given by KOSGEB, more entrepreneurs and entrepreneur candidates can be reached.

Keywords: KOSGEB, SME, Financial Supports, Artvin.

Özet

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler olarak bilinen KOBİ'ler ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı yapan ekonomik birimlerdir. KOBİ'ler, nihai tüketiciye ulaşan ürünleri üretip satmanın yanında büyük işletmelerin ihtiyaç duyduğu ara mal ihtiyacını karşılama noktasında önemli bir misyona sahiptir. KOBİ'ler günlük ihtiyaçlarının finansmanında ihtiyaç duyduğu kaynaklara ulaşma noktasında birtakım problemlerle karşılaşabilir. KOBİ'lerin finansman ihtiyacının karşılanması noktasında ülkemizde birçok kurum ve kuruluş aktif görev almaktadır. Bu kurumlardan birisi de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı olan ve halk arasında KOSGEB olarak bilinen kurumdur. KOSGEB, KOBİ'lerin finansal problemlerine çözüm bulmak adına faaliyette bulunan bir kamu kuruluşudur. Bu çalışmada Artvin ilinde faaliyette bulunan KOBİ'lere sağlanan desteklerde KOSGEB'in rolü incelenmiştir. Bu kapsamda Artvin'deki KOBİ'lere 2021 yılı içerisinde KOSGEB tarafından sağlanan finansal destekler incelenmiştir. Aynı zamanda her bir destek programı kapsamında Artvin'in Türkiye'deki sıralamasına değinilmiştir. Çalışmada, Artvin'de faaliyetlerini sürdüren KOBİ'lerin sınırlı sayıda destekten faydalandığı tespit edilmiştir. Ancak Artvin kadın girişimciliğinin toplam girişimcilik içerisindeki payı anlamında ülke geneline bakıldığında 2. sırada yer almıştır. Artvin'de desteklenen girişimcilerin yarısı kadın girişimcilerden oluşmaktadır. Çalışmanın sonunda Artvin'de faaliyetlerini sürdüren KOBİ'lerin finansal desteklerden daha fazla yararlanabilmeleri için birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: KOSGEB, KOBİ, Finansal Destekler, Artvin.

JEL Kodları: G21, G28, H25, O18.

GİRİŞ

Türkiye'nin ekonomik yapısı içerisinde önemli bir yere sahip olan KOBİ'ler ekonominin bel kemiği olarak da adlandırılabilir. Farklı büyüklüklere ve yapılar sahip KOBİ'ler ülke içerisindeki ekonomik dinamiklerin neredeyse tamamını etkilemektedir. İstihdam, üretim, ihracat vb. kalemler üzerindeki etkisinin varlığı ile birlikte KOBİ'ler ülkemizdeki işletmelerin %99'dan oluşmaktadır (Kandemir vd., 2017: 98). KOBİ'lerin ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerindeki önemi ilk kez 1930 krizinde fark edilmiştir. 1970 yılına gelindiğinde yaşanan petrol krizi ile birlikte KOBİ'lerin sayısında ciddi bir artış olmuş ve bu artış ülkelerin ekonomik büyümelerini olumlu yönde etkilemiştir (Başçı ve Durucan, 2017: 59).

KOBİ kavramı, daha çok emek yoğun işletme türlerinde faaliyet gösteren, hızlı karar alıp bu kararları uygulama yeteneğine sahip, yönetim giderlerinin düşük olması nedeniyle düşük üretim giderlerine katlanan iktisadi teşebbüslerdir. KOBİ'ler çalışma yöntemlerindeki esnek yapı avantajı ile değişen piyasa koşullarına ve yenilenen teknolojik gelişmelere hızlı ayak uydurabilmektedir. Bürokratik olmayan ve yalın bir yönetim tarzına sahip KOBİ'ler hızlı karar alma avantajlarına sahiptirler. Büyük işletmelere ara mal üretimi yapan KOBİ'ler tedarik zincirinde oldukça yüksek bir öneme sahip ekonomik yapılardır (Türkan ve Değirmenci, 2017: 161). Bunların yanında düşük maliyetle istihdam yaratmak, daha az yatırımla daha fazla üretim sağlamak, bölgeler arası dengeli kalkınmayı sağlamak, gelir dağılımındaki çarpıklıkları en aza indirmek ve ferdi tasarrufları teşvik etmek gibi özellikleri KOBİ'leri avantajlı kılmaktadır (Ulusoy ve Akarsu, 2012: 107). KOBİ'ler kendi içerisinde farklı sınıflara ayrılmaktadır.

KOSGEB Stratejik Eylem Planı (2019-2023)'ne göre KOBİ'ler Tablo 1'de gösterildiği gibi sınıflandırılmaktadır.

Tablo 1: KOBİ'lerin Sınıflandırılması

Tanım Kriteri	Mikro İşletme	Küçük İşletme	Orta Büyüklükteki İşletme
Yıllık Çalışan Sayısı	< 10	< 50	< 250
Yıllık Net Satış Hasılatı (Milyon TL)	≤ 3	≤ 25	≤ 125
Yıllık Mali Bilanço Değeri (Milyon TL)	≤ 3	≤ 25	≤ 125

KOBİ'ler, ülke içerisindeki üretim miktarının artırılmasında, istihdamın desteklenmesinde, ihracatın artırılmasında, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesinde, piyasadaki atıl kapasitenin ekonomiye kazandırılmasında, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında ve katma değer yaratmada ciddi katkıları olan ve bunları kendine görev edinen kuruluşlardır (Yalman ve Zorlutuna, 2021: 67).

Yakın tarihe kadar KOBİ denildiğinde ilk olarak akla 10 ila 50 kişinin çalıştığı atölyeler gelirdi. Ancak günümüzde KOBİ tanımı değişim geçirerek ev hanımlarının dahi birer üretim birimi olarak kabul edildiği bir hal almıştır. Avrupa Birliği uyum sürecinde yapılan kırsal kalkınma programları, devlet destekli projeler ve girişimcilik eğitim programları küçük sermayeler ile kurulabilen bu işletmelerimizin sayısının artmasına neden olmuştur (Akin, 2014: 106).

Ülke ekonomisi için büyük öneme sahip KOBİ'lerin özsermaye düzeyleri sınırlı olduğundan büyüme arzunu taşıyan KOBİ'ler dış kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Ancak KOBİ'ler bir takım dezavantajları nedeniyle dış kaynak bulma noktasında sıkıntı yaşayabilmektedir. Dış finansman sıkıntısı yaşayan KOBİ'ler beklenen ekonomik katkıyı yapamaz (Dursun, 2016: 2). KOBİ'lerin ekonomik sistem içerisinde daha aktif rol alabilmeleri için bu desteklerin artırılması gerekmektedir. Bu kapsamda ülkemizde bu doğrultuda KOBİ'lere sunulan desteklerde bir artış görülmektedir.

Taşıdıkları önem dolayısıyla başta gelişmiş ülkeler olmak üzere bütün ülkeler, KOBİ'lerin doğması, büyümesi, gelişmesi ve korunması için uygun ortamı hazırlayacak politikalar geliştirmekte ve uygulamaktadır. Ülkemizde de KOBİ'lerimizin rekabet edebilirliklerinin artırılmasına yönelik birtakım destek programlarının altyapısını oluşturan kanuni düzenlemeler yapılmakta ve bu politikalar geliştirilmektedir (Özbek, 2008: 52).

KOBİ'lerin tüm dünyada ve ülkemizde desteklenmesinde birçok kurum ve kuruluş aktif rol almaya başlamıştır. Ülkemizde birçok kuruluş KOBİ'lerin finansman sorununu gidermek için çaba göstermektedir. Bu kuruluşlardan birisi de KOSGEB'dir.

Çalışmada öncelikle KOSGEB'in kuruluşu ve faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra KOSGEB'in KOBİ'lere sunduğu destekler, bu desteklerin KOBİ yöneticileri tarafından algılanma ve memnuniyet düzeyleri vb. konularda geçmişte yapılan çalışmaların ele alındığı literatür çalışmasına değinilmiştir. Araştırmanın amacına değinildikten sonra verilerin analizi, bulgular, sonuç ve önerilerle çalışma sonlandırılmıştır.

1. KOSGEB'İN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında KOBİ'lerin payını ve etkinliğini artırmak, rekabet düzeylerini yükseltmek ve sanayide entegrasyonu ekonomik biçimde gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur (Bilen ve Solmaz, 2014: 56-57).

1990 yılında 3624 sayılı kanun ile kurulan KOSGEB, 2009 yılına kadar ki faaliyet sürecinde sadece imalat sanayi KOBİ'lerine hizmet vermiştir. Ancak, ülkemizde imalat sanayi sektörü dışındaki sektörlerin ekonomik katma değer üretme ve istihdam yaratma potansiyelinin artması ve imalat sanayi dışındaki sektörlerdeki KOBİ'lerden gelen talepler, KOSGEB'in hedef kitlesini tüm KOBİ'leri kapsayacak şekilde genişletmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda 2009 yılında 3624 sayılı Kanunda yapılan değişiklikle, imalat sanayi dışındaki KOBİ'lerin de KOSGEB tarafından desteklenebilmesi için gerekli hukuki zemin oluşturulmuştur (KOSGEB Stratejik Planı 2019-2023, 2022: 3-4).

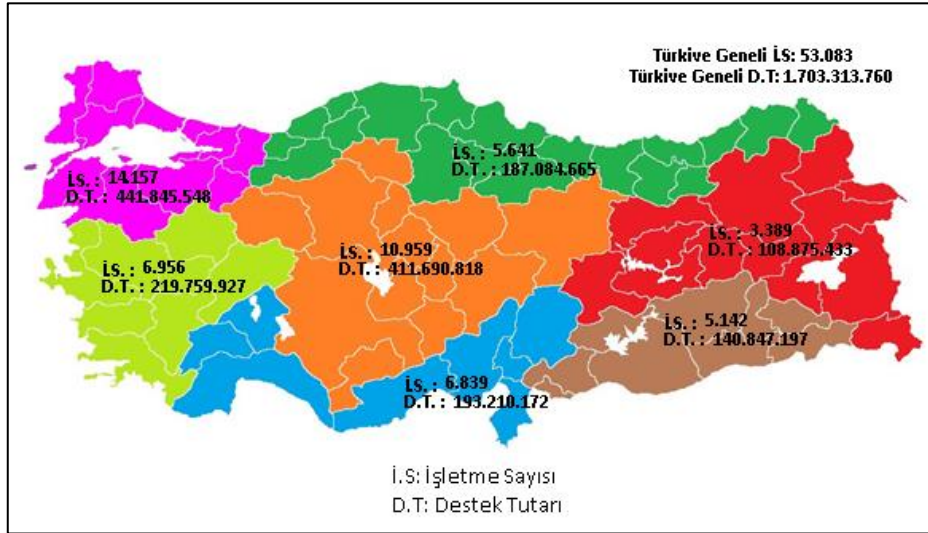
KOSGEB'in hedef kitlesini 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 125 milyon TL'yi aşmayan işletmeler oluşturmaktadır (KOSGEB Stratejik Planı 2019-2023, 2022: 12).

KOSGEB tarafından girişimcilere farklı destek programları aracılığı ile farklı destekler verilmektedir. Bu desteklerin kapsamı, destek miktarı ve özellikleri sürekli değişebilmektedir. Bu kapsamda Tablo 2'de KOSGEB tarafından girişimcilere Mart 2022 itibari ile verilen desteklere yer verilmiştir.

Tablo 2: KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği Kapsamında Verilen Destekler (KOSGEB, 2022).

Destekler	Destek Alt Kalemleri
Girişimcilik Destekleri	Geleneksel Girişimci Destek Programı İleri Girişimci Destek Programı İş Planı Ödülü Destek Programı
Ar-Ge, Teknolojik Üretim ve Yerleştirme Destekleri	Ar-Ge, Ür-Ge ve İnovasyon Destek Programı KOBİ-TEKNOYATIRIM-KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı Stratejik Ürün Destek Programı
İşletme Geliştirme, Büyüme ve Uluslararasılaşma Destekleri	İşletme Geliştirme Destek Programı İş birliği Destek Programı KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı Destek Programı Yurtdışı Pazar Destek Programı Tematik Proje Destek Programı Genel Destek Programı
KOBİ Finansman Destekleri	KOBİ Finansman Destek Programı Sebze ve Meyve Soğuk Zincir Finansal Kiralama Destek Programı
İŞGEM/TEKMER Destekleri	İŞGEM Destek Programı İŞGEM/TEKMER Programı
Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri	Teknik Danışmanların Yetkilendirilmesi ve Teknik Danışmanlık Hizmetleri
Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı	Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı

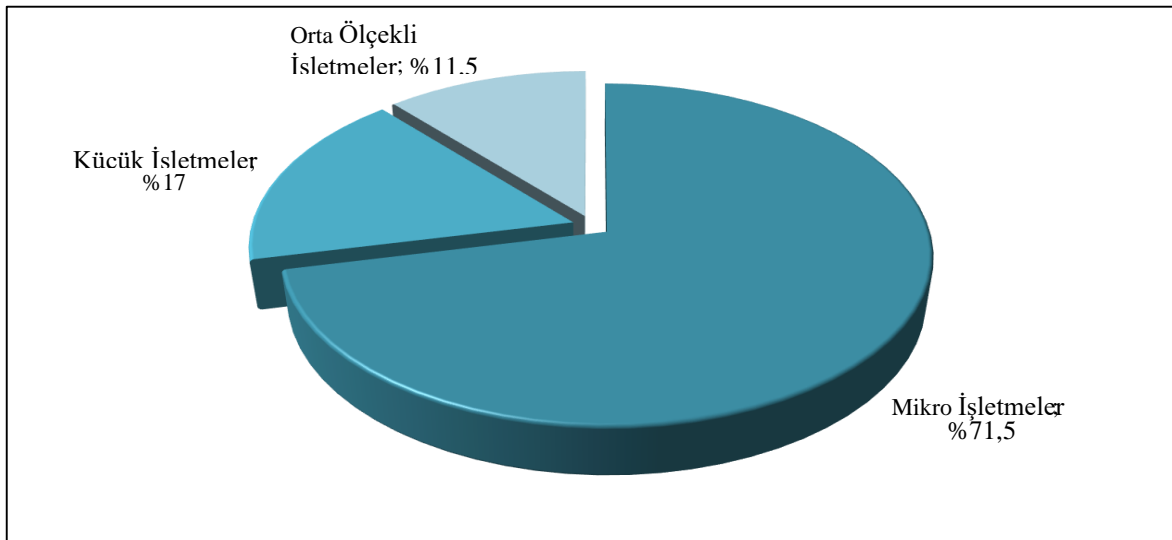
KOSGEB tarafından KOBİ'lere verilen desteklerin kapsamı geçmiş yıllara göre genişletilmiştir. Verilen desteklerin tutarları da bu kapsamda değişmektedir. Şekil 1'de KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği Kapsamında Verilen Desteklerin Bölgelere Göre Dağılımı verilmiştir. Şekil 1'e göre verilen desteklerin bölgelere göre dağılımında ilk sırayı Marmara Bölgesi almıştır. İkinci sırada ise İç Anadolu Bölgesi yer almaktadır. Bu iki bölgedeki KOBİ'lere verilen toplam destekler toplam destek tutarının yaklaşık yarısıdır.

Şekil 1: KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği Kapsamında Verilen Desteklerin Bölgelere Göre Dağılımı (KOSGEB, 2022).

KOSGEB'in KOBİ'lere verdiği destekler KOBİ'lerin ölçeklerine göre farklılaşabilmektedir. KOBİ'lerin mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler olarak üç başlıkta incelendiğine yukarıda değinilmiştir. Grafik 1'de ise KOSGEB tarafından verilen desteklerin KOBİ ölçeklerine göre dağılımı gösterilmiştir. Bu kapsamda verilen desteklerin %71,5'i mikro işletmelere, %17'si küçük işletmelere ve %11,5'i orta ölçekli işletmelere verilmiştir.

Artvin ilinde faaliyet gösteren 205 KOBİ 2021 yılında KOSGEB tarafından farklı destek programları ile desteklenmiştir. 2021 yılında bu işletmelere toplam 3,836.485 milyon TL tutarında destek verilmiştir. Türkiye genelinde toplam 53,083 işletmenin KOSGEB tarafından desteklendiği 2021 yılında verilen destek miktarı bakımından Artvin ili 71. sırada yer almıştır (KOSGEB Artvin İl Müdürlüğü, 2021 Destek Rakamları, 2022).

Grafik 1: KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği Kapsamında Verilen Desteklerin Ölçeksel Dağılımı
Kaynak: (KOSGEB, 2022).

Kuruluş amacı imalat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lere destek vermek olan KOSGEB daha sonraki süreçte destek kapsamını genişletse de sektörlere göre dağılımlarda imalat sektöründeki işletmelere verilen desteklerin diğer sektörlere verilen desteklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Tablo 3'te KOSGEB tarafından verilen desteklerin sektörlere göre dağılımı gösterilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde desteklerin %72'sinin imalat sektörüne verildiği görülmektedir. KOSGEB tarafından katma değeri yüksek ürünler üreten imalat işletmelerinin bu kapsamda desteklendiği söylenebilir.

Tablo 3: KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği Kapsamında Verilen Desteklerin Sektörlere Göre Dağılımı (KOSGEB, 2022)

Sektörler	Destek Tutarı	Oran
B-Madencilik ve Taş Ocakçılığı	8.468.367	0,5%
C-İmalat	1.237.348.720	72%
D-Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	2.147.538	0,1%
E-Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	8.108.521	0,5%
F-İnşaat	41.954.809	2,5%
G-Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı	189.820.152	11,6%
H-Ulaştırma ve Depolama	14.418.515	0,8%
I-Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	26.543.037	1,6%
J-Bilgi ve İletişim	92.958.121	5,5%
K-Finans ve Sigorta Faaliyetleri	6.662.841	0,4%
M-Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	54.359.889	3,2%
N-İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	8.640.245	0,5%
R-Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	271.916	0,02%
S-Diğer Hizmet Faaliyetleri	11.611.087	0,7%
Genel Toplam	1.703.313.760	%100

2. LİTERATÜR TARAMASI

KOBİ'lerin ve girişimciliğin finansmanında önemli bir role sahip olan KOSGEB 1990 yılından itibaren farklı sektörlerde farklı destek başlıkları altında destekler sunmuştur. Günümüzde birçok bölgede faaliyetlerini sürdüren KOBİ'ler ve girişimcilik hayatına adım atmaya çalışan girişimciler başta finansman ihtiyaçları olmak üzere farklı alanlarda duydukları eksiklikleri gidermek için KOSGEB'e başvurmaktadır. Bu kapsamda verilen desteklerin sektörlere göre dağılımı, destek verilen KOBİ'lerin desteklerden memnuniyet düzeyleri ve daha fazla destek alınabilmesi için KOSGEB'in geliştirmesi gereken yönlerinin neler olduğu gibi konularda literatürde farklı yıllarda çalışmalar yapılmıştır.

Öktem ve diğerleri (2007), Türkiye'de girişimciliği destekleyen kuruluşlardan birisi olan KOSGEB'in faaliyetlerini incelemişlerdir. OSTİM'de yer alan KOBİ'lerin sahipleri, ODTÜ-KOSGEB TEKMER'deki kuluçka merkezinde yer alan firma sahipleri ve KOSGEB Genel Girişimcilik Kursu katılımcılarından oluşan 92 kişi ile yapılan görüşmelerde, KOSGEB'in birtakım faaliyetlerinde tespit edilen eksikliklerinin giderilmesi durumunda Türkiye'de girişimciliğin gelişiminde etkinliğini artırabileceği sonucu tespit edilmiştir.

Çakır ve diğerleri (2012), KOBİ'lerin kurumsallaşmasında KOSGEB'in rolünü incelemişlerdir. İstanbul İkitelli'de 102 işletme üzerinde yapılan bu çalışmada KOSGEB'ten destek alan işletmelerin destek almayan işletmelerden daha kurumsal olduğu; yine biçimsel yapı, kültürel güç, kurumsal sosyal sorumluluk, kurumsal çevre ve normlara uyum boyutları açısından KOSGEB desteği alan işletmeler, destek almayan işletmelerden daha kurumsal olduğu sonuçları elde edilmiştir.

Sarıkaya (2012), Türkiye Mobilya Sanayi'nde faaliyet gösteren KOBİ'lerin yaşamakta olduğu finansman sorunlarının incelenmesi, çözüm yollarının bulunması ve eğitim faaliyetlerinden yararlanma durumları ile bu işletmelerin krizlerden nasıl etkilendiğini tespit etmeye çalışmıştır. Ankara bölgesinde mobilya sektörünün yoğunlaştığı Altındağ (Siteler), Sincan Organize Sanayi ve İvedik Sanayi bölgelerinde tesadüfi seçim yöntemine göre KOBİ'ler seçilmiştir. Çalışmada mobilya endüstrisindeki KOBİ'lerin devlet desteklerinden çok az miktarda yararlandıkları belirlenmiştir.

Bilen ve Solmaz (2014), KOSGEB'in KOBİ'lerin geliştirilmesi ve desteklenmesi sürecinde uyguladığı rolleri incelemişlerdir. Diyarbakır'da faaliyetlerini sürdüren KOBİ'ler üzerinde yapılan bu çalışmanın sonucuna göre, KOSGEB tarafından KOBİ'lere sağlanan destek türlerinde ve miktarlarında önemli derecede artışlar meydana geldiği, KOBİ'lerin KOSGEB destekleri hakkındaki bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu ve KOSGEB'in KOBİ'lerin finansal yapısı, istihdam sayıları ve girişimcilik faaliyetleri üzerinde önemli etkilerinin olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Maden ve Dulupçu (2014), Göller Bölgesinde faaliyetlerini sürdüren KOBİ'lerin performansları üzerinde KOSGEB Genel Destek Programlarının etkinliğini incelemişlerdir. Desteklerden faydalanan işletmeler ile herhangi bir destekten yararlanmayan toplam 294 KOBİ'nin karşılaştırıldığı bu çalışmada, istihdam artışı, üretim miktarı, satış hacmi ve ürün çeşitliliği konularında desteklerin olumlu ve anlamlı etkisi tespit edilmiştir.

Arslan (2016), KOSGEB tarafından sağlanan finansman desteklerinin KOBİ'lerin finansal performansına etkisini incelemiştir. Düzce ilinde ağaç ve orman ürünleri sektöründe faaliyet gösteren ve en az iki defa KOSGEB finansman desteklerinden yararlanmış olan KOBİ'lerin 2007-2012 yılları arasındaki finansal verileri kullanılarak Veri Zarflama Analizi (VZA) ile etkinlik ve verimlilik ölçüm çalışması gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre işletmelerin kredi faiz desteği kullandıkları dönemlerde finansal performans göstergelerinde artış olmadığı görülmüştür.

Çelebi (2017), KOBİ'ler, KOBİ'lere yönelik destekler ve KOSGEB destekleri üzerine çalışmıştır. Samsun ilinde KOSGEB desteklerinden faydalanan 16 adet KOBİ yöneticisi ile yapılan görüşmeler sonucunda yöneticilerin KOSGEB desteklerine bakışlarını, algı ve beklentilerini, memnuniyetlerini incelemiş ve desteklerin etkinliğini nitel araştırma yöntemleri kullanılarak değerlendirmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, yöneticilerin dokuz başlık altında toplanan desteklerden haberdarlık düzeyi düşüktür, firmalar ihtiyacı olan destek kalemleri dışındaki desteklerden hem genel olarak haberdar değildir hem de firmaların diğer destekler ile ilgili algı ve beklentileri zayıftır.

Çetinkaya ve Ay (2017), Konya ilinde KOSGEB girişimcilik destek programından yararlanan 140 girişimcinin yararlandıkları destekler doğrultusunda amaçlarına ulaşma düzeyini incelemişlerdir. Yapılan çalışma sonucunda girişimcilerin yararlandıkları kredi miktarı düzeyi, girişimcilik eğitimi ve girişimcilik destek türü değişkenleri ile girişimcilerin amaçlarına ulaşma düzeyleri arasında istatistiksel anlamda ilişki tespit edilmiştir.

Eğmir ve Hazman (2017), KOBİ'lere sağlanan desteklerin KOBİ'lerdeki vergi bilincine etkisini incelemişlerdir. 106 işletme üzerinde yapılan bu çalışmada vergi teşviklerinin vergi ödemesini kolaylaştırdığı, vergi yükü ile kayıp ve kaçakların azaltıldığı sonuçları elde edilmiştir.

Ege (2018), TR-71 bölgesinde KOSGEB desteklerinden yararlanan KOBİ'lerin almış oldukları desteklerin kurumsallaşma sürecine olan etkisini analiz etmiştir. Çalışmada KOBİ'lerin kurumsallaşma düzeyine katkısı açısından KOSGEB destekleri arasında farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılık KOBİ Proje destek programı ile KOBİGEL destek programı arasında ve her iki destek programı ile KOBİ proje destek programı arasında bulunmuştur.

Erdem ve Sakarya (2021), Balıkesir ilinde faaliyet gösteren ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Başkanlığı (KOSGEB), Kredi Garanti Fonu (KGF) ve Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA) desteklerinden faydalanan KOBİ'lerin kullandıkları desteklerin etkinliğini ölçmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada KOSGEB desteklerinden faydalanan KOBİ'lerde verilen desteklerin finansman problemlerinin giderilmesinde yeterince etkili olmadığı, buna karşılık KGF ve GMKA desteklerinden faydalanan KOBİ'lerde ise belli koşullarda desteklerin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kandemir ve diğerleri (2017), TR 33 Bölgesi'nde yer alan Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerinde 2010-2013 yılları arasında KOSGEB tarafından desteklenen işletmeleri çalışma kapsamına dâhil etmişlerdir. 237 işletme üzerinde yapılan bu değerlendirmede araştırmaya katılan işletmelerin KOSGEB'den, KOSGEB tarafından verilen desteklerden ve destek süreçlerinden memnuniyet düzeyleri ortalamasının üzerinde bulunmuştur.

Sevinç ve Eren (2019), KOBİ'lerin öncelikli sorunlarına göre hangi destek programına başvurmaları gerektiği sorununu ele almışlardır. Konya ilinde 31 adet KOBİ ölçekli otomotiv yan sanayi ile ilgili firmanın ortak sorunları dikkate alınarak, hangi destek modellerine başvurabileceği çok değişkenli karar verme yöntemleriyle belirlenmiştir. İlk sırada KOBİGEL destek modeli yer almış, 2. nitelikli eleman destek modeli yer alırken, 3.eşleştirme destek modeli ve yurtiçi fuar destek modeli yer almıştır. 4. danışmanlık destek modeli, 5. eğitim destek modeli, 6. kredi faiz destek modeli, 7. tanıtım destek modeli, 8.yurtdışı iş gezisi modeli ve 9.Ar-Ge destek modeli takip etmiştir.

Eryılmaz ve diğerleri (2021), Türkiye'de 2007 – 2020 yılları arasında mikro, küçük, orta ölçekli işletmelere bankalar tarafından kullanılan kredilerin Gayri safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ile istihdam üzerinde yarattığı etkileri incelemişlerdir. Çalışmada orta ve büyük ölçekli işletmelere kullanılan krediler ile GSYİH arasında hem kısa hem de uzun vadede eşbütünlük ilişkisi tespit edilmiştir. Aynı zamanda mikro, orta ve büyük ölçekli işletme kredileri ile istihdam arasında eşbütünlük ilişkisi kanıtlanmıştır.

Toptaş ve Muzaffar (2021), sosyo-ekonomik gelişmişlik anlamında ülke sıralamasında alt sıralarda yer alan Ardahan ilinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin KOSGEB desteklerinde yararlanma durumlarını incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, KOBİ'lerin desteklenmesinde bürokratik engellerin ve süreçlerin azaltılması, destek tahsislerinin kolaylaştırılması, verilen desteklerin uzun vadeli sonuçlara göre planlanması, bölgenin gereksinimlerine göre düzenlenmesi, daha şeffaf davranılması ve verimliliği artıracak şekilde geliştirilmesi gibi bulgulara ulaşılmıştır.

Yalman ve Zorlutuna (2021), TR 72 Bölgesinde yer alan Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde faaliyetlerini imalat sektöründe sürdüren KOBİ'lerin KOSGEB desteklerinde faydalanma düzeylerini ve desteklerin bölge ve ülke ekonomisine katkısını incelemişlerdir. Çalışmada imalat sektöründe faaliyette bulunan işletme yöneticilerine anket yapılmış ve yöneticilerin KOSGEB destekleri hakkında düşünceleri istenmiştir. Çalışma sonucunda işletmelerin çoğunluğu KOSGEB desteklerinin kısa dönem ödemelerinin yapılmasında önemli katkı sağladığını belirtse de işletmenin finansman, rekabet, ihracat, maliyet, karlılık, kapasite artırımı, pazar, kurumsallaşma gibi faaliyetlerinde yeterince etkin olamadığı tespit edilmiştir.

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde Artvin ilinde faaliyetlerini sürdüren KOBİ'lere verilen desteklerde KOSGEB'in rolüne yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu doğrultuda yapılan bu çalışma özgün bir değer taşımaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada Artvin ilinde faaliyet gösteren KOBİ'lere verilen finansal desteklerde KOSGEB'in rolü incelenmiştir. Bu doğrultuda çalışmada 2021 yılında Artvin ilindeki KOBİ'lere KOSGEB tarafından sunulan destek miktarları ve bu destek miktarları ile Artvin ilinin Türkiye sıralaması sunulmuştur. Verilerin elde edilme sürecinde Artvin KOSGEB il müdürlüğü ve KOSGEB genel merkezi ile iletişime geçilmiş ve veriler kurumlardan istenilmiş ve kurumlardan gelen verilerle analizler yapılmıştır.

4. VERİLERİN ANALİZİ, BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

2021 yılı verilerine göre Artvin ilinde faaliyet gösteren toplam işletme sayısı 8336'dır. Bu işletmelerin 8332'si KOBİ sınıfında yer almakta ve faaliyetlerini KOBİ olarak sürdürmektedir. 8332 KOBİ içerisinde sadece 4120 işletme KOSGEB veri tabanına kayıtlı halde bulunmaktadır (KOSGEB, 2022). KOBİ'lerin yarısından fazlasının KOSGEB veri tabanına kayıtlı olmaması bir sorun olarak görülebilir. Bu doğrultuda işletmelerin KOSGEB'in varlığı konusundaki bilgi düzeylerinin araştırılıp daha fazla KOBİ'nin bu veri tabanına kayıt yaptırması ile verilen desteklerin miktarı artırılabilir. Aynı zamanda işletmelerin finansal zorluklarla karşılaştığı dönemlerde KOSGEB desteklerinden faydalanmasının da önü açılmış olur. Tablo 4'te KOSGEB tarafından desteklenen girişimci sayısı verilmiştir.

Tablo 4: KOSGEB Tarafından Desteklenen Girişimci Sayısı (KOSGEB, 2022)

	Sayı/Sıra
Artvin	120
Türkiye Geneli	32.366
Artvin İli Sıralaması	66

2021 yılında KOSGEB tarafından desteklenen girişimci sayısı 120'dir. Bu sayı Türkiye genelinde 32.366 olarak gerçekleşmiştir. Artvin ilindeki 120 girişimcinin KOSGEB tarafından desteklenmesi ile birlikte Türkiye genelinde Artvin 66. sırada kendine yer bulmuştur. Tablo 5'te KOSGEB tarafından desteklenen KOBİ sayısı verilmiştir.

Tablo 5: KOSGEB Tarafından Desteklenen KOBİ Sayısı (KOSGEB, 2022).

	Sayı/Sıra
Artvin	373
Türkiye Geneli	58.805
Artvin İli Sıralaması	55

2021 yılında Artvin ilinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin 373 tanesi KOSGEB tarafından desteklenmiştir. Bu işletmelerin 168 tanesi KOBİ finansman destekleri kapsamında desteklenen KOBİ'lerdir. 44 işletme ise mikro ve küçük işletmelere hızlı destek programı kapsamında desteklenmiştir. Toplam 373 KOBİ'nin KOSGEB tarafından desteklendiği Artvin Türkiye genelinde 55. sırada kendine yer bulmuştur.

Tablo 6: KOSGEB Tarafından Desteklenen Kadın Girişimci Sayısı (KOSGEB, 2022).

	Sayı/Sıra
Artvin	60
Türkiye Geneli	12.105
Artvin İli Sıralaması	53

Artvin ilinde KOSGEB tarafından desteklenen girişimcilerin yaklaşık %50'si kadın girişimcilerden oluşmaktadır. Türkiye'de desteklenen kadın girişimcilerin sayısına bakıldığında Artvin 53. sırada yer almaktadır. Ancak Türkiye'de kadınlara sağlanan girişimcilik desteklerinin toplam girişimcilik destekleri içerisindeki payı %27,4 iken bu oran Artvin'de %47,74 olarak gerçekleşmiştir. Artvin bu oran ile Türkiye'de ikinci sırada yer almıştır.

Tablo 7'de 2021 yılında KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği kapsamında Artvin ve Türkiye'deki KOBİ'lere verilen desteklerle ilgili bilgiler verilmiştir.

Tablo 7: KOSGEB Desteklerinin 2021 Uygulama Sonuçları (KOSGEP, 2022)

Destek Adı	Türkiye Geneli		Artvin	
	İşletme Sayısı	Destek Tutarı (TL)	İşletme Sayısı	Destek Tutarı (TL)
İşletme Geliştirme Destek Programı	19.566	415.322.072	35	647.313
Genel Destek Programı	1.184	10.291.167	8	70.871
İleri Girişimci Destek Programı	10.180	675.303.083	34	1.183.689
Geleneksel Girişimci Destek Programı	20.695	148.059.134	96	650.000
Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı	12.289	367.649.554	44	1.235.000
Yeni Girişimci Destek Programı	1.207	9.884.124	2	2.149
Ar-Ge, Ür-Ge ve İnovasyon Destek Programı	219	26.919.034	-	-
İş birliği Destek Programı	44	32.595.321	-	-
Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı Destek Programı	2	1.743.070	-	-
KOBİ Gelişim (KOBİGEL) Destek Programı	459	92.217.853	-	-
Stratejik Ürün Destek Programı	46	40.008.484	-	-
KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım (KOBİ TEKNOYATIRIM) Destek Programı	106	97.718.521	-	-
Yurtdışı Pazar Destek Programı	821	47.862.640	-	-
İŞGEM/TEKMER Destek Programı	9	3.394.517	-	-
İş Planı Ödülü Destek Programı	3	80.000	-	-
Ar-Ge, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı	1.177	100.598.750	-	-
İş birliği-Güçbirliği Destek Programı	3	1.275.596	-	-
Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama (TEKNOPAZAR) Destek Programı	2	40.393	-	-

Tablo 7'ye göre KOSGEB tarafından Türkiye genelinde 55.723 adet işletmeye finansman desteği sağlanmıştır. Bu işletmelere toplam 1.703.313.760 TL destek verilerek işletmelerin finansman sorunları giderilmeye çalışılmıştır. Artvin'de ise 2021 yılında 219 işletme desteklenmiş ve bu işletmelere 3.789.022 TL tutarında destek verilmiştir. İşletme Geliştirme Destek Programı kapsamında Türkiye genelinde işletme başına yaklaşık 21.227 TL destek verilmiştir. Artvin'de ise bu program kapsamında ortalama olarak işletme başına 18.495 TL destek verilmiştir. Genel Destek Programı kapsamında Türkiye genelinde işletme başına ortalama 8.692 TL destek verilmiştir. Artvin'de ise bu program kapsamında

işletmelere ortalama olarak 8.859 TL destek verilmiştir. İleri Girişimci Destek Programı kapsamında Türkiye genelinde işletme başına ortalama 66.336 TL destek verilmiştir. Artvin’de ise bu program kapsamında işletmelere ortalama olarak 34.817 TL destek verilmiştir. Geleneksel Girişimci Destek Programı kapsamında Türkiye genelinde işletme başına ortalama 7.154 TL destek verilmiştir. Artvin ilinde ise bu program kapsamında işletmelere ortalama olarak 6.771 TL destek verilmiştir. Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı kapsamında Türkiye genelinde işletme başına ortalama 29.917 TL destek verilmiştir. Artvin’de ise bu program kapsamında işletmelere ortalama olarak 28.068 TL destek verilmiştir.

Artvin ilinde faaliyette bulunan KOBİ’ler KOSGEB destek programları yönetmeliği kapsamında verilen finansal destek kalemlerinden sadece altı tanesinden yararlanmıştır. Geriye kalan 12 kalem ile ilgili Artvin’de herhangi bir destek verilmemiştir. Bu kapsamda ilerleyen yıllarda Artvin’de faaliyetlerini sürdüren KOBİ’lerin KOSGEB’den yararlandıkları destek kalemlerini artırmanın yollarını araştırmaları yaşanabilecek finansal sıkıntılarda işletmeler için bir çözüm yolu olabilir.

Tablo 8’de KOSGEB Kredi Faiz Desteği Yönetmeliği kapsamında Artvin ve Türkiye’deki KOBİ’lere verilen İşletme Kredisi Desteği ve Acil Destek Kredi Programı destekleri verilmiştir.

Tablo 8: Kredi Faiz Desteklerinin 2021 Yılı Uygulama Sonuçları (KOSGEP, 2022).

Destek adı	Türkiye Geneli			Artvin		
	İşletme Sayısı	KOSGEB Destek Tutarı (TL)	Kredi Hacmi (TL)	İşletme Sayısı	KOSGEB Destek Tutarı (TL)	Kredi Hacmi (TL)
İşletme Kredisi	4.350	17.760.280	222.281.065	46	218.727	2.784.000
Acil Destek Programı	1.351	56.077.339	187.230.874	111	6.028.101	18.434.559

Farklı tarihlerde meydana gelen olağanüstü durumlar sebebiyle ülke genelinde toplam 1351 işletmeye Acil Destek Programı kapsamında KOSGEB tarafından destek sunulmuştur. Bu desteklerin tutarı yaklaşık 56 milyon TL’dir. Acil Destek Programı kapsamında Samsun İli Terme ve Salıpazarı İlçeleri Acil Destek Kredisi olarak 1 işletmeye 476.400 TL, Elazığ ve Malatya İlleri Acil Destek Kredisi olarak 37 işletmeye 526.489 TL, Rize İli Çayeli İlçesi ve Giresun İli Acil Destek Kredisi olarak 142 işletmeye 2.720.630 TL, İzmir İli Acil Destek Kredisi olarak 184 işletmeye 5.129.994 TL, Trabzon İli Yomra İlçesi Acil Destek Kredisi olarak 3 işletmeye 82.071 TL, Edirne Acil Destek Kredisi olarak 28 işletmeye 791.350 TL, Artvin, Düzce ve Rize İlleri Acil Destek Kredisi olarak 152 işletmeye 7.925.661 TL, Batı ve Orta Karadeniz Bölgesi İlleri ile Van İlinde Sel Felaketi Meydana Gelen İlçeler Acil Destek Kredisi Programı olarak 785 işletmeye 37.477.873 TL, 2021 Yılı Orman Yangınları Acil Destek Kredisi Programı olarak 7 işletmeye 281.333 TL ve İstanbul İkitelli OSB Acil Destek Kredisi Programı olarak 12 işletmeye 665.538 TL kredi desteği KOSGEB tarafından verilmiştir. Türkiye genelinde işletme başına yaklaşık 4.083 TL işletme kredisi desteği verilmişken bu tutar Artvin’de işletme başına 4.755 TL olarak gerçekleşmiştir. Acil Destek Programı Kapsamında Türkiye genelinde işletme başına 41.508 TL destek kredisi verilmişken bu tutar Artvin’de işletme başına yaklaşık 54.307 TL olarak gerçekleşmiştir. KOSGEB tarafından Artvin ili Arhavi ilçesinde meydana gelen sel felaketinden dolayı 111 işletmeye yaklaşık 6 milyon TL’lik bir kredi desteği verilmiştir.

Verilen destek tutarlarının karşılaştırılması yapıldığında bazı destek kalemleri dışındaki birçok destek kaleminde Artvin ilindeki işletmelere verilen destek tutarları ortalamaları ile Türkiye genelinde faaliyetlerini sürdüren işletmelere verilen destek tutarları ortalamaları paralellik göstermiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkelerin kalkınmasında önemli rolü olan KOBİ'ler istihdam, ihracat, üretim vb. ekonomik değişkenlere etkisi bakımında ciddi öneme sahiptirler. KOBİ'lerin büyük işletmelerin gereksinim duyduğu ara mal üretiminde buldukları katkı onların ekonomik sistem içerisindeki önemini göstermektedir. Ekonomik sistemin sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlayan KOBİ'ler bazı durumlarda finansal desteklere ihtiyaç duyabilirler.

KOBİ'lerin finansman sorununun çözümünde aktif rol alan birçok kuruluş vardır. Bunlardan birisi de KOSGEB'dir. Kuruluş amacı KOBİ'leri desteklemek olan KOSGEB yaklaşık 40 yıldır bu amaçla KOBİ'lerin yanında yer almıştır. Süreç içerisinde KOBİ'lere farklı destek kalemleri ile destek veren KOSGEB günümüzde hem destek kapsamını genişletmiş hem de destek tutarlarını artırmıştır. Bu süreçte 81 ilin tamamında il müdürlükleri kurulmuş ve KOBİ'lere daha yakın olmak adına adımlar atılmıştır. Bu il müdürlüklerinden birisi de Artvin'de faaliyetini sürdürmektedir.

Artvin KOSGEB il müdürlüğü il içerisinde faaliyette bulunan KOBİ'lere destek vermek adına çalışmalarını sürdürmektedir. 2021 yılı içerisinde KOSGEB tarafından Artvin'de faaliyetlerini sürdüren KOBİ'lere verilen destekler;

- Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı adı altında 44 işletmeye 1.235.000 TL,
- Geleneksel Girişimcilik Destek Programı adı altında 96 işletmeye 650.000 TL,
- İleri Girişimci Destek Programı adı altında 34 işletmeye 1.183.689 TL,
- Genel Destek Programı adı altında 8 işletmeye 70.781 TL,
- İşletme Geliştirme Destek Programı adı altında 35 işletmeye 647.313 TL ve
- Yeni Girişimci Destek Programı adı altında 2 işletmeye 2.149 TL şeklinde gerçekleşmiştir.

Aynı zamanda Artvin ili Arhavi ilçesinde meydana gelen sel felaketinden zarar gören 111 KOBİ'ye 6.028.101 TL kredi desteği verilmiştir. Bunun yanında 46 işletmeye 218.727 TL tutarında işletme kredisi KOSGEB tarafından 2021 yılı içerisinde verilmiştir.

2021 yılı içerisinde sadece 373 KOBİ'nin desteklendiği Artvin ili bu sayı ile 81 il arasında kendisine 55. sırada yer bulmuştur. Bu doğrultuda Artvin'de faaliyetlerini sürdüren KOBİ'lerin KOSGEB tarafından verilen desteklerden daha fazla yararlanabilmeleri için aşağıdaki öneriler sunulabilir.

- 2021 itibarıyla Artvin ilinde faaliyetlerini sürdüren toplam KOBİ sayısı 8332'dir. Ancak KOSGEB veri tabanına kayıtlı işletme sayısı sadece 4120'dir. Bu kapsamda işletme yöneticileri KOSGEB veri tabanına kayıtlarını yaptırarak KOSGEB desteklerinden faydalanmalarının yolunu araştırmalıdır.
- 2021 yılı itibarıyla KOSGEB tarafından KOBİ'lere sunulan destek kalemlerinden sadece 6 tanesinden yararlanılmıştır. Diğer 12 kalem ile ilgili Artvin'deki KOBİ'lere herhangi bir destek verilmemiştir. Bu doğrultuda KOBİ'lerin faaliyet alanları ile ilgili desteklerden faydalanabilmeleri için çalışmalar yürütülmelidir.
- KOSGEB tarafından verilen eğitimlerin sayısının artırılması ile birlikte daha çok girişimci ve girişimci adayına ulaşılabilir.

Çalışmanın Artvin ilinde faaliyetlerini sürdüren KOBİ'lerle sınırlı tutulması bu çalışmanın sınırlılığı olarak kabul edilmektedir. Literatür incelendiğinde KOSGEB tarafından verilen desteklerin iller bazında karşılaştırılmasının yapıldığı çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu kapsamda verilen desteklerin bölgesel anlamda bir ilişkisinin olup olmadığı da bu alanla ilgilenen araştırmacılar için ilgi çekici olabilir. Bunun yanında Doğu Karadeniz bölgesinde KOSGEB'in KOBİ'lere ve girişimcilere verdiği destek tutarları ile girişimcileri ve KOBİ'leri destekleyen diğer kurum ve kuruluşların bu bölge kapsamında destek

tutarlarının karşılaştırılması yapılarak kurum ve kuruluşların yöneticileri ve girişimciler için önem düzeyleri kıyaslanabilir.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırmada veri toplanma sürecinde etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Bu çalışmanın ortaya çıkmasında desteklerini esirgemeyen Artvin KOSGEB İl Müdürü Sayın Arif ERCAN'a teşekkür ederim.

Çatışma Beyanı: Tek yazarlı bir çalışma olması sebebiyle herhangi bir çatışma söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Akin, U. (2014). SMEs' Perception Level of Finance and Investment Resources: A Case Study. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 1(2), 106-126.
- Arslan, B. (2016). KOSGEB Finansman Desteklerinin KOBİ'lerin Finansal Etkinliğine Etkisi: Düzce İlinde Bir Uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(12), 27-39.
- Başçı, S. & Durucan, A. (2017). A Review of Small and Medium Sized Enterprises (SMEs) in Turkey. *Yıldız Social Science Review*, 3(1), 59-79.
- Bilen, A. & Solmaz, H. (2014). KOBİ'lere Sağlanan Finansal Desteklerde KOSGEB'in Rolü ve Diyarbakır Uygulaması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(8), 53-72.
- Çakır, A., Aksel, İ. & Hassan, M. (2012). KOBİ'lerin Kurumsallaşmasında KOSGEB Desteklerinin Rolü. *Yeni Fikir Dergisi*, 4(9), 167-180.
- Çelebi, F. (2017). KOBİ Yöneticilerinin KOSGEB Desteklerine İlişkin Algı ve Beklentileri. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 30-38.
- Çetinkaya, A. Ş. & Ay, K. (2017). KOSGEB Girişimcilik Desteklerinin Amacına Ulaşma Düzeyi: Konya İli Araştırması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17, 19-34.
- Dursun, İ. (2016). KOBİ'lerin Finansmana Erişim Sorunu ve Nedenleri. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-19.
- Ege, T. (2018). TR-71 Bölgesindeki KOBİ'lerin Kurumsallaşma Sürecinde KOSGEB Desteklerinin Rolü. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 2(3), 233-246.
- Eğmir, R. T. & Hazman, G. G. (2017). KOBİ'lere Sağlanan Teşvikler ve KOBİ'lerin Vergi Algısı İlişkisi: Afyonkarahisar Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 225-246.
- Erdem, M. & Sakarya, Ş. (2021). KOBİ'lerin Finansman Problemlerinin Çözümünde KOSGEB, Kredi Garanti Fonu (KGF) ve Kalkınma Ajansı Desteklerinin Etkisi: Balıkesir İlinde Bir Araştırma. *Verimlilik Dergisi*, (2), 81-94.
- Eryılmaz, S., Öksüz, M. S. & Zeren, F. (2021). KOBİ Kredilerinin Ekonomik Büyüme ve İstihdam Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 22(1), 75-93.
- Kandemir, T., Baykut, E. & Avcı, A. (2017). KOSGEB Desteklerinin Destekleri Kullanan İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi (TR33 Bölgesi Uygulaması). *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 97-114.
- KOSGEB (2022). KOSGEB Stratejisi ve Eylem Planı 2019-2023 KOSGEB Yayınları <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/349/rapor-ve-istatistikler>.
- KOSGEB (2022). KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği Kapsamında Verilen Destekler, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekler/3/destekler>.
- KOSGEB (2022). KOSGEB Rapor ve İstatistikler, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/349/rapor-ve-istatistikler>.
- KOSGEB (2022). KOSGEB Artvin İl Müdürlüğü 2021 Destek Rakamları (Erişim Tarihi: 22:02:2022).

- Maden, S. I. & Dulupçu, M. A. (2014). KOBİ'leri Desteklemek Firmaların Performansını Ne Kadar Etkiler? Göller Bölgesinde KOSGEB Genel Destek Programından Yararlanan Firmalar Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 179-195.
- Öktem, M., Aydın, M. & Ekinci, S. (2007). Türkiye'de Girişimciliğin Geliştirilmesinde KOSGEB'in Rolü ve Önemi: Uygulamalı Bir Çalışma. *Sosyoekonomi*, 5(5), 47-76.
- Özbek, Z. (2008). KOBİ'lerin Türk Ekonomisine Etkileri. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 31(8), 49-57.
- Sarıkahya, M. (2012). Mobilya Endüstrisinde KOBİ'lere Verilen Devlet Desteklerinin Firmalar Üzerindeki Etkileri (Ankara örneği). *Politeknik Dergisi*, 15(4), 177-183.
- Sevinç, A. & Eren, T. (2019). KOBİ'ler İçin KOSGEB Destek Modellerinin Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemleri İle Sıralanması. *International Journal of Engineering Research and Development*, 11(1), 409-425.
- Toptaş, İ. C. & Muzaffar, H. (2019). KOSGEB Tarafından Sağlanan Desteklerden KOBİ'lerin Yararlanma Durumlarının İncelenmesi: Ardahan İli Örneği. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 23-33.
- Türkan, Y. & Değirmenci, Ö. (2017). KOSGEB Desteklerinin, Destekleri Kullanan İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi ve Bingöl İli Uygulaması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED)*, 7(özel sayı), 159-175.
- Ulusoy, R. & Akarsu, R. (2012). Türkiye'de KOBİ'lere Yapılan Destekler ve İstihdam Üzerindeki Etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 105-126.
- Yalman, İ. N. & Zorlutuna, Ş. (2021). KOSGEB Desteklerinin TR 72 Bölgesi'nde İhracat ve Bölgesel Kalkınma Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(29), 65-79.

Makale türü / Article type: Araştırma / Research

Analysis of The Studies to Determine The Whistleblowing Tendencies of Healthcare Professionals By Systematic Review Method

Sağlık Çalışanların İhbarcılık Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Yapılan Çalışmaların Sistemik Derleme Yöntemi ile Analizi

Öğr. Gör. Mustafa FİLİZ

Artvin Çoruh Üniversitesi, İşletme Fakültesi, mustafa2108@artvin.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7445-5361

Abstract

The aim of this study is to make a general inference by evaluating the studies on whistleblowing for healthcare professionals. In the study, articles made in the last five years were taken into account. With the keywords representing the study subject, a search was made with the help of Google Scholar, EBSCO, ULAKBİM, Science Direct and Scopus databases. PRISMA method was used in the preparation of the systematic review study using secondary data. It has been seen that there are 10 studies in accordance with the criteria determined in the research. It has been seen that the studies stand out as the tendency of whistleblowing, the level of whistleblowing according to demographic variables, and different organizational characteristics that are effective on whistleblowing. It has been observed that health workers are generally willing to whistleblowing and have values above the average. It has been determined that whistleblowing is affected by factors such as organizational justice and ethical values and there are significant relationships.

Extended Abstract

Introduction: Organizations should take care to create an ideal working environment away from wrong, ethical or illegal attitudes and behaviors that will put the organization in trouble, and should provide the necessary care and infrastructure in order to prevent injustice and misconduct (Bjorkelo, Ryberg, Matthiesen & Einarsen, 2008). The concept of Whistleblowing, which has recently come to the fore in many areas and is being studied more and more in the literature, is defined as the reporting of legal or unethical events experienced in organizational environments to internal or external authorities by employees (Near & Miceli, 1985). While the concept of whistleblowing is expressed as "whistleblowing" in English, it has been seen that it has many meanings in Turkish and is expressed with various concepts in the literature. In Turkish literature, the concept of whistleblowing is defined as whistleblowing (Aydm, 2003), civic virtue, moral reaction and conscientious objection (Aktan, 2006), announcing unethical behaviors (Esen & Kaplan, 2012; Saygan & Beduk, 2013), disclosure and denunciation (Alp, 2014) It has been seen that concepts such as, disclosure (Taş, 2015), disclosure (Başol & Karatuna, 2015; Karadal, Akyazı, Sunman, & Güvenç, 2016) are used and meaning is attributed accordingly. The whistleblowing action can be used as a tool in order to provide health services more carefully and to use resources more efficiently due to reasons such as today's society's perception of high quality health service expectation, governments' desire to provide quality service, and the rapid development of health technology. On the other hand, since health services are a simultaneous service, whistleblowing is an important factor in reporting the mistakes made and in referencing the actions of the employees. It is predicted that health professionals will provide important practical data to health managers in terms of determining which factors are effective in the literature and which factors constitute an obstacle in order to use whistleblowing action more accurately in practice. The study is important in terms of seeing the whistleblowing researches conducted on health workers in the last five years as a whole and combining the data of many studies.

Method: Secondary data obtained from the studies evaluated in the study were used. Systematic review method was used as data collection tool. Findings related to the subject investigated in systematic reviews are selected and synthesized according to certain criteria (Victor, 2008). Inclusion of a identified research problem after meeting certain selection criteria and clearly requires a holistic analysis of the evidence. For an unbiased evaluation, some

systematic ways are followed (Higgins & Green, 2011). In systematic reviews, it consists of stages such as determining the purpose, determining the scope, using some inclusion criteria, determining data screening methods and collecting data (Lunny, Brennan, McDonald & McKenzie., 2016). Within the scope of the purpose, between 09.02.2022 and 11.02.2022, using keywords such as Whistleblowing, problem reporting, disclosure, health workers, health services over the Artvin Coruh University internet access network, in Turkish and English, various combinations were made and a search was made on Google Scholar, EBSCO, ULAKBİM, Science Direct and Scopus databases. The study was conducted as a retrospective review of publications on the subject. Studies published between January 2017 and February 2022 were evaluated.

Findings: In this study, the studies conducted to determine the whistleblowing tendency of health workers in the last 5 years were evaluated by systematic review method. In general, it is important to know in which direction this trend is and at what level. In the research, 10 articles were analyzed and important results were obtained. Studies were generally evaluated in three main categories. These are categorized as demographic variables, determination of whistleblowing tendency and determination of variables that affect whistleblowing tendency. In the studies, it has been observed that studies are carried out to determine the average tendency and to determine the level of whistleblowing tendency according to demographic variables. It was seen that groups such as general health workers, 112 health workers, nurses, physicians and medical secretaries were preferred as samples in the studies.

Conclusion and recommendations: In some studies, there were differences in variables such as age, education level, working time, for which no parallel results were obtained in studies of whistleblowing tendency according to demographic variables, whereas in some studies no difference was found. In the category of whistleblowing tendency, it was seen that health workers generally have values above the average and they are prone to whistleblowing. In addition, it has been observed that healthcare professionals prefer internal whistleblowing more, do not volunteer for external whistleblowing, and generally do not have the intention to remain silent in the face of events. In the category of factors affecting the whistleblowing tendency, it was observed that the effects of factors such as organizational trust, ethical attitude, ethical climate, moral values, organizational justice, personality traits, organizational health and organizational citizenship were questioned and generally meaningful relationships were obtained. The study is important in terms of determining the general trend of the studies on whistleblowing for health workers in the last 5 years. Knowing the factors that will encourage or hinder health workers to whistleblowing is of great importance in establishing health policies and increasing quality.

Keywords: Reporting, Whistleblowing, Healthcare Professionals, Systematic Review.

JEL Classification: M10, M190, H75.

Özet

Bu çalışmanın amacı, sağlık çalışanlarına yönelik ihbarcılık konusunda son beş yıl içerisinde yapılan çalışmalarını değerlendirmektir. Çalışmada son beş yıl içerisinde yapılmış makaleler dikkate alınmıştır. Çalışma konusunu temsil eden anahtar kelimelerle Google Akademik, EBSCO, ULAKBİM, Science Direct ve Scopus veri tabanlarının yardımıyla tarama yapılmıştır. İkincil verilerin kullanıldığı sistematik derleme çalışmasının hazırlanmasında, PRISMA yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada belirlenen kriterlere uygun 10 çalışma olduğu görülmüştür. Çalışmaların ihbarcılık eğilimi, demografik değişkenlere göre ihbarcılık düzeyi ve ihbarcılık üzerinde etkili olan farklı örgütsel özellikler olarak öne çıktığı görülmüştür. Sağlık çalışanlarının genel itibarıyla ihbarcılığa gönüllü oldukları ve ortalamanın üstünde değerlere sahip oldukları görülmüştür. İhbarcılığın örgütsel adalet, etik değerler gibi faktörlerden etkilendiği ve anlamlı ilişkiler olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İhbar, İhbarcılık, Sağlık Çalışanları, Sistematik Derleme.

JEL Sınıflandırması: M10, M190, H75.

GİRİŞ

Örgütler yanlış, etik veya yasal olmayan, örgütü zora sokacak tutum ve davranışlardan uzak, ideal bir çalışma ortamı oluşturmaya özen göstermek ve bununla beraber adaletsizliği, görev suiistimallerini önlemek için gerekli özeni ve alt yapıyı sağlamalıdır (Bjorkelo et al., 2008). Son dönemlerde birçok alanda gündeme gelen ve literatürde gün geçtikçe daha çok çalışma yapılan ihbarcılık kavramı, örgüt

ortamlarında yaşanan yasal veya etik dışı yaşanan olayların çalışanlar tarafından örgüt içi mercilere veya örgüt dışı mercilere ihbar edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Near & Miceli, 1985). Dilimizde de bu eylemi ve eylemi yapan kişiyi tanımlayan terimler olumsuzluk çağrışımı yapmaktadır. İhbarcılık eylemi için ispiyonculuk, jurnal etmek, ajanlık, gammazlamak, ele vermek gibi ifadeler kullanılırken, ihbar eden kişi için ise ispiyoncu, sinsi, casus, jurnalci, ajan, gammaz, ihbarcı, ele veren, ele verici ve muhbir gibi sıfatlar kullanılmaktadır (Gerçek, 2005).

İhbarcılık kavramı, İngilizcede “whistleblowing” olarak ifade edilirken Türkçede birçok karşılığı olduğu ve literatürde çeşitli kavramlarla ifade edildiği görülmüştür. Türkçe literatürde ihbarcılık kavramının bilgi uçurma (Aydın, 2003), sivil erdem, ahlâki tepki ve vicdani ret (Aktan, 2006), ahlâki olmayan davranışların duyurulması (Esen & Kaplan, 2012; Sayğan & Bedük, 2013), İfşa (Başol & Karatuna, 2015; Karadal vd., 2016; Alp, 2014), izharcılık (Taş, 2015), ihbar (Alp, 2014), izharcılık (Taş, 2015), ifşa (Başol & Karatuna, 2015; Karadal vd., 2016) gibi kavramların kullanıldığı ve buna göre anlam yüklendiği görülmüştür. Bu çalışmada ise whistleblowing kavramına karşılık olarak ihbarcılık kavramı kullanılacaktır.

İhbarcılık kavramı dinamik bir süreci ifade etmektedir. Örgütlerde ihbarcılık sisteminin aktif olarak işleyebilmesi için üç faktör gerekmektedir. Birincisi; söz konusu etik veya yasa dışı olayı işleyen failler, ikincisi; bu duruma şahit olan ihbar eden ihbarcı, üçüncüsü; ihbarcın yapıldığı ilgili merci ve kişilerdir (Near & Miceli, 1996: 508).

Elliston et al., (1985) göre ihbarcılık dört önemli özelliği içerisinde barındırmaktadır (Johnson, 2003):

- İhbarcı, şahit olduğu etik veya yasa dışı durumu halka duyurulması niyetiyle hareket eder.
- İhbara konu olan durum, örgüt dışındaki mercilere halka duyurulması için iletilir.
- İhbara konu olan durum, bir örgütteki mevcut veya muhtemel önemli etik dışı durumlarla ilgilidir.
- İhbarcı olan kişi, bir gazeteci veya sıradan vatandaş değildir, örgütün üyesi veya eski bir üyesidir.

İhbarcılık türleri, içsel ve dışsal ihbarcılık, açık ve gizli ihbarcılık, formal ve informal ihbarcılık olmak üzere sınıflandırılmıştır (Üler & Erdoğan, 2021). İçsel ihbarcılık; çalışanın şahit olduğu olumsuz durumu kendi yöneticisine veya örgütün üst yönetimine bildirmesidir. Dışsal ihbarcılık ise çalışanın şahit olduğu olumsuz durumu örgüt üzerinde etkiye sahip örgüt dışındaki mercilere medya, kamuoyu veya diğer kamu kurumları gibi kurumlara bildirilmesidir. Açık ve gizli ihbarcılıkta ise ihbarcının kişisel bilgilerini açıkça belirtmesi veya tam aksi durumun yaşanması ile ilgilidir. Formal ve informal ihbarcılıkta ise ihbarın resmi yollarla veya gayri resmi yollarla yapılması ile ilgili olmaktadır (Near & Miceli, 1996: 509).

İhbarcılık, sağlık reform ihtiyacını karşılamada, güvenli sağlık hizmetlerinin sağlanmasında, kaliteli sağlık hizmetlerinin sunumunda ve hataların engellenmesinde önemli bir faktördür. Bu yüzden sağlık kurumlarında ihbarcılığı etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve teşvik edilmesi büyük önem arz etmektedir (Aydan & Kaya, 2018b). ABD Çalışma Bakanlığı'nın bir alt bölümü olan Mesleki Güvenlik ve Sağlık İdaresi'ne göre, ihbarcı şikâyetlerin sayısı COVID-19 sürecinde ciddi bir şekilde artmıştır. Nisan 2020'de günlük 700 şikâyet yapılırken, Şubat 2021'den itibaren günlük 4.600'den fazla şikâyet yapılmıştır (US Department of Labor, 2021).

İhbar etmenin hasta güvenliği, kaliteli hizmetin sağlanması, yolsuzlukların önlenmesi vb. birçok konuda önemli yararı bulunmasına rağmen sağlık çalışanlarının misilleme, mobing, dışlanma ve işten kovulma gibi nedenlerden dolayı olaylar karşısında sessiz kaldıkları görülmüştür (Fletcher vd., 1998; Lawton & Parker, 2002; Evans & Revelle, 2008; Sorra vd., 2008). Türkiye'de de yapılan çalışmalarda benzer sonuçlar elde edildiği görülmüştür (Şerifoğlu & Sungur, 2007; Dursun vd., 2010; Tak, 2010).

Literatürde demografik değişkenlerle ihbarcılık eylemi arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Cinsiyet değişkenine göre bakıldığı zaman; Sims ve Keenan (1998) kadınların erkeklere göre daha fazla dışsal ihbarcılık eyleminde bulunduğunu bulgulamıştır. Bu bulguların aksine olarak Rehğ vd., (2008) kadınların misilleme korkusunu erkeklere göre daha fazla yaşadıklarını ve bu yüzden daha az ihbarcılığa meyilli olduklarını ifade etmiştir. Sims ve Keenan (1998) genel itibarıyla erkeklerin kadınlara göre daha fazla ihbarda bulunduğunu bulgulamıştır. İhbarcılığın cinsiyet açısından ilişkisi literatürde farklılık arz etmekte olup net bir sonuca gitmek mümkün görünmemektedir.

Yaş değişkeni ve ihbarcılık eğilimi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığı zaman; Mesmer-Magnus ve Visweswaran (2005) yaşlı çalışanların genç çalışanlara göre ihbarcılığa daha fazla eğilimli olduğunu bulgulamıştır. Yaşlı çalışanların örgütün değerlerine daha fazla bağlı olmalarından dolayı böyle bu durumun ortaya çıktığını savunmuştur.

Günümüz toplumun, kaliteli sağlık hizmet beklenti algısının yükselmesi, hükümetlerin kaliteli hizmet sunmak istemeleri, sağlık teknolojisinin hızla gelişmesi gibi nedenlerden dolayı sağlık hizmetlerinin daha dikkatli sunulması ve kaynak kullanımının daha verimli olarak işleyebilmesi için ihbarcılık eylemi bir aracı olarak kullanılabilir. Diğer yandan sağlık hizmetleri eş zamanlı bir hizmet olmasından dolayı, yapılan hataların bildirilmesinde ve çalışanların eylemlerini dikkate sevk etmesinde ihbarcılık önemli bir faktör olmaktadır. Bu açıdan sağlık çalışanların uygulamada ihbarcılık eylemini daha doğru kullanılması için literatürde hangi faktörlerin etkili olduğu ve hangi faktörlerin engel teşkil ettiğinin belirlenmesi açısından sağlık yöneticilerine uygulamaya yönelik önemli veriler sağlayacağı öngörülmektedir. Çalışmanın son beş yılda sağlık çalışanları üzerinde yapılan ihbarcılık araştırmalarının bir bütün olarak görülmesi ve son beş yılın genel eğilimini belirlemek adına literatüre katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

1. GEREÇ ve YÖNTEM

1.1. Veri Toplama Aracı ve Metodu

Araştırmada değerlendirmeye alınan makalelerde elde edilen ikincil verilerden faydalanılmıştır. Sistematik derleme yöntemi veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Sistematik değerlendirmede araştırılan konuya yönelik bulgular, belirlenen kriterlere göre seçilmekte ve sentezlenmektedir (Victor, 2008). Belirlenen bir araştırma sorununun belli seçim kriterleri sağladıktan sonra dâhil edilmesi ve açık bir şekilde kanıtların bütüncül olarak analiz edilmesini gerektirmektedir. Tarafsız bir değerlendirme için bir kısım sistematik yollar izlenir (Higgins & Green, 2011). Sistematik değerlendirmede amacın ortaya konulması, kapsamın belirlenmesi, bazı dâhil edilme kriterlerinin kullanılması, veri tarama yöntemlerinin belirlenmesi ve verilerin toplanması gibi aşamalardan oluşmaktadır (Lunny et al., 2016). Sistematik değerlendirme sırasıyla araştırma stratejisi, dâhil edilme kriterleri, tarama, verilerin toplanması ve tanımlanması, çalışmada kullanılan makalelerin kalitelerinin ortaya konulması, bulguların sentezi bölümlerinden oluşmaktadır (Moher, Liberati, Tetzlaff, Altman, 2009). Sistematik değerlendirme çalışmasının oluşturulmasında PRISMA metodu takip edilmiştir. PRISMA metodunun amacı, meta-analiz ve sistematik derleme araştırmalarının sunumunu geliştirmede yazılı bir rehber ortaya koymaktır (Karaçam, 2013).

Araştırmanın gerçekleştirilmesi için öncelikle ihbarcılık kavramına eş anlamlı olarak kullanılan terimler belirlenmiştir. Makalelere erişimde ve taramalarda büyük kolaylık sağladığı için konunun amacına uygun anahtar kelimeler tercih edilmiştir. Veri tabanlarında anahtar kelimelerle tarama yapılmasının önemli düzeyde zaman tasarrufu sağladığı bilinmektedir.

Amaç kapsamında 09.02.2022-11.02.2022 tarihleri arasında Artvin Çoruh Üniversitesi internet erişim ağı üzerinden Whistleblowing, bilgi uçurma, sorun bildirme, ifşa etme, ihbarcılık, haber uçurma, sağlık

çalışanları, sağlık hizmetleri, health worker, health service gibi anahtar kelimelerle Türkçe ve İngilizce çeşitli kombinasyonlar yapılarak Google Akademik, EBSCO, ULAKBİM, Science Direct ve Scopus veri tabanları üzerinden tarama yapılmıştır. Ocak 2017-Şubat 2022 yılları arasında yayınlanan çalışmalar değerlendirmeye alınmıştır. Tablo 1’de tarama kriterleri ve anahtar kelimeleri verilmiştir.

Tablo 1. Tarama kriterleri, veri tabanları, Dahil etme, Dışlama kriterleri ve anahtar kelimeler

Veri tabanları/Dizinler	Google Akademik	EBSCO	ULAKBİM	Science Direct	-Scopus
Anahtar kelimeler	- Whistleblowing - Sorun Bildirme - İhbarcılık - Health Service		- Bilgi Uçurma - İfşa Etme - Haber Uçurma	- Sağlık Çalışanları - Sağlık Hizmetleri - Health workers	
Dahil etme ve Dışlama kriterleri		- Araştırmanın Ocak 2017-Şubat 2022 tarihleri arasında yapılmış olması - Araştırmanın orijinal, kantitatif nitelikte ve nicel analiz yöntemiyle yapılmış olması - Araştırmanın makale şeklinde yayınlanmış olması - Çalışma yayın dilinin Türkçe veya İngilizce olması - Araştırmalara tam metin olarak ulaşılabilir olması - Araştırmanın örnekleminin sağlık çalışanlarından oluşması - Araştırmanın sağlık çalışanlarının ihbarcılık eğilimini belirlemeye yönelik olması - Araştırmada ihbarcılık ölçeğinin kullanılmış olması - Araştırmada güvenilirlik düzeyinin 0,70 üstünde olması			

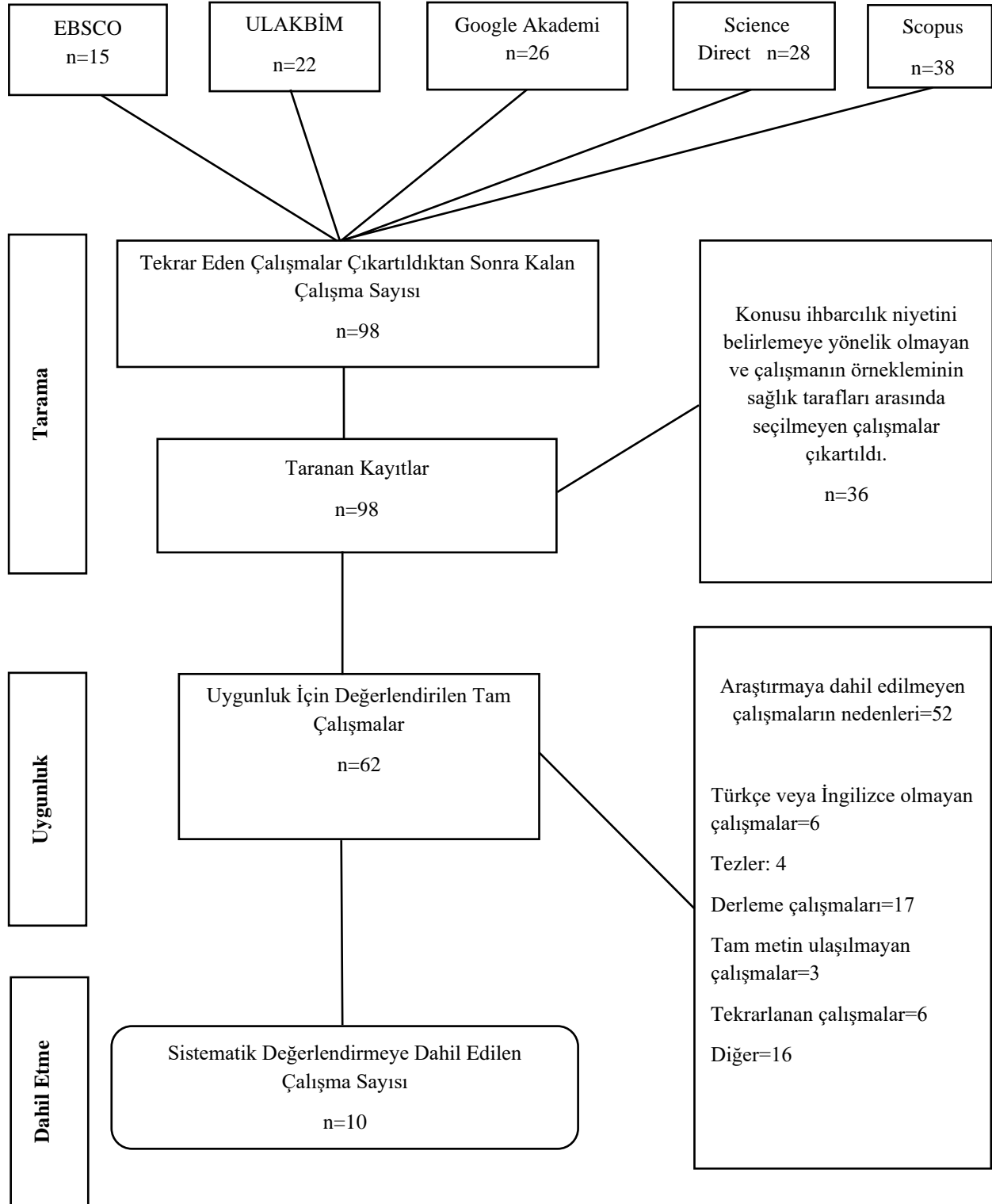
1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma önceden belirlenen anahtar kelimelerle ve belirli tarihler arasında yapılan çalışmaları dâhil ederek gerçekleştirilmiştir. Bu kriterlerle çalışma sınırlandırmaya gidilmiştir. Dışlama kriteri olarak, güvenilirlik düzeyi 0,700 altında olan makaleler, Türkçe ve İngilizce dışında başka bir dilde yayınlanan makaleler, derleme makaleler, tezler ve kongrelerde sunulan sözel ya da poster bildirimler, araştırmaya dahil edilmemiştir. Literatürde sağlık çalışanların ihbarcılık niyetlerine yönelik son yıllarda daha fazla çalışmanın yapıldığı gözlemlenmiştir. Bundan dolayı süre sınırı olarak Ocak 2017-Şubat 2022 tarihleri arasında yayınlanan makaleler araştırmada değerlendirmeye alınmıştır.

2. BULGULAR

PRISMA metonunun izlenerek yapıldığı tarama işlemlerinde tanımlama, tarama, uygunluk ve dâhil etme aşamaları Şekil 1’de belirtilmiştir. İfade edilen anahtar kelimelerle veri tabanlarında yapılan taramada toplamda 129 çalışma olduğu görülmüştür. Tekrarlayan 31 yayın çıkartılmıştır. Tarama aşaması 98 çalışma ile gerçekleştirilmiştir. Tarama aşamasında çalışmaların özet bölümleri ve anahtar kelimeleri incelendikten sonra, 36 çalışma araştırma kriterlerini sağlamadığından çıkartılmıştır. Uygunluğu kabul edilen 62 çalışma tam metin olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Tam metinler değerlendirildikten sonra

dışlama kriterlerine uygun olan 52 yayın araştırmadan çıkarılmıştır. Sonuç olarak bu araştırmaya 10 çalışma tam uygunluk göstermiştir.

Şekil 1. PRISMA yöntemine göre araştırmanın akışı (Liberati et al., 2009; Filiz, 2020).

Belirlenen kriterlere göre sistematiik değerlendirilmeye dâhil edilen 10 makalenin incelenmesi ile ilgili veriler tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar

Yazar/ Yıl/Dil	Amaç	Örneklem grubu	Güvenirlilik (α)	Sonuç
Kördeve (2017) / Türkçe	Özel sektör sağlık çalışanlarında etik tutum ile ihbarcılık arasındaki ilişkiyi belirlemek	İstanbul'da hizmet sunan 3 özel hastanede görev alan 124 sağlık çalışanı	0,876	Etik tutum alt faktörleri olan idealizm, relativizm ve toplumsal alt faktörlerle ihbarcılık alt faktörü olan içsel boyut arasında anlamlı ilişki saptanmıştır.
Alper Ay (2018) / Türkçe	Örgütsel adalet algısının ihbarcılık davranışları üzerindeki etkisini belirlemek	Sivas il sağlık müdürlüğüne bağlı 112 acil sağlık hizmeti sunan 250 çalışan	0,800	Örgütsel adalet algılamasının ihbarcılık davranışını pozitif etkilediği saptanmıştır. Örgütsel adaletin sağlanması ihbarcılık niyetinin artırılmasında ve örgütte etik olmayan uygulamaların azaltılmasında yardımcı olmaktadır.
Aydan ve Kaya (2018a) / Türkçe	Hemşire ve sekreterlerin ihbarcılık niyetleri ve nedenlerini belirlemek	Ankara da bir üniversite hastanesinde hizmet sunan hemşire ve sekreter oluşan 369 çalışan	0,921	İhbarcılık niyeti boyutları arasında içsel ihbarcılık, ihbarcılık nedenleri boyutları arasında ise ahlâki ve mesleki değerlerin ortanca olarak en yüksek puana sahip olduğu görülmüştür.
Yılmaz & Bayram (2019) /Türkçe	Sağlık personelinin örgütsel vatandaşlık davranışı ile etiksel ifşa algısı arasındaki ilişki ortaya koymak	İstanbul'da bir hastanede çalışan 115 hekim	0,780	Örgütsel vatandaşlık davranışı ve etiksel ifşanın alt boyutlarının demografik değişkenlere göre farklılık arz ettiği ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.
Turan & İpçioğlu (2018) / Türkçe	Sağlık sektöründe çalışanların ihbarcılığa yönelik niyetlerini Ajzen'in Planlı Davranış Teorisi ile açıklanıp açıklanamayacağını incelemek	Bilecik ilinde görev yapan 122 sağlık çalışanı	0,833 0,910	Araştırma sonucunda, Planlı Davranış Teorisi'nin davranışa yönelik niyeti açıklamaya yetkin bir model olduğu ve çalışanların dışsal yollardan ziyade içsel yolları tercih ettikleri bulunmuştur.
Işık vd., (2020) / Türkçe	Hemşirelerin örgütsel güven algılarının ihbarcılığa etkisinde ihbarcılık davranışları ve örgütsel güven algılarının sosyo-demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek	Ankara'da faaliyet gösteren bir eğitim ve araştırma hastanesinde çalışan 276 hemşire	0,782 0,712 0,774, 0,724 0,878 0,692	Örgütsel güven genel ve içsel ihbarcılık arasında, yöneticiye güven ve içsel ihbarcılık ve çalışanlar arası güven ve içsel ihbarcılık arasında anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur.
Triastuti et al., (2019) / İngilizce	Java Eyalet Hastanesi'ndeki ulusal sağlık sigortasında dolandırıcılık programlarında tutumsal faktörlerin, öznel normların ve davranışsal kontrol algılarının çalışanın ihbarcılık davranışının niyeti	Java Eyalet Hastanesi'nde çalışan 85 sağlık personeli	0,950	Çalışan tutumları, öznel normları ve davranışsal kontrol algılarının birlikte çalışanın ihbarcılık niyetini etkilediğini kanıtlamaktadır.

	üzerindeki etkisini belirlemek ve analiz etmektir.			
Altıntaş & Özata (2020) /İngilizce	Örgütsel sağlık algısı ile ihbar davranışı arasındaki ilişkiyi belirlemektir.	Kırşehir’de 212 eğitim çalışanı ve 158 sağlık çalışanı olmak üzere toplam 370 kişi oluşturmuştur.	0,960	Örgütsel sağlık algısı ile ihbar davranışı arasında istatistiki olarak anlamlı ancak düşük bir ilişki bulunmuştur.
Ülkü & Döven, (2021) /İngilizce	Organizasyonlarda meydana gelen ihbarcılık eyleminin öncüllerini belirlemektir. İfşa etme eylemini etkilediği düşünülen makyavelist kişilik özelliği ve etik iklim değişkenleriyle bir model oluşturmak.	Eskişehir ilinde görev yapmakta olan kamu sağlık personeli 590 kişi	0,782 0,830	Makyavelist kişilik özelliğini ifşa etme niyetini anlamlı derecede etkilediği ve bu ilişkiyi, etik iklimin ‘başkalarının iyiliğini isteme’, ‘kanun ve kodlar’ ve ‘bağımsızlık’ alt boyutları tarafından düzenlendiği tespit edilmiştir.
Aydan & Kaya (2018b) /İngilizce	Hemşire ve sekreterlerin etik iklim algısı ve örgütsel güven düzeylerinin ihbarcılık niyetlerine etkisini ortaya çıkarmak.	Ankara’da bir üniversite hastanesinde çalışan 369 hemşire ve sekreter	0,930	Örgütlerde ihbarcılığı yaygınlaştırmak için çalışanların etik iklim algısının ve örgütsel güven düzeylerinin yüksek düzeyde tutulması gerekmektedir.

Tablo 2’de çalışmaların genel itibarıyla ihbarcılık eğilimini artıran, azaltan, engel teşkil eden, ortalama eğilimi belirlemeye ve demografik değişkenlere göre ne düzeyde olduğu yönünde çalışmaların yürütüldüğü saptanmıştır. Bu yüzden değerlendirme yapılırken tablo 3’te gösterildiği gibi kategorilere ayrılarak değerlendirilecektir.

Tablo 3. Çalışmaların sınıflandırılması

Demografik Değişkenlere Göre	İhbarcılık Eğilimine Göre	İhbarcılığı Etkileyen Faktörlere Göre	
Işık vd., (2020)	Işık vd., (2020)	Aydan ve Kaya (2018b)	Alper Ay (2018)
Yılmaz ve Bayram (2019)	Yılmaz ve Bayram (2019)	Ülkü ve Döven (2021)	Aydan ve Kaya (2018a)
Aydan ve Kaya (2018a)	Turan ve İpçioğlu (2018)	Triastuti et al., (2019)	Altıntaş ve Özata (2020)
Altıntaş ve Özata (2020)	Kördeve (2017)	Işık vd., (2020)	Kördeve (2017)
	Alper Ay (2018)	Yılmaz ve Bayram (2019)	
	Aydan ve Kaya (2018a)		

2.1. Demografik Değişkenlere Göre Elde Edilen Bulgular

Sağlık çalışanların demografik değişkenlerinin ihbarcılığı nasıl etkilediğinin belirlenmesi, ihbarcılık politikasının oluşturulmasında ve insan kaynaklarının istihdamında büyük önem arz etmektedir. Araştırmaya dahil edilen çalışmalardan 4 tanesinin ihbarcılığın demografik değişkenlere göre değişimi üzerinde durduğu saptanmıştır (Işık vd., 2020; Yılmaz ve Bayram, 2019; Aydan ve Kaya, 2018a; Altıntaş ve Özata, 2020).

Yaş değişkenine göre Yılmaz ve Bayram (2019) 41-45 yaş arasındaki çalışanların diğer yaş grubundaki çalışanlara göre daha yüksek iç ihbarcılık eğilimine sahip oldukları saptanmıştır. Altıntaş ve Özata (2020) ise yaş değişkenine göre ihbarcılık eğiliminin değişmediğini saptamıştır. Meslekte görev süresi açısından bakıldığında bir çalışmada görev süresi az olanların daha düşük düzeyde ihbarcılık eğiliminde oldukları (Aydan ve Kaya, 2018a), bir çalışmada ise herhangi bir farklılık olmadığı saptanmıştır (Altıntaş ve Özata, 2020). Eğitim düzeyi açısından ise diğer bir çalışmada eğitim düzeyi az olanların daha düşük düzeyde ihbarcılık eğiliminde oldukları (Aydan ve Kaya 2018a), bir çalışmada ise herhangi bir farklılık olmadığı saptanmıştır (Altıntaş ve Özata, 2020).

Diğer yandan çalışanların çalışma şekillerine göre (Işık vd., 2020) ve medeni durum, kurumda çalışma süresi (Altıntaş ve Özata, 2020) ile ihbarcılık eğilimi arasında herhangi bir fark bulunmamıştır. Altıntaş ve Özata (2020) gelir artıkça ihbarcılığında arttığını saptamıştır. Aydan ve Kaya (2018a) tıbbi sekreterlerin hemşirelere göre daha düşük düzeyde ihbarcılık eğiliminde oldukları saptanmıştır. Yılmaz ve Bayram (2019) uzman doktorların asistan doktorlara göre daha fazla içsel ve dışsal ihbarcılık eğiliminde oldukları ve asistan doktorların daha fazla sessiz kalmaya niyetli olduklarını bulgulamıştır. Işık vd., (2020) yönetim kademesinde çalışan hemşirelerin klinik birimlerde çalışan hemşirelere nispeten, klinik birimlerde çalışan hemşirelerin ise klinik destek birimlerinde çalışan hemşirelere nispeten daha fazla ihbarcılık eğiliminde olduklarını belirlemiştir.

2.2. İhbarcılık Eğilimine Yönelik Bulgular

Sağlık çalışanlarının ihbarcılığa gönüllü olmaları ve bu konuda niyetlerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Elde edilen bulgulara göre araştırma kapsamına dahil edilen 6 çalışmada sağlık çalışanlarının ihbarcılık eğilimlerine yönelik bulgular elde edilmiştir (Işık vd., 2020; Yılmaz ve Bayram, 2019; Turan ve İpçioğlu, 2018; Kördeve, 2017; Alper Ay, 2018; Aydan ve Kaya, 2018a).

Genel itibariyle sağlık çalışanlarının ihbarcılık eğilimlerinin ortalamanın üstünde olduğu saptanmıştır (Işık vd., 2020; Yılmaz ve Bayram, 2019; Kördeve, 2017; Alper Ay, 2018; Aydan ve Kaya, 2018a). Çalışanların genel itibariyle içsel ihbarcılığı tercih ettikleri (Yılmaz ve Bayram, 2019; Turan ve İpçioğlu, 2018; Kördeve, 2017), olaylara karşı sessiz kalma niyetlerinin ise düşük olduğu (Yılmaz ve Bayram, 2019; Aydan ve Kaya, 2018a) ve dışsal ihbarcılığa istekli olmadıkları (Işık vd., 2020; Yılmaz ve Bayram, 2019; Turan ve İpçioğlu, 2018; Alper Ay, 2018) saptanmıştır.

Işık vd., (2020) çalışmasında resmi ihbarcılığın nispeten yüksek ortalamaya sahip olduğu, Turan ve İpçioğlu (2018) çalışanların %60'ı ihbarcı çalışanları kahraman olarak gördükleri ve kurum içi yollar tükenmeden kurum dışı mercilere başvuru yapılmaması şeklinde bir eğilimin olduğu saptanmıştır. Alper Ay (2018) tarafından yapılan çalışmada genel bulgulardan farklı olarak sağlık çalışanların genel itibariyle etik veya yasa dışı olaylara karşı sessiz kalmayı tercih ettikleri saptanmıştır.

2.3. İhbarcılığı Etkileyen Faktörlere Yönelik Bulgular

Sağlık çalışanlarının ihbarcılık eğilimi demografik değişkenlere göre değiştiği gibi, örgütlerde hâkim olan çeşitli durumlardan da etkilenmektedir. Bu açıdan bu durumların hangi faktörler çerçevesinde gerçekleştiği büyük önem arz etmektedir. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalardan 9 tanesinin ihbarcılık eğilimine etki eden faktörler üzerinde durduğu görülmüştür.

Aydan ve Kaya (2018b) örgütsel güvenin ihbarcılık eğilimini %27 oranında etkilediğini bulgulamıştır. Işık vd., (2020) çalışmasında, en yüksek ilişkinin örgütsel güven ile genel ve içsel ihbarcılık arasında olduğunu belirlemiştir.

Aydan ve Kaya (2018b) etik iklimin, ihbar etme niyeti üzerinde %69 oranında doğrudan etkisini bulgulamıştır. Kördeve (2017) çalışmasında etik tutum alt faktörleri olan idealizm, relativizm ve toplumsal etik ile içsel ve dışsal ihbarcılık arasında pozitif yönlü düşük düzeyde ilişkiyi bulgulamıştır. Aydan ve Kaya (2018a) yaptıkları çalışmada çalışanların ihbarcılık nedenlerinde en yüksek puan ahlâki ve mesleki değerler boyutunda elde edilmiştir. İhbarcılık nedenlerinde ikinci sırada örgütsel yarar, son sırada ise misilleme kaygısı bulunmaktadır. Alper Ay (2018) çalışmasında örgütsel adalet algısının ihbarcılık eğilimini pozitif yönde etkilediğini bulgulamıştır. Örgütsel adaletin alt boyutlarından dağıtumsal ve işlemsel adalet alt boyutlarla içsel ihbarcılık arasında anlamlı bir pozitif ilişki saptanmıştır. İşlemsel adalet alt boyutu ile dışsal ihbarcılık arasında pozitif yönde ilişki belirlenmiştir (Alper Ay, 2018). Ülkü ve Döven (2021) Makyavelist kişilik özelliğinin ifşa etme niyeti üzerindeki etkisinin, etik iklimin ‘başkalarının iyiliğini isteme’, ‘kanun ve kodlar’ ve ‘bağımsızlık’ alt boyutları tarafından düzenlendiğini bulgulamıştır.

Altıntaş ve Özata (2020) yaptıkları çalışmada örgütsel sağlığın ihbarcılık kayıtsızlık boyutu dışındaki tüm boyutlarda anlamlı düzeyde etkili olduğu saptanmıştır. Diğer bulguya göre ihbarcılık eğilimi artıca örgütsel sağlık düzeyinin de arttığı saptanmıştır. Ülkü ve Döven (2021) Makyavelist kişilik özelliğine sahip bireylerin ihbarcılık eğilimini önemli düzeyde etkilediği saptanmıştır. Triastuti et al., (2019) çalışmanın tutumları, öznel normları ve davranışsal kontrol algılarının diğer çalışanların ihbarcılık eğilimini önemli oranda etkilediğini bulgulamıştır. Yılmaz ve Bayram (2019) çalışmalarında örgütsel vatandaşlık davranışının alt boyutlarından nezaket ile içsel ihbarcılık değişkeni arasında pozitif yönlü ilişki, vicdanlılık ile dışsal ve içsel ihbarcılık değişkenleri arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu bulgulamıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Örgütlerde yapılan yasa dışı veya etik olmayan olayların bildirilmesi adaletin sağlanması, kalitenin artırılması, müşteri memnuniyetinin sağlanması adına büyük önem arz etmektedir. Sağlık alanında sunulan hizmetlerde yapılan tıbbi hataların geri dönüşünün olmaması ve hayati önem taşıması gibi nedenlerden dolayı yapılan yasa dışı veya etik olmayan durumların gerekli mercilere bildirilmesi daha büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada son 5 yılda sağlık çalışanlarının ihbarcılık eğilimini belirlemeye yönelik yapılan çalışmaların sistematik derleme yöntemiyle değerlendirilmesi yapılmıştır. Genel olarak bu eğilimin hangi yönde olduğu ve ne düzeyde olduğunun bilinmesi önemlidir. Araştırmada 10 makale değerlendirilmeye alınmış ve önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Çalışmalar genel itibarıyla üç ana kategoride değerlendirilmiştir. Bunlar demografik değişkenler, ihbarcılık eğiliminin belirlenmesi ve ihbarcılık eğilimini etkileyen değişkenlerin saptanması şeklinde kategorilere ayrılmıştır. Demografik değişkenlere göre ihbarcılık eğiliminin, çalışmalarda paralel sonuçları elde edilmediği yaş, eğitim düzeyi, çalışma süresi gibi değişkenlerde bazı çalışmalarda farklılıklar bulunurken bazı çalışmalarda ise farklılık bulunmamıştır. Mesmer-Magnus ve Visweswaran (2005) yaşlı çalışanların genç çalışanlara göre kuruma daha fazla bağlı oldukları ve daha fazla ihbarcı olmaya gönüllü olduklarını vurgulamıştır. Bu çalışmada ise incelenen çalışmaların özellikle genç katılımcı oranları fazla olduğu durumlarda daha herhangi bir farklılığın saptanmadığı görülmektedir. Bu açıdan yaş değişkeni ile ihbarcılık arasındaki ilişki incelenirken özellikle katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir.

İhbarcılık eğilimi kategorisinde ise sağlık çalışanların genel itibarıyla ortalamanın üstünde değerlere sahip olduğu ve ihbarcılığa eğilimli oldukları görülmüştür. Ayrıca sağlık çalışanlarının içsel ihbarcılığı daha çok tercih ettikleri, dışsal ihbarcılığa gönüllü olmadıkları ve olaylar karşısında sessiz kalma niyetlerinin genellikle olmadığı görülmüştür. Sağlık hizmetlerinde yapılan hataların geri dönüşünün olmaması, tıbbi hataların bildiriminin zorun olması ve insan hayatına mal olması gibi nedenlerden dolayı sağlık çalışanlarının ihbarcılık eğilimlerinin ortalamanın olmasına neden olduğu düşünülmektedir. Sağlık

kurumlarına ve çalışanlarına dışsal ihbarcılıkla toplum güveninin azalması, toplumsal sorunlara ve daha büyük yaptırımlara yol açması gibi nedenlerden dolayı sağlık çalışanların içsel ihbarcılığı daha fazla desteklemesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

İhbarcılık eğilimini etkileyen faktörlere yönelik kategoride ise genel itibariyle örgütsel güven, etik tutum, etik iklim, ahlâki değerler, örgütsel adalet, kişilik özellikleri, örgütsel sağlık ve örgütsel vatandaşlık gibi faktörlerin etkilerinin sorgulandığı ve genel itibariyle anlamlı ilişkilerin elde edildiği görülmüştür. Sayılan faktörler ihbarcılığın teşvik edilmesinde birer faktör olmaktadır. Ancak misilleme, işten atılma vb. engel teşkil eden faktörlerinde ihbarcılık eğilimini etkilediği bilinmektedir. Ancak çalışmanın son beş yılı kapsamı ve araştırmaya dahil edilen makalelerin ihbarcılığı engelleyen faktörler üzerinde durmaması gibi nedenlerden dolayı böyle bir sonuca varıldığı düşünülmektedir.

Çalışma son 5 yılda sağlık çalışanlarına yönelik ihbarcılık ile ilgili yapılan çalışmaların genel eğiliminin belirlenmesi adına önem arz etmektedir. Sağlık çalışanlarını ihbarcılığa teşvik edecek veya engel teşkil edecek faktörlerin bilinmesi sağlık politikalarının oluşturulmasında ve kalitenin artırılmasında büyük önem arz etmektedir.

Etik Kurul Onayı: *Bu araştırmada kullanılan yöntem ve veri toplama araçları literatür taraması şeklinde olduğu için etik bir izin gerekecek durum bulunmadığından etik kurul izni alınmamıştır.*

Çatışma Beyanı: *Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.*

KAYNAKLAR

- Aktan, C.C. (2006). Organizasyonlarda yanlış uygulamalara karşı bir sivil erdem, ahlâki tepki ve vicdani red davranışı: whistleblowing. *Mercek Dergisi*, 10, 1-13.
- Alp, M. (2014). Avrupa insan hakları mahkemesi'nin heinish/ Almanya kararı ışığında ihbarcılık (işçinin ifşa ve ihbarı) ve iş ilişkisinde ifade özgürlüğü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15, 385-422.
- Alper Ay, F. (2018). Adaletin olmadığı yerde ıslık çalamamak, örgütsel adaletin ihbarcılık (ifşa etme) niyeti üzerine etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10 (4), 246-266.
- Altıntaş, M. & Özata, M. (2020). Researching the relationship between organizational health and ihbarcılıkbehavior: education and health organizations version. *Journal of International Health Sciences and Management*, 6(10), 12-34.
- Aydan, S. & Kaya, S. (2018a) Sağlık sektöründe ihbarcılık: bir üniversite hastanesinde çalışan hemşire ve sekreterler üzerine bir uygulama. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*. 21(1), 41-63.
- Aydan, S. & Kaya, S. (2018b). Ethical climate as a moderator between organizational trust and whistle-blowing among nurses and secretaries. *Pakistan journal of medical sciences*, 34(2), 1-6.
- Aydın, U. (2003). İş hukuku açısından işçinin bilgi uçurması (whistleblowing). *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 79-100.
- Başol, O. & Karatuna, I. (2015). Örgütlerde olumsuz durumların ifşa edilmesi ve örgütsel iletişim ilişkisi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 17(2),153-170.
- Bjorkelo, B., Ryberg, W., Matthiesen, SB. & Einarsen, S. (2008). When you talk and talk and nobody listens': A mixed method case study of ihbarcılıkand its consequences. *J. Organ. Behav*, 13(2), 18- 40.
- Dursun, S., Bayram, N. & Aytaç, S. (2010). Hasta güvenliği kültürü üzerine bir uygulama. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(1),1-14.
- Esen, E. & Kaplan, H. A. (2012). İşletmelerde ahlâki olmayan davranışların duyurulması (whistleblowing). *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 33-52.

- Evans, A.M. & Revelle. W. (2008). Survey and behavioral measurements of interpersonal trust. *Journal of Research in Personality*, 42, 1585-1589.
- Filiz, M. (2020). Sağlık kurumlarında liderlik tarzı ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sistematik derlemesi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(20), 276-296.
- Fletcher, J.J., Sorrell, J.M. & Silva, M.C. (1998). Whistleblowing as a failure of organizational ethics. *The Online Journal of Issues in Nursing*, 3(3).
- Gerçek, H. (2005). Mühendislikte etik sorunların ele verilmesi. *Madencilik*, 44 (4), 29- 38.
- Higgins, J.P. & Green S. (2011). *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions*. John Wiley and Sons.
- Işık, O., Karaman, S. & Balas, S. (2020). Örgütsel güvenin ihbarcılık (whistleblowing) üzerine etkisi: hemşireler üzerinde bir çalışma. *STED*. 29(6), 381-395.
- Johnson, R. A. (2003). *Whistleblowing: When it Works and Why*. Lynne Rienner Publishers.
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik derleme metodolojisi: sistematik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1):26-33.
- Karadal, H., Akyazı, T.E., Sunman, G. & Güvenç, K. (2016). *Personel Güçlendirmenin İhbarcılığa Etkisinde Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma*, 15. Ulusal İşletmecilik Kongresi Bildiriler Kitabı. 26-28 Mayıs 2016. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Kördeve, M.K. (2017). Özel sektör sağlık çalışanlarında etik tutum ile ihbarcılık arasındaki ilişki. *Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1(2), 51-61.
- Lawton, R. & Parker, D. (2002). Barriers to incident reporting in a healthcare system. *Quality and Safety in Health Care*, 11(1), 15-18.
- Liberati, A., Altman, G.D., Tetzlaff, J., Mulrow, C., Gotzsche, P.C. & Loanidis, J. (2009). The prisma statement for reporting systematic reviews and meta analyses of studies that evaluate healthcare interventions: explanation and elaboration. *Ann Intern Med*, 15(4),5-94.
- Lunny. C., Brennan, S.E., McDonald, S. & McKenzie, J.E. (2016). Evidence map of studies evaluating methods for conducting, interpreting and reporting overviews of systematic reviews of interventions: rationale and design. *Systematic Reviews*, 5(1),1-8.
- Mesmer-Magnus, J.R. & Viswesvaran, C. (2005). Whistleblowing in organizations: an examination of correlates of whistleblowing intentions, actions, and retaliation. *Journal of Business Ethics*, 62(3), 277-297.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J. & Altman, D. (2009). Reprint-preferred reporting items for systematic reviews and meta analyses: the prisma statement. *Physical Therapy*, 89(9), 873-80.
- Near, J. P. & Miceli, M. P. (1996). Whistle-blowing: myth and reality. *Journal of management*, 22(3), 507-526.
- Near, J.P. & Miceli, M.P. (1985). Organizational dissidence: Tthe case of whistle-blowing. *J. Bus.Ethics*, 4(1), 1-16.
- Rehg, M.T., Miceli, M.P., Near, J.P. & Van Scotter, J.R. (2008). Antecedents and outcomes of retaliation against whistleblowers: gender differences and power relationships. *Organization Science*, 19 (2), 221-240.
- Sayğan, S. & Bedük, A. (2013). Ahlâki olmayan davranışların duyurulması (whistleblowing) ve etik iklimi ilişkisi üzerine bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1), 1-23.
- Sims, R.L. & Keenan, J.P. (1998). Predictors of external whistleblowing: organizational and intrapersonal variables. *Journal of Business Ethics*, 17 (4), 411-421.
- Sorra, J., Nieva, V., Fastman, B.R., Kaplan, H., Schreiber, G. & King, M. (2008). Staff attitudes about event reporting and patient safety culture in hospital transfusion services. *Transfusion*, 48, 1934- 1942.
- Şerifoğlu, K.U. & Sungur, E. (2007) İşletmelerde sağlık ve güvenlik kültürünün oluşturulması; tepe yönetiminin rolü ve kurum içi iletişim olanaklarının kullanımı. *Yönetim Dergisi*, 18(58), 41-50.

- Tak, B. (2010). Sağlık hizmetlerinde kalitenin ana unsuru olarak hasta güvenliği sistemlerinin oluşturulması: hastaneler için bir yol haritası önerisi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 1(1), 72-114.
- Taş, F. (2015). *Özel ve Kamu Hastanelerinde Çalışan Hemşirelerin İhbarcılık (Whistleblowing) Tutumları Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Triastuti, A., Jati, S.P. & Warsono, H. (2019). Factors affecting intensity ihbarcılık of employees on the potential fraud of the national health insurance program. *Unnes Journal of Public Health*, 8 (2), 104-111.
- Turan, B. & İpçioğlu, İ. (2018). Planlı davranış teorisi ile ihbarcılık niyetinin incelenmesi: sağlık sektörü çalışanları üzerinde bir araştırma. *UIİD-IJEAS*, 17,147-166.
- US Department of Labor. (2021) COVID-19 response summary. 2021. <https://www.dol.gov/coronavirus>.
- Üler, E. & Erdoğan, B. (2021). Sağlık kurumlarında olumsuz örgütsel davranış boyutları. Iksad Publications.
- Ülkü, T. & Döven, M. S. (2021). The moderator role of ethical climate upon the effect between health personnel's machiavellian tendencies and ihbarcılık intention: the case of Eskişehir. *İş Ahlakı Dergisi*, 14 (1), 125-166.
- Victor, L. (2008). Systematic reviewing. *Social Research Update*, 54(1), 1-4.
- Yılmaz, E.Z. & Bayram, A. (2019). Sağlık çalışanlarında örgütsel vatandaşlık davranışı ile etiksel ifşa arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 246-267.

Makale türü / Article type: Araştırma / Research

The Opinions of Primary School Mathematics Teachers On The Teaching of Geometry Lesson

İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Geometri Dersinin İşlenişi ile İlgili Görüşleri

Doç. Dr. Esra Altıntaş

Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi, esra.altintas@kafkas.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3311-7179

Doç. Dr. Şükrü İlgün

Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi, mat.ilgun@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-2842-2032

Meltem Angay

Milli Eğitim Bakanlığı, meltem_unsel@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3685-6460

Abstract

Geometry course is a course that students have difficulties in both learning and perceiving cognitively due to its abstract structure, and teachers have problems in the teaching process. The aim of this study is to examine primary school mathematics teachers' views on teaching geometry. The method of the research is the case study model, one of the qualitative research methods. The data collection tool in the form of semi-structured form was applied to the 16 primary school mathematics teachers in the study group formed by using the appropriate sampling method, and the collected data were analyzed with the content analysis method, one of the qualitative analysis methods. Considering the results, it was determined that the majority of the teachers had difficulties in explaining in the geometry lesson, they developed solutions using technology and concrete materials, and all of the teachers were positive and willing to use technology and concrete materials, but some teachers had a lack of technology in frastructure and material deficiencies in their schools.

Extended Abstract

Introduction: Due to its abstract structure, geometry courses are not only courses that students find cognitively difficult to learn and understand but also those with which teachers have problems in the teaching process. This study is important in terms of investigating how much teachers can access technology in their environment, the availability and diversity of geometry materials at numbers that can be used by every student, how efficacious teachers feel in teaching geometry, and the views of teachers about teaching geometry. Identifying the shortcomings experienced by primary-secondary school mathematics teachers in themselves or their environment may eliminate obstacles to an effective geometry instruction process, allow the implementation of necessary precautions by raising awareness in prospective teachers about difficulties experienced in teaching geometry, and make it easier to apply methods that increase the geometric thinking levels of students by providing solutions. It is also believed that this study can meet the need for research about what types of difficulties teachers experience in teaching geometry.

The purpose of this study is to investigate the problems experienced by primary-secondary school mathematics teachers in the instruction of geometry courses, their material and technology usage, and their thoughts about the place of methods that are used in geometry courses and the courses themselves in the curriculum. In this context, the problem statement of this study is “What are the views of primary-secondary school mathematics teachers about geometry courses?” Accordingly, this study looks for answers to the following research questions.

- *What are the problems experienced by primary-secondary school mathematics teachers regarding topics in geometry courses and new-generation questions that are used following topics?*

- *What are the views of primary-secondary school mathematics teachers about the use of technology in geometry courses?*
- *What are the views of primary-secondary school mathematics teachers about the methods that are used in geometry courses?*

Method: This study adopted the case study design, which is a qualitative research design. Views of 16 primary-secondary school mathematics teachers who were included in the sample with the convenience sampling method were obtained using a data collection instrument in the form of a semi-structured interview form, and the collected data were analyzed using the content analysis method, which is a qualitative method.

Findings: A total of seventeen tables were created from the answers given to the ten questions asked to the teachers. While creating the tables, the answers were analyzed by dividing them into categories and codes. Sample citations are given below the tables.

Discussion and Conclusion: According to the results on the first research question, “What are the problems experienced by primary-secondary school mathematics teachers regarding topics in geometry courses and new-generation questions that are used following topics?”, most of the participants stated that they experienced difficulties in teaching topics or regarding the understanding of topics by students, difficulties were experienced usually about the topics of geometric shapes and area, and they tried to overcome these difficulties with the support of materials and technology as a solution. The participants reported that they usually did not have difficulty with new-generation geometry questions, students found these questions difficult, but these were useful questions. Additionally, most participants expressed that the fact that geometry topics are in the last parts of the curriculum created a disadvantage for students, students did not care about these topics and were distracted from them, the participants could not keep up with the curriculum, and students did not have sufficient knowledge about these topics.

According to the results on the second research question, “What are the views of primary-secondary school mathematics teachers about the use of technology in geometry courses?”, all participants argued that technology should be used in geometry courses, it is highly useful in visualizing shapes and making them tangible, they said they used dynamic geometry software in their courses frequently, and this contributed to the learning of students. The participants who said they used technology occasionally stated that the technological infrastructure at their schools was inadequate, and they included tangible instruction materials more in their courses.

According to the results on the third research question, “What are the views of primary-secondary school mathematics teachers about the methods that are used in geometry courses?”, the instruction methods used by most of the participants were teacher-centered methods, and the most frequently used instruction methods were the method of teaching by discovery, the method of showing the concept and having students do it, and the computer-assisted instruction method. Only one participant stated that they used multiple instruction methods, which is a promising technique that could affect learning in geometry courses. More than half of the participants reported that they included proofs in their courses, students understood the topic easier when they proved it, they learned rules without memorization, and proofs were considered reasonable by students. Among their views about using materials in courses, the participants who stated that they lacked sufficient materials at their schools or did not have any materials at all constituted the vast majority. While the participants who used materials frequently in their courses were those who stated that their schools had enough materials, it is noteworthy that one participant reported using materials abundantly in courses despite the lack of materials at their school by personally acquiring materials. In this study, the participants generally provided positive opinions about material usage and opinions regarding lacking materials. They did not specify any difficulty in terms of using available materials. Another finding was that most participants prepared materials themselves and had their students prepare them.

Keywords: Geometry Teaching, Using Technology, Method-Technical

Özet

Geometri dersi soyut yapısı gereği öğrencilerin bilişsel olarak hem öğrenmekte hem de algılamakta zorluk yaşadığı, öğretmenlerin de öğretme sürecinde problem yaşadığı bir derstir. Bu çalışmanın amacı ilköğretim matematik

öğretmenlerinin geometri öğretimiyle ilgili görüşlerini incelemektir. Araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modelidir. Uygun örneklem yöntemi kullanılarak oluşturulan çalışma grubunda yer alan 16 ilköğretim matematik öğretmenine yarı yapılandırılmış görüş formu şeklindeki veri toplama aracı uygulanarak görüş alınmış, toplanan veriler nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Sonuçlara bakıldığında öğretmenlerin büyük çoğunluğunun geometri dersinde anlatmakta zorlandığı konular olduğu, teknolojiyi ve somut materyalleri kullanarak çözüm geliştirdikleri ayrıca öğretmenlerin tamamının teknolojiyi ve somut materyalleri kullanmaya olumlu baktıkları ve istekli oldukları ancak bazı öğretmenlerin okulunda teknoloji alt yapı yetersizliği ile materyal eksikliklerinin bulunduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Geometri Öğretimi, Teknoloji Kullanımı, Yöntem-Teknik

GİRİŞ

Matematiğin alt dallarından biri olan geometrinin uğraş alanı iki ve üç boyutlu şekiller, bu şekillerin uzunluk, alan, hacim ve açı ölçüleridir (Küçük Demir, 2020). Geometrinin kökeni tarihte çok eski medeniyetlere dayanmaktadır (Jones, 2000). Geometriye hem gerçek yaşamda çokça rastlanması hem de geometrinin birçok bilime temel olması nedeniyle geometri dersine matematik müfredatında önemli bir yer ayrılmıştır (Altun, 1998). Royal Society/JMC raporu (2001) geometri öğretiminin çağdaş amaçlarını:

“Mekânsal farkındalık, geometrik sezgi ve görselleştirme yeteneğini geliştirmek; iki ve üç boyutlu geometrik deneyimler sağlamak; geometrik özellikler ve teoremlerle ilgili bilgi, anlama ve kullanma becerisi geliştirmek; varsayımların, tümden gelimli muhakemenin ve ispatın geliştirilmesini ve kullanılmasını teşvik etmek; gerçek yaşamda modelleme ve problem çözme yoluyla geometri uygulama becerilerini geliştirmek; matematiğe karşı olumlu bir tutum geliştirmek ve toplumda geometrinin tarihi, kültürel mirası, geometrinin çağdaş uygulamaları hakkında farkındalık geliştirmek.”

şeklinde özetlemiştir. Türkiye’de verilen geometri öğretimi bu amaçları gerçekleştirmede yetersiz kalmaktadır. Geometriyle ilgili ilk sezgilerin, kavram ve genellemelerinin olduğu ilköğretim döneminde verilen geometri öğretimi sonraki dönemlere oranla daha önemlidir (Develi ve Orbay, 2003). Çocukluk döneminde edinilen geometrik bilgiler, uzay geometri ile ilgilidir ve informal bilgi şeklindedir. Çocuklar okulla birlikte edindikleri informal bilgileri zihinlerinde yeniden düzenlenmekte ve bilgiler formal hale dönüşmektedir (Altun, 1998; s.161). Öğrencilerin geometrik düşünme yapılarının gelişmesinde ve geometrik düşünme düzeylerinin ilerlemesinde öğrenme ortamlarının öğrenci merkezli bir yaklaşımla düzenlenmesi çok önemlidir (Özcan ve Türnüklü, 2015; s.296). Aksi halde öğrencilerde zihinsel gelişme düzeyi zayıf kalmakta ve ezberleme eğilimi başlamaktadır (Altun, 1998). Öğrencilerde geometrik düşünme alışkanlıklarının geliştirilmesinde, rutin olmayan problemlerle tasarlanan öğrenme ortamları önemli katkılar sağlamaktadır (Erşen, 2018).

Öğretmenin öğrencilerde geometrik zihinsel düşüncenin gelişimindeki rolü büyüktür. Geometri dersinin etkili bir şekilde işlenmesinde öğretmen inancı çok önemlidir. Açıklayıcı bir öğretim benimseyen öğretmen, öğretici modeli benimseyen öğretmene göre kavramsal bilgiyi daha çok önemsemekte ve öğrencilere etkili bir geometri deneyimi sunabilmektedir (Güler ve Altun, 2018). Öğretim programını uygulamak ve programa uygun iyi organize edilmiş ortamlar tasarlamak öğretmenin bilgi ve becerisiyle doğrudan ilişkilidir (Gürbüz ve Durmuş, 2009). Örneğin Kapçak (2019), mesleğinin ilk yılında olan bir matematik öğretmenin geometri derslerinde verdiği öğretimin niteliğinin yetersiz olduğunu belirlemiştir. Ayrıca matematik öğretmen adaylarıyla yapılan bir çalışmada ise öğretmen adaylarının ispat yapabilme becerilerinin yetersiz olduğu (Güler vd., 2012) görülmüştür.

Matematiğe göre daha soyut bir ders olan geometri öğretiminde uygulanan geleneksel yöntemler öğrencilerde öğrenim kaybı ve kavram yanlışlarına sebep olabilmektedir (Sarıaslan, 2019). Yapılan araştırmalarda geometri dersini etkili işlemek ve kavramları somutlaştırmak için teknoloji ile zenginleştirilmiş öğrenme ortamlarının ve dinamik geometri yazılımlarının kullanımının oldukça etkili olduğu sonucu çıkmıştır (Cantürk Günhan ve Açıan; 2016; Gürbüz ve Gülburnu, 2013; Güven ve Karataş, 2005; İçel, 2011; Laborde vd., 2006; Önal ve Göloğlu Demir, 2012; Özen, 2009; Sarıaslan, 2019; Uğur vd., 2016). Eğitimde teknoloji kullanımına hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin istekli olduğu görülmüştür (Burmabıyık, 2014). Etkili bir geometri dersi için somut materyallerin kullanımının ve etkinlik temelli uygulamaların da olduğu araştırmalar mevcuttur (Baki ve Özpinar, 2007; Bonnard vd., 2012; Hiele, 1999; İlgün, 2004; Kablan vd., 2013; Mesut, 2008; Toptaş, 2008; Yazlık, 2018). Geometri konularının farklı yöntemlerle işlenmesinin öğrencilerin akademik başarılarını artırdığı belirtilmiştir (Tektaş, 2010).

Geometri öğretiminde yıllardır yapılan araştırmalar öğrenme ve öğretme süreçlerinin zenginleştirilmesine yoğunlaşmış, her yeni yaklaşım yeni öğrenme ortamları tasarlanmasına zemin hazırlamıştır (Karpuz, 2018). Ancak öğretim sürecinin en önemli yürütücüsü olan öğretmenlerin geleneksel öğretim yöntemlerinin dışına çıkarken yaşadıkları zorlukların da bilinmesi gerekmektedir. Literatüre bakıldığında bu araştırmayla ilgili çalışmaların, etkili bir geometri öğretiminde öğretmen inancının rolünü inceleyen bir araştırmanın (Güler ve Altun, 2018) ve öğretmenliğinin ilk yılında olan bir ilköğretim matematik öğretmenin geometri alan bilgisi yeterliliğini inceleyen bir çalışmanın (Kaççak, 2019) olduğu görülmüştür. Literatür incelendiğinde bu araştırmayla ilgili olarak, etkili geometri öğretiminde öğretmen inancının rolünü inceleyen bir araştırmanın (Güler ve Altun, 2018) ve öğretmenliğinin ilk yılında olan bir ilköğretim matematik öğretmenin geometri alan bilgisi yeterliliğini inceleyen bir çalışmanın (Kaççak, 2019) olduğu görülmüştür. Bu araştırma ise öğretmenlerin buldukları çevrede teknolojiye ne kadar ulaşabildikleri, geometri materyallerinin her öğrencinin dokunabileceği sayıdaki varlığı ve çeşitliliği, öğretmenlerin kendilerini geometri öğretiminde ne kadar yeterli hissettiği ve tüm bunlarla birlikte öğretmenlerin geometri öğretimine dair görüşlerinin incelenmesi bakımından önem taşımaktadır. İlköğretim matematik öğretmenlerinin kendilerinde ya da çevrelerinde yaşadıkları eksikliklerin neler olduğunun araştırılması; etkili bir geometri dersi işlenmesinin önündeki engelleri kaldırabilmekte, öğretmen adaylarını geometri öğretiminde yaşanan zorluklardan haberdar ederek önlem alınmasını sağlayabilmekte ve çözümler üretilerek öğrencilerin geometrik düşünme düzeylerini artıran yöntemlerin işlenmesini kolaylaştırabilmektedir. Ayrıca yapılan bu çalışmanın öğretmenlerin geometri öğretiminde ne tür zorluklar yaşadıklarıyla ilgili araştırma ihtiyacını karşılayabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim matematik öğretmenlerinin geometri dersinin öğretiminde konularla ilgili yaşanan zorlukları, belirlemek, materyal ve teknoloji kullanımı, derste kullanılan yöntem ve teknikler ile geometrinin müfredattaki yeri hakkındaki düşüncelerini sorgulayarak görüşlerini incelemektir. Bu bağlamda mevcut araştırmanın problem cümlesi, “İlköğretim matematik öğretmenlerinin geometri dersiyle ilgili görüşleri nelerdir?” şeklindedir. Bu problemde hareketle şu alt problemlere cevap aranmaktadır.:

- *İlköğretim matematik öğretmenlerinin geometri dersinde konularla ve konu devamında kullanılan yeni nesil sorularla ilgili yaşadıkları zorluklar nelerdir?*
- *İlköğretim matematik öğretmenlerinin geometri dersinde teknoloji kullanımıyla ilgili görüşleri nelerdir?*
- *İlköğretim matematik öğretmenlerinin geometri dersinde kullanılan yöntem ve tekniklerle ilgili görüşleri nelerdir?*

1. YÖNTEM

Araştırmada, ilköğretim matematik öğretmenlerinin geometri dersinde yaşadığı zorluklar, kullanılan teknoloji ve yöntem-teknikler ile ilgili görüşleri incelenmek istenildiğinden nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Nitel araştırmayı bir “şemsiye kavram” olarak nitelendiren Yıldırım ve Şimşek (2018) tanımını; “*Değişik disiplinleri ve kavramları içine alan, nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.*” şeklinde yapmıştır. Durum çalışmaları ise bir birey, kurum, grup veya ortam ile ilgili derinlemesine araştırma yaparak bir sonuç ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). İlköğretim matematik öğretmenlerinden oluşan bir grubun geometri dersiyle ilgili görüşlerini inceleyen bu çalışma da durum çalışmalarına örnek oluşturmaktadır.

1.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu farklı okullarda ve ortaokul (5,6,7,8.sınıf) düzeyinde görev yapan on altı ilköğretim matematik öğretmeni oluşturmaktadır. Bu çalışmada ulaşılabilen ve gönüllülük esasına dayanan öğretmenlerle çalışıldığı için örnekleme yöntemlerinden uygun örneklem kullanılmıştır. Uygun örneklem, araştırmada ihtiyaç duyulan gruba ulaşmak için en ulaşılabılır olan yanıtlayıcılardan başlayarak örneklemin oluşmasıdır (Büyüköztürk vd., 2016). Tablo 1’de çalışma grubuna ait cinsiyet dağılımı verilirken Tablo 2’de çalışma grubunun mesleki tecrübe dağılımı verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubu Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kadın	11	68,8
Erkek	5	32,2

Tablo 2. Çalışma Grubu Mesleki Tecrübe Dağılımı

Mesleki tecrübe	f	%
1	4	25
2	2	12,5
3	1	6,2
4	3	18,8
5	2	12,5
5’ten fazla	4	25

1.1. Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın verileri, ilköğretim matematik öğretmenlerinin geometri dersinde yaşadığı zorlukları ortaya çıkarmak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan ve 10 tane açık uçlu sorunun bulunduğu yarı yapılandırılmış görüş formuyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış veri toplama aracının kullanılma nedeni önceden belirlenen değişkenlerle sınırlanan sorular yerine öğretmenlerin kendilerinin belirlediği değişkenler açısından soruları daha ayrıntılı cevaplayarak görüşlerini almaktır.

Araştırma soruları oluşturulurken geometri öğretiminin etkili işlenmesinde önemi dile getirilen yöntem ve tekniklerle ilişkili soruların hazırlanması, ayrıca teknolojinin geometri öğretiminde son yıllarda çokça kullanılması nedeniyle teknoloji kullanımına yönelik sorulara yer verilmesi, yine son yıllarda sınav

sisteminin değişmesi ve LGS sınavının uygulanmasıyla yeni nesil geometri soruları ve geometri konularıyla ilgili sorulara yer verilerek öğretmenlerin görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Veri toplama aracı oluşturularak uzman görüşü alınmış, soru cümlelerinde birkaç değişiklik yapıldıktan sonra çalışma grubuna uygulanmıştır. Aşağıda veri toplama aracında yer alan sorular verilmiştir:

1. *Geometri konularından öğrencilere anlatmakta zorlandığınız konular oldu mu? Olduysa nasıl çözümler geliştirdiniz? Açıklayınız.*
2. *Öğrencilerinizin anlamakta zorlandığı geometri konuları oldu mu? Olduysa nasıl çözümler ürettiniz? Açıklayınız.*
3. *Geometri konularını anlatırken farklı öğretim yöntem-tekniklerinden hangilerini kullandınız? En etkili olduğunu düşündüğünüz yöntem hangisidir? Açıklayınız.*
4. *Geometri konularının matematik müfredatında son kısımlarda yer alması öğrenciler için dezavantaj oluşturur mu? Açıklayınız.*
5. *Geometri derslerinde konuyu öğrencilere anlatırken ispat yaptınız mı? Yaptıysanız öğrencilerden nasıl geri dönütler aldınız? Açıklayınız.*
6. *Geometri derslerinde teknolojiyi kullanmanın öğrencilerin somut düşünmesine dolayısıyla anlamlı öğrenmesine yardımcı olacağını düşünüyor musunuz? Açıklayınız.*
7. *Siz geometri derslerinde teknolojiden ne kadar faydalanıyorsunuz? Açıklayınız.*
8. *Okulunuzda geometri dersinde kullanacağınız materyaller yeterince mevcut mu? Bu materyallerden ne sıklıkla faydalanıyorsunuz? Açıklayınız.*
9. *Geometri dersi için materyal yaptınız mı? Öğrencilere dersten sonra materyal hazırladığınız oldu mu? Açıklayınız.*
10. *Yeni nesil geometri sorularını nasıl tanımlıyorsunuz? Öğrenciler için faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? Yeni nesil geometri sorularının çözümünde zorlanıyor musunuz? Açıklayınız.*

1.2. Veri Analizi

Toplanan veriler nitel analiz yaklaşımlarından içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi yönteminde sorulara verilen cevaplardan yola çıkılarak kodlar ve temalar oluşturulmaktadır. Bu şekilde veriler daha derine inerek incelenmekte, kodlanarak kavramsallaştırılmakta ve yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Miles ve Huberman modeli kullanılarak veriler çift kodlanmış ve içsel tutarlık hesaplanmıştır. Görüş birliği %80 üzeri olarak hesaplanmıştır. Böylece araştırmanın güvenilirliği sağlanmıştır (Baltacı, 2017).

2. BULGULAR

Bu bölümde ilköğretim matematik öğretmenlerinden alınan görüşlerin analizine ait tablolara ve örnek alıntılara yer verilmiştir.

1. Bir öğretmen olarak geometri konularından öğrencilere anlatmakta zorlandığınız konular oldu mu? Olduysa nasıl çözümler geliştirdiniz? Açıklayınız.

Tablo 3. “Bir öğretmen olarak geometri konularından öğrencilere anlatmakta zorlandığınız konular oldu mu?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	f	%
Oldu	14	87,5
Olmadı	2	12,5

Tablo 3’te görüldüğü gibi “Bir öğretmen olarak geometri konularından anlatmakta zorlandığınız konular oldu mu?” sorusuna verilen cevaplar 2 kategoride toplanmıştır. Yapılan analiz incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun (%87,5) geometri dersinde anlatmakta zorlandığı konular olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anlatmakta zorlanılan konular ve çözüm önerileri kategorileriyle ilgili kodlara ait bulgulara Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. Belirtilen Kategoriler Kapsamında Yer Alan Kodlara İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kategori	Kod	f	%
Konular	Geometrik cisimler	3	15
	Alan	1	5
	Yüzey alanı	1	5
	Uzay geometri	1	5
Çözüm Önerileri	Materyaller kullanma	7	35
	Dinamik geometri yazılımları	2	10
	Çok soru çözme	1	5
	Akıllı tahta kullanma	2	10
	Özel öğretim yöntem-teknikleri	2	10

Tablo 4’te görüldüğü üzere geometri dersinde anlatmakta zorlandığımız konular olduysa nasıl çözümler geliştirdiniz sorusuna verilen cevaplarla ilgili 9 kod bulunmuştur. Cevaplar incelendiğinde en çok katı cisimler ve elemanları konusu anlatılmakta zorlanılan konu olmuştur (%15). Anlatılmakta zorlanılan diğer konular alan, yüzey alanı ve uzay geometri konuları şeklinde sıralanabilir. Öğretmenlerin bu konular için geliştirdikleri çözüm önerilerine bakıldığında materyal kullanımı en çok tercih edilen çözüm yöntemidir (%35). Geliştirdikleri diğer çözümler ise çok soru çözme, akıllı tahtayı kullanma, özel öğretim yöntem-tekniklerini uygulama şeklindedir. Bu durum gösteriyor ki materyal kullanımı öğretmenlerin geometri öğretiminde zorlanılan konularda çoğunlukla başvurduğu bir çözüm yöntemidir. Öğretmen cevaplarına ait örnek alıntılar aşağıda verilmiştir.

- “*Oldu katı cisimlerin elemanlarını çocuklara anlatmakta zorlandım ve bu yüzden çocuklarla öncelikle bu cisimlerin materyallerini yapıp kendilerinin elemanları keşfetmelerini sağladım.*” (Ö1)
- “*Üç boyutlu cisimler konusunu anlatmakta zorlanıyorum. Çünkü çocuklar üç boyut düşünmekte zorlanıyorlar. Bunun için sınıfa üç boyutlu cisimler getiriyorum ya da onların getirmesini istiyorum.*” (Ö2)

- “Öğrencilere alan kavramını vermekte zorlandım. Çözüm olarak çevreyle farkını göstermek istedim. Bu yüzden tahtaya arkası mıknatıslı olacak şekilde birim kareleri temsil eden kartondan kareler yapıştırdım. Alan dediğimiz kavramın birim karelerden oluştuğunu anlatmaya çalıştım.” (Ö10)

2. Öğrencilerinizin anlamakta zorlandığı geometri konuları oldu mu? Olduysa nasıl çözümler ürettiniz? Açıklayınız.

Tablo 5. “Öğrencilerinizin anlamakta zorlandığı geometri konuları oldu mu?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	f	%
Oldu	15	93,75
Olmadı	1	6,25

Tablo 5’te görüldüğü gibi “Öğrencilerinizin geometri konularından anlamakta zorlandığı konular oldu mu?” sorusuna verilen cevaplar 2 kategoride toplanmıştır. Yapılan analiz incelendiğinde öğrencilerin büyük bir kısmının geometri konularında anlamakta zorlandığı konular olduğu sonucuna ulaşılmıştır (%93,75). Öğrencilerin anlamakta zorlandığı konular ve çözüm önerileri kategorileriyle ilgili kodlara Tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Belirtilen Kategoriler Kapsamında Yer Alan Kodlara İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kategori	Kod	f	%
Konular	Geometrik cisimler/Açılımları	3	12
	Alan ve çevre	1	4
	Çokgenler ve özellikleri	1	4
	Noktanın konumu	1	4
	Üçgenin elemanları	1	4
	Çember ve daire	1	4
Çözüm önerileri	Materyaller kullanma	4	16
	Oyunlarla öğretim	2	8
	Origami yaptırma	1	4
	Teknoloji ve yazılım desteği	3	12
	Çok soru çözdürme	1	4
	Görselleştirme/ Somutlaştırma	5	20
	Benzeşim yöntemini kullanma	1	4

Tablo 6 incelendiğinde “Öğrencilerin anlamadığı konular olduysa nasıl çözümler ürettiniz?” sorusuyla ilgili 13 kod bulunmuştur. Kodlar incelendiğinde öğrencilerin en fazla geometrik cisimler ve açılımları konusunu anlamakta zorlandıkları ayrıca alan ve çevre, çokgenler ve özellikleri, noktanın konumu, üçgenin elemanları ve çember ve daire konularını da anlamada zorluk yaşadıkları belirtilmiştir. Çözüm önerileri olarak da materyal kullanma, teknoloji desteğiyle dersi işleme ve konuları görselleştirerek ve somutlaştırarak aktarma en çok gelen cevaplardır. Geometri dersindeki konuların öğrencilere soyut geldiği için anlaşılmadığı, konuları çeşitli materyallerle ve teknolojinin kullanımıyla görselleştirmenin

öğretmenlerin çözüm olarak en fazla başvurduğu yöntem olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmen cevaplarına ait örnek alıntılar aşağıda verilmiştir.

- “Üç boyutlu cisimler ve üçgende kenarortay açıortay. Bu konuyla ilgili Geogebra yazılımı kullanıldığında daha kalıcı oluyor.” (Ö2)
- “Çokgenler konusunda, çokgenlerin özelliklerini kavramakta zorlandılar. Bende onların daha iyi anlamaları için çitalarla köşelerinden esnek kapalı şekiller oluşturarak materyal tasarladım. Örneğin kare şeklini gösterirken kenarları eğerek eşkenar dörtgene dönüştürdüm. Böylece bu şekillerin aralarında ki farkı daha iyi görmüş oldular.” (Ö10)
- “Evet oldu. Bazı öğrenciler alan ve çevreyi birbirine karıştırıyor çünkü ezber yapıyorlar. Çevreyi çevrelemek kelimesine benzeterek bir şeklin dış hatlarını çevrelemek ile kenar toplamlarından bulunacağını anlattım.” (Ö15)

3. Geometri konularını anlatırken farklı öğretim yöntem-tekniplerinden hangilerini kullandınız? En etkili olduğunu düşündüğünüz yöntem hangisidir? Açıklayınız.

Tablo 7. “Geometri konularını anlatırken farklı öğretim yöntem-tekniplerinden hangilerini kullandınız? En etkili olduğunu düşündüğünüz yöntem hangisidir?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere ve Kodlara Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	Kodlar	f	%
Öğrenci merkezli	Buluş yoluyla öğretim	5	23,8
	Aktif öğrenme	1	4,76
	Beyin fırtınası tekniği	1	4,76
	Bilgisayar destekli öğretim	3	14,28
Öğretmen merkezli	İspat yardımıyla öğretim	1	4,76
	Sunuş yoluyla öğretim	1	4,76
	Tanımlar yardımıyla öğretim	1	4,76
	Tam öğrenme	1	4,76
	Materyal kullanma	2	9,52
	Gösterip-yaptırma	5	23,8

Tablo 7’de görüldüğü gibi “Geometri konularını anlatırken farklı öğretim yöntem-tekniplerinden hangilerini kullandınız ve en etkili olduğunu düşündüğünüz yöntem hangisidir?” sorularına verilen cevaplar 2 kategoriye ayrılmıştır. Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerin yarısından fazlasının geometri derslerinde öğretmen merkezli öğretim yöntemlerini tercih ettiği görülmektedir (%60). Kodlar incelendiğinde öğretmenlerin geometri dersinde en çok buluş yoluyla öğretim, gösterip yaptırma tekniği ve bilgisayar destekli öğretim yöntem ve tekniklerini kullandıkları görülmüştür. Ayrıca öğretmen Ö2 ve Ö5’in dışında hiçbir öğretmenin birden fazla öğretim yöntem ve tekniğini kullanmadığı da görülmüştür. Öğretmen cevaplarına ait örnek alıntılar aşağıda verilmiştir.

- “Beyin fırtınası – keşfetme.” (Ö5)
- “Teknolojik materyaller kullanmaya çalıştım. Farklı geometri yazılımları işimi kolaylaştırdı 3 boyutlu geometrik cisimlerin öğrencilerin aklında canlanmasını sağladım. En etkili yöntem bence bu yöntemdir.” (Ö15)
- “Gösterip yaptırma yöntemi ile geometrik cisimlerin açılımını daha kolay anladılar.” (Ö16)

4. Geometri konularının matematik müfredatında son kısımlarda yer alması öğrenciler için dezavantaj oluşturur mu? Açıklayınız.

Tablo 8. “Geometri konularının matematik müfredatında son kısımlarda yer alması öğrenciler için dezavantaj oluşturur mu?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	f	%
Oluşturur	11	68,75
Oluşturmaz	5	31,25

Tablo 8 incelendiğinde “Geometri konularının matematik müfredatında son kısımlarda yer alması öğrenciler için dezavantaj oluşturur mu?” sorusuna ait cevaplar iki kategoriye ayrılmıştır. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%68,75), geometri konularının müfredatta son kısımlarda yer alması, öğrenciler için dezavantaj oluşturduğunu belirtmiştir. Tablo 8’de verilen kategorilere ilişkin kodlara Tablo 9’da yer verilmiştir.

Tablo 9. Belirtilen Kategoriler Kapsamında Yer Alan Kodlara İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kategori	Kod	f	%
Oluşturur	Dikkat dağınıklığı	3	21,42
	Önemsiz görülme	3	21,42
	Pratik yapamama	1	7,14
	Müfredatı yetiştirememe	3	21,42
	Evet	1	7,14
	Konuları anlamada zorlanma	1	7,14
Oluşturmaz	İnşa temelli olma	1	7,14
	Daha ilgi çekici olma	1	7,14

Tablo 9 incelendiğinde 4. soru ile ilgili 2 kategori altında 9 kod bulunmuştur. Kodlar incelendiğinde geometri konularının müfredatın son kısımlarda bulunmasının öğrenciler açısından önemsiz görülebilmesi, öğrencilerde dönem sonuna doğru yaşanan dikkat dağınıklığı, müfredatı yetiştirmede zorlanma, pratik yapma ve soru çözme için zaman kalmaması gibi nedenlerden dolayı öğretmenlerin birçoğu dezavantaj oluşturduğunu belirtmişlerdir. Geometri konularının müfredatta son kısımlarda yer almasının bir dezavantaj oluşturmadığını belirten öğretmenler ise matematiğin inşa temelli bir yapıda bulunması nedeniyle anlamlı öğrenilmesi gerektiğini, geometri dersinin son kısımlarda yer almasının somutlaştırmaya elverişli yapısı nedeniyle öğrenciler tarafından ilgi çekilebilecek bir ders şeklinde işlenebileceğini söylemişlerdir. Öğretmen cevaplarına ait örnek alıntılar aşağıda verilmiştir.

- “Son kısımlar da yer alması öğrenciler için daha önemsizmiş gibi düşünülebiliyor.” (Ö2)
- “Oluşturabilir son dönemler öğrencilerin dersten biraz uzaklaştığı dönem oluyor bu da geometrinin biraz daha arka plana atılmasına sebep oluyor.” (Ö6)
- “Hayır. Matematik genel itibarıyla soyut bir alan. Bu alanın içerisinde geometrinin somutlaştırılmaya elverişliliği ile son kısımlarda yer alması dönem sonuna yaklaşan öğrenciler için ilgi çekici olabilir.” (Ö12)

5. Geometri derslerinde konuyu öğrencilere anlatırken ispat yaptınız mı? Yaptıysanız öğrencilerden nasıl geri dönütler aldınız? Açıklayınız.

Tablo 10. “Geometri derslerinde konuyu öğrencilere anlatırken ispat yaptınız mı?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	f	%
Evet	9	56,25
Hayır	5	31,25
Bazen	2	12,5

Tablo 10’da görüldüğü gibi “Geometri derslerinde konuyu öğrencilere anlatırken ispat yaptınız mı?” sorusuna ait cevaplar 3 kategoride toplanmıştır. Öğretmenlerin yarısına yakın bir kısmının ispat yaptığı görülürken (%56,25) çok az bir kısmının ara-sıra ispat yaptığı görülmüştür (%12,5). Geometri derslerinde hiç ispat yapmayan öğretmenler de mevcuttur (%31,25). Aşağıda verilen Tablo 11’de bu kategorilere ait kodlar sunulmuştur.

Tablo 11. “Yaptıysanız öğrencilerden nasıl geri dönütler aldınız?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere ve Kodlara Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	Kod	f	%
Kazanım Şekli	Ezberlememe/kalıcı öğrenme	4	40
	Kolay anlama	4	40
	Mantıklı gelmesi	1	10
	Olumlu	1	10

Tablo 11 incelendiğinde 5. soru ile ilgili 1 kategori ve 4 kod bulunmaktadır. Geometri dersinde konuyu anlatırken ispat yapan öğretmenler, öğrencilerin konuyu ezberlemeden kalıcı bir şekilde öğrendiklerini, öğrencilerin kolay anladıklarını düşündüklerini ve öğrencilere mantıklı geldiğini belirterek olumlu tepkiler geldiğini söylemişlerdir. Geometri dersinde ispat yapmadığını söyleyen öğretmenlerden bir tanesi öğrencilerin ispatı anlayacak yaş grubunda olmadığını belirtmiştir. Geometri derslerinde ara-sıra ispat yapan öğretmenlerden bir tanesi her konuda ispat yapmadığını belirtirken bir diğer öğretmen bazı noktalarda ispat yaptığını ve ispatın ifadeyi anlamlandırmada destek sağladığını belirtmiştir. Öğretmen cevaplarına ait örnek alıntılar aşağıda verilmiştir.

- “Yaptım öğrenciler kuralların neden ve nasıl geldiğini anlayarak daha kolay öğrenmelerinin gerçekleştiğini formüllerin sadece ezberlemesi gereken şeyler değil anlamlandırılması gereken şeyler olduklarını kavradılar.” (Ö1)
- “Evet. Dairenin alanını ispatladığımda neredeyse formüle kadar her şeyi yardımsız söylediler.” (Ö4)
- “İspatı anlayacak bir yaş grubunda olduklarını düşünmüyorum daha çok formül ve net bilgileri kazanımlarda da verildiği şekilde sunuyoruz.” (Ö6)

6. Geometri derslerinde teknolojiyi kullanmanın öğrencilerin somut düşünmesine dolayısıyla anlamlı öğrenmesine yardımcı olacağını düşünüyor musunuz? Açıklayınız.

Tablo 12. “Geometri derslerinde teknolojiyi kullanmanın öğrencilerin somut düşünmesine dolayısıyla anlamlı öğrenmesine yardımcı olacağını düşünüyor musunuz?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere ve Kodlara Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	Kod	f	%
Geometri yazılımlarının işlevi	Materyallerin yetersizliğinde kullanma	1	4,54
	Dgy/Geogebra yazılımı	4	18,18
	Üç boyutlu gösterme	2	9,19
	Geometrik cisimler konusunda kullanma	1	4,54
	Birden fazla deneme imkânı sağlama	1	4,54
Öğrenme durumu	Kalıcı öğrenme	3	13,63
	İlgiyi artırma	1	4,54
	Görselleştirme/ Somutlaştırma	6	27,54
	Evet	3	13,63

Tablo 12 incelendiğinde 6. soru ile ilgili 2 kategori altında 9 kod bulunmaktadır. “Geometri derslerinde teknoloji kullanımının öğrencilerin somut düşünmesinde dolayısıyla anlamlı öğrenmesine yardımcı olacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin tamamının bu düşünceye katıldığı görülmektedir. Öğretmen cevaplarına göre oluşturulan kodlar incelendiğinde eğitim teknolojilerinin ve yazılımlarının geometrik şekilleri görselleştirerek öğrencilere somut deneyimler yaşattığı görülmektedir. Bununla birlikte bazı öğretmenler geometri materyalleri yerine eğitim teknolojilerini kullandığını ve öğrencilerde kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesini sağladığını belirtmişlerdir. Öğretmen cevaplarına ait örnek alıntılar aşağıda verilmiştir.

- “Ben düşünüyorum inşa etmekte zorlandığımız materyallerin inşalarında bol bol kullanmalıyız bence.” (Ö1)
- “Evet. Her zaman kâğıtla modelleme yapmak zor. Ama geometri alt yapı programlar birçok konuyu somutlaştırmakta büyük ölçüde destek oluyor.” (Ö4)
- “Evet. Dinamik geometri uygulamaları öğrencilere birden fazla deneme imkânı sağlamaktadır.” (Ö12)

7. Siz geometri derslerinde teknolojiden ne kadar faydalaniyorsunuz? Açıklayınız.

Tablo 13. “Siz geometri derslerinde teknolojiden ne kadar faydalaniyorsunuz?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	f	%
Sıklıkla	12	75
Bazen	4	25

Tablo 13’te görüldüğü gibi “Siz geometri derslerinde teknolojiden ne kadar faydalaniyorsunuz?” sorusuna öğretmenlerden gelen cevaplar iki kategoride toplanmıştır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar doğrultusunda teknolojiyi sıklıkla kullanan öğretmenlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür (%75). Aşağıda bu soruyla ilgili kodlara Tablo 14’te yer verilmiştir.

Tablo 14. Belirtilen Kategoriler Kapsamında Yer Alan Kodlara ilişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kategori	Kod	f	%
Sıklıkla	Çağa uyum sağlama	1	5,26
	Kavramları net öğrenme	1	5,26
	EBA'yı kullanma	1	5,26
	DGY/ Geogebra kullanma	4	21,05
	Akıllı tahtayı kullanma	3	15,78
	Modellemeler/Görsel örnekler	1	5,26
	Sıklıkla kullanma	3	15,78
Bazen	Akıllı tahta eksikliği	1	5,26
	Çoğunlukla materyalleri kullanma	1	5,26
	Okulun teknolojik yetersizliği	1	5,26
	Öteleme/Yansıma konusunda kullanma	1	5,26
	İmkânlar ölçüsünde kullanma	1	5,26

Tablo 14 incelendiğinde 7. soru ile ilgili 12 kod bulunmuştur. “Siz geometri derslerinde teknolojiye ne kadar faydalanıyorsunuz?” sorusuna gelen öğretmen cevaplarına ilişkin kodlar incelendiğinde teknolojiyi sıklıkla kullanan öğretmenlerin geometri derslerinde özellikle Geogebra programı ve diğer geometri yazılımlarını, akıllı tahtayı ve Eba'yı kullandıkları, bu teknolojilerin öğrencilere kavramları öğretirken netlik kazandırdığı ve geometrik şekilleri modellemede çok kullanışlı olduğu sonuçları çıkarılmıştır. Öğretmenlerin bir kısmı da teknolojiye ulaşmada zorluk yaşadıklarını, okulun teknoloji alt yapısının yetersiz kaldığını, teknolojiyi imkanlar ölçüsünde kullanmaya çalıştığını ve geometri derslerinde materyal ağırlıklı ders işlediği için teknolojiye çok gerek kalmadığını belirtmişlerdir. Öğretmen cevaplarına ait örnek alıntılar aşağıda verilmiştir.

- “Akıllı tahta vasıtasıyla olabildiği kadar ve bazı matematik programlarıyla görsele indirgemeye çalışıyoruz.” (Ö6)
- “Geometride matematiğe oranla daha fazla kullanıyorum.” (Ö7)
- “Görev yaptığım okulun teknik özelliklerinden dolayı çok yararlanamıyorum.” (Ö9)

8. Okulunuzda geometri dersinde kullanacağınız materyaller yeterince mevcut mu? Bu materyallerden ne sıklıkla faydalanıyorsunuz? Açıklayınız.

Tablo 15. “Okulunuzda geometri dersinde kullanacağınız materyaller yeterince mevcut mu?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere ve Kodlara Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	Kod	f	%
Araç-gerece erişilebilirlik	Mevcut	3	18,75
	Sayı yetersizliği	1	6,25
	Eksiklik olması	6	37,5
	Temel malzemeler mevcut	1	6,25
	Kendisinin temin etmesi	1	6,25
	Materyal yokluğu	4	25

Tablo 15 incelendiğinde “Okulunuzda geometri dersinde kullanacağınız materyaller yeterince mevcut mu?” sorusuna ait 6 kod bulunmuştur. Kodlar incelendiğinde öğretmenlerin büyük çoğunluğunun

materyal eksikliğini veya materyalin hiç olmadığını belirttikleri görülmüştür. Öğretmenlerden biri materyal eksikliğini kendisinin temin ederek giderdiğini belirtmiş, bir öğretmen de materyalin olduğunu ancak her öğrenciye yetecek sayıda bulunmadığını söylemiştir.

Tablo 16. “Bu materyallerden ne sıklıkla faydalanıyorsunuz?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	f	%
Sıklıkla kullanma	6	37,5
Nadiren kullanma	7	43,75
Kullanmama	3	18,75

Tablo 16 incelendiğinde “Bu materyallerden ne sıklıkla faydalanıyorsunuz?” sorusu ile ilgili cevaplar 3 kategoride toplanmıştır. Kategoriler incelendiğinde materyali sıklıkla kullanan veya nadiren kullanan öğretmenlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Geometri dersinde sıklıkla materyal kullanan öğretmenlerin aynı zamanda materyal temini noktasında sıkıntısı bulunmayan ya da kendisinin temin ettiği materyalleri kullanan öğretmenler olduğu görülmüştür. Öğretmen cevaplarına ait örnek alıntılar aşağıda verilmiştir.

- “Maalesef mevcut değil kendim alıyorum gerekli konularda bol bol kullanıyorum.” (Ö1)
- “Maalesef. Okulda yeteri kadar materyal yok.” (Ö3)
- “Materyal olarak çok zengin değil. Ama aktif bir şekilde kullanmaya çalışıyorum.” (Ö9)

9. Geometri dersi için materyal yaptınız mı? Öğrencilere dersten sonra materyal hazırladığınız oldu mu? Açıklayınız.

Tablo 17. “Geometri dersi için materyal yaptınız mı? Öğrencilere dersten sonra materyal hazırladığınız oldu mu?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere ve Kodlara Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	Kod	f	%
Yapma	Evet	3	13,04
	Geometrik cisimler	1	4,34
	Dersten önce hazırlama	2	8,69
	Çokgenler ve alan	1	4,34
	Yapmama	4	17,39
Öğrencilere hazırlatma	Proje ödevi	4	17,39
	Geometrik cisimler	1	4,34
	Ders esnasında hazırlatma	1	4,34
	Bazen	1	4,34
	Evet	1	4,34
	Öğrencilere hazırlatmama	4	17,39

Tablo 17’de görüldüğü gibi “Geometri dersi için materyal yaptınız mı ve öğrencilere dersten sonra materyal hazırladığınız oldu mu?” sorularına ait cevaplar incelenmiş ve 11 kod bulunmuştur. Kodlar incelendiğinde öğretmenlerin büyük çoğunluğunun materyali kendilerinin hazırladığı, zaman zaman da

öğrencilere de hazırlattığı görülmüştür. Ancak kendi materyal yapmayan öğretmenlerin aynı zamanda öğrencilerine de hazırlamadığı görülmektedir. Öğretmenlerin cevaplarına ait örnek alıntılar aşağıda verilmiştir.

- “Evet kendim hazırlayıp derse materyal götürdüm ve bu öğrencilerin ilgisini de çekiyor odaklanmasını sağlıyor.” (Ö3)
- “Evet hem kendim hazırladım aynı zamanda proje ödevi olarak onlara materyal hazırlattım.” (Ö9)
- “Evet hazırladım. Çokgenler için, alan kavramı için özellikle hazırlamıştım. Öğrencilere de geometrik cisimleri daha iyi anlamaları için kartondan üç boyutlu hazırlattırıyorum.” (Ö10)
- “Materyalleri dersten önce genellikle kendim hazırladım. Fakat ders esnasında öğrencilerimle birlikte oluşturduğum materyaller oldu.” (Ö12)

10. Yeni nesil geometri sorularını nasıl tanımlıyorsunuz? Öğrenciler için faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? Yeni nesil geometri sorularının çözümünde zorlanıyor musunuz? Açıklayınız.

Tablo 18. “Yeni nesil geometri sorularını nasıl tanımlıyorsunuz? Öğrenciler için faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” Sorularına Ait Cevapların Kodlara Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kod	f	%
Faydalı	9	47,38
Zorlayıcı	8	42,10
Öğrenciler için üst düzey	2	10,52

Tablo 18 incelendiğinde “Yeni nesil geometri sorularını nasıl tanımlıyorsunuz? Öğrenciler için faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” soruları ile ilgili 3 kod bulunmuştur. Geometri konularında kullanılan yeni nesil soruları birçok öğretmen öğrenciler için faydalı olarak nitelendirirken bazı öğretmenler çok zor olduğunu belirtmişlerdir. Geometrinin öğrenciler için soyut olduğu düşünülünce yeni nesil sorularla geometrinin daha korkutucu bir ders olarak görülmesi ihtimali artmaktadır. Öğretmenlerin yeni nesil soruların çözümünde zorlanıp zorlanmadıkları sorusuyla ilgili cevaplara ait tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 19. “Yeni nesil geometri sorularının çözümünde zorlanıyor musunuz?” Sorusuna Ait Cevapların Kategorilere Göre Dağılımına İlişkin Yüzde ve Frekans Değerleri

Kategori	f	%
Zorlanmama	11	68,75
Biraz zorlanma	5	31,25

Tablo 19 incelendiğinde “Yeni nesil geometri sorularında zorlanıyor musunuz?” sorusuna ait cevapların 2 kategoriye ayrıldığı görülmüştür. Öğretmenlerin bir kısmı yeni nesil geometri sorularında biraz zorlandıklarını belirtirken öğretmenlerin büyük çoğunluğu yeni nesil geometri sorularının çözerken zorlanmadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen cevaplarına ait örnek alıntılar aşağıda verilmiştir.

- “Bence yeni nesil soruların hepsi çok faydalı çünkü çocukların düşünmelerini sağlıyorlar ve bizlerde bunu istiyoruz zaten zorlandıklarım olsa dahi çözüp öğrencilerime anlatıyorum.” (Ö1)
- “Yeni nesil geometri soruları oldukça zor. Öğrenciler bu tarz soru çözümüne baştan beri aşına olsalar daha kolay çözebileceklerdir ancak bu yeni soru tarzı onları zorluyor. Düşünme

becerileri için faydalı olan sorular da var tabii ki. Çözümde zorlandığım kısımlar olabiliyor.” (Ö3)

- *“Bence öğrenciler için biraz üst düzey kalıyor.”* (Ö7)
- *“Aslında sorular anlama dayalı sadece işlem içermeyen sorular. Öğrenciler için faydalı olduğunu düşünüyorum. Fakat şu zamana kadar bu dönemdeki öğrenciler bu tarz soru tipleri ile öğrenim görmedikleri için zorlanıyorlar. Alışmaları da basit olmuyor. Aynı şekilde bende bazı soruları yeni nesil olması için fazla abartarak hazırladıklarını düşünüyorum. Çözümlemez sorular ile çok karşılaştım ve bazen zorlandım.”* (Ö10)

SONUÇ VE TARTIŞMA

İlköğretim matematik öğretmenlerinin geometri dersi ile ilgili görüşlerinin incelendiği araştırmanın bu kısmında elde edilen sonuçlar ve tartışma bölümlerine yer verilmiştir.

Birinci alt problemde sorulan “İlköğretim matematik öğretmenlerinin geometri dersinde konularla ve konu devamında kullanılan yeni nesil sorularla ilgili yaşadıkları zorluklar nelerdir?” sorusuyla ilgili sonuçlara bakıldığında; öğretmenlerin büyük çoğunluğu konuyu anlatmada problem yaşadığını veya öğrencilerin konuyu anlamada zorluklar yaşadığını söylemişlerdir. Öğrencilerin yaşadığı zorlukların genellikle geometrik cisimler ve alan konusunda olduğunu ve çözüm olarak da materyaller ve teknoloji desteğiyle bu zorlukları aşmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Meslekte ilk yılında olan öğretmenlerin tamamının geometri dersinde anlatmakta zorlandığı konular olduğunu belirtmesi, Kapçak (2019)’ın da çalışmasında belirttiği meslekte ilk yılındaki bir öğretmenin verdiği geometri dersinin yetersiz oluşunun nedeni niteliğindedir. Öğretmenler, yeni nesil geometri sorularında çoğunlukla zorlanmadıklarını, bununla birlikte öğrencilerin zorlandıklarını ancak yeni nesil soruların faydalı sorular olduğunu belirtmişlerdir. Yeni nesil soruların rutin olmayan problemlerle oluşturulması ve rutin olmayan problemlerin öğrencilerin geometri düşünme alışkanlıklarına sağlayacağı katkının önemli olduğunu belirten Erşen (2018)’in bu düşüncesine öğretmenlerin birçoğunun katılması da önemlidir. Ayrıca öğretmenler çoğunlukla geometri konularının müfredatta son kısımlarda yer almasının öğrenciler için dezavantaj oluşturduğunu, öğrenciler tarafından önemsenmediğini ve dikkat dağınıklığına neden olduğunu, kendilerinin ise müfredatı yetiştiremediklerini ve geometri konularının öğrencilerde eksik kaldığını belirtmişlerdir.

İkinci alt problemde sorulan “İlköğretim matematik öğretmenlerinin geometri dersinde teknoloji kullanımıyla ilgili görüşleri nelerdir?” sorusuyla ilgili sonuçlara bakıldığında; öğretmenlerin tamamı geometri derslerinde teknolojinin kullanılması gerektiğini, şekilleri görselleştirmede ve somutlaştırmada çok faydalı olduğunu, dinamik geometri yazılımlarını derslerinde sıklıkla kullandıklarını ve öğrencilerin kalıcı öğrenmesine katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin teknolojinin geometri dersindeki olumlu etkisini dile getirmesi yapılan araştırmalarla da paralellik göstermektedir (Cantürk Günhan ve Açıkan; 2016; Gürbüz ve Gülburnu, 2013; Güven ve Karataş, 2005; İçel, 2011; Laborde vd., 2006; Önal ve Göloğlu Demir, 2012; Özen, 2009; Sariaslan, 2019; Uğur vd., 2016). Ayrıca öğretmenlerin tamamının teknoloji kullanımına karşı olumlu görüş belirtmesi Burmabıyık (2014)’ın da çalışmasında belirttiği gibi öğretmen ve öğrencilerin derslerde teknolojiyi kullanmaya istekli oluşunu destekler nitelikte bir sonuç çıktığını göstermiştir. Teknolojiyi ara-sıra kullanan öğretmenler ise okullarında teknolojik alt yapının yetersiz olduğunu derslerinde materyal kullanımına daha çok yer verdiklerini belirtmiştir.

Üçüncü alt problemde sorulan “İlköğretim matematik öğretmenlerinin geometri dersinde kullanılan yöntem ve tekniklerle ilgili görüşleri nelerdir?” sorusuyla ilgili görüşlere bakıldığında; öğretmenlerin çoğunluğunun kullandığı öğretim yöntem ve tekniklerinin öğretmen merkezli yöntemler olduğu, en çok kullanılan öğretim yöntemlerinin ise buluş yoluyla öğretim yöntemi, gösterip-yaptırma yöntemi ve bilgisayar destekli öğretim yöntemi olduğu görülmüştür. Sadece bir öğretmenin birden fazla öğretim

yöntemi kullandığını belirtmesi geometri derslerinde öğrenmeyi etkileyecek olumlu bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü farklı öğretim yöntemleriyle işlenen geometri derslerinde öğrencinin akademik başarısının daha çok arttığı bilinmektedir (Tektaş, 2010). Öğrencilerin geometrik düşünme düzeylerinin gelişmesi için öğrenme ortamlarının öğrenci merkezli yöntemlerle düzenlenmesi gerektiği (Özcan ve Türnüklü, 2015) düşünüldüğünde Türkiye’de verilen geometri eğitiminin yetersiz kaldığı (Develi ve Orbay, 2003) bu araştırmada çıkan genellikle öğretmen merkezli yöntemler kullanılması sonucuyla da bağdaşmıştır. Öğretmenlerin yarısından fazlası derslerde ispat yaptığını ve ispat yapınca öğrencilerin daha kolay anladığını, ezberlemeden kuralları öğrendiğini ve kuralların öğrencilere mantıklı geldiğini belirtmiştir. Öğretmen adaylarının ispat yapma becerisinin yetersiz olduğunu belirten Güler vd. (2012)’nin aksine bu araştırmada öğretmenlerin çoğunluğunun derslerde ispat yaptığı ve öğrencilerdeki faydasına değinildiği görülmüştür. Öğretmenlerin derslerde materyal kullanımına ilişkin görüşlerine bakıldığında; okulda materyal eksikliğinin olduğunu veya hiç olmadığını belirten öğretmen sayısının büyük çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Derslerde materyali sıklıkla kullanan öğretmenlerin, okullarında yeterince materyal olduğunu belirten öğretmenler olduğu görülürken bir öğretmenin ise okulunda materyal olmadığı halde materyalleri kendisi temin ederek derslerde bol bol kullandığını belirtmesi dikkat çekicidir. Yazlık (2018)’in araştırmasında öğretmenlerin materyal kullanımına karşı olumlu tutum sergilediği ancak materyallerin yetersiz olduğunu, sınıf yönetiminin zor olduğunu ve materyali öğrencilere tanıtmada yaşanan zorluklara değinildiği görülmüştür. Bu araştırmada öğretmenler genel olarak materyal kullanımına karşı olumlu ve materyal eksikliğiyle ilgili görüşler dile getirmişlerdir. Materyal kullanımına karşı karşılaşılan bir zorluğu belirtmedikleri görülmüştür. Öğretmenlerin çoğunluğunun materyal hazırladığı ve öğrencilere hazırlattığı da çıkan sonuçlardandır.

Öneriler

Geometri dersinin işlenişi ile ilgili öğretmen görüşlerinin incelendiği bu çalışmada aşağıdaki önerilere yer verilmiştir.

- Bu araştırmada geometri dersinin işlenişi ile ilgili öğretmen görüşlerine başvurulmuş fakat görüşler ile birlikte geometri derslerinin işlenişi ile ilgili gözlem yapılması araştırmayı daha güçlü kılabilir. Bu şekilde öğretmenlerin görüşleriyle davranışlarının uyumunun daha net görüleceği düşünülmektedir. Geometri derslerinin soyut yapıda olması geometri derslerinin farklı öğretim yöntem-teknikleriyle işlenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu sebeple okullarda materyal ya da teknolojik alt yapı yetersizliklerinin giderilmesi ve her okulun öğrencilere yetecek çeşitlilikte ve sayıda materyale sahip olması gerekmektedir.
- Geometri dersinde konu anlatımında birçok öğretmenin zorlanması ve bu öğretmenlerin genellikle mesleğin ilk yılında olması, öğretmenlerin lisans dönemi stajında daha çok geometri derslerine ağırlık verilerek işlenmesiyle çözülebilir. Ayrıca görevde bulunan öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerle geometri dersini öğretim düzeylerinin geliştirilmesi önerilmektedir.
- Öğretmenlerin kullandıkları öğretim yöntem-tekniklerinin sınırlı olması geometri öğretimini olumsuz etkilemektedir. Okullarda, içerisinde hem teknolojik hem somut materyallerin bulunduğu bir geometri sınıfının tasarlanıp ders yapılması hem öğretmenin dersi farklı yöntemlerle işlemesine hem de öğrencilerin derse karşı motive olmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.
- Bu araştırmada sadece öğretmen görüşleri incelenerek çalışma tamamlanmıştır. Bu çalışmaya ek olarak hem öğretmenin hem öğrencinin düşünceleri sorgulanarak geometri dersinin işlenişi ile ilgili görüşlerin incelenmesi önerilmektedir.

Etik Kurul İzin Bilgisi: Bu araştırma, Kafkas Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu 12/07/21 tarihli E-21445 sayılı kararı ile alınan izinle yürütülmüştür.

Yazar Çıkar Çatışması Bilgisi: Bu çalışmada çıkar çatışması yoktur ve finansman desteği alınmamıştır.

Yazar Katkısı: Yazarlar makaleye eşit katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

KAYNAKLAR

- Altun, M. (1998). Geometri öğretimi. <https://alonot.com/aof-geometri-ogretimi-ders-notlari/>, Erişim tarihi: 10.06.2021
- Baki, A. & Özpınar, İ., (2007). Logo destekli geometri öğretimi materyalinin öğrencilerin akademik başarılarına etkileri ve öğrencilerin uygulama ile ilgili görüşleri. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(34), 153-163.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 3(1), 1-15.
- Bonnard Q., Verma H., Kaplan F. & Dillenbourg P. (2012). Paper Interfaces for Learning Geometry. In: Ravenscroft A., Lindstaedt S., Kloos C.D., Hernandez-Leo D. (eds) 21st Century Skills. EC-TEL 2012. Lecture Notes in Computer Science, vol 7563. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-33263-0_4
- Burmabıyık, A. (2014). *Geometrik cisimlerin öğretimi için geliştirilen 3 boyutlu mobil uygulamalar hakkında öğrenci ve öğretmen görüşleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Balıkesir Üniversitesi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Ç. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Cantürk Günhan, B. & Açıkan, H. (2016). Dinamik geometri yazılımı kullanımının geometri başarısına etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 7(1), 1-23. doi: 10.16949/turcomat.67541
- Çalışkan, Ç. (2012). *8. sınıf öğrencilerinin matematik başarılarıyla ispat yapabilme seviyelerinin ilişkilendirilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Develi, M. H., & Orbay, K. (2003). İlköğretimde niçin ve nasıl bir geometri öğretimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 157(1). Erişim: http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/157/develi.htm
- Erşen, Z. B. (2018). *Onuncu sınıf öğrencilerinin geometrik düşünme alışkanlıklarını geliştirmeye yönelik öğretim ortamının tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Güler, G., Özdemir, E. & Dikici, R. (2012). Öğretmen adaylarının matematiksel tümevarım yoluyla ispat becerileri ve matematiksel ispat hakkındaki görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 219-236.
- Güler, H. & Altun, M. (2018). Öğretmenlerin inançlarının davranışlarına ve etkili bir geometri dersinin işlenişine yansımaları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(4), 1345-1357. doi:10.24106/kefdergi.443854
- Gürbüz, K., & Durmuş, S. (2009). İlköğretim matematik öğretmenlerinin dönüşüm geometrisi, geometrik cisimler, örüntü ve süslemeler alt öğrenme alanlarındaki yeterlikleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 1-22.
- Gürbüz, R. & Gülburnu, M. (2014). 8. Sınıf geometri öğretiminde kullanılan cabri 3d'nin kavramsal öğrenmeye etkisi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 4(3), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/turkbilmat/issue/21571/231484>
- Güven, B. & Karataş, İ., (2005). Dinamik geometri yazılımı cabri ile oluşturmaya yönelik öğrenme ortamı tasarımı: Bir model. *E-İlköğretim Online (Elektronik)*, 4(1), 67-72.

- İçel, R. (2011). *Bilgisayar destekli öğretimin matematik başarısına etkisi: Geogebra örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- İlgün, Ş. (2004). *Yapısalcılığın ortaöğretim öğrencilerinin geometri dersindeki çokgenler konusuyla ilgili başarılarına ve geometriye yönelik tutumlarına etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Jones, K. (2000). Critical issues in the design of the geometry curriculum. In: Bill Barton (Ed), *Readings in Mathematics Education*. Auckland, New Zealand: University of Auckland. pp 75-90.
- Kablan, Z., Topan, B. & Erkan, B. (2013). Sınıf içi öğretimde material kullanımının etkililik düzeyi: Bir meta-analiz çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1629-1644. doi: 10.12738/estp.2013.3.1692
- Kapçak, B. S. (2019). *Mathematical quality of geometry instruction of a novice high school teacher* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Karpuz, Y. (2018). *Duval'in bilişsel modeline uygun tasarlanan öğrenme ortamının değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Küçük Demir, B. (2020). *Geometri ve öğretimi* (1. baskı). Pegem Akademi.
- Laborde, C., Kynigos, C., Hollebrands, K. & Strässer R. (2006). Teaching and learning geometry with technology. A. Gutiérrez, P. Boero (eds.), *Handbook of Research on the Psychology of Mathematics Education: Past, Present and Future*, 275–304. <https://brill.com/view/book/edcoll/9789087901127/BP000011.xml>
- Mesut, M. (2008). *Etkinliklerle geometri öğretiminin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin erişim düzeylerine etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Önal, N. & Göloğlu Demir, C. (2013). İlköğretim yedinci sınıfta bilgisayar destekli geometri öğretiminin öğrenci başarısına etkisi. *Turkish Journal of Education*, 2(1), 19-28.
- Özen, D. (2009). *İlköğretim 7. sınıf geometri öğretiminde dinamik geometri yazılımlarının öğrencilerin erişim düzeylerine etkisi ve öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Royal Society/ Joint Mathematical Council (2001). *Teaching and learning geometry 11-19*. London: Royal Society/Joint Mathematical Council.
- Sarıaslan, M. F. (2019). *Teknoloji ile zenginleştirilmiş ortamda geometri öğretiminin 6. Sınıf öğrencilerinin açılar konusundaki başarısına etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bayburt Üniversitesi.
- Sözbilir, M. (2009). Nitel veri analizi. https://www.academia.edu/download/32207596/1112_nitel-arac59ftc4b1rmada-veri_analizi.pdf
- Tektas, M. (2010). Geometri öğretiminde farklı öğretim yöntemlerinin öğrencinin akademik başarısına etkisinin incelenmesi. *Education Sciences*. 5(1), 314-320.
- Toptaş, V. (2008). Geometri öğretiminde sınıfta yapılan etkinlikler ile öğretme-öğrenme sürecinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 7(1),91-110.
- Türnüklü, E. & Özcan, B. N. (2014). Öğrencilerin geometride rbc teorisine göre bilgiyi oluşturma süreçleri ile Van Hiele geometrik düşünme düzeyleri arasındaki ilişki: Örnek olay çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 295-316.
- Uğur, B, Urhan, S. & Arkün Kocadere, S. (2016). Geometrik cisimler konusunun dinamik geometri yazılımı ile öğretimi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 10(2), 339366.
- Van Hiele, Pierre M. (1999). Developing geometric thinking through activities that begin with play. *Teaching Children Mathematics*, 6, 310–316.
- Yazlık, D. (2018). Öğretmenlerin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımına yönelik görüşleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15),775-805.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Makale türü / Article type: Araştırma / Research

Factors Affecting Purchase Intention of Organic Food among Young Adults: The Role of the Extended Model of the Theory of Planned Behavior

Genç Yetişkinlerde Organik Gıda Satın Alma Niyetini Etkileyen Faktörler: Planlı Davranış Teorisi Genişletilmiş Modelinin İşlevi

Doç. Dr. İsmail Tamer Toklu

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, FUBYO, ittoklu@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7848-4867

Doç. Dr. Erol Ustaahmetoğlu

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF, ustaahmetoglu@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0120-6057

Abstract

The study proposes an extended model of the Theory of Planned Behavior (TPB) and aims to investigate the effects of variables on organic food purchase intentions of young adult consumers. The study examines the three variables of the theory of planned behavior, namely attitude, subjective norm, perceived behavioral control, and the effects of perceived benefits and perceived barriers on organic food purchase intention. The population of the research is university undergraduate students studying in the East Black Sea region in Turkey. A web-based questionnaire was applied to volunteer young adults selected using the convenience sampling method. The obtained data were analyzed by structural equation modeling and SPSS statistical program. The findings are as follows. Perceived benefits were effective on the attitude towards organic food, but not found to be effective on the purchase intention towards organic food. Perceived barriers were effective on purchase intention, but not found to be effective on attitude. The attitude was effective on purchase intention, but the subjective norm and perceived behavioral control were not found to be effective on purchase intention. The research proposes the extended theory of planned behavior in determining organic food purchase intention. The results obtained are valuable in terms of understanding the consumption behavior of young adults, which is an important market segment.

Extended Abstract

Introduction: The concept of organic food was first introduced during the 1940s and then commercialized (Rahman & Hossain, 2019). Organic farming provides long-term benefits to the environment as well as to people. It improves soil fertility, controls pests and diseases without harming the environment, keeps water sources safe, spends less money on purchasing off-farm inputs, and produces nutritious food from high-quality crops to market at a good price. Despite all its positive aspects, the transition to organic agriculture is complex and problematic, and this path requires bringing together all parties of society such as farmers, policymakers, and the market dynamics (Yazdanpanah & Forouzani, 2015).

Young people, who have an important potential among consumers, have not been adequately examined academically in the context of organic food. This research proposes an extended model of the Theory of Planned Behavior, which helps to examine the organic food purchase intentions of young adult consumers. The Theory of Planned Behavior is widely used in many disciplines including organic food (e.g. Yadav & Pathak, 2016) in predicting consumer behavior. The proposed model includes the Theory of Planned Behavior variables and perceived benefits and perceived barriers from the Health Belief Model.

Young adults represent a strong driver for the development of environmentally friendly health-conscious populations, as well as a big potential market for organic foods. It would be appropriate for relevant organizations

and marketers to focus more and more on integrated marketing communication campaigns and health and environmental education programs targeting the young consumer market segment.

This study examines the organic food purchase intention of young adults between the ages of 15-24. The effects of attitude towards organic food, subjective norm, perceived behavioral control, perceived benefits, and perceived barriers to organic food purchase intention are investigated with the proposed extended model of the Theory of Planned Behavior.

With its high young population, Turkey has an important market segment in this sense. Approximately 15% of Turkey's population consists of a young population and it has the youngest population in the European geography (WEB1, 2022). This consumer group needs to be investigated with a multidimensional approach. It is thought that the research will provide data to the relevant stakeholders. It aims to contribute to filling the current gap in the literature by examining the subject with the proposed extended model of the Theory of Planned Behavior.

Method: Many theories and models are used to understand human behavior. Some of these are the Theory of Reasoned Action, its expanded format the Theory of Planned Behavior, and the Health Belief Model. The theory of planned behavior assumes that there are three determinants of intention on a conceptual basis. These are attitudes towards behavior, subjective norm, and perceived behavioral control. The variance of the willingness to consume organically grown foods explained in the Health belief model is due to the behavioral evaluation variables (perceived benefits and perceived barriers) and the health motivation variable (Yazdanpanah, Forouzani & Hojjati, 2015).

Being equipped with the necessary knowledge about organic food can positively improve the attitude towards the product (Demirtaş, 2019). For consumers to attribute value to organic food, they need to know about its benefits, which can ultimately trigger purchase intention (Le-Anh & Nguyen-To, 2020). On the other hand, there are perceived barriers to organic food. Various barriers are also mentioned concerning the purchase of organic food (Pham, Nguyen, Phan & Nguyen, 2019). The most common reason here is the high price. Additional barriers include lack of information and availability, distrust of organic labels, time-related barriers, inadequate marketing efforts, poor presentation, and cosmetic defects.

With the theoretical framework discussed above, the hypotheses of the research can be formed as follows.

- H1. Perceived benefits (AF) have an impact on attitude (TT) towards organic food.*
- H2. Perceived benefits (AF) have an impact on purchase intention (SN) for organic food.*
- H3. Perceived barriers (AE) have an impact on attitude (TT) towards organic food.*
- H4. Perceived barriers (AE) are effective on purchase intention (SN) for organic food.*
- H5. Attitude towards organic food (TT) is effective on purchase intention (SN) towards organic food.*
- H6. Subjective norm (ON) is effective on purchase intention (SN) for organic food.*
- H7. Perceived behavioral control (ADK) is effective on purchase intention (SN) for organic food.*

According to the proposed conceptual model, perceived benefits and perceived barriers are effective on attitude towards organic food and purchase intention. Attitude, subjective norm, and perceived behavioral control also affect purchase intention. The scales of the study were obtained from the literature. The questionnaire was prepared in the form of a five-point Likert (1-strongly disagree 5-strongly agree). The final form of the questionnaire was prepared with the feedback obtained as a result of 5 preliminary questionnaires. The data of the study were collected by the web-based survey method, which was made with voluntary participation among university students selected by convenience sampling method studying in the Eastern Black Sea region of Turkey. Hypotheses were tested with 98 questionnaires that were valid among 112 people participating in the research. SmartPLS, a PLS (Partial Least Squares) based structural equation modeling, was used to test the model.

Findings: While perceived benefits were found to be effective on attitude, the hypothesis that it affected purchasing behavior was not supported. Perceived benefits are issues related to consumers' environmental and health awareness. The effect of perceived benefits on attitude is consistent with the literature (e.g. Demirtaş, 2019). The effect on purchase intention is not compatible with the literature. This may be due to the lack of adequate attitudes or the lack

of priority of organic food among young people. In this case, perceived barriers may be the first variable that comes to mind.

While the hypothesis that perceived barriers affect the attitude towards organic food was not supported, it was found to be effective on the purchase intention. The lack of support for the effect of perceived barriers on attitude is inconsistent with the literature. However, the effect of perceived barriers on purchase intention is consistent with the literature (e.g. Pham et al., 2019). The most important perceived barrier is the high price of organic food. Lack of information and availability and distrust of organic labels can also be counted among the barriers.

Attitude towards organic food was found to be effective on purchase intention. This is in line with the literature (e.g. Smith & Paladino, 2010; Yazdanpanah & Forouzani, 2015). This finding has similar results to the studies conducted in various countries.

The hypothesis that the subjective norm affects purchase intention was not supported. This is inconsistent with the literature. Since organic food is related to issues such as health consciousness, environmental concern, and food safety, it is meant for individuals to have sufficient awareness of their environment. Considering Maslow's order of needs, it is a fact that the subject is related to the consumers in the society at the top of the pyramid. It may not be appropriate to expect a high-level behavior from the consumer section, where there are individuals whose basic needs are not sufficiently satisfied.

The hypothesis that perceived behavioral control affects purchase intention was not supported. This is also inconsistent with the literature. In the absence of resources or opportunities, it is not easy for individuals to form strong intentions to perform the behavior. In this context, the macroeconomic environmental conditions of the country, the macro-economic environment, and the socio-economic status of consumers may be effective in the emergence of this result.

Conclusion and Recommendations: Turkey is gradually losing its ability to engage in mass agriculture due to the fragmentation of plantations that have the characteristics of a field through inheritance. As the areas begin to shrink, it may become attractive for regional development to turn to boutique organic agriculture. To turn this threat into an opportunity, it is obvious that the necessary strategic plans should be made on the producer side of organic agriculture and implemented as soon as possible. It is possible to create a structure that creates value for all stakeholders in the supply chain within the scope of the attitude development efforts to be made on the consumer side and the implementation of marketing pull strategies in Turkey. It can be thought that the high price barrier in front of the widespread preference for organic food by consumers in Turkey may create negativity in production activities. However, it should not be overlooked that there is a category that can be easily and value-added in the world with export-oriented studies. Creating the necessary infrastructure for the product needs of the developed markets in the world can eliminate the restrictions on the international marketing side.

Keywords: Organic Food, the Theory of Planned Behavior, Young Adult, Purchase Intention

Jel Code: M30, M31, M38

Özet

Bu çalışma Planlı Davranış Teorisinin genişletilmiş bir modelini önererek, bağımsız değişkenlerin yetişkin genç tüketicilerin organik gıda satın alma niyetlerine etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışma planlı davranış teorisinin üç değişkeni tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol ile algılanan faydalar ve algılanan engellerin organik gıda satın alma niyetine etkisini incelemektedir. Araştırmanın evreni Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesinde öğrenim gören üniversite lisans öğrencileridir. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen gönüllü genç yetişkinlere web tabanlı anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler yapısal eşitlik modellemesi ve SPSS istatistik programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Bulgular; algılanan faydalar, organik gıdaya yönelik tutum üzerinde pozitif yönlü etkili iken organik gıdaya yönelik satın alma niyeti üzerinde etkili bulunmamıştır. Algılanan engeller, satın alma niyeti üzerinde negatif yönlü etkili iken tutum üzerinde etkili bulunmamıştır. Tutum, satın alma niyeti üzerinde etkili iken, öznel norm ve algısal davranışsal kontrol satın alma niyeti üzerinde etkili bulunmamıştır. Araştırma organik gıda satın alma niyetini belirlemede genişletilmiş planlı davranış teorisini önermektedir. Elde edilen sonuçlar önemli bir pazar bölümü olan genç yetişkinlerin tüketim davranışlarını anlama açısından değerlidir.

Anahtar Kelimeler: Organik Gıda, Planlı Davranış Modeli, Genç Yetişkin, Satın Alma Niyeti

Jel Kodu: M30, M31, M38

GİRİŞ

Organik tarım, biyolojik çeşitliliği, biyolojik döngüleri ve topraktaki biyolojik aktiviteleri destekleyen ve geliştiren ekolojik bir üretim yönetim sistemidir. Çiftlik dışı girdilerin minimum kullanımına ve ekolojik uyumu onaran, sürdüren ve geliştiren yönetim uygulamalarına dayanmaktadır (NOSB, 1995). Organik gıda, organik tarım yöntemiyle elde edilen ürünleri ifade eder. Burada “organik”, gıda veya diğer tarımsal ürünün onaylanmış yöntemlerle üretildiğini gösteren bir etiketleme terimidir. Bu yöntemler, kaynakların döngüsünü destekleyen, ekolojik dengeyi teşvik eden ve biyolojik çeşitliliği koruyan kültürel, biyolojik ve mekanik uygulamaları bir araya getirir. Burada sentetik gübreler, kanalizasyon çamuru, ışınlama ve genetik mühendisliği kullanılmaz (USDA, 2022).

Organik gıda kavramı ilk olarak 1940'lardan 1950'lere kadar tanıtılmış ve daha sonra ticarileştirilmiştir (Rahman & Hossain, 2019). Son yıllarda yaşam standartlarının istikrarlı bir şekilde yükselmesi ile organik tarım ve organik gıda pazarı büyümeye başlamıştır. Bazı prestijli markaların konvansiyonel gıdalarla ilgili olarak yaşadığı gıda güvenliği skandalı ise organik gıdalara olan talebin artmasına katkıda bulunmuştur. (James, Hu & Leonce, 2019).

Dünyadaki gıdaya yönelik gelişmeler ülkelerin tarımsal planlamalarını yeniden konumlandırmaya başladığını göstermektedir. Gelişmiş ülkeler organik tarım ve gıda uygulamalarında tüketici taleplerindeki gelişmelere göre yeniden konumlanırken, gelişmekte olan ülkelerin de bu eğilimi takip etmeye başladığı izlenmektedir. Örneğin, bu süreçte Bangladeş'te çiftçilerin organik tarıma yönelik farkındalıklarının arttığı, hükümetin organik tarımı teşvik etmek için ulusal tarım politikaları oluşturduğu, buna özel girişimlerin olumlu tepki verdiği ve çay bitkisinin organik gıda üretiminde ilk ürün olduğu belirtilmektedir (Rahman, & Hossain, 2019).

Organik gıda, konvansiyonel olanlara göre daha besleyici, daha sağlıklı, daha güvenli ve çevre dostu olarak algılanmaktadır. Önceki araştırmalar, tüketicilerin üstün kalitesi, tadı ve kanıtlanmış güvenliği için organik gıdaya daha fazla bir fiyat ödeme olasılığının görece olarak yüksek olduğunu göstermektedir (Chen & Lobo, 2012). Organik tarımın geleceği, büyük ölçüde, tüketici talebine ve organik olarak yetiştirilen gıdalar için daha yüksek fiyatlar ödemeye yönelik tüketici motivasyonuna bağlıdır (Aryal, Chaudhary, Pandit & Sharma, 2009).

Bu çalışma organik gıdaya yönelik tüketici tarafındaki tepkiye odaklanmaktadır. Literatürdeki araştırmalar, günümüzde ve gelecekte önemli bir tüketim potansiyelini barındıran gençlerin organik gıda bağlamında yeterince incelenmediği izlenimini oluşturmuştur. Bu nedenle bu araştırma genç yetişkin tüketicilerin organik gıda satın alma niyetlerini araştırmaya yardımcı olan Planlı Davranış Teorisinin genişletilmiş bir modelini önermektedir. Planlı Davranış Teorisinin tüketicilerin davranışlarını incelemede organik gıda (Örneğin, Yadav & Pathak, 2016) dâhil birçok disiplinde yaygın bir şekilde kullanıldığı ve güçlü tahminler elde edilebildiği belirtilmektedir. Önerilen model Planlı Davranış Teorisinin bağımsız değişkenleri olan organik gıdaya yönelik tutum, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol ile birlikte Sağlık İnanç modelinin bağımsız değişkenleri olan algılanan faydalar ve algılanan engellerin bağımlı değişken olan organik gıdalara yönelik satın alma niyetine etkilerini içermektedir.

Avrupa coğrafyasının en genç nüfusuna sahip olan Türkiye'nin yaklaşık %15'i genç nüfustan oluşmaktadır (WEB1, 2022). Yüksek genç nüfus önemli bir pazar bölümünü içerdiğinden çok yönlü olarak araştırılmasının gerekliliği açıktır. Covid 19 salgın süreci ile yaşanan tecrübeler tedarik zincirinin üretimden tüketime kadar her halkasında belirgin şekilde farklılaşan bir bakış açısı değişimini ortaya çıkarmıştır. Bir tarafta sağlıklı gıdaya erişim isteği, diğer tarafta tedarik zincirinde yaşanan zorluklar

nedeniyle artan maliyet yapıları tüketici tercihlerinde etkili olabilmektedir. Bu çalışma ile yaşanan ekonomik zorluklarla baş etmeye çalışan genç yetişkinlerin organik gıdaya yönelik tutumları araştırılmaktadır. Araştırmanın konu ile ilgili paydaşlara veri sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma ayrıca önerilen geliştirilmiş Planlı Davranış Modeli ile literatüre katkı sunmaktadır.

1. TEORİK ÇERÇEVE VE HİPOTEZ OLUŞTURMA

İnsan davranışını anlamada birçok teori ve modelin kullanıldığı görülmektedir. Bunların bazıları, Gerekçeli Eylem Teorisi (TRA: The Theory of Reasoned Action) ve genişletilmiş formatı olan Planlı Davranış Teorisi (TPB: The Theory of Planned Behavior) ile Sağlık İnanç modelidir (HBM: The Health Belief Model). Gerekçeli Eylem Teorisi, bir kişinin davranışının, davranışı gerçekleştirme niyeti tarafından belirlendiğini ve bu niyetin, sırayla, davranışa ve öznel normlara yönelik tutumlarının bir işlevi olduğunu öne sürmektedir (Fishbein & Ajzen, 1975). Ajzen, Gerekçeli Eylem Teorisine "Algılanan davranışsal kontrol" bileşenini ekleyerek Planlı Davranış Teorisini tanıtmıştır. Böylece, gerçek davranış daha iyi tahmin edebilmek için Gerekçeli Eylem Teorisi genişletilmiştir.

Planlı Davranış Teorisi (Ajzen, 1991) birçok disiplinde tüketicilerin niyet ve davranışının tahmininde kullanılan bir teoridir. Organik gıda bağlamında da satın alma niyeti için kullanışlı uygulamalara konu olduğu belirtilmektedir (Dowd & Burke, 2013). Hatta teorinin organik gıdaların tercihinde kültürlerarası çalışmalara da uygulandığı ve başarılı sonuçlar ortaya çıkardığı ifade edilmektedir (Arvola vd., 2008).

Planlı davranış teorisi niyete yönelik olarak kavramsal temelde üç belirleyicinin olduğunu varsaymaktadır. Bunlar, davranışa yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontroldür. Burada davranışa yönelik tutumdan anlaşılması gereken, bireyin bir davranışı olumlu ya da olumsuz şekilde değerlendirme derecesine sahip olmasıdır. Öznel veya sosyal normlar, bir davranışı yapmak ya da yapmamak için algılanan sosyal baskıları ifade eder. Algılanan davranışsal kontrol ise bireyin belirli bir ürünü kolayca tüketip tüketemeyeceği veya tüketiminin zor veya imkânsız olup olmadığını açıklar. Burada davranışsal kontrol, geçmiş deneyimlerin yanı sıra beklenen zorlukları veya kolaylaştırıcı koşulları yansıtır. Kaynak veya fırsatlara sahip olmadıklarını hissettiklerinde, bireylerin davranışı gerçekleştirmek için güçlü niyetler oluşturmaları pek mümkün görülmemektedir. Planlı davranış teorisine göre, öncelikle davranış niyeti ortaya çıkmakta sonrasında davranış gerçekleşmektedir. Genel kural olarak, niyet ne kadar güçlü ise davranışın gerçekleşme performansı da o kadar olasıdır (Vermeir & Verbeke, 2008).

Diğer taraftan, Sağlık İnanç modeli popüler bir beklenti değeridir. Beklenti, bireyin bir görevi ne düzeyde başarabileceğine yönelik inanç iken; değer, bu görevi başarabilmek için gerekli teşvik veya nedenlerdir (Eccles & Wigfield, 2002). Doğaya saygının önemsenmemesi ile çevrenin kirlenmesine ve gıda güvenliğine yönelik oluşan tehditlere karşılık sağlık endişesinin artması, gıdaların yaşam kalitesine olan etkilerinin ortaya çıkması, hatta artan çeşitli ölümcül hastalıkların yaygınlaşması tüketicileri gıda tüketimi konusunda daha dikkatli olmaya yönlendirmektedir. Çevre ve sağlık bilinci yüksek olan gelişmiş batı yarıkürede önemli miktarda tüketicinin organik gıda tercihini arttırdığı belirtilmektedir (Khin, 2015). Bu eğilimin ekonomisi daha iyi konuma yükselen gelişmekte olan ülkelerde de geliştiği izlenmektedir. Organik gıda satın alma niyetinde sağlık yararının temel sebeplerden biri olduğu (Singh & Verma, 2017), burada sağlık bilincinin tüketicilerdeki satın alma davranışlarını etkilemede en önemli faktör iken düşük sağlık farkındalığında ise satın alma niyetinin zayıfladığı görülmektedir (Kim & Chung, 2011). Bu bağlamda konu Sağlık İnanç modeli ile ilişkilendirilebilir. Organik olarak yetiştirilmiş gıdaları tüketme isteğinin Sağlık İnanç modelinde açıklanan varyansı, tehdit algısı değişkenlerinden ziyade davranışsal değerlendirme değişkenlerinden (algılanan faydalar ve algılanan engeller) ve sağlık motivasyonu değişkeninden kaynaklanmaktadır (Yazdanpanah, Forouzani & Hojjati, 2015).

Algılanan faydalar organik gıdaya yönelik tutum ve satın almada etkili olabilmektedir. Burada bilgi önemli bir işleve sahiptir. Organik gıda ile ilgili gerekli bilgiyle donanmak ürüne yönelik tutumu olumlu yönde geliştirebilir (Demirtaş, 2019). Temel olarak, tüketicilerin organik gıdaya değer atfetmesi için faydaları hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir, bu da nihayetinde satın alma niyetini tetikleyebilmektedir (Le-Anh & Nguyen-To, 2020). Çevre ve sağlıkla ilgili konulardaki derin endişeleri nedeniyle Bangladeş'te gençlerin organik gıdaya karşı artan bir ilgisi ve davranışları var (Rahman & Hossain, 2019).

Öte yandan, organik gıdaya yönelik olarak algılanan engeller de mevcuttur. Organik gıdanın satın alınmasıyla ilişkili olarak da çeşitli engellerden bahsedilmektedir. Burada en genel neden yüksek fiyattır. İlave engeller kapsamında bilgi ve bulunabilirlik eksikliği, organik etiketlere olan güvensizlik, zaman ile ilgili engel, yetersiz pazarlama çabaları, kötü sunum ve kozmetik kusurlardan bahsedilebilir. Bu tür çeşitli engeller, tüketicilerin olumlu yöndeki tutumlarına rağmen gıda satın alma niyetinde azalmaya neden olabilmektedir (Pham, Nguyen, Phan & Nguyen, 2019). Genç yetişkinlere mali kısıtları nedeniyle organik gıda pahalı gelebilir. Gelişmekte olan bir pazarda yapılan araştırmayla, genç yetişkinlerin organik gıdanın da dâhil olduğu yeşil satın alımlarının genellikle ilave para, zaman ve çaba ile ilişkilendirdiği belirtilmektedir (Vermeir & Verbeke, 2008).

Diğer taraftan, organik gıdaya yönelik olumlu tutuma sahip tüketiciler aynı zamanda satın alma eğilimine de sahiptir. Tüketicilerin organik gıdayı satın alma konusunda olumlu tutum içinde oldukları belirtilmektedir (Pham, Nguyen, Phan & Nguyen, 2019). Avustralya'da yapılan araştırma öğrencilerde organik ürünlere yönelik tutum ve niyet arasında anlamlı olumlu bir ilişkiyi saptamıştır (Smith & Paladino, 2010). İran'daki araştırma ise genç tüketicilerin organik gıda satın alma niyetinde en güçlü öncülün tutum olduğunu tespit etmiştir (Yazdanpanah & Forouzani, 2015).

Organik gıdanın ve tüketicinin sahip olduğu çeşitli faktörler satın alma davranışında önemli derecede etkili olabilir. Tüketici gelir seviyesi, ürünün fiyatı, müşterinin yaşı, ürünün nitelikleri ve algısı, tüketicinin sahip olduğu motivasyon, tüketicide var olan değerler, ürünün kalitesi, tat gibi duyuşsal niteliklere yönelik satın alma motivasyonları, davranıştaki değişiklik, ürünün farkındalığı, tüketicilerin alışkanlıkları, dağıtım kanalları, sağlık faydaları, yerleşme ve var olan gıda sistemindeki değişikliklere yönelik hazcı (hedonik) ve politik güdüler gibi faktörler bunlar arasında sayılabilir (Melovic, Dabic, Rogic, Durisic & Prorok, 2020).

Yukarıda tartışılan teorik çerçeve ile araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulabilir.

H1. Algılanan faydalar (AF) organik gıdaya yönelik tutum (TT) üzerinde etkilidir.

H2. Algılanan faydalar (AF) organik gıdaya yönelik satın alma niyeti (SN) üzerinde etkilidir.

H3. Algılanan engeller (AE) organik gıdaya yönelik tutum (TT) üzerinde etkilidir.

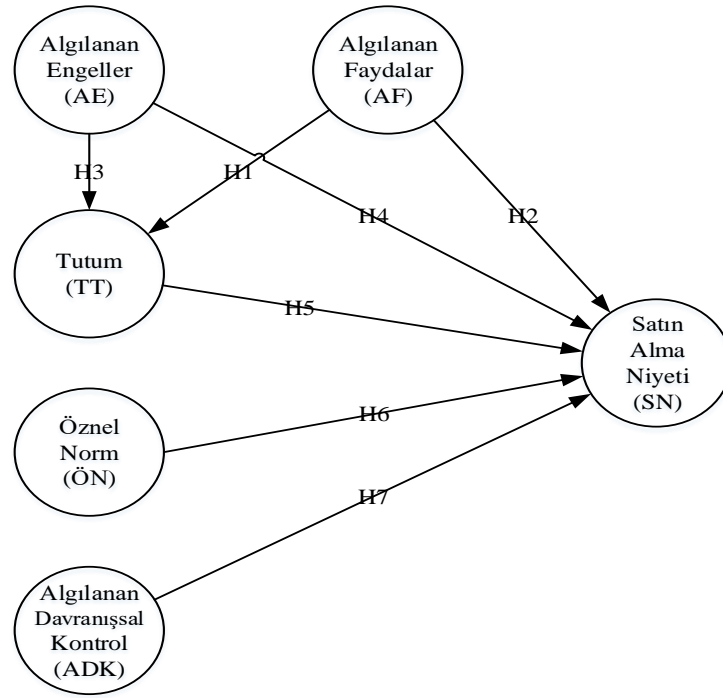
H4. Algılanan engeller (AE) organik gıdaya yönelik satın alma niyeti (SN) üzerinde etkilidir.

H5. Organik gıdaya yönelik tutum (TT) organik gıdaya yönelik satın alma niyeti (SN) üzerinde etkilidir.

H6. Öznel norm (ÖN) organik gıdaya yönelik satın alma niyeti (SN) üzerinde etkilidir.

H7. Algılanan davranışsal kontrol (ADK) organik gıdaya yönelik satın alma niyeti (SN) üzerinde etkilidir.

Araştırma için önerilen model Şekil 1'de verilmektedir.

Şekil 1. Araştırmanın modeli

2. METODOLOJİ

Önerilen kavramsal modele göre algılanan faydalar ve algılanan engeller organik gıdaya yönelik tutum ve satın alma niyeti üzerinde etkilidir. Tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol de satın alma niyeti üzerinde etkilidir. Buna göre önerilen model aşağıdaki metodoloji ile test edilmiştir.

Modeli test etmek için nicel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın ölçekleri literatürden elde edilmiştir. Algılanan faydalar ve algılanan engeller için Yazdanpanah, Forouzani & Hojjati'nin (2015) çalışmalarında kullandıkları ölçeklerden yararlanılmıştır. Organik gıdaya yönelik tutum, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol ve satın alma niyeti için Ajzen'in (1991) ölçeğini organik gıda uyarlayan Yazdanpanah & Forouzani'nin (2015) çalışmasından yararlanılmıştır. Anket formu beşli Likert (1-hiç katılmıyorum 5-tamamen katılıyorum) şeklinde hazırlanmıştır. Yapılan pilot çalışma sonrasında anket uygulanmaya hazır hale getirilmiştir. Anket ölçek ve soruları Ek'te verilmektedir. Bu çalışmada kullanılan yöntem ve veri toplama araçları için T.C. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 24.05.2022 tarihli ve 2022/117 sayılı karar ile etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırmanın verileri Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesinde Rize ve Artvin illerinde öğrenim gören kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen üniversite öğrencileri arasında yapılan web tabanlı anket yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmaya katılan 112 kişi arasında geçerli olan 98 anketle hipotezler test edilmiştir. Modelin testinde PLS (Kısmi En Küçük Kareler) tabanlı yapısal eşitlik modellemesi olan SmartPLS kullanılmıştır. Yöntemin küçük örnekleme çalışabilmesi, verilerde çok değişkenli homojenliğe ve normallik gereksinimlerine zorunlu tutulmaması artı özelliğidir (Hair, Hult, Ringle & Sarstedt, 2014; Tuygun Toklu, 2020). Veriler SPSS v23 istatistik programı ile sınıflandırılmıştır. Hair vd.'ne (2014) göre PLS yol modelinde tahmin için en az örneklem sayısını "En az on katı kuralı" na uygun olmalıdır. Araştırmanın örneklem sayısı bu kuralı sağladığı için yeterliliği teyit edilmiştir (Toklu & Ustaahmetoğlu, 2016).

3. ANALİZLER

Demografik özelliklerine göre örneklemin tanımsal istatistikleri şu şekildedir. Araştırmaya 112 kişi katılmıştır. Bunlardan 15 tanesi yeterliliği sağlayamadığı için elenerek 98 kişi ile analizler yapılmıştır. Örneklemin 54'ü (%55,1) kadınlardan, geriye kalan 44'ü (%44,9) de erkeklerden oluşmuştur. Örneklemin 46'sı (%46,9) 17-21, kalan 52'si (%53,1) 22-30 yaş aralığındadır. Örneklemin 30'u (%30,6) büyükşehirlerde, 22'si (%22,4) illerde, 32'si (%32,7) ilçelerde ve 14'ü (%14,3) de köylerde yaşamaktadır. Yaşanan yer bağlamında örneklemin çoğunun kentsel nüfusa ait olduğu söylenebilir. Örneklemin 4'ünün (%4,1) ailesi 20.001 TL ve üzeri, 20'sinin (%20,4) ailesi 10.001 – 20.000 TL arası, 34'ünün (%34,7) ailesi 5,001-10,000 TL arası ve 40'ının (%40,8) ailesi ise 5.000 TL'nin altında bir aylık gelire sahiptir. Gelir seviyesi bağlamında ise örneklemin orta alt gelire sahip oldukları söylenebilir.

3.1. Ölçüm Modeli

Ölçüm modelinde yapıların Bitişme (Convergent) ve Ayrışma (Discriminant) geçerlilikleri, her bir madde (soru) ve ölçeğin güvenilirliği değerlendirilmiştir. Faktörlerin güvenilirliği için gizil yapıların faktör yükleri gözden geçirilmiş ve minimum 0,50 kriteri sağlanmıştır (Hulland, 1999). Bitişme geçerliliği için madde güvenilirliği, kompozit güvenilirlik ve açıklanan ortalama varyans (AVE: Average Variance Extracted) testleri kullanılmıştır. Faktör yükleri ile yapının yeterli güvenilirliğe sahip olduğu teyit edilmiştir. Geleneksel olarak Cronbach'ın Alfa katsayısı içsel uyum güvenilirliğini ölçerken, literatür bunun yerine Kompozit güvenilirliğin kullanılmasını önerdiğinden (Bagozzi & Yi, 1988; Hair, Sarstedt, Ringle, & Mena, 2012) düşük Cronbach'ın Alfa katsayısı değeri dikkate alınmamıştır. Bu şartın da Kompozit güvenilirlikle sağlandığı görülmüştür. Bitişme geçerliliği kullanılan AVE değerlerinin limitin (0,50) üzerinde olması ile doğrulanmıştır. Modeldeki değişkenler için çoklu doğrusallık (multicollinearity) analizi yapılmıştır. Tüm değişkenlerdeki maddelerin VIF değerleri limit olan 5 değerinin altında ($1,264 < VIF < 4,005$) gerçekleştiğinden çoklu doğrusallık (multicollinearity) olmadığı doğrulanmıştır. Tablo 1'de ölçüm modelinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 1. Ölçüm Modeli Değerleri

Gizil Değişken	Maddeler	Yükler	Cronbach'ın Alpha Katsayısı	Kompozit Güvenilirlik	AVE
Algılanan Faydalar (AF)	AF1	0,784	0,845	0,896	0,684
	AF2	0,920			
	AF3	0,801			
	AF4	0,796			
Algılanan Engeller (AE)	AE1	0,762	0,627	0,834	0,717
	AE2	0,924			
Tutum (TT)	TT2	0,732	0,858	0,902	0,699
	TT3	0,804			
	TT4	0,882			
	TT5	0,914			
Öznel Norm (ÖN)	ÖN1	0,733	0,791	0,879	0,710
	ÖN3	0,863			
	ÖN4	0,920			
Algılanan Davranışsal Kontrol (ADK)	ADK1	0,893	0,715	0,829	0,621
	ADK2	0,778			
	ADK3	0,679			
Satın Alma Niyeti (SN)	SN1	0,916	0,795	0,907	0,830
	SN4	0,906			

Ayrışma geçerliliği için Fornell & Larcker (1981) kriter analizi kullanılmış ve elde edilen sonuçlarla doğrulanmıştır. Tablo 2 her bir ölçeğin ölçümündeki Ayrışma geçerliliği test sonuçlarını vermektedir.

Tablo 2. Fornell-Larcker analizi

	ADK	AE	AF	SAN	ÖN	TT
ADK	0,788					
AE	-0,387	0,847				
AF	0,101	-0,408	0,827			
SAN	0,258	-0,499	0,355	0,911		
ÖN	0,458	-0,517	0,451	0,523	0,843	
TT	0,176	-0,402	0,608	0,642	0,625	0,836

3.2. Yapısal Model

PLS Yapısal Eşitlik Modellemesinin ilk aşaması olan ölçüm modelinin değerlendirilmesi tamamlandıktan sonra yapısal model değerlendirilmiştir. Burada yapısal model Yol katsayılarına (β değerleri), t değerlerine, Etki boyutuna (f^2 : Effect size), Determinasyon katsayısına (R^2 : Coefficient of determination) ve Öngörücü alaka düzeyine (Q^2 : Predictive relevance) dayalı olarak değerlendirilme yapılmıştır.

Hipotezlerin istatistiksel anlamlılığı için t istatistiğinden yararlanılmıştır (Tuygun Toklu, 2019). Algılanan faydalar (AF) ile organik gıdalara yönelik tutum (TT) arasındaki yol ($Std\beta = 0,533$; $t = 5,307$; $p = 0,000$) anlamlı olduğundan H1 hipotezi desteklenmiştir. Algılanan faydalar (AF) ile organik gıdalara yönelik satın alma niyeti (SN) arasındaki yol ($Std\beta = -0,053$; $t = 0,777$; $p = 0,437$) anlamlı olmadığından H2 hipotezi desteklenmemiştir. Algılanan engeller (AE) ile organik gıdalara yönelik tutum (TT) arasındaki yol ($Std\beta = -0,184$; $t = 1,808$; $p = 0,071$) anlamlı olmadığından H3 hipotezi desteklenmemiştir. Algılanan engeller (AE) ile organik gıdalara yönelik satın alma niyeti (SN) arasındaki yol ($Std\beta = -0,220$; $t = 3,417$; $p = 0,001$) anlamlı olduğundan H4 hipotezi desteklenmiştir. Organik gıdalara yönelik tutum (TT) ile organik gıdalara yönelik satın alma niyeti (SN) arasındaki yol ($Std\beta = 0,650$; $t = 5,869$; $p = 0,000$) anlamlı olduğundan H5 hipotezi desteklenmiştir. Öznel norm (ÖN) ile organik gıdalara yönelik satın alma niyeti (SN) arasındaki yol ($Std\beta = 0,133$; $t = 1,685$; $p = 0,093$) anlamlı olmadığından H6 hipotezi desteklenmemiştir. Algılanan davranışsal kontrol (ADK) ile organik gıdalara yönelik satın alma niyeti (SN) arasındaki yol ($Std\beta = 0,019$; $t = 0,246$; $p = 0,806$) anlamlı olmadığından H7 hipotezi desteklenmemiştir.

Modelin açıklayıcı gücünü tahminde R^2 değerlerinden faydalanılmıştır. Algılanan faydalar ve algılanan engeller organik ürünlere yönelik tutumdaki değişimi $R^2 = 0,398$ (Düzeltilmiş $R^2 = 0,386$) değeri ile açıklamaktadır. Algılanan faydalar, algılanan engeller, organik gıdaya yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol, organik gıdalara yönelik satın alma davranışındaki değişimi $R^2 = 0,536$ (Düzeltilmiş $R^2 = 0,505$) değeri ile açıklamaktadır. Bu değerler yapısal modelin yeterli açıklayıcı güce sahip olduğuna işaret etmektedir.

Ancak, yalnızca R^2 'ye dayalı bir modeli desteklemek etkili bir yaklaşım değildir. Bu nedenle, modelin tahmine dayalı uygunluğu için Q^2 'yi (Predictive relevance) değerlendirmekte gerekebilir. Genel bir kural olarak, Q^2 değeri 0 değerinden büyükse, gizil dış yapıların gizil içyapılar için yüksek öngörücü alaka (tahmin) düzeyine sahip olduğu kabul edilir (Hair vd., 2014). Q^2 değeri, organik gıdaya yönelik tutum için 0,261 ve organik gıda satın alma niyeti için de 0,406 olarak hesaplanmıştır.

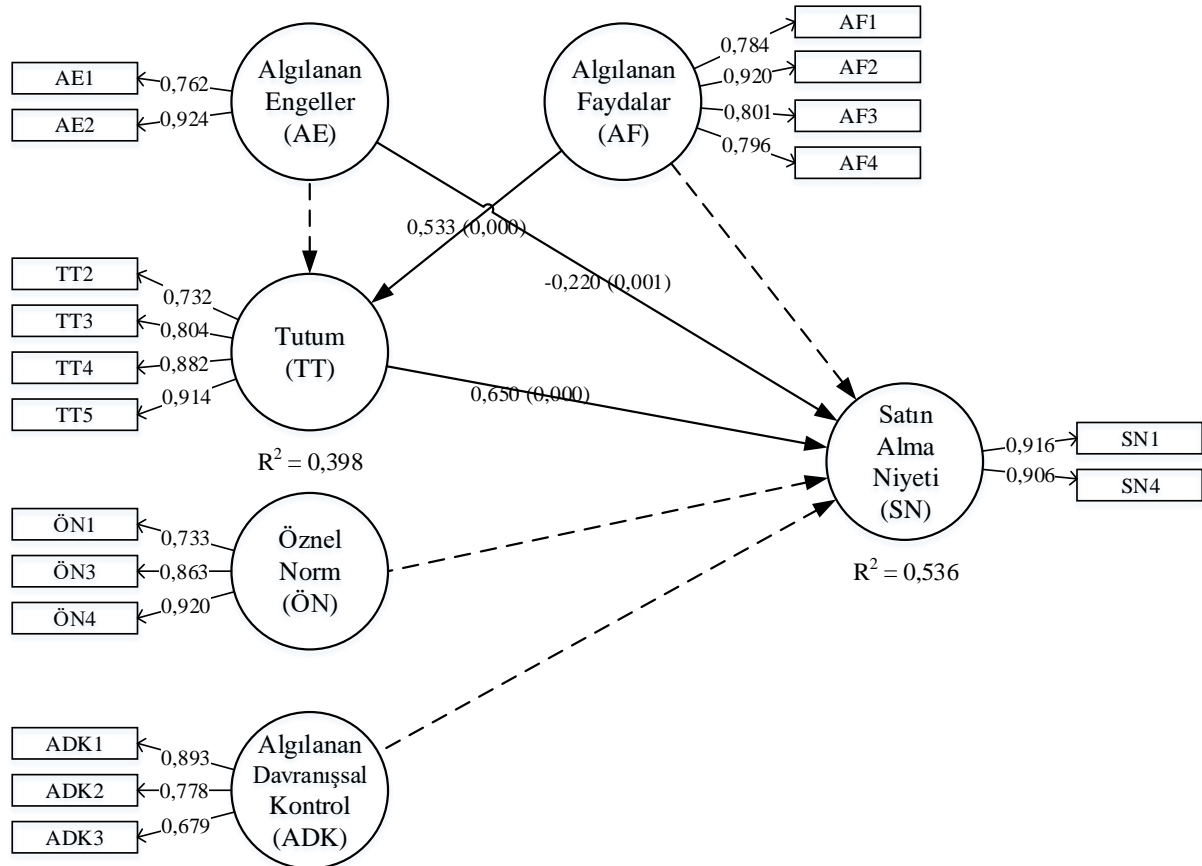
f^2 etki değerleri incelendiğinde Cohen'in (1988) kılavuzuna göre, $f^2 \geq 0,02$, $f^2 \geq 0,15$, ve $f^2 \geq 0,35$ sırasıyla küçük, orta ve büyük etki boyutunu temsil eder. Buna göre, Algılanan faydalar (AF) organik gıdaya yönelik tutumda (TT) 0,394 değeri ile büyük, Organik gıdaya yönelik tutum (TT) da organik gıdaya yönelik satın alma niyetinde (SN) 0,388 değeri ile büyük etkiye sahip olduğu değerlendirilebilir. Tablo 3 Hipotez testlerinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3. t İstatistikleri

Hipotez	Stdβ	\bar{x}	Std Hata	t	p	Sonuç	f^2
H1: AF→TT	0,533	0,533	0,101	5,307	0,000**	Desteklendi	0,394
H2: AF→SN	-0,053	-0,043	0,068	0,777	0,437	Desteklenmedi	0,003
H3: AE→TT	-0,184	-0,194	0,102	1,808	0,071	Desteklenmedi	0,047
H4: AE→SN	-0,220	-0,208	0,064	3,417	0,001**	Desteklendi	0,064
H5: TT→SN	0,650	0,660	0,111	5,869	0,000**	Desteklendi	0,388
H6: ÖN→SN	0,133	0,135	0,079	1,685	0,093	Desteklenmedi	0,017
H7: ADK→SN	0,019	0,015	0,078	0,246	0,806	Desteklenmedi	0,001

**p < 0,01

Şekil 2 revize yapısal modeli şematik olarak göstermektedir.

Şekil 2. Revize yapısal model

SONUÇ

Bu araştırma genç yetişkin tüketicilerin organik gıda satın alma davranışını incelemektedir Bunun için önerilen modelde genişletilmiş planlı davranış teorisi kullanılmıştır. Modele göre organik gıda satın alma

niyetinde organik gıdaya yönelik algılanan faydalar ve algılanan engeller ile organik gıdaya yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol etkilidir. Buna ilave olarak organik gıdaya yönelik tutum üzerinde organik gıdaya yönelik algılanan faydalar ve algılanan engeller de etkilidir.

Elde edilen bulgulara göre algılanan faydalar tutum üzerinde etkili bulunurken, satın alma niyeti üzerinde etkili olduğu hipotezi desteklenmemiştir. Algılanan faydalar tüketicilerin çevre ve sağlık bilinci ile alakalı olan konulardır. Algılanan faydaların tutum üzerinde etkili olması literatür (Örneğin, Demirtaş, 2019) ile uyumludur. Satın alma niyeti üzerinde etkisi ise literatür ile uyumlu değildir. Bunda yeterli tutumun gelişmemesi ya da organik gıdanın gençler arasında yeterli önceliğe sahip olmaması etkili olabilir. Bu durumda algılanan engeller ilk akla gelen değişken olabilir.

Algılanan engeller organik gıdaya yönelik tutum üzerinde etkili olduğu hipotezi desteklenmemiş iken satın alma niyetini üzerinde negatif yönde etkili bulunmuştur. Algılanan engellerin tutum üzerindeki etkisinin desteklenmemesi literatür ile uyumlu değildir. Ancak, algılanan engellerin satın alma niyeti üzerinde etkili olması literatür (Örneğin, Pham vd., 2019) ile uyumludur. Algılanan engellerin en önemlisi organik gıdaların fiyatlarının yüksek olmasıdır. Bilgi ve bulunabilirlik eksikliği, organik etiketlere olan güvensizlik de engeller arasında sayılabilmektedir.

Organik gıdaya yönelik tutum, satın alma niyeti üzerinde etkili bulunmuştur. Bu literatür (Örneğin, Smith & Paladino, 2010; Yazdanpanah & Forouzani, 2015) ile uyumludur. Çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalar ile bu bulgu benzer sonuçlara sahiptir.

Öznel normun satın alma niyeti üzerinde etkili olduğu hipotezi desteklenmemiştir. Bu literatür ile uyumlu değildir. Öznel veya sosyal normlar, bir davranışı yapmak ya da yapmamak için algılanan sosyal baskıdır. Organik gıda sağlık bilinci, çevre bilinci, gıda güvenliği gibi konularla ilişkili olduğundan bireylerin çevresinin bu anlamda yeterli farkındalığının olması anlamlıdır. Maslow'un ihtiyaçlar sıralaması dikkate alındığında konu piramidin üst kısmında yer alan toplumdaki tüketicilerle alakalı olduğu bir gerçektir. Temel ihtiyaçların yeterince tatmin edilemediği bireylerin olduğu tüketici bölümünden üst düzey bir davranış beklenmesi uygun olmayabilir.

Algılanan davranışsal kontrolün satın alma niyeti üzerinde etkili olduğu hipotezi desteklenmemiştir. Bu da literatür ile uyumlu değildir. Algılanan davranışsal kontrol tanım olarak bireyin belirli bir ürünü kolayca tüketip tüketemeyeceği veya tüketiminin zor veya imkânsız olup olmadığıyla alakalıdır, geçmiş deneyimlerle birlikte beklenen zorlukları veya kolaylaştırıcı koşulları yansıtır. Kaynak veya fırsatlar olmadığında bireylerin davranışı gerçekleştirmede güçlü niyetler oluşturmaları kolay değildir. Bu bağlamda ülkenin makroekonomik çevre koşulları ile tüketicilerin mikro ekonomik çevresi ve sosyo ekonomik statüleri bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olabilir.

Türkiye miras yolu ile tarla vasfına sahip ekim alanlarının parçalanması nedeniyle kitlesel tarım yapma vasfını gittikçe kaybetmektedir. Alanlar küçülmeye başladığından butik organik tarıma yönelmek bölgesel kalkınma için cazip hale gelebilir. Bu tehdidin fırsata dönüştürme girişimi için organik tarımın üretici tarafında gerekli stratejik planların yapılması ve bir an önce uygulanması gerekliliği ortadadır. Türkiye içinde tüketici tarafında yapılacak tutum geliştirme çabaları ile pazarlamanın çekme stratejilerinin uygulanması kapsamında tedarik zincirinde tüm paydaşlar için değer üreten bir yapının oluşturulması mümkündür. Organik gıdanın yaygın olarak Türkiye'deki tüketiciler tarafından tercihinin önündeki yüksek fiyat engeli üretim faaliyetlerinde olumsuzluk oluşturabileceği düşünülebilir. Ancak, ihracata yönelik çalışmalar ile dünyada kolaylıkla ve katma değerli olarak değerlendirilebilecek bir kategori olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Dünyadaki gelişmiş pazarların ürüne olan ihtiyacı için gereken altyapının oluşturulması uluslararası pazarlama tarafındaki kısıtları da bertaraf edebilme kabiliyetine sahiptir.

Araştırma çeşitli kısıtlara sahiptir. Araştırmanın evreni çok sınırlı tutulmuştur. Demografik değişkenlere göre farklılıkları kapsam dışıdır. Araştırma odak noktasını kaybetmemesi açısından değişken sayısı da sınırlandırılmıştır. Daha özel çalışma ile konu farklı tarafları bakımından detaylandırılabilir. Farklı demografik yapılar da farklı sonuçlar ortaya çıkabilir. Konu üretimden tüketime kadar tedarik zincirindeki tüm paydaşlar açısından farklı disiplindekilerin bakış açısı ile değerlendirilebilir.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırmada kullanılan yöntem ve veri toplama araçları için T.C. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 24.05.2022 tarihli ve 2022/117 sayılı karar ile etik kurul onayı alınmıştır.

Çatışma Beyanı: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKLAR

- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50 (2), 179-211.
- Arvola, A., Vassallo, M., Dean, M., Lampila, P., Saba, A., Lähteenmäki, L. & Shepherd, R. (2008). Predicting intentions to purchase organic food: The role of affective and moral attitudes in the theory of planned behaviour. *Appetite*, 50 (2), 443-454.
- Aryal, K.P., Chaudhary, P., Pandit, S. & Sharma, G. (2009). Consumers' willingness to pay for organic products: a case from Kathmandu valley. *Journal of Food Agriculture and Environment*, 10, 15-26.
- Bagozzi, R.P. & Yi, Y. (1988). On The Evaluation of Structural Equation Models. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 16 (1), 74-94.
- Chen, J. & Lobo, A. (2012). Organic food products in China: determinants of consumers' purchase intentions. *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research*, 22 (3), 293-314.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Lawrence Erlbaum Associates Hillsdale, New Jersey.
- Demirtaş, B. (2019). Assessment of the impacts of the consumers' awareness of organic food on consumption behavior. *Food Science and Technology*, 39 (4), 881-888.
- Dowd, K. & Burke, K.J. (2013). The influence of ethical values and food choice motivations on intentions to purchase sustainably sourced foods, *Appetite*, 69, 137-144.
- Eccles, J.S. & Wigfield, A. (2002). Motivational beliefs, values, and goals. *Annual review of psychology*, 53 (1), 109-132.
- Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention and Behaviour: An Introduction to Theory and Research*.
- Fornell, C. & Larcker, D.F. (1981). Evaluating Structural Models With Unobservable Variables And Measurement Error. *Journal of Marketing Research*, 18 (1), 39-50.
- Hair, J.F., Hult, G.T.M., Ringle, C.M. & Sarstedt, M. (2014), *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*, SAGE Publications.
- Hair, J.F., Sarstedt, M., Ringle, C.M. & Mena, J.A. (2012). An Assessment of the Use of Partial Least Squares Structural Equation Modeling in Marketing Research. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 40 (3), 414-433.
- Hulland, J. (1999). Use Of Partial Least Squares (PLS) In Strategic Management Research: A Review Of Four Recent Studies. *Strategic Management Journal*, 20 (2), 195-204.
- James, M.X., Hu, Z. & Leonce, T.E. (2019). Predictors of organic tea purchase intentions by Chinese consumers Attitudes, subjective norms and demographic factors. *Journal of Agribusiness in Developing and Emerging Economies*, 9 (3), 202-219.

- Khin, A.A. (2015). Organic Food Consumption among Generation Y in Malaysia: A Conceptual Framework. *Journal of Applied Sciences*, 15 (3), 570-575.
- Kim, H.Y. & Chung, J.E. (2011). Consumer purchase intention for organic personal care products. *Journal of Consumer Marketing*, 28 (1), 40-47.
- Le-Anh, T. & Nguyen-To, T. (2020). Consumer purchasing behaviour of organic food in an emerging market. *International Journal of Consumer Studies*, 44, 563-573.
- Melovic, B., Dabic, M., Rogic, S., Durisic, V. & Prorok, V. (2020). Food for thought Identifying the influential factors that affect consumption of organic produce in today's youth. *British Food Journal*, 122 (4), 1130-1155.
- NOSB (1995). USDA National Organic Standards Board. <https://www.nal.usda.gov/legacy/afsic/organic-productionorganic-food-information-access-tools>, (Erişim: 01.06.2022)
- Pham, T.H., Nguyen, T.N., Phan, T.T.H. & Nguyen, N.T. (2019). Evaluating the purchase behaviour of organic food by young consumers in an emerging market economy, *Journal of Strategic Marketing*, 27 (6), 540-556.
- Rahman, T. & Hossain, M.A. (2019). Organic Food Buying Intention among Young People. *Barishal University Journal (Part-3)*, 6 (2), 141-178.
- Singh, A. & Verma, P. (2017). Factors influencing Indian consumers' actual buying behaviour towards organic food products. *Journal of Cleaner Production*, 167, 473-483.
- Smith, S. & Paladino, A. (2010). Eating clean and green? Investigating consumer motivations towards the purchase of organic food. *Australasian Marketing Journal*, 18 (2), 93-104.
- Toklu, İ.T. & Ustaahmetoğlu, E. (2016). Tüketicilerin Organik Çaya Yönelik Tutumlarını Ve Satın Alma Niyetlerini Etkileyen Faktörler: Bir Alan Araştırması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12 (29), 41-61.
- Tuygun Toklu, A. (2019). Çevresel Bilinç Yeşil Davranışı Etkiler mi? Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesinde Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11 (4), 2799-2811.
- Tuygun Toklu, A. (2020). Genç Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Niyeti üzerinde Planlı Davranış Teorisi ile birlikte Fırsatları Görme ve Teşvik Desteğinin Etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (3), 753-762.
- USDA (2022). Agricultural Marketing Service of U.S. Department of Agriculture. <https://www.ams.usda.gov/publications/content/what-organic> (Erişim: 01.06.2022)
- Vermeir, I. & Verbeke, W. (2008). Sustainable food consumption among young adults in Belgium: Theory of planned behaviour and the role of confidence and values. *Ecological Economics*, 64 (3), 542-553.
- WEB1 (2022). *Türkiye genç nüfusu*, <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-iste-avrupanin-en-genc-ulkesi-turkiye-bakin-kacinci-sirada-41520173/17> (Erişim: 05.05.2022)
- Yadav, R. & Pathak, G.S. (2016). Young consumers' intention towards buying green products in a developing nation: Extending the theory of planned behavior. *Journal of Cleaner Production*, 135, 732-739.
- Yazdanpanah, M. & Forouzani, M. (2015). Application of the Theory of Planned Behaviour to predict Iranian students' intention to purchase organic food. *Journal of Cleaner Production*, 107, 342-352.
- Yazdanpanah, M., Forouzani, M. & Hojjati M. (2015). Willingness of Iranian young adults to eat organic foods: Application of the Health Belief Model. *Food Quality and Preference*, 41, 75-83.

EK. Anket Soruları

Algılanan Faydalar (AF)

- AF1. Organik gıdalar yersen, sağlığını iyileştirecek (gelecekteki sorunlardan ve komplikasyonlardan kaçınmak için).
- AF2. Organik gıdalar yersen bu yaşadığımız doğal çevreyi koruyacaktır (gelecekteki sorunlardan ve komplikasyonlardan kaçınmak için).
- AF3. Organik gıdalar yersen, gelecek nesiller için çevreyi koruyacak (gelecekteki sorunlardan ve komplikasyonlardan kaçınmak için).
- AF4. Organik gıdaları tüketmek hastalığa yakalanma riskimi azaltıyor.

Algılanan Engeller (AE)

- AE1. Organik gıdaları tüketmek benim için zaman ve maliyet gerektiriyor.
- AE2. Organik gıdaları tüketmek yeni bir alışkanlığa başlamayı gerektirir ki bu da zordur.

Tutum (TT)

- TT1. Organik gıda satın almanın ilginç olduğunu düşünüyorum.
- TT2. Organik gıda satın almanın iyi bir fikir olduğunu düşünüyorum.
- TT3. Organik gıda satın almanın önemli olduğunu düşünüyorum.
- TT4. Organik gıda satın almanın faydalı olduğunu düşünüyorum.
- TT5. Organik gıda satın almanın akıllıca olduğunu düşünüyorum.
- TT6. Organik gıda satın almanın olumlu olduğunu düşünüyorum.

Öznel Norm (ÖN)

- ÖN1. Ailem organik olmayan yiyecekler yerine organik yiyecekler almam gerektiğini düşünüyor.
- ÖN2. Değer verdiğim çoğu insan organik olmayan yiyecekler yerine organik yiyecekler almayı ister.
- ÖN3. Değer verdiğim insanlar (öğretmenim gibi) organik gıda alınması gerektiğini düşünüyor.
- ÖN4. Diyetle ilgili görüşleri benim için önemli olan yakın arkadaşlarım organik gıda almam gerektiğini düşünüyor.

Algılanan Davranışsal Kontrol (ADK)

- ADK1. İsteseydim, organik olmayan gıdalar yerine organik olanlarını alabilirdim.
- ADK2. Organik gıda almanın benim için kolay olduğunu düşünüyorum.
- ADK3. Organik gıda alıp almamak çoğunlukla bana kalmış.

Satın alma niyeti (SN)

- SN1. Satın alınabilir durumdaysa organik gıdaları tüketmeye hazırım.
- SN2. Satın alınabilir durumdaysa organik gıdaları tüketmeyi düşünüyorum.
- SN3. Satın alınabilir durumdaysa organik gıdaları tüketmeyi planlıyorum.
- SN4. Satın alınabilir durumdaysa organik gıdaları tüketmeye çalışacağım.

Makale türü / Article type: Araştırma / Research

Using Foucault's Concepts in Higher Education Studies¹

Foucault'un Kavramlarını Yükseköğretim Araştırmalarında Kullanmak

Arş. Gör. Bulut Doğan

Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İİBF, bulutdogan@artvin.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1533-1641

Abstract

Since the second half of the last century, Michel Foucault has been one of the most critical thinkers because his works have reshaped and changed many different academic fields and disciplines. Foucault's work has been accepted as a reference for researchers from various disciplines, and his method and unique use of concepts have been utilized. Moreover, higher education studies have emerged as a different academic field since WWII. Higher education has been evaluated with a policy-based approach. Universities are examined as institutions that perform education, research, and social service functions. This article discusses how the French philosopher Michel Foucault's concepts of dispositif, knowledge, power governmentality discourse, etc. can be used in the field of higher education studies. In this study, first of all, the literature in the field of higher education studies will be reviewed from the past to the present; secondly, Foucault's method and concepts will be emphasized, and a discussion will be carried out on how these concepts can be used in higher education studies.

Keywords: Foucault, Dispositif, Power, Knowledge, Higher Education Studies, University

JEL Classification: I21, I23, I29

Extended Abstract

Interest in studies on higher education in Turkey and the world is increasing day by day. Some of these studies present essential philosophical discussions such as what higher education is, how research and education should be done, what is the social function of institutions and science, how the relations between university power and society should be, and the autonomy of universities. Higher education research, which emerged as a different discipline, emerged as a discipline that has been active since the post-World War II period and especially since the 1960s. Transformations in higher education are not free from economic and social crises. The massification and expansion processes that emerged in higher education in the mentioned period triggered the field's emergence. Universities in the field of higher education research are examined as institutions that perform education, research, and social service functions (Kurtoğlu, 2019: 17-18). Moreover, those who work in this research field consider higher education as public policy, with different breaks in the process, the transformation of power relations between actors, and the emergence of different contingencies, with the emergence of different contingencies, internationalization, higher education management models, financing models, quality assurance, autonomy, They concentrate their studies on issues such as massification, transition to higher education.

It is possible to study from many different perspectives in the field of higher education research. However, the inclusion of the French philosopher Michel Foucault's method and concepts in the field seems to be functional within an interdisciplinary study plan. Michel Foucault, who has greatly influenced the academic and intellectual field from the second half of the last century to the present, attracts more and more attention from researchers from various disciplines and different fields, is accepted as a reference point, and his methods, concepts, use, and studies are utilized. Foucault has studied seemingly disjointed fields such as insanity and the asylum, illness, and hospital,

¹ Bu çalışma Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yönetim Bilimleri Doktora Programı'nda hazırlanan "Yönetimsel Düzenek Kavramı Bağlamında Türkiye'de Üniversitelerin Dönüşümü" başlıklı tezden türetilmiştir.

crime and prison. However, as a thought systems historian, he connected the objects he analyzed with concepts such as discourse, knowledge-power relations, governmentality, and dispositif. Therefore, considering higher education as a dispositif, analyzing knowledge-power relations, revealing discursive and non-discursive practices, and examining the relationships between them, while working on higher education studies is wide enough to create a new field of study for researchers. In the study, it is also suggested that the concept of dispositif be expanded with Bob Jessop's conceptualization of historical social and economic crisis and used as an administrative mechanism within the scope of governmentality studies.

In this study, Foucault's methods and concepts are combined with the academic discipline of higher education studies. In the study, literature research is carried out. Also, as an original Foucauldian concept, the administrative mechanism is proposed by the writer.

Higher education studies, which emerged with the problems of massification and expansion in higher education in the post-second world war period, and the problems of restructuring, gained new momentum with the crises that emerged in the 1960s, especially in US universities, and which, in Searle's words, led to campus wars, With the 1980s, neo-liberalization has been shaped by the employment problems of graduates, and the quality and evaluation studies in higher education in the process that has come to the present. Today, as a result of the increasing interest in higher education research, studies that contribute to the field are carried out in the world and in Turkey. This study aims to make a Foucauldian contribution to the field.

Foucault did not work directly on higher education and university but focused his attention on subjects such as prison, mental hospitals, and sexuality. However, both his historical method and the way he uses concepts such as knowledge-power relations, discourse, governmentality, and dispositif while examining these fields are also helpful in examining higher education studies. Foucault's methods and concepts open up a new field for studies on higher education. Especially in the context of the concept of administrative mechanism, the ruptures that occur in the transformation of higher education can be examined, the knowledge-power relations formed between different actors in this process can be brought to the surface, and the nature of the network formed between discourse, institution, administrative decisions, and resistances can be revealed. In addition, the relations between the students, academicians, administrative staff, and administrators, who are the components of the university, and the actors involved in the policy-making of higher education, such as YÖK, UAK, etc., can be examined separately. These studies can also be handled under different headings such as law, security, and administrative disciplinary mechanisms. It can also be discussed under headings such as massification in higher education, performance criteria, the effects of the Bologna Process, and the effects of political powers on higher education as focal points.

This study was carried out to form a basis for further studies on the subject.

Keywords: Foucault, Dispositif, Power, Knowledge, Higher Education Studies, University

JEL Classification: I21, I23, I29

Özet

Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransız düşünür Michel Foucault gerek yöntemi gerekse kavramları kullanımı bakımından önemli bir yerde durmaktadır. Foucault'un çalışmaları çok çeşitli disiplinlerden araştırmacılar tarafından referans olarak kabul edilmektedir. Yükseköğretim araştırmaları alanı da İkinci Dünya Savaşı sonrası itibariyle politika (policy) temelli bir anlayışla şekillenmiştir. Bu çalışmanın amacı Michel Foucault'un tarihsel yöntemi ile dispositif, bilgi- iktidar ilişkileri, yönetimsellik, söylem vd. kavramlarının yükseköğretim araştırmaları alanında nasıl kullanılabileceğini araştırmaktır. Bu bağlamda yükseköğretimin bir dispositif olarak ele alınabileceği iddia edilmekte, Foucauldyan bir kavram olarak "yöneltilmiş düzenek" ortaya atılmaktadır. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması kullanılmaktadır. Çalışma iki ayrı disiplini bir araya getirmesi ve yeni araştırmalara alan açması sebebiyle önem arz etmektedir. Çalışmada Öncelikle yükseköğretim araştırmaları alanı literatürü geçmişten günümüze incelenmektedir. İkinci olarak Foucault'un yöntemi ve kavramları üzerinde durulmaktadır. Son olarak Foucault'un yöntem ve kavramlarının yükseköğretim çalışmaları kapsamında literatürde nasıl kullanıldığı ve kullanılabileceği üzerinden bir tartışma yürütülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Foucault, Dispositif, İktidar, Bilgi, Yükseköğretim Araştırmaları, Üniversite

JEL Sınıflandırması: I21, I23, I29

GİRİŞ

Türkiye ve Dünya’da yükseköğretim üzerine yapılan çalışmalar her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı yükseköğretimin ne olduğu, araştırma ve eğitimin nasıl yapılması gerektiği, kurumların ve bilimin toplumsal işlevinin ne olduğu, üniversite iktidar ve toplum ilişkileri nasıl olması gerektiği, üniversitelerin özerkliği gibi temel felsefi tartışmalar sunmaktadır. Farklı bir disiplin olarak ortaya çıkan yükseköğretim araştırmaları ise ikinci dünya savaşı sonrası dönemden itibaren ve özellikle de 1960’lardan günümüze etkinliğini sürdürmektedir. Yükseköğretimdeki dönüşümler iktisadi ve toplumsal krizlerden azade değildir. Bahsedilen zaman aralığında yükseköğretimde ortaya çıkan kitleleşme ve genişleme süreçleri alanın ortaya çıkmasında tetikleyici olmuştur. Bu bağlamda yükseköğretim araştırmaları alanı üniversiteleri eğitim, araştırma ve toplumsal hizmet işlevlerini yerine getiren kurumlar olarak incelemektedir (Kurtoğlu, 2019: 17-18). Dahası, bu araştırma alanı üzerine çalışanlar, yükseköğretimi bir kamu politikası olarak ele almakta, süreç içerisindeki kırılmalar, aktörler arası iktidar ilişkilerinin dönüşümü ile farklı olumsuzlukların ortaya çıkması; odak noktaları değişmekle birlikte uluslararasılaşma, yükseköğretim yönetim modelleri, finansman modelleri, kalite güvencesi, özerklik, kitleleşme, yükseköğretime geçiş gibi konular özelinde çalışmaktadırlar.

Yükseköğretim araştırmaları alanında birçok farklı perspektiften çalışma yapılması mümkündür. Bununla beraber Fransız düşünür Michel Foucault’un yöntemi ve kavramları ile alanın genişletilmesi, interdisipliner bir çalışma planı dâhilinde kanımızca işlevsel görünmektedir. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından günümüze değin akademik ve entelektüel alanı fazlasıyla etkileyen Michel Foucault çeşitli disiplinlerden ve farklı alanlardan araştırmacılar tarafından giderek daha fazla ilgi görmekte, referans noktası olarak kabul edilmektedir. Yöntemi, kavramları kullanımı ve çalışmalarından sıklıkla faydalanılmaktadır. Foucault görünüşte birbirinden ayrıksı duran, delilik ve akıl hastanesi, hastalık ve hastane, suç ve hapisane gibi alanlar üzerine çalışmıştır. Bununla beraber bir düşünce sistemleri tarihçisi olarak analizini yaptığı nesnelere söylem, bilgi-iktidar ilişkileri, yönetimsellik, dispoitif gibi kavramlar ile birbirine bağlamıştır. Dolayısı ile yükseköğretim araştırmaları alanı üzerine çalışırken, yükseköğretimi bir dispoitif olarak ele almak, bilgi iktidar ilişkilerini analiz etmek, söylemsel ve söylemsel olmayan pratikleri ortaya çıkartıp bunlar arasındaki ilişkileri incelemek araştırmacılar açısından yeni bir çalışma alanı oluşturabilecek fırsatları sunmaktadır. Bu kapsamda çalışmada dispoitif kavramının, yönetimsellik çalışmaları kapsamında Bob Jessop’un tarihsel toplumsal ve ekonomik kriz kavramsallaştırması ile genişletilerek yönetsel düzenek şeklinde kullanılması önerilmektedir.

Bu makalede, interdisipliner bir çalışma olarak yukarıda sayılan “yükseköğretim çalışmaları alanı ile Foucault’un yöntem ve kavramları birleştirilebilir mi?” sorusunun cevabı aranmakta bu bağlamda konuya ilişkin literatür araştırması yapılmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Dünya’da ve Türkiye’de yükseköğretim araştırma alanının ortaya çıkış süreçleri, alanda eser veren araştırmacılar ve üzerine eğildikleri konular ele alınmaktadır. İkinci bölümde Fransız düşünür Michel Foucault’un yöntemi ve kavramları temelinde yükseköğretim çalışmalarında kullanılabilirliği üzerinden bir tartışma yürütülmektedir. Üçüncü bölümde ise Foucault’un yükseköğretim ve üniversite üzerine düşünceleri üzerinden bir değerlendirme yapılmakta; Foucault’un yöntem ve kavramları ile yükseköğretime ilişkin yapılan çalışmalardan bir kısmı değerlendirilmekte ve örnekler verilmektedir. Çalışmanın bu iki disiplin üzerine daha sonra yapılacak çalışmalara kaynaklık etmesi hedeflenmektedir.

1. YÜKSEKÖĞRETİM ARAŞTIRMALARI

Yükseköğretime yönelik akademik ilgiyi modern üniversitenin kuruluşuna kadar götürmek mümkündür. Günümüze değin birçok düşünür ve araştırmacı üniversitenin ‘ne’liği başta olmak üzere aşağıda sayılan birçok soruna cevap aramışlardır. Bununla beraber müstakil bir uluslararası ve disiplinlerarası alan olarak yükseköğretim araştırmaları, görece çok yenidir ve ikinci dünya savaşının bitimiyle yükseköğretimin

yeniden inşası sürecinde ortaya çıkan sorunlara bir cevap olarak ortaya çıkmış ve özellikle 1960'lı yıllardan itibaren üniversitenin dönüşümü ve yeniden sorgulanması süreçlerinde etkili olmuştur. Dünyada ve Türkiye'de akademik bir araştırma alanı olarak yükseköğretim üzerine ilgi, günümüzde gittikçe artmaktadır. Birçok disiplinden araştırmacılar, farklı perspektiflerden alan yazınına katkıda bulunmaktadır. Bu başlık altında öncelikle tarihsel süreçte yükseköğretime yönelik çalışmalar incelenecek, daha sonra ise müstakil bir araştırma alanı olarak ortaya çıkan yükseköğretim araştırmalarına odaklanılacak son olarak ise Türkiye'de yükseköğretim araştırmalarının dünü ve bugünü üzerinde durulacaktır.

Tarihsel olarak bakıldığında, modern üniversitenin ortaya çıkmasından günümüze değin birçok önemli düşünür, yükseköğretim ve üniversite ideası üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarda ortaya çıkan sorular ve genel temalar ise genellikle şunlardır: "Üniversite nedir? Araştırma ve eğitim nasıl yapılmalıdır? Kurumların ve bilimin toplumsal işlevi nedir? Üniversite iktidar ve toplum ilişkileri nasıl olmalıdır? Üniversite özerk mi olmalıdır?" (Kurtoğlu, 2019: 17). İfade edilen bu sorular yalnızca aşağıda sayılan yazarların yaşadıkları dönemlere ait sorunlar değildir. Bu sorular günümüzde de, farklı olumsuzluklar içerisinde güncelliklerini korumakta, önem arz etmekte ve araştırmalara konu olmaktadır. Örneğin; John Henry Newman Üniversite Fikri (The Idea Of The University, 1875) üniversite yaşamına ilişkin bilginin doğası, yükseköğretimde dini inancın rolü ve üniversite öğrencileri için liberal eğitim temalarını sorgulamıştır (akt. Lanford, 2019). Emile Durkheim üniversiteler ve bilim sosyolojisi üzerine düşünmüştür. Ona göre, küçük toplulukların sonucu olan dini düşüncenin yerini yavaş yavaş gerçek nesnel dünyanın hakiki bilgisini sunan bilim almaktadır. Bilim, fikirleri olumsal olan toplumsal ve kültürel bileşenlerden arındırır. Durkheim'e göre bilimsel bilgi tanımı gereği mutlak ve nesnel olarak doğrudur (akt. Kendall ve Wickham, 2006: 139). Immanuel Kant, eleştiri özgürlüğü, bilgi ve bilim üretiminin iktidar ile ilişkilerini ele alan "Fakültelerin Çatışması" adlı eseri yazmıştır (akt. Gözkan, 2005: 216). Wilhelm von Humboldt, üniversite anlayışında üniversite-devlet ilişkisinden ziyade, bilim araştırma ve öğretim temaları üzerinde durmuştur (Terzioğlu, 2003: 1-10). Louis Althusser, eğitim ve üniversitelerin örgütlenmesini de içerisine alan okul üzerine Marksist bir yaklaşım getirmiştir. Althusser'e göre, üniversiteyi de içerisine alan eğitim ve okul olgusu, kapitalist devletin ideolojik aygıtlarından biridir (akt. Tezcan, 1993: 20). Jacques Derrida, post-yapısalcı bir yerden Fransız ve Amerikan üniversitelerini yapı söküme uğratmaya çalışmış ve üniversiteleri incelerken ilgisini özellikle felsefe üzerine yoğunlaştırmıştır. Derrida'ya göre yapı söküme, bilimin kendisi dâhil tüm alanları sorgulama üzerinden işlemektedir (akt. Timur, 2000: 300-310). Bir diğer önemli isim Fransız düşünür Pierre Bourdieu'dur. Bourdieu eğitim ve akademik alan ile bu alanlardaki eşitsizlikler üzerinde durmuştur. "Homo Academicus" adlı eserinde akademisyenin iç muhasebesini yapmaya girişmiştir. Yükseköğretime sermaye sahiplerinin iktidar mücadelesi verdikleri bir alt-alan olarak betimlemiş ve bu alanda çalışan akademisyenlerin geldikleri yer ve çalıştıkları disiplin bağlamında oluşturduklarını düşündüğü habitusu incelemiştir (Bourdieu, 2021).

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinden sonraki yıllardan itibaren yukarıda yer verilen düşünürlerin ve felsefi tartışmaların dışında farklı bir akademik alan olarak yükseköğretim araştırmalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Günümüze gelen süreçte ise bu alana yönelik akademik ilginin gittikçe arttığı ifade edilebilir. Öyle ki, Boston College Uluslararası Yükseköğretim Araştırmaları Merkezi'nin datalarına göre dünya ölçeğinde 277 lisansüstü program ve 218 yükseköğretim araştırma merkezi bu alanda faaliyet göstermektedir³. Bu alanın araştırma sorularının, yukarıda sayılan felsefi tartışmalar temelinde şekillenmediği söylenebilir. Kamu politikası analizi çalışmalarının doğuşu ve gelişimi süreçlerine paralel

³ https://www.bc.edu/content/bc-web/schools/lynch-school/sites/cihe/research-resources/worldwide-higher-education-inventory.html#tab-worldwide_higher_education_research_centers

olarak yükseköğretim, politika (policy) temelli bir anlayışla yükseköğretim sistemi içerisinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla üniversiteler eğitim, araştırma ve toplumsal hizmet işlevlerini yerine getiren kurumlar olarak incelenmişlerdir (Kurtoğlu, 2019: 17-18). Burada önemli olan husus, üniversitelerin ortaya çıkış süreçlerinin betimlenmesinden ziyade, bu kurumların toplumsal ve iktisadi krizler sonrası yeni bir anlayışla incelenmesi konusunda farklı bakış açıları getirmiş olmalarıdır. Bu husus çalışmamız açısından önemlidir. İlerleyen başlıklarda ayrıntılandırılacağı üzere Foucauldyan bir kavram olarak yönetsel düzenek ile de söylemler, kurumlar, idari kararlar ve direnişlerin tamamını içerimleyen bir iktidar analizi yapılmakla birlikte, çeşitli sosyal aktörler, gruplar ve kurumlar arasındaki hassas iktidar ilişkilerine ve diğer taraftan toplumsal ve idari krizlere dikkat çekilmektedir.

Yükseköğretim araştırmaları alanının ortaya çıkışından itibaren üniversiteye yaklaşım konusunda hem liberal hem eleştirel tarafta birçok düşünür eser vermiştir. Clark Kerr (1963)'in multiversite modeli, Liberal düşünür John R. Searle (1971)'in Kampüs Savaşları nitelemesi, Alain Touraine (1972)'nin multiversite modelinin ve ABD üniversite sisteminin Marksist bakış açısıyla eleştirisi, Martin Trow (1973)'un elit, kitlesel ve evrensel yükseköğretim sınıflandırmaları ve Burton Clark (1973)'in yükseköğretim sosyolojisi ve örgüt olarak üniversite üzerine araştırmaları bunlardan belli başlılarıdır (Kurtoğlu, 2019: 19; Timur, 2000).

Kurtoğlu (2009: 19) alanın önemli isimlerinden Ulrich Teichler'e (1996: 434-435) atıfla, yükseköğretim araştırmaları alanında yaşanan değişimleri ve yapılan çalışmaları şu şekilde özetlemektedir:

“1960’ların başında ana tema eğitime yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki iken; 1960’ların sonuna doğru genişleme, kurumsal çeşitlenme ve fırsat eşitliği ana araştırma konularını oluşturuyordu; 1960’ların sonundaki öğrenci protestoları sonucunda 1970’lerin başında eğitim yöntemleri, rehberlik ve müfredatla öğrenci merkezli yaklaşımlar personel gelişimine yönelik çeşitli merkezler oluşturulmasına yol açtı; 1970’lerin ortasından 1980’lerin başına doğru ise mezunların istihdam sorunları ve artan öğrenci sayıları ile değişken yetenekler, motivasyon ve kariyer planlarına ilişkin kaygılar arttığı gözlemlenmektedir; 1980’lerin ortasında ise değerlendirme ve kalite kontrolü çabaları ile birlikte yükseköğretim yönetimi birçok Avrupa ülkesinde ana konu haline gelmiştir.”

1990’ların sonu ve 2000’lerden itibaren ise küreselleşme söylemi alana hâkim olmuştur. Bu söylemin; kitleselleşme, uluslararasılaşma, piyasalaşma, Bologna süreci, hükümet-üniversite-sanayi iş birliği, kalite güvencesi ve akreditasyon vd. konular çerçevesindeki tartışmalarla görünür hale geldiği ifade edilebilir. Küresel bilgi ekonomisine geçiş söylemi ile küresel eğilimlerin ulusal ve uluslararası düzeydeki etkileri, yükseköğretim araştırmalarının uluslararası düzeydeki etkileri, yükseköğretim araştırmalarının disiplinlerarası ve uluslararası bir akademik alan şeklinde genişlemesine ve yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır (Kurtoğlu, 2019: 21).

Türkiye’de Yükseköğretim araştırmaları bağlamında yazın henüz çok yenidir. Bununla beraber Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren yükseköğretim meselelerine yönelik ilginin olduğu görülebilmektedir. 1933 üniversite reformu öncesi Albert Malche Raporu (1932) ve 1946 reformu öncesi Ernst Hirsch’in çalışmaları örnek olarak sayılabilir (Hirsch, 1998). 1981 reformu ile kurulan YÖK sonrası dönemde ise YÖK’ün raporları ve YÖK Başkanlarının çeşitli yayınları izlenebilir. Bunlar dışında bazı önemli referans kitaplar da öne çıkmaktadır. Taner Timur ‘un *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler* (2000), İlhan Tekeli’nin *Türkiye’de Yükseköğretim ve YÖK’ün Tarihi* (2010), Emre Dölen’in beş ciltlik *Türkiye Üniversite Tarihi* (2010) , Okçabol’un (2020) *12 Eylül Darbesi’nin Ürünü YÖK’ün Kırkncı Yılında YÖK, YÖK Başkanları ve Üniversiteleri* bunların başında gelmektedir. Ayrıca Küre Yayınları

tarafından Türkçe'ye çevrilen “Yükseköğretim Çalışmaları” dizisi alanda yapılacak çalışmalar için önemli bir kaynak teşkil etmektedir⁴.

Özellikle 2006 yılı sonrası dönemde Türkiye’de yükseköğretim araştırmaları alanının gelişmekte olduğu görülmektedir. Örneğin bir araştırmada yer verildiği haliyle 2006 yılından 2016 yılına kadar geçen sürede yalnızca yükseköğretim yönetimine ilişkin toplam 61 doktora tezi yazıldığı belirtilmektedir (Aydın, Selvitopu ve Kaya, 2018). Akademik çalışmaların yanı sıra ulusal ve uluslararası birçok kaynak öne çıkmaktadır. İstanbul Politikalar Merkezi (2006), YÖK Raporları (2007; 2017, 2018, 2020), Dünya Bankası Raporları (2007), Tüsiad-EUA (2008) ve SETA Raporları (2009) bunlardan bazılarıdır. Bu araştırmalarda ele alınan temel konuların uluslararasılaşma, yükseköğretim yönetim modelleri, finansman modelleri, kalite güvencesi, özerklik, kitleselleşme ve yükseköğretime geçiş olduğu söylenebilir (Yıldırım ve Seggie, 2018).

2. FOUCAULT’UN YÖNTEMİ VE KAVRAMLARI

Yükseköğretimdeki dönüşümlerin Foucault’un yöntem ve kavramları ile analiz edilmesi, çeşitli sosyal aktörler, gruplar ve kurumlar arasındaki hassas iktidar ilişkilerinin analizini mümkün kılmaktadır. Foucault’un tarihsel analiz yöntemi ile yükseköğretimde ‘şimdinin tarihi’ yapılabilir. Bir yönetsel düzenek olarak ise yükseköğretime ilişkin söylemler, kurumlar, idari kararlar ve direnişlerin tamamını içerimleyen bir iktidar analizi gerçekleştirmek mümkündür. Bu bağlamda Foucault’un yöntemi ve kavramları üzerinde durmak elzemdir. Devam eden bölümlerde bu başlıklara odaklanılmıştır.

Foucault’un Yöntemi

Foucault ile ilgili en önemli tartışmalardan birisi kendine has bir yöntemi olup olmadığı, varsa bunların nasıl dönemselleştirileceğidir. Burada tartışmalar genelde Foucault’un arkeoloji, soykütük ve etik üzerine çalışmaları üzerinden yürümektedir. Kimi yazarlar bu kavramlarının belli dönemselleştirmeler için kullanılamayacağını, verili bir alanı açıklayan kutup noktaları olamayacağını ve onlar aracılığı ile bir şeyler inşa edildiği aletlerden fazlası olmadığını iddia etmektedirler (Özmkas, 2016: 79). Diğer taraftan yukarıda sayılan arkeoloji, soykütük ve etik kavramlarının aslında Foucault’un farklı dönemlerde kullandığı yöntemler olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır. En başta belirtmek gerekir ki; Stanford Felsefe Ansiklopedisinin Michel Foucault maddesinde, arkeoloji ve soykütüğü iki ayrı yöntem olarak değerlendirilmektedir (Zalta vd., 2005). Bir diğer görüşe göre Foucault, *Deliliğin Tarihi* (1961-2015b), *Kliniğin Doğuşu* (1963-2006a), *Kelimeler ve Şeyler* (1963-2001) ve *Bilginin Arkeolojisi* (1969-2011) eserlerinde “arkeoloji” yi kullanmıştır (Urhan, 1999: 19). *Hapishanenin Doğuşu* (1975-2013) ve *Cinselliğin Tarihi* (1976/1984/1984- 2018) ’nin ilk cildi olan *Bilme İstenci* (1976- 2018)’nde “soykütük, soybilim ya da jeneoloji” yi kullanmıştır. Nihayetinde *Cinselliğin Tarihi* eserinin devam eden ciltleri olan *Hazların Kullanımı* (1984-2018) ve *Kendilik Kaygısı* (1984-2018) kitaplarında ise yöntem olarak “etik” kullanmıştır (Balci, 2009: 8). Buna göre Foucault’un yöntemi özetle, söylemsel oluşumların nasıl meydana geldiklerini ve bu söylemlerin nasıl değiştiğini ortaya çıkartmaya yarayan “arkeoloji”; söylemsel pratiklerin, söylemsel olmayan pratikler ile birlikte iktidar ilişkileri içerisinde nasıl işlediğini köken tartışması ile analize dâhil eden soykütük ve kendilik ilişkisi bağlamında özgürlük kaygısından yola çıkarak iktidar biçimlerinin ortaya çıkış süreçlerini araştıran “etik” olarak değerlendirilmektedir. (Sarup, 1995: 108; Urhan, 2013: 19). Benzer bir ayırım yapan Edward Said de (1999: 188-189) Foucault’un üç döneminden bahsetmektedir. İlk dönemi, ilk büyük çalışmaları olarak nitelediği *Deliliğin Tarihi* ve *Kelimeler ve Şeyler* olarak belirtmektedir. Bu dönemde Foucault’un “belgeleri kazıp çıkararak, arşivleri yağmalayan, dini metinleri yeniden okuyan ve sır olmaktan çıkarak merhametsiz bir alim olma

⁴ <https://www.kureyayinlari.com/Kitaplar?Series=53>

görüntüsü” verdiğini söylemektedir. İkinci dönemini Bilginin Arkeolojisi ile başlatmakta ve bu süreçte Foucault’un bilgi meselesinden uzaklaştığını düşünmektedir. Son dönemi olarak nitelediği *Hapishanenin Doğuşu* ve *Cinselliğin Tarihi*’nde ise bilgiye açık bir tavır aldığı ve “*buna kötümser biçimde gücü ve aynı zamanda gücün getirdiklerine karşı aralıksız fakat düzenli olarak bozguna uğrayan direnişi*” eklemektedir. Barrett’de (2004: 186–187) tıpkı Said’in belirttiği gibi, Foucault’un *Bilginin Arkeolojisi* sonrasında yöntemsel kopma yaşadığını düşünmektedir. Barret, Dreyfus ve Rabinow (1983: 79-100)’dan atıfla, Foucault’un özellikle *Hapishanenin Doğuşu* ve *Cinselliğin Tarihi* eserlerinde bir “kopma” olduğunu ve “teori karşısında pratiği kollamaya” giriştiğini, “söylemi örgütlenmiş ve örgütleyen pratikler çerçevesinde anladığını” söylemiş, bunun sonucu olarak ise arkeolojiden soykütüğe doğru geçtiğini işaret etmiştir. Diğer taraftan bu kavramların birbirinden ayrı ya da birbiri yerine kullanılan yöntemler olarak görmek yerine aynı araştırmanın birbirini tamamlayan biçimleri şeklinde görme eğilimi de vardır (Revel, 2005: 8; Keskin,1999: 16). Buna göre arkeoloji ile soykütük arasında örtüşme olduğu, arkeoloji ile çözümlenemeyen bazı sorunların yeni kavramlar ve analizler aracılığı ile genişletilmesiyle oluşturulan soykütük ile çözümlendiği; dolayısıyla Foucault’un sorunsallaştırmalarının tarihsel analizi olarak tanımladığı bir bütünün parçaları olduğu söylenmektedir (Keskin, 1999: 23). Kanımızca bu son değerlendirme daha doğrudur. Netice itibarıyla Foucault’un yönteminin tarihsel olduğu aşikârdır. İzleği incelendiğinde çalışmaları farklı alanlarda odaklansa da temelde bir bütünlük arz etmekte ve kendisi aksini iddia ediyor olsa bile tutarlılık göstermektedir. Bu bağlamda Foucault’un yöntemi ekseninde tarihi nasıl ele aldığı üzerinde durmak elzemdir. Devam eden başlık bu konu üzerinedir.

2.1. Tarih

Foucault’un hem kendi çalışmaları hem de Foucault üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde yönteminin temelde tarihsel olduğu görülmektedir. Bununla beraber Foucault’un tarih anlayışı geleneksel tarih anlayışından ayrılmaktadır. Foucault için tarih düz bir çizgi değildir. Dolayısı ile tarihte belli kırılma noktalarının olduğunu, tek bir çıkış noktası ve ulaşacağı nihai bir sonuç noktasının olmadığını iddia etmektedir. Foucault “şimdinin tarihi”ni yapmaktadır. Şimdiye tıpkı geçmişte bir olayı inceler gibi dışardan bakmaktadır. Ayrıca Foucault’un tarih anlayışında şimdiden başlayıp geriye doğru gidilmektedir. Ancak bu geriye gidişte amaç, şimdinin geçmişten nasıl kaynaklandığını bulmak değil; tarihi şimdii teşhis etmenin bir aracı olarak kullanmak içindir. Yukarıda bahsedilen tarihteki kırılma noktaları üzerinde ise farklı güçler ve iktidar odakları vardır ve bu güçler belli noktalarda kesişip, mücadele içerisine girmektedirler. Fakat bu mücadelenin diyalektik bir mücadele olduğu anlamına gelmemektedir. Bahsedilen mücadeleler iktidara içkin bir şekilde gerçekleşmektedirler. Ayrıca Foucault’un tarihi yorumsamacı bir tarih değildir. Dolayısı ile tarihsel bir analizde, Marksist bir incelemede olduğu gibi derinlikli bir ‘aslında ne oldu’ sorusunun cevabı aranmamaktadır. Daha çok araştırılan meseleye ilişkin olarak farklı sorular sorulmaktadır. Burada en çok öne çıkan “nasıl” sorusu olmaktadır. Nasıl sorusunu sorarken ise “kendisini nasıl dışa vurur” şeklinde değil de “(iktidarlar) nasıl işlemektedirler ve “bireyler, başka bireyler üstünde iktidar mekanizmalarını kullandıklarında ne olur” şeklinde sormaktadır. Bunu yaparken metinlerden yararlanmakta ancak klasik historisizmde olduğu gibi metinleri doğrudan nesnel belgeler gibi kabul etmemektedir, bunun yerine metni bir arkeolog edasıyla ele almakta ve arşivde bir kazıya girişmektedir (Foucault, 2014: 285; 2016: 69; Gutting, 2020: 152-154; Kendall ve Wickham, 2016:21-22; Keskin, 2016: 22; Munslow, 2021: 215; Revel 2012:117-118). Yönetimsellik ve Biyo-iktidar:

Çeşitli sosyal aktörler, gruplar ve kurumlar arasındaki ince iktidar ilişkilerinin analizini mümkün kılan teorik bir perspektif olarak yönetimsellik kavramı, yükseköğretim araştırmalarında uygulanabilir durmaktadır. Yönetimsellik iktidar ilişkilerinin analizinde önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Yönetimsellik perspektifinin özelliği, epistemoloji ve bilginin gelişimi ile yakından bağlantılı olarak,

özellikle beşerî bilimler alanında, insan ve insan kavramları ve onların kendi içinde gelişen dünyadaki yeri ile bağlantılı olarak iktidarın dönüşümü ve siyasi değişimlerdir (Ostrowicka vd., 2020). Jessop'a (2011) göre Foucault'un yaklaşımı devlet, sivil toplum veya devlet-ekonomi ilişkilerine ilişkin makro araştırmalara ve ayrıca mikro düzeyde analizlere, diğer bir ifadeyle bireysel organizasyonların veya kurumların kişilerarası etkileşimlerine başarıyla uygulanabilir. Dolayısı ile aşağıda tanımlandığı hali ile yönetimselliğin ve devamında biyo-iktidarın yükseköğretim araştırmalarında çatı kavramlardan biri olabileceğini iddia etmek mümkündür.

Yönetimsellik ve Biyo-İktidar

Yönetimsellik kavramı, Foucault'un *Cinselliğin Tarihi*'ni yazdığı dönemlere yakın olarak, son dönem çalışmalarında ortaya çıkan kavramlardan biridir. College de France'da 1978 ve 1979 yıllarında verdiği, Türkçeye *Güvenlik, Toprak, Nüfus* (2016) ve *Biyopolitikanın Doğuşu* (2015) olarak çevrilen derslerinde kavramın tarihini yapmaya girişmiştir. En başta yönetim sorununa eğilmiş, modern devletin ve özneliliğin uzun vadede birlikte evrimleştiğini ve yönetimin esasen devlet veya hükümetler tarafından yönetilmenin yanı sıra; aynı zamanda kişinin kendi kendini denetlemesi, ailenin ve evin idaresi ile ruhun yönlendirilmesi gibi sorunları da kapsadığını belirtmiştir (Lemke, 2015: 19-20). Burada yükseköğretimin önemli aktörleri olan akademisyenler ve öğrencileri önceleyen çalışmaların yapılması mümkün görünmektedir.

Dersleri boyunca yönetimselliğin, arkaik Hristiyan pastoral modelinden doğduğu, doğum sürecinde diplomatik ve askeri bir teknikten nasıl destek aldığı, son boyutlarına ancak, oluşumları itibarıyla tam da yönetim sanatlarına çağdaş olan ve kelimenin eski, 17 ve 18. Yüzyıldaki anlamıyla "*polis*" olarak adlandırılan bir dizi özgül araç sayesinde ulaştığını göstermiştir.

Nihayet Foucault (2016: 97-98) yönetimsellik sözcüğü ile üç şeyi kastettiğini belirtmektedir:

- Temel hedefi nüfus, baskın bilgi biçimi ekonomi politik, temel teknik aracı da güvenlik düzenekleri (dispositif) olan bir bütünü, bu son derece belirli fakat karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlardan, usullerden, çözümlene ve düşüncelerden, hesap ve taktiklerden oluşan bütün;
- Batı'nın tamamında, "yönetim" olarak adlandırılabilen iktidar tipini hükümlerlik ve disiplin üzerinde egemen kılmayı çok uzun süredir sürdüren eğilimi, kuvvet çizgisini kastetmektedir. Bu iktidar tipi beraberinde bir yandan yönetime özgü bir dizi aygıtın gelişimini, diğer yandan ise bir dizi bilmeyi getirmiştir.
- Ortaçağdaki adalet devletinin 15. ve 16. yüzyıllarda idari bir devlete dönüştüğü, yavaş yavaş "yönetimselleştiği" süreci daha doğrusu bu sürecin sonunu anlatmaktadır.

Biyo-iktidar kavramı ile ise; benzer şekilde Batı toplumlarında, 17. yüzyılın sonu itibarıyla hukuksal-söylemsel modelin göremediği yeni ve farklı bir iktidar modelinin ortaya çıktığını; bu yeni iktidar biçiminin hukuksal söylemsel iktidarın negatif iktidar algısının aksine pozitif olduğunu belirtmiştir (Keskin, 2016:16).

Biyo-iktidar insan yaşamına iki türlü müdahil olmaktadır. İlki insan bedenine bir tür makine gibi yaklaşan disipline edici bir iktidardır. İkincisi ise insanın bedenine doğal bir tür olarak yaklaşmaktadır ve nüfusun düzenlenmesini ihtiva eden türde bir denetim getirmektedir. Bu anlamda "nüfusun biyopolitiği" olarak adlandırılmaktadır. Biyo-iktidar kapitalizmin gelişmesi ve bu bağlamda kapitalist üretim biçiminin bedeni kullanımı bakımından önem arz etmektedir. Emek gücünün önemli olması dolayısı ile insan bedeninden üretim gücü şeklinde faydalanılması ve eşanlı olarak uysal ve itaatkâr hale getirilmesi gerekmektedir. Bunu yaparken sınırlayıcı ve negatif bir tutum almamakta ve insan bedenine yönelik şiddet ile cezalandırma eylemlerini dışlamaktadır. Biyo-iktidarın gelişmesiyle hukuksal sistemin yerini giderek

norm düzeni almıştır. Yasa, sınırlandırıcı ve en uç noktada ölümcüldür. Hâlbuki biyo-iktidar düzenleyici ve denetleyici düzeneklere ihtiyaç duymaktadır. Ancak yasa ortadan kalkmamakta ve norm gibi işlemektedir. Yaşam üzerine odaklanan biyo-iktidar bireyleri önceden belirlenmiş bir takım normlara uymaya mecbur eden ve bu yolla insanları normalleştiren bir toplum oluşturmaktadır. Bedensel şiddetin cezalandırma pratiklerinin dışına çıkartılmasıyla birlikte insan bedeninin iktidar tarafından çevrelenmesinde toplumun bütününe sirayet eden yeni ve ince teknikler oluşturulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak da Foucault'un dispoitif – bizim genişleterek yönetsel düzenek dediğimiz somut düzenlemeler biçimini almıştır (Keskin, 2016: 18). İlerleyen başlıklarda yönetsel düzenek ayrıntılandırılacaktır. Burada söylemek gerekir ki yönetsel düzenek; söylemsel ve söylemsel olmayan pratiklerin bir toplamıdır. Bu bağlamda öncelikle söylem başlığının ayrıntılandırılması isabetli olacaktır.

Söylem

Foucault, söylem kavramını *Bilginin Arkeolojisi*'nde öncelikle "kimi zaman bütün ifadelerin genel alanı, kimi zaman tek tek ele alınabilir bir ifadeler grubu olarak ve kimi zaman da –bir dizi ifadeyi açıklayan– düzenlenmiş bir pratik alanı olarak" gördüğünü söylemektedir (Foucault, 2011). Daha sonraki çalışmalarında ise kavramın anlamını bir miktar genişletmiş yalnızca dilsel alandaki her şeyi değil; "polemik ve stratejik" olguları da kavramın alanına dahil ederek söylemi "belli bir düzeyde, dilbilimsel olguların ve bir başka düzeyde polemik ve stratejik olguların bu düzenli toplamı" olarak tanımlamıştır (Foucault 2005a: 165). Dolayısıyla öncelikle vurgu "dil içi"ne yapılmış iken daha sonra "dil dışı" faktörleri de eklemiştir. Söylem kavramı, Foucault'un analizinde çok merkezi bir yerde durmaktadır çünkü söylemsel pratikler, ilişkilerin sadece bir arada bulunmalarını değil aynı zamanda ortaya çıkmalarını da sağlamaktadır. Buna göre, söylemsel pratikler "kurucu" bir role sahiptir denilebilmektedir (Özmkas, 2016: 81).

Söylem, Revel'in *Foucault Sözlüğü*'nde ise;

"Farklı alanlara ait olabilen, fakat her şeye rağmen ortak çalışma kurallarına uyan bir ifadeler birliğini gösterir. Bu kurallar dilbilimsel ya da biçimsel değildir, ama tarihsel olarak belirlenmiş belirli bir sayıdaki bölmeyi yansıtır. Özel bir döneme özgü olan "söylemin düzeni" hem ilkesel ve düzenli bir işleve sahiptir, hem de bilgi, strateji, pratik oluşumları arasında hakikatin örgütlenme mekanizmalarını yaratmaktadır" (Revel, 2012: 114) şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu noktada Foucault'un en temel çözümleme biriminin söylem olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda bazı ifadelerin doğru veya yanlış olup olmadıklarının tespit edilmesine yönelik kuralların neler olduğu üzerine eğilmiştir. Bu kuralların belirginleştiği noktada bir söylemsel oluşumdan bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla söylem, doğru veya yanlış olması gereken ifadeler üretilmesine olanak sağlayan bir olasılıklar sistemi olarak değerlendirilebilir (Urhan, 2013: 31). Yükseköğretim araştırmalarında da örneğin Türkiye özelinde son dönemde oldukça gündemde olan "Yeni YÖK" söylemini oluşturan hakikat kurallarını gözlemek mümkün olabilir.

Hekman (1999: 226-227) Foucault'un, toplumsal teoriye katkı yaptığı en önemli alanın, söylemin öznel ve nesnelere meydana getirdiği tezi olduğunu ifade etmektedir. Ek olarak söylem hem teorik bir oluşum hem de düzenlenmiş toplumsal pratiklerdir. Bilginin yanı sıra iktidarı da yaratan söylem, yükseköğretim üzerinde bilgi ve iktidar ilişkilerinin görünür kılınmasında kilit bir rol oynamaktadır.

Kendal ve Wickham (2016: 101-110), Foucauldyan söylem mefhumunun nasıl kullanılacağı üzerine Henriques vd. (1984: 105-106)'ne atıfla aşağıdaki adımlar üzerinde durmaktadırlar. Bu adımların tamamı yükseköğretim araştırmaları alanına uygulanabilir niteliktedir.

- Söylem düzenli ve sistematiktir. Dolayısı ile söylemin yapısı düzenli ve sistematik ifadeler kümesi olarak anlaşılmalıdır. Söylem yalnızca dile ilişkin değildir. Faal biçimde yaşamın bileşenlerini de üretmektedir. İfadeler kümesi hem “kelimeleri” hem de “şeyleri” içermektedir.
- İfadelerin üretim kurallarının belirlenmesi gerekir. Foucault’un çalışmaları incelendiğinde bazı ifadelerin belli kırılma anlarından sonra ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin daha önceki dönemlerde cinsellikten bahsediliyor olsa da Foucault’un kullandığı anlamda 19. yüzyılda ortaya çıktığı söylenebilir. Bu ise söylemi oluşturan ifadeleri üretmiş olan kuralların incelenmesi gereğini doğurmaktadır. Bu kuralların incelenmesi, kamusal boyutu da açığa çıkarmayı sağlayacaktır. İfadelerin üretim kurallarının merkezinde ise özneler yer almaz.
- Söylenebilir olanı sınırlayan kuralların belirlenmesi gerekir. Bir söylemi oluşturan ifadeleri üreten kurallara odaklanıldığında, aynı zamanda söyleme dair neyin söylenebileceğini sınırlayan kurallara da dikkat çekilmiş olacaktır. Örneğin cinsellik düzeneğinde bilimsel söylemin (scientia sexualis), tensel söylem (ars erotica) altında söylenebilen ifadeleri yasaklıyor olması örnek verilebilir.
- Yeni ifadelerin üretilebileceği alanları yaratan kuralların belirlenmesi gerekmektedir. Bir söylemi oluşturan ifadeleri üreten kurallara odaklanıldığında, aynı zamanda yeni ifadelerin oluşturulma kuralları da incelenebilir. Örneğin akıl hastası ve suçlu gibi yeni kişi biçimlerinin ortaya çıkış süreçleri bu bağlamda değerlendirilebilir.
- Bir pratiğin aynı anda hem maddiliğini hem de söylemselliğini temin eden kuralların belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin Foucault hapishane pratiğine ilişkin penoloji gibi söylemlerin yanında hapishane binası ve hapishane yaşamının maddiliğini de analize dâhil eder.

Yukarıda açıklanan söylemin analizi bağlamında bilgi ve iktidar öne çıkan başlıklardır. En başta bilginin söylemsel olduğu iddia edilebilir. Bunun sebebi, verili önermelerden hangilerinin kabul edilip edilmeyeceğinin sınırlarının çizilmesinin gerekliliğidir. En temelde, dilde anlamsallığın oluşumu söylemsellik sayesinde olmaktadır. Dil pratiklerini içerimleyen iktidar, anlamın oluşma süreçlerinin yanı sıra daha önce oluşmuş olan söylemlerin toplumsal alandaki pratiklere de uygulanmasında kaçınılmaz bir yerdedir (Deveci, 1999: 30). Dolayısı ile aşağıdaki başlıkta bilgi ve ona göbekten bağlı olan iktidar ilişkileri üzerinde durulmaktadır.

Bilgi- İktidar İlişkileri:

Çalışmamız bağlamında Foucault’un en önemli kavramlarından ikisi bilgi ve iktidardır. Bilgi ve iktidar Foucault’un düşün dünyasında ve çalışmalarında birbiriyle en ilişkili ve ayrılmaz kavramlar olarak öne çıkmaktadırlar. Çünkü bilgi talebi aynı zamanda iktidar talebidir ve bu ikisi birbirinden ayrılmaz görünmektedir (Phill, 2021: 100). Bu yüzden Foucault’un, iktidar ile ilişkileri bağlamında bilgiye özel bir önem gösterdiği söylenebilir. Dahası başta *Bilginin Arkeolojisi* olmak üzere yapmaya çalıştığı şeyin, bilgi-iktidar ve hakikat-iktidar ikiliklerinin ara yüzeyini ortaya çıkartmak olduğunu ve bunu sorunsallaştırdığını belirtmiştir (Foucault, 2015: 173). Bu bağlamda öncelikle Foucault’n iktidara nasıl baktığı incelenmeli ve ardından bilgi ile olan ilişkisi irdelenmelidir. Böylece yükseköğretim çalışmalarında da bilgi iktidar ilişkilerinin nasıl yüzey alanına çıkartılabileceği görülmüş olacaktır.

İktidar kavramı, Foucault’un çalışmalarında çok merkezi bir yerde durmaktadır. Öyle ki adının ardından genellikle bu kavram ile anılmaktadır. Bununla beraber, iktidar anlayışı da diğer yaklaşımlardan ayrılmaktadır. İktidar, geleneksel olarak devletin/hükümetin bulunduğu bir odak; merkezi, ideolojik ve olumsuz bir değer olarak algılanmaktadır. Öyle ki Foucault bunu büyük İ ile yazılan İktidar olarak değerlendirmektedir (Foucault, 2018:69). Foucault, iktidarın merkezinin devlet olmadığını, iktidarın

şekilsiz olduğunu ve mikro-iktidar biçimlerinin var olduğunu gösteren ilk filozoflardan biridir (Akay,2016: 28-29).

Foucault iktidardan bahsedildiğinde ne anlaşılması gerektiğini “*uygulandıkları alana içkin olan ve kendi örgütlenmelerini kuran güç ilişkileri çokluğunu anlamak*” şeklinde ifade etmektedir (Foucault, 2018: 69). Dolayısı ile Foucault’a göre iktidar, kesinlikle tutarlı, birlikli ve durağan bir kendilik şeklinde görülmez ve bu nedenle bir töz değildir. Fethedilecek veya devredilecek bir toprak parçası değildir. Sahip olunacak veya takas edilecek bir mal da değildir. İktidarın belli bireylerin grupların veya sınıfların hakkı ya da özel mülkü de değildir. Foucault’un doğrudan ve yeknesak bir iktidarı incelediğini söylemek de güçtür. Bunun yerine; geleneksel İktidar anlayışının dışı da dâhil olmak üzere birçok etkiyi analize dâhil eden “iktidar ilişkileri”ni, diğer bir ifade ile mücadeleler ve karşı karşıya gelmeler vasıtası ile birçok çakışan ve çelişen stratejileri ele almaktadır (Lemke, 2015: 13-16; Revel, 2012: 81,82; Urhan, 2013: 235; Akay, 2016: 10). Deveci ’ye göre Foucault’un iktidar çözümlemesindeki fark, tarihsel bir olgu şeklinde iktidarı analiz etmiş olmasıdır. İktidarı önceden verili olan ilişkiler arasında kısıtlı bir süre içerisinde kimin kim üzerinde nasıl bir etkide bulunmasından daha çok, bu ilişkilerin ne şekilde kurulmuş oldukları üzerinde yoğunlaştırmıştır (Deveci,1999: 29).

Foucault’un bilgiyi iktidar ile nasıl ilişki içerisine soktuğunu ve aradaki ilişkiyi nasıl çözümlediğini anlayabilmek için bilgiye nasıl baktığını gözlemlemek ve bilgiye verdiği önemi incelemek gereklidir. Said’e göre Foucault, “*bilginin kaynaklarını, formasyonunu, düzenini, değişim ve sabitlik biçimlerini, muazzam maddi varlığına daima karşılık vermesini bir ağ gibi karmaşıklığını, epistemolojik durumunu en ince detayına kadar*” incelemiştir (Said, 1999: 188).

Bilginin kullanımını bağlamında Foucault’un, Fransızca kökenli iki kelime arasında bir ayrıma gittiği görülmektedir. Bunlar “*connaissance*” ve “*savoir*” dir . Connaissance, Foucault’a göre bilim sahasında kullanılan bir bilgi türüdür. Bu bilgi türü araştırmada bulunan özne hiç değişmediği halde bilinebilir nesnelere artmasına ve giderek daha anlaşılır hale gelmesine yol açan bir süreçtir. Savoir, daha çok bilimsel olmasa da derinlemesine incelemeye imkân veren ve Foucault’un arkeolojik kazıya girerken yaptığı çözümlemelerde kullandığı bilgi türüdür. Öznenin bilmek için gösterdiği çaba vasıtasıyla değişimine yol açan bir süreçtir (Foucault, 2004: 87; Urhan, 2013: 249). Foucault’un üzerinde durduğu bilgi türü savoir yani derinlemesine bilgidir. Derinlemesine bilgi, Foucault için bilimden daha fazlasını ifade eden ve kendisinin de bilimdeki yüzeysel anlamları bulduğu genel çerçeveyi ifade eden bir bilgi türüdür. Söyleme dayalı olarak görülen ve dönemin epistemesine uygun olan bir bilgidir ve connaissance yani yüzeysel bilgidен daha geniş bir alana sirayet eder. Bununla beraber, sayılan iki bilgi türü birbirinden tamamen kopuk değildir ve bazı ilişkiler ve bağlantılar bulunması da mümkündür (Daştan, 2018: 44-45).

Foucault’un iktidarın geleneksel kullanımını eleştirdiği gibi bilginin de geleneksel kullanımını eleştirdiği görülmektedir. Buna göre, Aydınlanma felsefesi bilgiyi nesnel ve iktidar ilişkilerinden azade bir yerde tanımlamıştır. Tarih üzerine tartışırken hatırlanabileceği üzere Ranke ve Klasik historizmdeki belgeler üzerinden saf bilgi eşleştirmesi ve Hegel’in “*tarihsel gerçekliklerin kökenine dair felsefi bir açıklama sağlayan bir ideal anlamlar diyalektiği açısından teleojik bir açıklama sağlama çabaları*” (Gutting, 2020:152) bahsedilen aydınlanma düşüncesinin iyi birer örneği olarak değerlendirilebilir. Foucault geleneksel tarih anlayışı içerisinde, iktidar mekanizmalarından daha çok iktidara sahip olanlar incelendiğinden; bilgi ve iktidar ilişkilerine gereği kadar önem verilmediği ve incelenmediğini düşünmektedir. Foucault’a göre bilgi iktidara ve iktidar da bilgiye sürekli eklenmektedir. Dahası iktidar mekanizmalarının durmadan bilgiyi yarattığı ve ortaya çıkan bilginin de sürekli olarak iktidar etkilerine neden olduğunu ve kendisinin de bunu ortaya çıkarmaya çalıştığını söylemektedir (Foucault, 2015: 35). Ayrıca bilgiyi iktidarla ayakta duran söylemlere gereksinimi ve dahası bilginin kullanımın stratejik olması sebebiyle bir iktidar fenomeni şeklinde değerlendirmektedir.

Kanımızca Foucault'un tarihsel yöntemi, yönetsellik çalışmaları, söylem analizi, bilgi- İktidar ilişkileri ve burada sayılmayan diğer kavramlarını özellikle yükseköğretim çalışmalarını önceleyerek bir araya getirildiğinde dispoitif kavramını işaret etmektedir. Foucault'un son dönem çalışmalarında olgunlaştırmaya çalıştığı, ömrü vefa etse belki de üzerine birçok ekleme yapacağı dispoitif kavramı bir sonraki başlıkta açıklanmaya çalışılmıştır.

Dispoitif ve Yönetmel Düzenek

Dispoitif, Foucault'un söylemler, kurumlar, idari kararlar ve direnişlerin tamamını içerimleyen bir iktidar analizidir. Foucault, "Entelektüelin Siyasal İşlevi" (2000a: 118-155) kitabında yer verilen bir söyleşide dispoitifle açığa çıkarmak istediği şeyin, en temelde "söylemler, kurumlar, mimari biçimler, düzenleyici kararlar, yasalar, idari önermeler, bilimsel sözceler, felsefi, ahlaki ve hayırseverce önermeler" gibi unsurlardan oluşan, söylemsel ve söylemsel olmayan her şeyi içerimleyen heterojen bir bütün olarak değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra dispoitifin kendisinin ise bahsedilen unsurların bir araya getirilerek aralarında oluşturulabilecek bir ağ veya ilişkiler şebekesi olarak değerlendirmektedir. Diğer taraftan dispoitif ile saptamaya gayret gösterdiği şeyin bahsedilen unsurlar arasında oluşacak bağın niteliği olduğunu belirtmektedir. Bu sayede belli bir söylemin belli bir anda bir kurumun programı olarak görünebileceğini ifade etmektedir. Diğer taraftan başka bir anda ise daha önce sessiz kalan bir pratiğin meşrulaştırılmasının ya da saklanmasının bir aracı olarak kullanılabilirliğini belirtmektedir. Bu bağlamda dispoitiflerin geniş bir sahada konum değiştirmeler ve fonksiyon değiştirmeler arasındaki bir tür oyun olduğunu söylemektedir. Son olarak Foucault, dispoitifleri, belli bir süreçte acil bir duruma verilebilecek bir tür formasyon olarak değerlendirmekte ve baskın bir stratejik işlevi olduğunu kabul eder. Çalışmamıza örnek olarak bu yükseköğretimin kitleselleşmesi, piyasalaştırılması ya da akademisyenler açısından ölçümün ya da performans kriterlerinin öne sürülmesi veya belli çalışma alanlarına yönlendirilmesi olarak ortaya çıkabilir.

Agamben (2012: 15-16), Foucault'un yukarıda belirttiği dispoitif kavramını aşağıda yer verilen üç madde ile özetlemektedir:

- Dilsel ya da dil dışı olsun, edimsiz olarak neredeyse her tarzda (söylem, kurum, yapı, yasa, polis önlemi, felsefi önerme vs.) unsurlar içeren heterojen bir bütün söz konusudur. Düzenek bu ögeler arasında örülen ağdır.
- Dispoitifin her zaman somut ve stratejik bir fonksiyonu vardır. Dahası hep bir iktidar ilişkisi kapsamında bulunur.
- Bu şekilde, iktidar ilişkilerinin, bilme ilişkileri ile bir araya gelmesinden ortaya çıkmaktadır.

Agamben (2012: 20)'e göre Foucault'un kendine özgü sorun alanı "yaşayan bir varlık olarak birey ile tarihsel unsur, yani iktidar ilişkilerinin somutlaşmasından doğan kurumlar, özneleştirme süreçleri ve kurallar bütünü arasındaki ilişki" dir. Bu bağlamda düzeneklerin iktidar "oyunları" içerisinde büründüğü ve etkin olduğu somut biçimlere ayna tutmaktadır. Deleuze (1992: 159) da benzer şekilde düzenekleri her biri farklı çizgilerden oluşan yer değiştiren ve homojen olmayan bir topluluk olarak tanımlamıştır.

Foucault devlet, egemenlik, yasa ya da kurumları tümeller olarak değerlendirmekte ve mesafeli durmaktadır. Foucault'un izlediği stratejide bu tümeller ortadan kaldırılmakta ve yerine dispoitifler konumlanmaktadır. Dispoitif yukarıda da belirtildiği gibi tek bir polisiye önlem, iktidar teknolojisi ve soyutlama yoluyla elde edilmiş bir genellemeler değildir. Bunun tam aksine dispoitif sayılan unsurlar arasında örülen ilişki ağlarıdır (Agamben, 2012: 15).

Keskin'e göre dispositifin işlevine bakıldığında esasen stratejik olduğu görülebilir. Güç ilişkilerini belirli bir yönde yönlendirmek, geliştirmek, dengelemek, kullanmak ve yahut engellemek işlevine sahiptirler. Dolayısı ile dispositif daima bir iktidar oyunu içerisinde konumlanır; eşanlı olarak belirtilen iktidardan doğmakla beraber, iktidarın kendisini koşullandıran bir bilginin sınırına da koşuttular. Bu bağlamda bilgi ve iktidar eksenlerinin bir araya geldiği söylemsel ve söylemsel olmayan bilgi yumakları olduğu söylenebilir. Bu pratikler vasıtasıyla birtakım deneyimler kurup, insanları da bahsedilen deneyimin öznelere şeklinde tanımlayarak, onlara kendileri ile ilgili hakikatler salık verirler dolayısıyla iktidarın bedensel şiddeti bir araç olarak kullanmadan bedeni kuşatmasını sağlayarak bireyi uysal ve iktidara itaatkar bir şekilde büründürürler (Keskin, 2016: 18). Bu şekilde bilgi ile iktidarı dispositiflerle birbirine bağlayarak belirli birtakım deneyimlerin tarihin belirli anlarında neden sorunsallaştırdıklarını açıklamanın yanı sıra bir doğruluk oyununu değiştirmenin imkânını göstermiştir. Böylece önermeleri neyin yönettiği ve bilimsel olarak doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir önerme kümesi olarak birbirlerini nasıl yönettikleri söz konusu olmaktadır (Keskin, 1999: 23).

Bu çalışmada (ve ilgili tezde) dispositif kavramının geliştirilmesi önerilmektedir. Buna göre, yönetsel düzenek kavramı ekonomik, toplumsal ve politik krizler sonucu, yönetimsellik süreçlerinin yeniden inşasına yol açan çeşitli iktidar tarzlarının analizi olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda yönetsel düzeneğin, birer prototip olarak hukuk, disiplin ve güvenlik tekniklerinde tanımlanabilen bir iktidar, kontrol ve toplumsal yaşamın düzenlenmesi mekanizması ve aracı olarak değerlendirilebilir. Burada kriz kavramsallaştırmasını Bob Jessop'tan ödünç almak ve analize dahil etmek işlevsel görünmektedir. Jessop'a göre krizler, hiçbir zaman otomatik olarak belirli bir tepki veya sonuç üreten tamamen nesnel fenomenler değildir. Bunun yerine, yapısal çelişkilerle ve kriz eğilimleriyle ilgili ikilemlerle başa çıkmak konusunda yerleşik kalıpların artık beklendiği gibi çalışmadığı durumlarda ve mevcut durumun daha kötü bir hal alması durumunda bir kriz ortaya çıkmaktadır. Krizler, söz konusu yapının veya sistemin birbiriyle ilişkili birkaç anında kriz eğilimleri ve gerilimler biriktiğinde, herhangi bir özel sorunla ilgili manevra alanını sınırladığında en şiddetli hale gelir. Güçler dengesindeki değişiklikler, farklı mücadele türlerinin arkasında ve karşısında harekete geçirilir (Jessop, 2002: 92).

3. FOUCAULT'UN ÇALIŞMALARININ YÜKSEKÖĞRETİM ARAŞTIRMALARI ALANINDA KULLANILABİLİRLİĞİ

Yükseköğretim araştırmalarının seyrinin ve Foucault'un yöntem ve kavramlarının incelenmesinin bir üst bölümde yapılmıştır. Foucault'un kendisinin yükseköğretime ilişkin değerlendirmeleri, Türkiye ve dünyadan Foucault'un yöntem ve kavramlarını kullanarak eser veren bazı araştırmacılar ve eserlerinin incelenmesi ile Foucault ve yükseköğretim araştırmalarının birlikte kullanılabilirliğine ilişkin örnek ve öneriler bu başlık altında sıralanmıştır.

3.1. Foucault ve Yükseköğretim

Fransız düşünür Michel Foucault, doğrudan eğitim ve üniversite üzerine çalışmalar vermemiş, ilgisini daha çok hapisane, akıl hastanesi, cinsellik gibi fenomenlere yöneltmiştir. Bununla beraber geniş perspektifte incelendiğinde sayılan başlıklar altında dahi bilginin üretimi ve uygulanması bağlamında çalışmalarda bulunmuştur. Fakat üniversite ve eğitim konusunu da tamamen yadsınamıştır. Çeşitli eserlerinde ve mülakatlarında yükseköğretim ve üniversite üzerine görüş bildirmiştir. Örneğin, *College de France*'da 1975-1976 döneminde verdiği derslerin toplandığı *Toplumun Savunması Gerekir* (2002: 191,192) eserinde bilmelerin disipline sokuluşu bağlamında üniversitenin ortaya çıkışını değerlendirmektedir. Buna göre, 18. yüzyılda bilmelerin disiplinleştirilmesi büyük bir değişiklik getirmiştir. Bu değişikliğin ihtiva ettiği şey aklın ilerlemesidir. Bunu da bilim içerisinde işleyen felsefi söylemin ve mathesis'in bilimlerdeki tasarımının dışına atılmasıyla idrak etmiştir. Aklın ilerleyişinin altında olup biten şeyi kavrayabilmek için "çok biçimli ve

ayrışık bilmelerin disipline sokuluşu” na bakmak gerektiğini söylemektedir. Bunun ilk adımının modern anlamda üniversitenin ortaya çıkması olarak kavrar. Foucault uzantıları ve belirsiz sınırlarıyla üniversitenin ortaya çıkışını 19. yüzyılın başına, bilmelerin disiplinleştirilmesi ile eşanlı olarak tarihler. 18 ve 19. yüzyıllardan itibaren Napolyon tarzı üniversitelerin kurulması ile birlikte *“farklı katları ve uzantıları, katmanlaşması ve yalancı ayaklarıyla”* bilmelerin tek biçimli bir aygıtı halinde ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu üniversitelerin seçme ve ayıklama işlevine vurgu yapmaktadır. Belli bilmeleri kendi içerisine dâhil eden onları tasnif eden, bazı bilmeleri ise tam anlamıyla dışlamasa bile diskalifiye eden fiili ve aynı zamanda hukuki bir tür tekel olarak nitelendirmektedir. Ek olarak üniversitelerin *“onaylı bir statüye sahip olan bilimsel bir topluluğun oluşmasıyla”* bilmelerin aynılaştırılmasında rolü olduğunu; bir uzlaşmanın düzenlenmesi ve son olarak, devlet aygıtlarının, dolaylı ya da dolaysız olma özelliğiyle, merkezileştirilmesini içerimlediğinden bahsetmektedir.

Foucault, 10 Mart 1975 tarihinde Jacques Chancel tarafından kendisi ile yapılan mülakatta, okul ve özelde üniversite üzerine bazı eleştirel değerlendirmelerde bulunmuştur (Foucault, 1975). Bu eleştirilerin ise diplomanın işlevi, öğretim elemanı ile dinleyici arasındaki iktidar ilişkisi ve bilginin zevk ile ilişkisi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

Foucault’a göre dinleyici ile öğretim elemanı arasında bir iktidar ilişkisi vardır. Bu iktidar ilişkisinin nasıl işlediğini ise şu şekilde karakterize etmektedir: Öğretim elemanı, *“sizin bilmediğiniz ve mutlaka bilmeniz gereken şeyler var,”* diyen kişidir. Bu, öğretimin ilk aşamasıdır ve bu aşamaya Foucault *suç yükleme* adını vermektedir. İkinci aşamada ise *“bilmediğiniz şeyler var ve ben size bunu öğreteceğim”* şeklinde ifade ettiği *mecburiyet* aşamasıdır. Bu aşamanın sonunda ise öğrencinin öğretilenleri öğrenip öğrenmediğini anlamak üzere bu defa sınav devreye girmektedir. Bu da *kontrol* aşamasıdır. Foucault’a göre öğretimde güç ilişkisine dair buna benzer birçok güç ilişkisi bulunmaktadır. Bir parantez olarak Foucault, kendi konumunu ise bunlardan daha bağımsız olarak görmektedir. Ona göre College de France öğretim yapmama üzerine işlemektedir ve sınanan kişi öğretim üyesidir.

Öğrenme ve zevk ilişkisine dair ise Foucault, öğrenmemiz gereken bilginin derin bir şekilde zevk ile ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Foucault’a göre bilgiye içkin bir zevk mevcuttur. Ancak bunun tam tersine, öğretimin işlevinin bilginin ne kadar sevimsiz, mutsuz, gri ve erotizmden uzak olduğunu göstermek üzerine kurgulandığına dikkat çeker. Bunun da güce ilişkin olduğunu bu güç gösterisinin bir var olma sebebi olduğunu savlar. Foucault şunu sorar: *“toplumumuzda insanlar bilmeye sevişmek gibi ilgi duyusalarda okulların kapısına dayanacak kaç insan olurdu?”* Cevabı da bu anlamda önemlidir. *“Eğer bilgiye erişimi belirli sayıda insanla sınırlamak isterseniz insanları bilgi edinmeye rekabet ya da yüksek maaş kazanma gibi ek toplumsal mükâfatlarla zorlarsanız bu şekilde bilgiyi ürkütücü bir şekilde sokarsınız.”*

Foucault’un diplomaya dair görüşleri ise daha çarpıcıdır. Ona göre diploma, *“sadece bilgiye ticari bir değer kazandırma işine”* yaramaktadır. Ayrıca bir diploma sahibi olmayanların kendilerinin bilme hakkı veya buna dair kabiliyetleri bulunmadığına inandırma işlevi görmektedir. Ona göre diploması olanlar diplomanın çoğunlukla bir işe yaramadığını bilmektedirler ve esasen diploma, diplomasız insanlar için anlam ifade etmektedir.

Foucault, belirtildiği üzere, yükseköğretim ve üniversite üzerine doğrudan bir araştırma içerisinde bulunmamıştır. Bununla beraber mevcut bölüm ve yukarıdaki ilgili bölümlerden yola çıkarak bazı temel çıkarımlar yapılabilmekte, buradan da kavram ve yöntemleri üzerinden yükseköğretimin nasıl incelenebileceğine ilişkin ipuçları edinilebilmektedir. Görülebileceği üzere Foucault, yöntem kısmındaki çıkarımlarımıza ek olarak, yükseköğretimi ve üniversiteyi bir iktidar alanı olarak tarif etmektedir. Üniversiteyi bir bütün olarak değil parçalı olarak ele almakta ve bilmelerin disiplinleştirildiği, tekelleştiği bir alan olarak değerlendirmektedir. Ayrıca diplomanın işlevsizliğini vurgulayarak, bilmekten duyulan hazzı dikkat çekmektedir.

Tüm bu literatürü tükettikten ve Foucault'un yükseköğretime dair kendi değerlendirmelerini de ifade ettikten sonra alanda yapılan çalışmalara yer vermek, bahsedilen ve önerilen çalışma alanının akademik yazındaki karşılığına kısaca bakmak gereklidir.

Foucault'un Yöntemi ile Yapılan Yükseköğretim Araştırmaları

Foucault, yöntemi ve kavramları kullanımı bakımından, yukarıdaki bölümlerde ifade edildiği üzere farklı bir yerde durmaktadır. Yükseköğretim araştırmaları da Türkiye'de de gittikçe artan bir şekilde ilgi görmektedir. Fakat interdisipliner perspektiften doğrudan yükseköğretim üzerine Foucault'un kavram seti ile yazılan eser sayısı özellikle Türkçe de çok fazla değildir. Bununla beraber iktidar ile bilgi, özne, direnişler ilişkileri kapsamında bazı çalışmalar yapılmıştır ve potansiyel olarak da alanda birçok çalışma yapılabilir durumdadır. Aşağıda Foucauldyan analiz yapan ya da Foucault'u merkeze alarak değerlendiren makalelerden tespit edilen birkaçı belirtilmiş ve değerlendirilmiştir.

Uluslararası yayınlar arasında çalışmamıza en yakın olanı Ostrowicka, H., Spychalska-Stasiak, J., & Stankiewicz, Ł. (2020)'nin *The Dispositif Of The University Reform. The Higher Education Policy Discourse in Poland* adlı kitabıdır. Bu kitap Polonya'da 2011-2014 yılları arasında, yükseköğretimdeki dönüşümleri, Foucault'un dispositif kavramı çerçevesinde ele almakta, reformun dispositif, dispositifin analitik stratejisi gibi orijinal kavramlar aracılığıyla yükseköğretim söylemini irdelemektedir. Bu bağlamda hukuksal, güvenlik ve disiplin dispositifleri bağlamında akademik yayımları, haberleri ve hükümet söylemlerini metin analizi ile incelemişler, öğrencilerin, akademisyenlerin, yasaların ve kurumların dönüşümleri ile bunların birbiri ile olan ilişkileri üzerinde durmuşlardır. Bu kapsamlı kitap, bu makalenin ve makalenin yazarının hazırladığı doktora tezinin de temel metinlerinden biri olmuştur. Bunun dışında Rajan, T (2019)'nin Derrida ve Foucault'nun çalışmaları üzerinden üniversiteye odaklanan *Derrida, Foucault and the University* makalesi, Ball S.J. (2012)'nin Foucault'u eğitim politikasının belirli örneklerine uyguladığı şekliyle kullanımı ile geçmiş ve günümüz eğitim politikasını analiz etmek ve anlamak için bir yaklaşım sağladığı *Foucault, Power and Education* kitabı, Editörlüğünü Gilles V. ve Lucey H. (2007) 'nin yaptığı *Power, Knowledge and the Academy* derleme kitabı diğer önemli kaynaklardandır.

Türkçe yazında ise Foucault ve Yükseköğretim üzerine yayımlanan birkaç makale özellikle dikkat çekmektedir.

Mertek, S. (2020) *Bilgi ve İktidar Kısılcığında Üniversiteler ve Sosyal Bilimler: Foucauldyan Bir Yaklaşım* makalesinde, Foucault'un bilgi ve iktidar yaklaşımlarıyla üniversiteler ve sosyal bilimlerin bir çözümlemesini yapmaya çalışmıştır. Makalesinde öncelikle Foucault'un Bilgi ve İktidar kavramlarını tanıtmış, bu kavramların üniversite ve sosyal bilimlerle ilişkisini kurmaya gayret etmiştir. Bazı isabetli tespit ve irdelemeler barındırmakla beraber kanımızca makale, yöntemsel olarak ve kavramların kullanımı bağlamında Foucauldyan bir analiz gibi görünmemektedir. Örneğin iktidarın tanımı Foucault'un kullandığı şekli ile makalede verilmekle birlikte eser içinde örneklerde kullanımı büyük İ ile tanımlanan iktidar tanımına uygun bütüncül bir iktidar analizi öngörmüştür.

Salgırlı, S. G. (2017) *Maskeli Filozof, Spesifik Entelektüel ve Politikanın Kırılğan Fay Hatları* adlı makalesinde, Foucault'un spesifik entelektüel kavramını ve onun günümüzde nereye oturacağı üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır. Yazara göre Yükseköğretim ve üniversite üzerine kurgulanacak bir politika, Foucault'un spesifik entelektüel kavramlaştırması üzerinden yapıldığında üniversiteyi kurumsal ve idealize edilen teklifinden kurtarıp pratiklerle çoğullaştırmak ile mümkün olabilir. Yazar Foucault'un tekilliklere yaptığı vurguyu spesifik entelektüel üzerinden değerlendirmiş üniversitenin bu bağlamda nasıl değerlendirilebileceğini de göstermiştir.

Doğan, A. (2017) *Eğitimin Biyopolitiği* makalesinde modern eğitim politikaları ve uygulamalarını Foucault'un biyo-iktidar ve yönetimsellik kavramsallaştırmaları çerçevesinde ele almış, bilgi-iktidar-disiplin mekanizmalarının okulda nasıl işlediğini ve bir doğruluk rejiminin eğitim yoluyla nasıl üretileceğini incelemiştir. Türkiye örneği üzerinden bakıldığında ise modern devletin ve iktidar araçlarının dinsel bir içerikle yapılandırıldığını, eğitimin de önemli bir ideolojik aygıt olarak konumlandığını ifade etmiştir.

Arslan (1999); *Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar* makalesinde doğrudan Foucauldyan bir analiz yapmamakla birlikte Nietzsche'den başlayarak Foucault'a oradan da Latour'a değin bilimin, bilgi ve iktidar ile ilişkisini izlemiş ve betimlemiştir. Makalenin sonunda ise; Türkiye'de bilim ve akademik entelektüel, dünyadaki hiyerarşik bilimsel hakikat rejiminin ya da düzeninin neresindedir diye sormuştur. Buna cevabı ise; akademinin taşrasında bulunduğumuz ve bilimi, bilimsel bilgi ve iktidar ilişkileri çerçevesinde anlamayı başaramazsak bilimi icra etme ve bilimsel dünya hiyerarşisinde bir basamak daha yukarı çıkma şansımızın olmayacağı yönündedir.

Yükseköğretim Araştırmalarını Foucault ile Düşünmek

Yükseköğretim araştırmaları alanının günümüzde uluslararasılaşma, yükseköğretim yönetim modelleri, finansman modelleri, kalite güvencesi, özerklik, kitleselleşme ve yükseköğretime geçiş gibi politika alanları üzerinde incelemelerde bulunduğu yukarıda belirtilmişti. Sayılan bu alanlara yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve akademinin içinden pek çok aktör dâhil olmaktadır. Bu aktörler, tartışılan konulara yönelik belirli söylemler geliştirmekte veya bu söylemlere tabii olmaktadır. Söylemlere uygun strateji ve taktikler geliştirilmekte, farklı bilgi-iktidar ilişkileri içerisinde belli iktidar odakları oluşmakta, bu iktidar odakları farklı özneleştirme türleri dayatmakta ve üniversitenin çeşitli aktörleri bu bağlamda özneleşmektedirler. Bununla beraber bu özneleşme süreçlerine dair karşı duruşlar da sıklıkla gözlemlenebilmektedir. Sayılan unsurlar kanımızca yükseköğretim araştırmaları alanında Foucault'un yöntem ve kavramlarının kullanılabilirliğinin birer göstergesidir. En temelde yükseköğretimi bir yönetsel düzenek olarak ele almak mümkündür. Bu çalışmaların daha önce sayıldığı gibi dünyada örnekleri de bulunmaktadır (örn: Ostrowicka vd. 2020). Türkiye'de de yükseköğretimin farklı yönlerini, aktörlerin bilgi-iktidar ilişkileri içerisindeki konumlarını, söylemler, kurumlar, idari kararlar ve direnişleri; hukuk, güvenlik ve disiplin gibi dispoitifler olarak ele almak ve yükseköğretim sisteminin dönüşümünü, "kriz" koşullarında oluşan belirli bir söylem düzeni olarak analiz etmek işlevsel görünmektedir. Bunu yaparken en başta Foucault'un tarihsel yöntemine odaklanmak gerekmektedir. Yükseköğretimin değişim ve dönüşümlerini düz bir çizgi içerisinde ilerleyen bir süreç olarak ele almak yerine, belli dönemlerdeki dönüşümlerinde, iktidar ilişkilerinin yükseköğretimin bileşenleri arasında nasıl işlediğinin ortaya çıkartılması için kullanılabilir. Sözelimi, Türkiye'de YÖK sonrası dönemde ortaya çıkan kırılmalar, öğrenci, akademisyen, idareci ve diğer aktörler ile ilişkilerin anlaşılması için tarihi kullanmak işlevsel görünmektedir. Örneğin, YÖK'ün kuruluşundan itibaren yükseköğretimdeki kırılmaları, YÖK'ün kuruluşu, 28 Şubat süreci, Ak Partinin iktidara gelmesi, Yeni YÖK söylemi, 2016 FETÖ darbe girişimi sonrası ve Pandemi süreci ve sonrasında oluşan yönetsel düzenek olarak ayırmak mümkündür. Her dönemin kendi içerisinde belli birtakım söylemsel dönüşümler getirdiği ve farklı özneleştirme pratikleri oluşturmaya çalıştığı da iddia edilebilir. Örneğin, 12 Eylül sonrası, darbeyi yapanlara göre göre "anarşi" ortamının sorumlusu olarak üniversitenin görülmesi ve milli kültürün bozulması söylemini takiben YÖK kurulmuştur. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu da bu dönemde yürürlüğe girmiştir. Bu söylem ile oluşan yönetsel düzeneğin akademisyeni ve öğrencileri depolitize ederek özneleştirmeyi amaçladığı söylenebilir (Dölen, 2010; Tekeli, 2010; Timur, 2000). 28 Şubat 1997 MGK kararları sonrası bu kez iltica ve türban üzerinden bir söylem geliştirilmiştir (Gülmez, İ, 2014: 319-328). AK Parti iktidarlarında türban, üniversitelerde serbest bırakılmış, iktidarlarının erken dönemlerinde üniversiteleri özgürleştirme söylemi hâkim olmuştur. Bununla birlikte 2016 yılına giden süreçte FETÖ

darbe girişimi sonrası olağanüstü bir durum oluşmuş, milli birlik söylemi tekrar gündeme gelmiş, üniversitelerden tasfiyeler artarak yaşanmıştır. Üniversitelerde Rektörlük seçimi için olan görece seçim usulü de bu dönemde tamamen kaldırılmıştır (Okçabol, 2021: 424-426). Yekta Saraç'ın YÖK başkanı olması ile birlikte Yeni YÖK söylemi dolaşıma girmiştir. Yeni YÖK söylemi ile “*kalite eksenli büyüme, ihtisaslaşma, öncelikli alanlar, nitelikli bilgi ve nitelikli insan gücü, yetki devri ve politika üreten yeni YÖK*” söylem olarak belirlenmiş, üniversitelere daha az müdahale edileceğinin altı çizilmiştir (YÖK, 2020). Söylemin pratikte ne kadar uygulandığı ise tartışılması gereken konulardandır. Pandemi ile birlikte ise kapatılma pratikleri hayat bulmuş, fiili olarak üniversitelerde dersler verilmesi askıya alınmış, dijitalleşme ve uzaktan eğitim söylemi yaygınlaşmaya başlamıştır. Çevrim içi derslerin kayıt altına alınması gibi uygulamalar ile de “post-panoptik (Baştürk, 2016)” bir gözetleme ve denetleme pratiği ortaya çıktığı; üniversite yönetimleri, akademisyenler ve öğrencilerinde bu yeni düzene göre şekillenmeye/ özneleşmeye başladığı iddia edilebilir. Yeniden “normalleşme” ile birlikte sürecin nasıl ilerleyeceğini ise zaman gösterecektir. Sayılan söylemlerin oluştuğu dönemlerde ayrıca üniversitelerde neo-liberalleşme, gericileşme, piyasalaşma gibi tartışmalar da analize dâhil edilmelidir. Türkiye yükseköğretiminde, özetlenen söylemlere uygun şekilde, bilgi-iktidar ilişkileri kapsamında yasalar, idari kararlar ile kurumların da etkili olduğu, bu sayede normalleşme ve özneleşme pratikleri uygulandığı iddia edilebilir. Buna karşın Foucault'un bahsettiği bu yönetsel düzenek ve iktidar pratiklerine karşı duruşlar da gözlemlenebilir. Örneğin, çeşitli akademik toplantı ve yayınlarda akademisyenlerin bildiri, eleştirileri, dahası tepki istifaları; öğrencilerin talep ve eylemleri; gazetelerde çıkan çeşitli makaleler bunlardan bazılarıdır⁵. Alana ilişkin örnekleri çoğaltabilmek mümkündür. Yukarıda Türkiye özelinde sayılan örnekler göstermektedir ki, Foucault'un perspektifinden yapılan yükseköğretim araştırmalarına ilişkin değerlendirmeler, alana ilişkin hem geniş bir değerlendirme imkânı sağlayabilmekte hem de iktidar ilişkilerini, stratejileri ve eylem pratiklerini görünür kılmaktadır. Dolayısı ile en baştan beri iddia edildiği üzere interdisipliner bir çalışma alanı olarak, Foucault'un yöntem ve kavramları ile yükseköğretim araştırmaları birlikte kullanılabilir görünmektedir.

SONUÇ

Yükseköğretim neredeyse her dönem üzerine düşünülen, farklı yönleri ile tartışılan bir alan olagelmıştır. Bunun sebebi hem yükseköğretimin içerisinde bulunan akademisyenlerin kendi alanlarını değerlendirme isteği hem yaşadıkları sorunlara çözüm üretme çabası hem de üniversitenin geleceğini inşa etmek üzerine olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda modern üniversitenin kuruluşundan itibaren birçok düşünürün üniversite üzerine eser verdiği görülmektedir. Üniversitenin ne olduğu, nasıl olması gerektiği gibi meseleler bu düşünürlerin temel sorunları olagelmıştır. Bunun yanı sıra özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yükseköğretimde baş gösteren kitleselleşme ve genişleme eğilimi ile meydana gelen sorunlar ve yeniden yapılanma problemleri ile yükseköğretim araştırmaları alanı farklı bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 1960'ların ABD üniversitelerinde patlak veren krizleri ile de yeni bir ivme kazanmıştır. 1980'ler ile birlikte neo-liberalleşme, mezunların istihdam sorunları ve günümüze gelen süreçte yükseköğretimde kalite ve değerlendirme çalışmaları ile alan şekillenmiştir.

Günümüzde yükseköğretim araştırmalarına yönelik olarak ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Dünya'da ve Türkiye'de çeşitli perspektiflerden araştırmacılar giderek artan bir ilgiyle alana katkı sunmaktadırlar. Uzunca sayılabilecek bir yükseköğretim geçmişi olan Türkiye'de de alana ilişkin çalışmalar geçmişten günümüze yapılmaktadır. Fakat bir disiplin olarak yükseköğretim araştırmaları alanında yapılan çalışmaları çok geriye götürebilmek mümkün değildir. 2006 yılı sonrası yapılan çalışmalara ve raporlara

⁵ Örn. YÖK'ün kuruluş sürecinde 1402'ler olayı sonrası akademisyenlerin tepki istifaları (Özen, 2002: 407), 1987 Gençlik ve Demokrasi Mitingi, 1984 Aydınlar dilekçesi vd. (Okçabol, 2021: 146 -148).

bakıldığında alanın kurulmaya başlandığı söylenebilir. Bu çalışma ile yükseköğretim araştırmaları alanına bir katkı yapılması hedeflenmiştir. Belirtilen alan, 20. Yüzyılın özellikle son çeyreğinden itibaren eserleri ile tüm dünyayı etkileyen Fransız düşünür Michel Foucault'un yöntem ve kavramları ile zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Foucault, esasen akademik ilgisini hapisane, akıl hastanesi, cinsellik gibi konulara yöneltmiştir. Bu konularda çalışmalarını yürütürken, arkeoloji, soykütük ve etik gibi tarihsel yönteminin unsurlarından yararlanmış; bilgi-iktidar ilişkileri, söylem, yönetsellik, dispozitif ve –önerilen- yönetsel düzenek gibi kavramları da kendine özgü anlamlar katarak kullanmıştır. Foucault'un belki de en belirgin özelliği, olguların bütünsel bir analizini yapmak yerine, parçalı bir şekilde ve ilişkiler ağı olarak görmesidir. Dahası temel analizi bu ağların kendisi bile değildir; ilişkilerin niteliğine odaklanır. Foucault, doğrudan yükseköğretim ve üniversite üzerine eser vermemiştir. Bununla birlikte eğitim ve üniversite üzerine çeşitli çalışma ve röportajlarda yer vermiştir. Bu çalışmalarda ortaya çıkan durum tıpkı diğer çalışmalarında olduğu gibi yükseköğretimi bir bilgi-iktidar ilişkileri alanı olarak idrak ettiği'dir. Dolayısı ile Foucault'un yöntemi ve kavramları kullanım şekli, yükseköğretimi yalnızca kurumlardan oluşan bir piramit olarak görmek yerine ilişkiler ağı olarak değerlendirildiğinde işlevsel görünmektedir ve bu alanda yapılacak çalışmaların incelenmesine yardımcı olacak niteliktedir. Bu bağlamda farklı dönemlerde yükseköğretim üzerine oluşan söylemlerin incelenmesinde, bilgi iktidar ilişkilerinin oluşum düzeylerinin belirlenmesinde, yönetsel pratiklerin ve yönetsel düzeneklerin ortaya çıkartılmasında Foucault'un yöntem ve kavramları işlevsel durmaktadır.

Sonuç olarak Foucault'un yöntem ve kavramları yükseköğretim araştırmaları üzerine yapılacak çalışmalar için yeni bir alan açmaktadır. Özellikle yönetsel düzenek kavramı bağlamında yükseköğretimin dönüşümünde, oluşan kırılmalar çalışma içerisinde örneklendiği gibi incelenebilir, bu süreçte farklı aktörler arasında oluşan bilgi-iktidar ilişkileri yüzey alanına çıkartılabilir, söylem, kurum, idari kararlar ve karşı duruşlar/direnişler arasında oluşan ağın niteliği ortaya çıkartılabilir. Ayrıca üniversitenin bileşenleri olan öğrenciler, akademisyenler, idari personel ve yöneticiler ile yükseköğretimin politika oluşturulmasında görev alan YÖK, ÜAK vd. aktörlerin birbirleri ile olan ilişkileri ayrı ayrı incelenebilir. Bu çalışmalar, hukuk, güvenlik ve disiplin yönetsel düzenekleri gibi farklı başlıklar altında da ele alınabilir. Odak noktaları olarak yükseköğretimde kitleleşme, performans ölçütleri, Bologna sürecinin etkileri, siyasal iktidarların yükseköğretim üzerindeki etkileri gibi başlıklar altında da tartışılabilir. Bu çalışma yukarıda bahsedilen önerilere ilişkin sonraki yapılacak çalışmalar için bir temel oluşturma gayretiyle ele alınmıştır.

Etik Kurul Onayı: Çalışma, derleme türünde olduğundan dolayı etik kurul onayı alınmamıştır.

KAYNAKLAR

- Agamben, G. (2012). *Dispozitif Nedir?/Dost*, (Çev. E. Dedeoğlu), Monokl Yayınları.
- Akay, A. (2016). *Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları*, Doğu Batı Yayınları.
- Arslan, H. (1999). Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar, *Doğu Batı*, 2(7), 63-87.
- Aydın, A., Selvitopu, A. & Kaya, M. (2018). Türkiye'de Yükseköğretim Yönetimi Alanında Üretilen Doktora Tezlerine İlişkin Bir İnceleme. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* (2), 305-313 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/higheredusci/issue/61496/918244>
- Balcı, A. (2009). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Devlet Söylemine İlişkin Bir Dönemselleştirme*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Ball, S. J. (2012). *Foucault, power, and education*. Routledge.
- Baştürk, E. (2016). *Gözetimin soykütüğü: Foucault'dan Deleuze'e postmodern bir arkeoloji*. Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Barret, M. (2004). *Marx'tan Foucault'ya İdeoloji*. (Çev. A. Fethi). Sarmal Yayınevi.

- Bourdieu, P. (2021). *Homo Academicus*, (Çev. N. Ökten, N. Kocasu, E. Gülbey), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Clark, R. B. (1973). Development of the sociology of Higher Education. *Sociology of Education Vol. 46:1*, s. 2-14.
- Daştan, U. (2018). *Michel Foucault: Bilgi Ve İktidar İlişkileri Ekseninde Modern Bilim Eleştirisi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Deleuze, G. (1992). *What is a dispositif*. Michel Foucault: Philosopher, 159-168.
- Deveci, C. (1999). Foucault'nun İktidar Kavramsallaştırmasında Siyasal Boyutun Ayrıştırılmazlığı, *Doğu Batı*, 3(9),25-44.
- Doğan, N. (2017). Eğitimin Biyopolitiği, *Felsefelogos*, 64, 157-182.
- Dölen, E. (2010). *Türkiye Üniversite Tarihi (Cilt 1-5)* (Vol. 7): İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dreyfus, Hubert L. & Rabinow, Paul (1983). *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Routledge.
- Dünya Bankası (2002). *Constructing knowledge societies: new challenges for tertiary education*. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/15224> (Erişim: 23.05.2021).
- Dünya Bankası (2007). *Turkey: Higher Education Policy Study*, Volume 1. Strategic Directions for Higher Education in Turkey. Washington, DC. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7628> (Erişim: 23.05.2021).
- Foucault, M. (1975, 10.03.1975). *Jacques Chancel Reçoit Michel Foucault/Interviewer: J. Chancel*. Radioscopie (Philosophes): Jacques Chancel Reçoit Michel Foucault, [Merlin] IDOL Distribution (Radioscopies / France Inter / Ina).
- Foucault, M. (2000a). *Entelektüelin Siyasal İşlevi*. (Çev. I. Ergüden & O. Akınhay & F. Keskin) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2000b). *Özne Ve İktidar* (Çev. I. Ergüden & O. Akınhay) Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler Ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Arkeolojisi*: (Çev. M. A. Kılıçbay): İmge Kitabevi Yayınları.
- Foucault, M. (2003). *Toplumunu Savunmak Gerekir: Collège De France'ta Verilen Dersler, (1975-1976)* (Çev. Ş. Aktaş): Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2006). *Kliniğin Doğuşu* (Çev. İ. M. Uysal): Epos.
- Foucault, M. (2011). *Bilginin Arkeolojisi*: (Çev. V. Urhan) Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Hapishanenin Doğuşu: Gözetim Altında Tutmak Ve Cezalandırmak*: (Çev. M. A. Kılıçbay). İmge Kitabevi Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Felsefe Sahnesi, Seçme Yazılar 5* (Çev. I. Ergüden) Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). İktidar ve Bilgi. *İktidarın Gözü*, (Çev. I. Ergüden) Ayrıntı Yayınları, İstanbul. 167-185.
- Foucault, M. (2015a). *Biyopolitikanın Doğuşu: College De France Dersleri (1978-1979)*: İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları.
- Foucault, M. (2015b). *Deliliğin Tarihi* (Çev. M. A. Kılıçbay.): İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2016). *Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège De France Dersleri (1977-1978)* (Çev. F. Taylan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2018). *Cinselliğin Tarihi* (Çev. H. U. Tanrıöver) Ayrıntı Yayınları.
- Gillies, V. & Lucey, H (eds.) (2007). *Power, Knowledge and the Academy: The Institutional is Political*. Palgrave-Macmillan.

- Gözkan, H. B. (2005). Kant ve Üniversite İdeası, *Cogito: Sonsuzluğun sınırında: Kant özel Sayısı*. Yapı Kredi Yayınları.
- Gutting, G. (2006). *Introduction, Michel Foucault: A User's Manual*, The Cambridge Companion To Foucault, Second Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 1–28.
- Gutting, G. (2020). *İmkansız Düşünmek*, (çev M. Erkan), Fol yayınevi.
- Gülmez, İ. (2014). *28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk eğitim sistemine etkileri*, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Hekman, S. (1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermenautik* (çev. H. Arslan, B. Balkız), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Henriques, J., Hollway, W., Urwin, C., Venn, C. & Walkerine, V. (1984). *Chancing the Subject: Psychology, Social Regulation and Subjectivity*. Methuen.
- Hirsch, E. (1998). *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi*. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- İstanbul Politikalar Merkezi (2006). *Neden Yeni Bir Yükseköğretim Vizyonu*
<https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200330-22030445.pdf> (Erişim 23.05.2021)
- Jessop, B. (2002). *The Future of the Capitalist State*. Cambridge: Polity Press.
- Jessop, B. (2011). Constituting another Foucault effect: Foucault on states and statecraft. In U. Bröckling, S. Krasmann & T. Lemke (Eds.), *Governmentality: Current Issues and Future Challenges*. Routledge.
- Kendall, G. & Wickham, G. (2016). Foucault'un Yöntemlerini Kullanmak, Çev.Kara,U.Y & Sivrikaya T., Işık Yayınları.
- Kerr, C. (2020). *Üniversitenin Kullanımları*, (çev. E.Saraçoğlu), Küre Yayınları.
- Keskin, F. (1999). Söylem, Arkeoloji Ve İktidar. *Doğu Batı*, 9, 15-22.
- Keskin, F.(2016). *Sunuş: Özne Ve İktidar*, Michel Foucault, (Çev. I. Ergüden & O. Akınhay), Ayrıntı Yayınları.
- Kurtoğlu, M. (2019). *Yükseköğretim Araştırmalarının Akademik Bir Alan Olarak Gelişimi ve Eleştirel Yükseköğretim Araştırmaları*. In M. Kurtoğlu (Ed.), *Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler Eleştirel Yükseköğretim Araştırmalarına Giriş* (Vol. 1, Pp. 18-32). Notabene Yayınları.
- Lanford, M. (2019). John Henry Newman: The idea of a university. In J. Gossling & G. Fenwick (Eds.), *The literary encyclopedia: English writing and culture of the Victorian period, 1837-1901*. The Literary Dictionary Company.
- Lemke, T. (2015). *Foucault, Yönetimsellik ve Devlet*, (Çev. U. Özmakas). Pharmakon Yayınları.
- Malche, A. (1939). İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor, T.C. Maarif Vekilliği. Devlet Basımevi.
- Mertek, S. (2020). Bilgi ve İktidar Kısılacında Üniversiteler ve Sosyal Bilimler: Foucauldyan Bir Yaklaşım, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(1), 78-95.
- Munslow, A. (2021). *Tarihin Yapısökümü* (çev. A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları.
- Okçabol, R. (2020). *12 Eylül Darbesi'nin Ürünü YÖK'ün Kırkıncı Yılında YÖK, YÖK Başkanları ve Üniversiteleri*, Ütopya Yayınevi.
- Ostrowicka, H., Spychalska-Stasiak, J. & Stankiewicz, Ł. (2020). The dispositif of the university reform. *The Higher Education Policy Discourse in Poland*. Routledge.
- Özen, H. (2002). *Entelektüelin Dramı: 12 Eylül'ün cadı kazanı*, İmge yayınları.
- Özmakas, U. (2016). *Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Philp, M.(2021). Michel Foucault, içinde Çağdaş Temel Kuramlar (Ed. Q. Skinner,.; Çev. A. Demirhan), İletişim Yayınları.

- Rajan, T. (2019). Derrida, Foucault and the University, Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal, Vol. 40, No. 2, a proceedings issue: FOLLOWING DERRIDA: LEGACIES (June 2007), pp. 133-150.
- Revel, J. (2012). *Foucault Sözlüğü*: (Çev. V. Urhan) Say Yayınları.
- Said, E. (1999). Foucault 1926-1984 (Çev. Ö. Emir), *Doğu Batı* ,3 (9), 185-194.
- Salgırlı, S.G. (2007). Maskeli Filozof, Spesifik Entelektüel ve Politikanın Kırılğan Fay Hatları, *Felsefelogos*, 64, 65-82.
- Sarup, M. (1995). *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*. (Çev. A.B. Güçlü). Ark Yayınevi.
- Searle, J.R. (1975). The Campus War.
- SETA. (2009). *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*. <https://www.setav.org/turkiyede-yuksekogretim-karsilastirmali-bir-analiz/>
- Teichler, U. (1996). Comparative Higher Education: Potentials And Limits. *Higher Education*, 32(4), 431-465.
- Tekeli, İ. (2010). *Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye'de Yükseköğretimin ve Yök'ün Tarihi*: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Terzioğlu, T. (2003). Sunuş, *Eğitimin Geleceği/Üniversitelerin Ve Eğitimin Değişen Paradigması*, (Ed.O. N Babüroğlu; Çev. Z. Dicleli). Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Tezcan, M. (1993) *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları Yayın No.170.
- Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişme Ve Üniversiteler*: İmge Kitabevi.
- Tourraine, A. (1972). *Universite et Societe aux Etats- Unis*, Seuil.
- Trow, M. (1973). *Problems in the Transition from Elite to Mass Higher Education*. Carniage Comission on Higher Education, Berkeley, California.
- TÜSİAD-EUA. (2008). *Türkiye'de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar*. Yayın No. TÜSİAD-T/2008-10/473
- Urhan, V. (2013). *Michel Foucault Ve Düşünce Sistemleri Tarihi: Arkeoloji, Soykütüğü, Etik*. Say Yayınları, İstanbul.
- Yıldırımış, M. A., & Seggie, F. N. (2018). Yükseköğretim Çalışmalarının Akademik Bir Alan Olarak Gelişimi: Uluslararası ve Ulusal Düzeyde Alanyazın İncelemesi. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(3), 357-367.
- YÖK (2018). *Yüksek Öğretim Politikalarında Yeni YÖK*. TC Yükseköğretim Kurulu.
- YÖK (2007). *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*: T.C. Yükseköğretim Kurulu.
- YÖK (2017). *Yüksek Öğretimde Uluslararasılaşma Strateji Belgesi* TC Yükseköğretim Kurulu.
- YÖK (2020). *39 Yılı Geride Bırakan Yök, Bilim Hayatına Yön Verecek Yeni Projelere İmza Atıyor* TC Yükseköğretim Kurulu.
- Zalta, E. N., Nodelman, U., Allen, C. & Anderson, R. L. (2005). *Stanford encyclopedia of philosophy*. Palo Alto CA: Stanford University.

Psychological Symptoms and Help-seeking Behaviors in Emerging Adulthood

Beliren Yetişkinlikte Psikolojik Belirtiler ve Yardım Alma Davranışları

Dr. Öğr. Üyesi Aslı Tunca

Malatya Turgut Özal Üniversitesi, SBB, asli.tunca@ozal.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5202-2496

Psikolog Menekşe Baloğlu

Malatya Turgut Özal Üniversitesi, MTÜPDRM, menekse.baloglu@ozal.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4707-0749

Abstract

The aim of this study is to examine the psychological symptoms of university students in emerging adulthood according to their psychological help-seeking behaviors. The research is a descriptive study in relational screening model. The study population of the research is young people between the ages of 18-25 who are studying at the university. The simple random method was used as the sampling method in the study. The data were obtained through the Psychological Counseling and Guidance Application and Research Center of a public university, by reaching the students studying at the university online. "Personal Information Form" and "Short Symptom Inventory" were used in the study. A total of 253 students' data were analyzed. According to the findings, it was determined that depression, hostility and total symptom levels were high in emerging adulthood. It has been determined that women and individuals who receive professional psychological support have more psychological symptoms. It has been determined that the search for psychological support differs significantly for depression and does not differ significantly according to the willingness to receive psychological support. Based on the findings of high levels of depression and hostility in young people and higher psychological symptoms in female students in the study, individual and group counseling activities can be organized by psychological counseling and guidance units at universities.

Extended Abstract

Introduction: Emerging adulthood is an important period in which the individual steps from adolescence to young adulthood and constructs his/her future by using the decision mechanisms regarding his/her life. It can be said that in this period, which coincides with university years, young people have experienced many changes. This period is distinguished by relative independence from social roles and normative expectations. Preparing for adult roles, acquiring a profession, being able to act independently as an individual, developing their potential, and social cohesion are of critical importance for young people in this period (Aktaş, 1997; Özgüven, 1992). All these processes can be challenging for young people and psychological symptoms may occur in young people (Aktaş, 1997). When the literature is examined, it is possible to come across many studies examining the psychological symptoms of young people in emerging adulthood (Deniz et al., 2004; Koç & Polat, 2006, Kucur et al., 2000; Uskun et al., 2005). However, in the studies conducted under the title of seeking psychological support, it is seen that mostly people's attitudes of seeking help are examined and their relationship with psychological symptoms is not examined (Erkan et al., 2012; Gürsoy 2014; Özbay et al., 2011; Sezer & Gülleroğlu, 2016). Researches by psychological counseling and guidance units of universities gain importance in order to increase the rate of knowing about and benefit from psychological counseling and guidance services for young people in emerging adulthood, to reduce the obstacles to getting support and not to see formal support resources as a last resort. In particular, solving mental health problems in these periods and carrying out preventive-preventive studies contribute to community mental health and the economy (Eisenberg et al., 2004; Hunt and Eisenberg, 2010). In this context, the psychological symptoms and help-seeking behaviors of university students in emerging adulthood are examined in

this study, and it is aimed to contribute to psychological counseling and guidance activities in higher education. Answers were sought to the following questions:

1. *What is the distribution of psychological symptoms in emerging adulthood?*
2. *Do the psychological symptoms differ according to gender?*
3. *Do the psychological symptoms differ according to the status of receiving professional psychological support?*
4. *Do psychological symptoms differ according to their willingness to receive professional psychological support?*
5. *Do the psychological symptoms differ according to the search for psychological support?*

Method: The research is a descriptive study in the relational screening model in which the psychological support-seeking behaviors of young people in emerging adulthood are examined according to their psychological symptoms. The population of the study is young people between the ages of 18-25 studying at a public university. The simple random method was used as the sampling method in the study. A total of 253 people, 157 (62.1%) women and 96 (37.9%) men, participated in the study. In the study, data were collected through “Personal Information Form” and “Short Symptom Inventory”. Research; It was conducted within the Psychological Counseling and Guidance Research and Application Center of a public university. Appropriate ethical permission was obtained for the study and research data were collected between January 2022 and April 2022, taking into account the volunteers of the participants. SPSS 17 program was used in the analysis of the data. Data normality has been tested and it has been found that it does not show normal distribution. In this context, Mann-Whitney-U test and Kruskal Wallis-H test, which are non-parametric analyzes, were used in the study.

Findings: According to the findings, the depression ($.1.88\pm.99$), hostility ($1.78\pm.87$) and total symptom index ($.1.53\pm.84$) mean scores of the young people were found to be high. The anxiety, depression, negative self, somatization and total symptom index scores of women were found to be significantly higher than men. There was no significant difference between men and women in terms of hostility scores ($p>.05$). The anxiety, depression, negative self, somatization, hostility and total symptom index scores of those who received professional psychological support were found to be significantly higher than those who did not receive support. Psychological symptoms did not differ significantly according to willingness to receive professional psychological support ($p>.05$). The psychological support seeking of young people differs significantly according to depression, which is one of the psychological symptoms ($X^2=14.869, p<.05$). Mann-Whitney-U analysis was performed to determine which support search the difference was based on. According to the results, young people who prefer to receive support from their families; Depression scores were found to be lower compared to young people who seek support, who are friends, who blog, and who are themselves. Those who have blogs seeking support; Depression scores were found to be higher than those who seek support with partners and themselves.

Conclusion and recommendations: When the results of the study were evaluated in general, it was determined that depression, hostility and total symptom levels were high in emerging adulthood. It has been determined that women and individuals who receive professional psychological support have more psychological symptoms. It has been determined that the search for psychological support differs significantly for depression and does not differ significantly according to the willingness to receive psychological support. In the light of all these findings, some suggestions can be offered to practitioners and researchers. Based on the findings of high levels of depression and hostility in young people and the finding that the psychological symptoms of female students are higher in the study, psychological counseling and guidance units at universities can organize individual and group psychological counseling activities to improve these symptoms, and psycho-educational studies can be carried out. In addition, educational and informative guidance services on gender roles for academic, administrative staff and students at universities can be provided. With this study, the importance of social support has been understood. In this context, approaches that address interventions based on improving family, friend and partner relationships can be offered to emerging adults. It can be ensured that the personnel providing psychological support in university psychological counseling and guidance units are trained in group therapies such as family counseling and couple therapies as well

as individual therapies. The research includes some limitations. In the study, the psychological symptoms of young people were collected using the cross-sectional method and their variability over time was not examined. In another study, psychological symptoms of young people can be determined longitudinally and their behavior of seeking help can be examined. Another limitation is that the study was based on the relational screening model and did not yield in-depth results. A qualitative study can be conducted that examines the help-seeking behaviors of young people with psychological symptoms in depth.

Keywords: Emerging Adulthood, Psychological Counseling and Guidance, Mental Health in Higher Education

JEL Classification: I1, I2

Özet

Bu çalışmanın amacı, beliren yetişkinlik döneminde olan üniversite öğrencilerinin psikolojik yardım alma davranışlarına göre psikolojik belirtilerini incelemektir. Araştırma, ilişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın çalışma evreni üniversitede öğrenim görmekte olan 18-25 yaş aralığındaki gençlerdir. Çalışmada örnekleme yöntemi olarak basit tesadüfi yöntem kullanılmıştır. Veriler, bir kamu üniversitesinin Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulama ve Araştırma Merkezi aracılığıyla, üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilere çevrimiçi yollarla ulaşılarak elde edilmiştir. Çalışmada “Kişisel Bilgi Formu” ve “Kısa Semptom Envanteri” kullanılmıştır. Toplamda 253 öğrencinin verileri analiz edilmiştir. Bulgulara göre, beliren yetişkinlikte depresyon, hostilitenin ve toplam belirti düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kadınların ve profesyonel psikolojik destek alan bireylerin psikolojik belirtilerinin daha fazla olduğu saptanmıştır. Psikolojik destek alma arayışlarının depresyon için anlamlı farklılık gösterdiği ve psikolojik destek almaya ilişkin gönüllülüğe göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Çalışmada, gençlerde yüksek düzeyde bulunan depresyon ve hostilite bulgularına ve kadın öğrencilerin psikolojik belirtilerinin daha yüksek çıkması bulgusuna dayanarak, üniversitelerde psikolojik danışma ve rehberlik birimlerince bu belirtileri iyileştirmeye yönelik bireysel ve grupla psikolojik danışma faaliyetleri düzenlenebilir, psiko-eğitim çalışmaları yapılabilir. Bu çalışma ile sosyal desteğin önemi anlaşılmıştır. Bu bağlamda aile, arkadaş, partner ilişkilerini geliştirmeye dayalı müdahaleleri ele alan yaklaşımlar beliren yetişkinlere sunulabilir.

Anahtar Kelimeler: Beliren Yetişkinlik, Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Yükseköğretimde Ruh Sağlığı

JEL Sınıflandırması: I1, I2

GİRİŞ

Ruh sağlığı günümüzde bedensel sağlığın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün [World Health Organization (WHO)] tanımlamasına göre ruh sağlığı; kişinin beden, ruh ve sosyal yönden tam bir iyilik halinde olmasıdır (WHO, 2001). Bir başka ifade ile ruh sağlığı bireyin kendisi ve çevresi ile ilişkilerini belirleyen, bireyin var olan potansiyelini kullanmasına olanak sağlayan, yaşamın zorlu süreçleriyle baş etmeye yardımcı bir refah durumudur. Ruh sağlığının, sadece psikolojik açıdan zorlanma yaşayan bireyler için değil, küresel öneminin olduğu söylenebilir. Çünkü sağlıklı bir toplumun inşası için bireylerin yüksek düzeyde psikolojik iyilik haline ulaşması gerekmektedir. Bireyler böyle bir psikolojik iyilik haliyle olumlu ilişkiler kurarak kendine, ailesine ve çevresine yararlı bireyler olabilir (WHO 2001, s.1). Aksi durumda bireylerin işlevselliğini bozan göstergeler meydana gelir ve bunlar da psikolojik belirtiler olarak tanımlanır (Tuğlacı, 2002).

Anksiyete, depresyon, somatizasyon, hostilite, sosyal fobi, panik atak, olumsuz benlik gibi bir takım psikolojik belirtiler bireyin davranışlarında, iletişimde ciddi hasarlara yol açarak bireyi ve çevresini mutsuz ve rahatsız edebilmektedir. Eğitim ve iş hayatını olumsuz yönde etkileyerek onun toplumdaki uzaklaşmasına sebep olabilmektedir. Psikolojik belirtilerin genellikle ergenlik dönemi itibarıyla kendini göstermekte olduğu söylenebilir (Eskin, 2000). Bu doğrultuda beliren yetişkinlik dönemindeki gençlerin psikolojik belirtiler açısından risk grubunda oldukları ifade edilebilir (Uskun vd., 2005).

Beliren yetişkinlik dönemi bireyin ergenlikten genç yetişkinliğe adım attığı, yaşamına dair karar mekanizmalarını kullanarak geleceğini kurguladığı önemli bir dönemdir. Arnett (2000), ergenlik ve

yetişkinlik arasındaki dönemi (18-25 yaş) beliren yetişkinlik dönemi olarak adlandırmıştır. Üniversite yıllarına denk gelen bu süreçte gençlerin pek çok değişim yaşadığı söylenebilir. Bu dönem, sosyal rollerden ve normatif beklentilerden göreceli bağımsızlık ile ayırt edilir. Çocukluğa ve ergenliğe ilişkin bağımlılıkları bırakmış, yetişkinliğin kalıcı sorumluluğunu üzerine almamış olan beliren yetişkinler; genellikle aşk, iş ve dünya ile ilgili görüşlerini keşfederler (Arnett, 2000). Yetişkin rollerine hazırlanma, meslek edinme, birey olarak bağımsız hareket edebilme, potansiyelini geliştirme, sosyal uyum bu dönemde gençler için kritik öneme sahiptir (Aktaş, 1997; Özgüven, 1992). Tüm bu süreçler gençler için zorlayıcı olabilir ve gençlerde psikolojik belirtiler ortaya çıkabilir (Aktaş, 1997).

Alanyazın incelendiğinde beliren yetişkinlik dönemindeki gençlerin psikolojik belirtilerini inceleyen pek çok araştırmaya rastlamak mümkündür (Deniz vd., 2004; Koç ve Polat, 2006, Kucur vd., 2000; İnce, 2020; Uskun vd., 2005; Yılıgör, 2020). Bilgin (2020) tarafından yapılan bir çalışmada üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtileri incelenmiş, sırasıyla depresyon, hostalite, genel belirti puanları yüksek bulunmuştur. Başka bir çalışmada da benzer şekilde gençlerde hostalite, obsesif kompulsif bozukluk, paranoya ve depresyon belirtileri yüksek; fobik ve psikotik belirtiler en az düzeyde görülmüştür (Deniz, vd., 2004). Özel, Türkleş ve Erdoğan (2020) araştırmalarında gençlerin ruhsal belirti durumlarını incelemiş ve en yüksek puan ortalamasına sahip olan ruhsal belirtilerin sırasıyla depresyon, anksiyete ve olumsuz benlik olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında gençlerin psikolojik belirtilerini cinsiyet özelliklerine göre inceleyen araştırmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalarda kadınların erkeklere kıyasla daha fazla ruhsal sorunlar yaşadıkları saptanmıştır (Alparslan vd., 2008, Aştı vd., 2005, Koç ve Polat, 2006, Özel vd., 2020; Uskun vd., 2005). Demirel vd. (2011) araştırmasına göre kadınların, hostalite ve ek başka maddeler dışındaki bütün alanlarda psikolojik belirti puan ortalamaları erkeklere kıyasla yüksek bulunmuştur.

Alanyazında incelenen konuların bir diğeri de gençlerin psikolojik destek alma durumlarıdır. WHO'ya (2001) göre dünyada yaklaşık 450 milyon kişi yaşamında ruhsal ve nörolojik bir rahatsızlıktan etkilenirken, bu sayının sadece üçte birinin yardım alma arayışında bulunduğu saptanmıştır. Dahası, COVID-19 salgını ile birlikte daha çok kişinin psikolojik yardıma ihtiyaç duyacağıyla ilgili endişeler artmıştır (WHO, 2020). Psikolojik yardım arama davranışı, kişi herhangi bir problemle karşılaştığında, söz konusu sorun ile kendi kendine başa çıkabilecek kadar yeterli olmadığını fark edip dışsal kaynaklardan destek almasıdır (Fischer ve Turner, 1970). Profesyonel yardım alma süreci sırayla problemin fark edilmesi, desteğe ihtiyacın ifadesi, kaynaklara ulaşılabilirlik ve destek almaya dair gönüllülük olmak üzere dört aşaması bulunmaktadır (Rickwood vd., 2005). İlgili alan yazın incelendiğinde, öğrencilerin profesyonel destek almayı kabul etmesine ve harekete geçmesine neden olan hem kişisel hem de sosyal çok fazla değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler; psikolojik destek almaya dair gönüllülük, psikolojik destek alma niyeti, kendini açma, tedaviye yönelik korkular, psikolojik sıkıntının düzeyi, başa çıkma stratejileri, uyumluluk, sosyal damgalanma, kişisel damgalama, depresyon düzeyi, kaygı düzeyi, kendini saklama, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, kültürel etkileşim, dışa dönüklük, geçmiş psikolojik yardım alma tecrübeleri ve bu yardımı alma konusundaki teşviktir (Gürsoy, 2014). Üniversiteli gençlerle yapılan çalışmada psikolojik yardım arama gönüllülük düzeyi ile yardım aramaya ilişkin olumlu tutumun çok güçlü bir ilişkisi olduğu saptanmıştır (Erkan vd., 2012). 524 üniversite öğrencisi ile yapılan bir başka çalışmada ise öğrencilerin destek isterken önce arkadaşlarına sonra aile üyelerine ve artık çözüm bulamayınca psikolojik danışma hizmeti alabilecekleri uzmanlara gitme kararı aldıkları tespit edilmiştir (Atik ve Yalçın, 2011).

Yukarıda verilen araştırma sonuçlarından hareketle beliren yetişkinlik dönemindeki gençlerin psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri hakkında bilgi sahibi olma ve yararlanma oranlarının artırılması, destek almalarının önündeki engelleri azaltmak ve formal destek kaynaklarının son çare olarak

görülmemesi için üniversitelerin psikolojik danışma ve rehberlik birimlerinin araştırmaları önem kazanmaktadır. Özellikle ruh sağlığı problemlerinin bu dönemlerde çözüme kavuşturulmasının, koruyucu-önleyici çalışmalar yapılmasının toplum ruh sağlığına ve devlet ekonomisine katkıları bulunmaktadır (Eisenberg vd., 2004; Hunt ve Eisenberg, 2010). Bu bağlamda beliren yetişkinlik dönemindeki üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtileri ve yardım alma davranışları bu çalışmada incelenerek, yükseköğretimde psikolojik danışma ve rehberlik faaliyetlerine katkı sunması hedeflenmiştir.

Alanyazında psikolojik destek arama başlığı altında yapılan araştırmalarda daha çok kişilerin yardım arama tutumlarının incelendiği ve psikolojik belirtilerle ilişkisine bakılmadığı görülmektedir (Erkan vd., 2012; Gürsoy, 2014; Özbay, vd., 2011; Sezer ve Gülleroğlu, 2016). Bu araştırmada ise beliren yetişkinlik döneminde olan gençlerin psikolojik destek alma davranışları (destek alma durumu, gönüllülükleri, arayışları) ve psikolojik belirtileri incelenerek psikolojik belirtilerin yardım alma davranışlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilecektir. Bu kapsamda aşağıdaki sorularına cevap aranmıştır:

- 1. Beliren yetişkinlikte psikolojik belirtilerin dağılımı nedir?*
- 2. Psikolojik belirtiler cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?*
- 3. Psikolojik belirtiler profesyonel psikolojik destek alma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?*
- 4. Psikolojik belirtiler profesyonel psikolojik destek alma gönüllülüklerine göre farklılaşmakta mıdır?*
- 5. Psikolojik belirtiler psikolojik destek alma arayışlarına göre farklılaşmakta mıdır?*

1. YÖNTEM

1.1. Araştırma Modeli

Araştırma, beliren yetişkinlik dönemindeki gençlerin psikolojik belirtilerine göre psikolojik destek alma davranışlarının incelendiği ilişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır.

1.2. Çalışma Grubu

Çalışmanın evreni bir kamu üniversitesinde öğrenim görmekte olan 18-25 yaş aralığındaki gençlerdir. Çalışmada örnekleme yöntemi olarak basit tesadüfi yöntem kullanılmıştır. Çalışmaya 157 (%62.1) kadın, 96 (%37.9) erkek toplam 253 kişi katılmıştır. Katılımcıların 175'i (%69.2) birinci sınıf, 78'i (%30.4) ikinci sınıf düzeyindedir ve yaş ortalaması 21.6'dır. Katılımcılardan 201'i (79.4) daha önce profesyonel psikolojik destek almamışken, 52'si (%20.6) profesyonel destek almıştır. Katılımcılardan 17'sinin (%6.7) psikiyatrik tanısı bulunmaktadır.

1.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler “Kişisel Bilgi Formu” ve “Kısa Semptom Envanteri” aracılığıyla toplanmıştır.

1.3.1. Kişisel Bilgi Formu

İlgili alanyazın taranarak araştırmacılar tarafından Kişisel Bilgi Formu oluşturulmuştur. Formda gençlerin; cinsiyeti, yaşı, sınıf düzeyi, psikiyatrik tanı varlığı, profesyonel psikolojik destek alma durumu ve gönüllülükleri, psikolojik destek alma arayışları sorulmaktadır.

1.3.2. Kısa Semptom Envanteri (KSE)

Psikolojik belirtilerin taranması için Derogatis'in (1992) geliştirdiği ölçek, Belirti Tarama Testi'nin (SCL-90-R) kısa formudur. KSE, 53 maddelik Likert tipi bir ölçektir. Alt ölçeklerden her biri için toplanan puan alt ölçeğin madde sayısına bölünerek psikolojik belirti puanı elde edilir. Ölçeğin

güvenilirlik çalışmaları Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılmış iç tutarlılık katsayıları .96 ve .95 olarak bulunmuştur. Bu çalışma için iç tutarlılık katsayısı .96 olarak hesaplanmıştır. KSE'nin geçerliliği, ölçüt geçerliliği ile incelenmiştir. Strese Yatkinlik, Boyuneğicilik, UCLA-Yalnızlık Offer Yalnızlık ve Beck Depresyon Enventeri ile KSE ölçümleri arasında beklenen yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir (Şahin ve Durak, 1994).

1.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma; bir kamu üniversitesinin Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırma ve Uygulama Merkezi bünyesinde yapılmıştır. Çalışma için Malatya Turgut Özal Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik kurulundan 10.01.2022 tarihli 2022/12 sayılı karar ile etik onay alınmıştır. Araştırma verileri Ocak 2022-Nisan 2022 tarihleri arasında katılımcıların gönüllükleri dikkate alınarak toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 17 programı kullanılmıştır. Uygulanan normallik testi neticesinde verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Bu kapsamda çalışmada non-parametrik analizlerden Mann-Whitney-U testi ve Kruskal Wallis-H testleri kullanılmıştır.

2. BULGULAR

2.1. Beliren Yetişkinlikte Psikolojik Belirtilerin Dağılımı

Gençlerin psikolojik belirtilerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Beliren Yetişkinlikte Psikolojik Belirtilerin Dağılımı

Puan (KSE)	N	Ort.	SS
Anksiyete	253	1.38	.90
Depresyon	253	1.88	.99
Olumsuz Benlik	253	1.46	.97
Somatizasyon	253	1.22	.89
Hostilite	253	1.78	.87
Toplam Belirti İndeksi	253	1.53	.84

Tablo 1'e göre gençlerin depresyon ($1.88 \pm .99$), hostilite ($1.78 \pm .87$) ve toplam belirti indeksi ($1.53 \pm .84$) puan ortalamaları yüksek bulunmuştur.

2.2. Psikolojik Belirtilerin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Gençlerin Psikolojik belirtilerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann-Whitney- U testi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Psikolojik Belirtilerin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Puan (KSE)	Grup	N	$\bar{x}_{sıra}$	Sıra toplamı	U	p
Anksiyete	Kadın	157	137.00	21509.50	5965.500	.005
	Erkek	96	110.64	10621.50		
Depresyon	Kadın	157	137.30	21556.50	5918.500	.004
	Erkek	96	110.15	10574.50		
Olumsuz Benlik	Kadın	157	135.31	21243.50	6231.500	.021
	Erkek	96	113.41	10887.50		
Somatizasyon	Kadın	157	141.89	22277.50	5197.500	.000
	Erkek	96	102.64	9853.50		
Hostilite	Kadın	157	130.03	20415.00	7060.000	.399
	Erkek	96	122.04	11716.00		
Toplam Belirti İndeksi	Kadın	157	138.06	21676.00	5799.000	.002
	Erkek	96	108,91	10455.00		

Tablo 2'ye göre psikolojik belirtiler, cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermiştir. Kadınların anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve toplam belirti indeksi puanları erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Hostilite puanları açısından kadın ve erkekler arasında anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>.05$).

2.3. Psikolojik Belirtilerin Profesyonel Psikolojik Destek Alma Durumuna Göre Karşılaştırılması

Gençlerin Psikolojik belirtilerinin profesyonel psikolojik destek alma durumlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann-Whitney-U testi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Psikolojik Belirtilerin Profesyonel Psikolojik Destek Alma Durumuna Göre Karşılaştırılması

Puan (KSE)	Grup	N	$\bar{x}_{sıra}$	Sıra toplamı	U	p
Anksiyete	Destek Alan	52	151,53	7879,50	3950,500	.007
	Destek Almayan	201	120,65	24251,50		
Depresyon	Destek Alan	52	155,78	8100,50	3729,500	.001
	Destek Almayan	201	119,55	24030,50		
Olumsuz Benlik	Destek Alan	52	144,97	7538,50	4291,500	.047
	Destek Almayan	201	122,35	24592,50		
Somatizasyon	Destek Alan	52	154,04	8010,00	3820,000	.003
	Destek Almayan	201	120,00	24121,00		
Hostilite	Destek Alan	52	155,64	8093,50	3736,500	.002
	Destek Almayan	201	119,59	24037,50		
Toplam Belirti İndeksi	Destek Alan	52	155,15	8068,00	3762,000	.002
	Destek Almayan	201	119,72	24063,00		

Tablo 3'e göre psikolojik belirtiler, profesyonel psikolojik destek alma durumuna göre anlamlı farklılık göstermiştir. Profesyonel psikolojik destek alanların anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, hostilite ve toplam belirti indeksi puanları destek almayanlara kıyasla anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

2.4. Psikolojik Belirtilerin Profesyonel Psikolojik Destek Alma Gönüllülüklerine Göre Karşılaştırılması

Gençlerin Psikolojik belirtilerinin profesyonel psikolojik destek alma gönüllülüklerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann-Whitney- U testi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Psikolojik Belirtilerin Profesyonel Psikolojik Destek Alma Gönüllülüklerine Göre Karşılaştırılması

Puan KSE)	Grup	N	$\bar{x}_{sıra}$	Sıra toplamı	U	p
Anksiyete	Gönüllü Olan	207	129,31	26767,00	4283,000	.029
	Gönüllü Olmayan	46	116,61	5364,00		
Depresyon	Gönüllü Olan	207	130,97	27110,50	3939,500	.067
	Gönüllü Olmayan	46	109,14	5020,50		
Olumsuz Benlik	Gönüllü Olan	207	130,76	27066,50	3983,500	.083
	Gönüllü Olmayan	46	110,10	5064,50		
Somatizasyon	Gönüllü Olan	207	129,40	26786,00	4264,000	.268
	Gönüllü Olmayan	46	116,20	5345,00		
Hostilite	Gönüllü Olan	207	126,34	26152,50	4624,500	.761
	Gönüllü Olmayan	46	129,97	5978,50		
Toplam Belirti İndeksi	Gönüllü Olan	207	130,38	26988,00	4062,000	.119
	Gönüllü Olmayan	46	111,80	5143,00		

Tablo 4'e göre psikolojik belirtiler, profesyonel psikolojik destek alma gönüllülüklerine göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>.05$).

2.5. Psikolojik Belirtilerin Psikolojik Destek Arayışlarına Göre Karşılaştırılması

Gençlerin Psikolojik belirtilerinin psikolojik destek arayışlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan KruskalWalli-H testi ve Mann-Whitney- U analizi bulguları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5.Psikolojik Belirtilerin Psikolojik Destek Arayışlarına Göre Karşılaştırılması

Puan	Gruplar	n	Xsıra	x^2	sd	p	u
Anksiyete	Aile	56	116,11	7,710	5	,173	
	Arkadaş	26	149,06				
	Bloglar	3	183,50				
	Partner	9	91,11				
	Profesyoneller	21	133,00				
	Kendi	138	127,46				
Depresyon	Aile	56	103,80	14,869	5	,011	1<2
	Arkadaş	26	153,02				1<3
	Bloglar	3	218,00				1<6
	Partner	9	105,17				3>4
	Profesyoneller	21	136,21				3>6
	Kendi	138	129,55				
Olumsuz Benlik	Aile	56	113,06	9,844	5	,080	
	Arkadaş	26	151,19				
	Bloglar	3	197,50				
	Partner	9	93,28				
	Profesyoneller	21	135,12				
	Kendi	138	127,53				
Somatizasyon	Aile	56	112,19	6,425	5	,267	
	Arkadaş	26	145,27				
	Bloglar	3	182,17				
	Partner	9	108,78				
	Profesyoneller	21	133,64				
	Kendi	138	128,55				
Hostilite	Aile	56	104,23	9,772	5	,082	
	Arkadaş	26	139,17				
	Bloglar	3	190,17				
	Partner	9	115,00				
	Profesyoneller	21	125,50				
	Kendi	138	133,58				
Toplam Belirti İndeksi	Aile	56	109,63	10,922	5	,053	
	Arkadaş	26	150,38				
	Bloglar	3	202,33				
	Partner	9	95,44				
	Profesyoneller	21	132,86				
	Kendi	138	129,17				

Tablo 5'e göre psikolojik belirtilerden depresyona göre gençlerin psikolojik destek arayışları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($X^2=14.869$, $p<.05$). Farklılığın hangi destek arayışlarına göre olduğunu saptamak için Mann Whitney-U analizi yapılmıştır. Sonuçlara göre ailelerinden destek almayı tercih eden gençlerin; destek arayışı arkadaşlar, bloglar ve kendisi olan gençlere kıyasla depresyon puanları daha

düşük bulunmuştur. Destek arayışı bloglar olanların; destek arayışı partner ve kendisi olanlara kıyasla depresyon puanları yüksek bulunmuştur.

3. TARTIŞMA

Çalışmada, beliren yetişkinlik dönemindeki gençlerin psikolojik destek alma davranışlarına göre psikolojik belirtileri incelenmiştir. Araştırmanın ilk bulgusuna göre; beliren yetişkinlikte depresyon, hostilite ve toplam belirti düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Alanyazındaki bulgular bu sonucu destekleyici niteliktedir (Demirel vd., 2011; Deniz vd., 2004; Benton vd., 2003). Üniversite öğrencilerinin ruhsal durumlarının incelendiği bir çalışmada en yüksek belirtinin hostalite olduğu saptanmıştır (Demirel vd., 2011). Bir başka çalışmada ise üç farklı kampüste öğrenim görmekte olan öğrencilerin depresyon düzeyleri incelenmiştir ve depresyon belirtilerinin yüksek olduğu saptanmıştır (Farabaugh vd., 2012). Daha güncel bir çalışmada ise üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtileri incelenmiş ve sırasıyla depresyon, hostalite, genel belirti puanları yüksek bulunmuştur (Bilgin vd., 2020). Benzer sonuçların farklı örneklem gruplarıyla çalışılarak önceki yıllarda da ortaya çıkması, beliren yetişkinlik döneminin gelişimsel özellikleri ile açıklanabilir. Gençlerin bu dönemde yetişkin rollerine hazırlandığı ve meslek edinme çabalarının olduğu düşünüldüğünde (Aktaş, 1997; Özgüven, 1992) karamsarlığa kapılıp depresif belirtiler göstermelerinin beklenen bir bulgu olduğu söylenebilir. Buna ilave olarak bağımsızlığını kazanmaya çalıştıkları göz önünde bulundurulduğunda (Özgüven, 1992) karşılaştıkları engeller sebebiyle düşmanlık ve öfke (hostilite) yaşamalarının tahmin edilebilir olduğu ifade edilebilir.

Araştırmanın ikinci bulgusuna göre beliren yetişkinlikte kadınların aksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve toplam belirti düzeyleri erkeklere kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Hostilite puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Bu bulgular alanyazındaki sonuçlarla örtüşmektedir. Araştırmalar genel olarak kadınların psikolojik belirtilerinin erkeklere kıyasla yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Avcı, 2012; Bilgin vd, 2020; Karaşar ve Öğülmüş, 2016; Sarı, 2008). Kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek psikolojik belirti göstermeleri toplumsal cinsiyet rolleri ve biyolojik faktörler ile açıklanabilir. Kadınların şiddet, kötü muamele, hormonal değişiklikler, aşırı iş yükü gibi zorlayıcı yaşam koşullarına maruz kalmaları (Türkleş vd., 2013) ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemiş olabilir.

Araştırmanın üçüncü ve dördüncü bulgusu profesyonel psikolojik destek alan bireylerin almayanlara kıyasla daha yüksek psikolojik belirtilere sahip olması ve psikolojik belirtilerin, psikolojik destek almaya ilişkin gönüllülüğe göre anlamlı farklılık göstermemesine ilişkindir. Alanyazında çoğu bireyin psikolojik belirtiler yaşasa da profesyonel destek alma davranışlarına yönelmediği belirtilmektedir (WHO, 2001). Özellikle depresyonu olan kişiler profesyonel yardım arama konusunda isteksiz olarak değerlendirilmektedir (Henderson vd., 1992). Ancak bu çalışmada gençlerin yaşadıkları durumu fark edip destek alma yoluna gittikleri ve psikolojik destek alma gönüllülüklerinin psikolojik belirtilerine göre değişmediği görülmektedir. Bu durum toplumda, ruh sağlığı profesyonellerine olan yönelmenin eğitimle birlikte artması ve beliren yetişkinlikteki bireylerin bilimsel ölçütler ışığında tedavi olma yolunu seçmeleri ile açıklanabilir. Nitekim yapılan çalışmalarda bunu desteklemektedir. Yetişkinlerin profesyonel yardım arama tutumlarını inceleyen çalışmada; ilköğretim-ortaöğretim mezunlarının, üniversite mezunu katılımcılara kıyasla profesyonel psikolojik yardım ararken daha az zorlandıkları görülmüştür (Arslantaş vd., 2011). Eğitim düzeyinin psikolojik belirtiler karşısında profesyonel psikolojik yardım alma davranışlarını etkilediği söylenebilir.

Araştırmanın beşinci ve son bulgusu psikolojik belirtilerin, psikolojik destek arayışlarına göre farklılaşım farklılaşmadığına ilişkindir. Beliren yetişkinlikte depresyon açısından gençlerin psikolojik destek arayışları anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Destek arayışları arkadaşlar, bloglar olan ve destek arayışını kendinde bulan katılımcıların depresyon düzeyleri, destek arayışlarını ailelerinde arayan gruba kıyasla yüksek bulunmuştur. Beliren yetişkinlikte depresyonun üstesinden gelmek için ailenin önemli bir faktör

olduğu söylenebilir. Destek arayışı bloglar olan katılımcıların destek arayışı partner ve kendisi olan katılımcılara kıyasla depresyon düzeyleri yüksek bulunmuştur. Bu bulguya dayanarak ise sanal dünyanın desteğinden çok sosyal hayattaki gerçek kişilerle iletişimde kalmanın daha önemli olduğu, sanal dünyanın bireylerdeki depresyon belirtilerini arttırabileceği söylenebilir. Çalışmanın sonuçları; genel olarak aile, arkadaş, partner gibi sosyal desteklerin beliren yetişkinlikte depresyon belirtileri için önemli olduğunu göstermektedir. Alanyazındaki araştırmalar sosyal desteğin fiziksel ve ruh sağlığına yönelik tehlikeler karşısında koruyucu olduğunu öne sürmektedir (Alsubaie vd., 2019; Chou, 1999; Saltzman ve Holahan, 2002; Tennant vd., 2015). Saygın (2008)'ın, çalışmasında gençlerin sosyal destek durumları, benlik saygıları ve öznel iyi oluşları incelenmiştir. Sosyal desteğin tüm alanlarda öznel iyi oluşla ilişkili olduğu saptanmıştır. Üniversiteli gençlerin katıldığı bir başka çalışmada aile ve arkadaş desteğinin, depresif belirtilerin anlamlı bir yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir (Alsubaie vd., 2019). Benzer şekilde bir başka araştırmada da depresyon ile sosyal desteğin olması arasındaki ilişki negatif yönde anlamlı bulunmuştur (Tennant vd., 2015). Yaşadığı psikolojik belirtiler karşısında başa çıkma stratejileri yeterli gelmeyen ya da sosyal destekleri olmayan veya bu desteklere yönelmeyen gençlerin depresif belirtilerinin yüksek çıkmasının beklenen bir bulgu olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde beliren yetişkinlikte depresyon, hostilitenin ve toplam belirti düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kadınların ve profesyonel psikolojik destek alan bireylerin psikolojik belirtilerinin daha fazla olduğu saptanmıştır. Psikolojik destek alma arayışlarının depresyon için anlamlı farklılık gösterdiği ve psikolojik destek almaya ilişkin gönüllüğe göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Tüm bu bulgular ışığında uygulayıcılara ve araştırmacılara bazı öneriler sunulabilir. Çalışmada gençlerde yüksek düzeyde bulunan depresyon ve hostilite bulgularına ve kadın öğrencilerin psikolojik belirtilerinin daha yüksek çıkması bulgusuna dayanarak, üniversitelerde psikolojik danışma ve rehberlik birimlerince bu belirtileri iyileştirmeye yönelik bireysel ve grupla psikolojik danışma faaliyetleri düzenlenebilir, psiko-eğitim çalışmaları yapılabilir. Buna ilave olarak üniversitelerdeki akademik, idari personel ve öğrencilere yönelik toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili eğitici ve bilgilendirici rehberlik hizmetlerinin sunulabilir. Bu çalışma ile sosyal desteğin önemi anlaşılmıştır. Bu bağlamda aile, arkadaş, partner ilişkilerini geliştirmeye dayalı müdahaleleri ele alan yaklaşımlar beliren yetişkinlere sunulabilir. Üniversite psikolojik danışma ve rehberlik birimlerinde psikolojik destek sunan personellerin bireysel terapiler kadar aile danışmanlığı, çift terapileri gibi grup terapileri konusunda eğitilmeleri sağlanabilir. Araştırma bazı sınırlılıklar içermektedir. Çalışmada gençlerin psikolojik belirtileri kesitsel yöntem ile toplanmıştır ve zaman içindeki değişkenliği incelenmemiştir. Bir başka çalışmada gençlerin psikolojik belirtileri boylamsal olarak tespit edilip yardım alma davranışları incelenebilir. Bir diğer sınırlılık çalışmanın ilişkisel tarama modeline dayalı olarak yapılması ve derinlemesine sonuçlar vermemesidir. Psikolojik belirtilere sahip olan gençlerin yardım alma davranışlarını derinlemesine inceleyen nitel bir çalışma yapılabilir.

Etik Kurul Onayı: *Bu araştırmada kullanılan yöntem ve veri toplama araçları için Malatya Turgut Özal Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulundan 10.01.2022 tarihli 2022/12 sayılı karar ile etik kurul onayı alınmıştır.*

Çatışma Beyanı: *Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.*

KAYNAKLAR

- Aktaş, Y. (1997). Üniversite öğrencilerinin uyum düzeylerinin incelenmesi: uzunlamasına bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 107-110.
- Alparslan, N., Yaşar, S., Dereli, E. & Turan, F.N. (2008). Sağlık yüksekokulu ve teknik eğitim fakültesi öğrencilerinde görülen depresif belirtiler ve bunu etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 2, 48-57.
- Alsubaie, M. M., Stain, H. J., Webster, L. A. D. & Wadman, R. (2019). The role of sources of social support on depression and quality of life for university students. *International Journal of Adolescence and Youth*, 24(4), 484-496. <https://doi.org/10.1080/02673843.2019.1568887>
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
- Arslantaş, H., Dereboy, İ. F., Aştı, N. & Pektekin, Ç. (2011). Yetişkinlerde profesyonel psikolojik yardım arama tutumu ve bunu etkileyen faktörler. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 12(1), 17-23.
- Aştı, N., Acar, G., Bağcı, H. & Bağcı, İ. (2005). Sağlık bakım profesyoneli olarak yetişecek öğrencilerin ruhsal durumları ve yaklaşımlar. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 25-35.
- Atik, G. & Yalçın, G. (2011). Help-seeking attitudes of university students: The role of personality traits and demographic factors. *South African Journal of Psychology*, 41(3), 328-338. <https://doi.org/10.1177/008124631104100307>
- Benton, S. A., Robertson, J. M., Tseng, W. C., Newton, F. B. & Benton, S. L. (2003). Changes in counseling center client problems across 13 years. *Professional Psychology: Research & Practice*, 34(1), 66-72. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.34.1.66>
- Bilgin, O., İnce, M. & Çolakoğlu, Ö. M. (2020). Üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtilerinin incelenmesi. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 27-41.
- Chou, K. L. (1999). Social support and subjective well-being among Hong Kong Chinese young adults. *Journal of Genetic Psychology*, 160(3), 319-331. <https://doi.org/10.1080/00221329909595402>
- Demirel, S. A., Eğlence, R. & Kaçmaz, E. (2011). Üniversite öğrencilerinin ruhsal durumlarının belirlenmesi. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 18-29.
- Deniz, M. E., Avşaroglu, S. & Hamarta, E. (2004). Psikolojik danışma servisine başvuran üniversite öğrencilerinin psikolojik belirti düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 139-152.
- Derogatis, L. R. (1992). *The Brief Symptom Inventory- BSI administration, scoring and procedures manual-II*. Clinical Psychometric Research Inc.
- Doğan, T. (2008). Psikolojik belirtilerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve iyilik hali. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 30-44.
- Eisenberg, D., Gollust, S. E., Golberstein, E. & Hefner, J. L. (2007). Prevalence and correlates of depression, anxiety, and suicidality among university students. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77(4), 534-542. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.77.4.534>
- Eskin, M. (2000). Ergen ruh sağlığı sorunları ve intihar davranışıyla ilişkileri. *Klinik Psikiyatri*, 3, 228-234.
- Erkan, S., Özbay, Y., Cihangir-Çankaya, Z. & Terzi, Ş. (2012). Üniversite öğrencilerinin psikolojik yardım aramaya gönüllük düzeylerinin yordanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(1), 25-42.
- Farabaugh, A., Bitran, S., Nyer, M., Holt, D. J., Pedrelli, P., Shyu, I., ... & Fava, M. (2012). Depression and suicidal ideation in college students. *Psychopathology*, 45(4), 228-234. <https://doi.org/10.1159/000331598>
- Gürsoy, O. (2014). Profesyonel psikolojik yardım alma deneyimlerine göre mersin üniversitesi öğrencilerinin psikolojik yardım almaya yönelik tutumları: sosyal damgalanma, kendini damgalama, kendini açma, benlik saygısı ve cinsiyet değişkenlerinin rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi.
- Henderson, J. G., Pollard, C. A., Jacobi, K. A. & Merkel, W. T. (1992). Help-seeking patterns of community residents with depressive symptoms. *Journal of Affective Disorders*, 26, 157-162.
- Hunt, J. & Eisenberg, D. (2010). Mental health problems and help-seeking behavior among college students. *Journal of Adolescent Health*, 46(1), 3-10. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.08.008>

- İnce, Ş. İ. (2020). Üniversite öğrencilerinde algılanan ebeveyn kabul-reddi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide reddedilme duyarlılığı ve duygu düzenleme güçlüğü'nün aracı rolünün incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Koç, M. & Polat, Ü. (2006). The mental health of university students. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1-22.
- Kucur, R., Çilli A. S., Aşkın, R., Herken, H. & Kaya, N. (2000). Konya'da üniversite öğrencilerinde CIDI/DSM-IV ruhsal bozukluklarının 12 aylık yaygınlığı. Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma Raporu. 1-16.
- Özbay, Y., Terzi, Ş., Erkan, S. & Çankaya, Z. C. (2011). Üniversite öğrencilerinin profesyonel yardım arama tutumları, cinsiyet rolleri ve kendini saklama düzeyleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 59-71.
- Özgüven, E. (1992). H.Ü. Üniversite Öğrencilerinin Sorunları ve Baş Etme Yolları. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 5-13.
- Rickwood, D., Deane, F. P., Wilson, C. J. & Ciarrochi, J. (2005). Young people's help-seeking for mental health problems. *Australian e-journal for the Advancement of Mental health*, 4(3), 218-251. <https://doi.org/10.5172/jamh.4.3.218>
- Saltzman, K. M. & Holahan, C. J. (2002). Social support, self-efficacy, and depressive symptoms: An integrative model. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 21(3), 309-322. <https://doi.org/10.1521/jscp.21.3.309.22531>
- Sezer, S. & Gülleroğlu, D. (2016). Psikolojik yardım arama tutumlarını yordayan değişkenler: Kendini damgalama, özsaygı, psikolojik yardım almış olma. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 75-93. <https://doi.org/10.19171/uuefd.52149>
- Şahin, N. H. & Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56.
- Tennant, J. E., Demaray, M. K., Coyle, S. & Malecki, C. K. (2015). The dangers of the web: Cybervictimization, depression, and social support in college students. *Computers in Human Behavior*, 50, 348-357. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.04.014>
- Tuğlacı, P. (2002). *Tıp sözlüğü* (9. Baskı). Türkmen Kitabevi.
- Uskun, E., Aydın, Ü., Öztürk, M. & Üçtaşlı, S. (2005). Süleyman Demirel Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi öğrencilerinin sosyal ve psikolojik özellikleri. *A.Ü. Dış Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 32(1):35-44.
- WHO (2001). The World health report 2001: Mental health: New understanding, new hope. Geneva, Switzerland.
- WHO (2020). Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak, 18 March 2020 (No. WHO/2019-nCoV/MentalHealth/2020.1). World Health Organization.
- Yılğör, S. (2020). *Üniversite öğrencilerinin evlilik tutumlarının ve psikolojik belirtilerinin romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlara göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale Üniversitesi.